

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI**

**II. DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE TÜRK BASINININ
İNGİLTERE'YE BAKIŞI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emrah BİNER

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Cevahir KAYAM

İstanbul 2008

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ Bilim Dalında ..... numaralı Emrah BİNER' in hazırladığı **II. DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE TÜRK BASININ İNGİLTERE'YE BAKIŞI** konulu **YÜKSEK LİSANS TEZİ** ile ilgili **Tez Savunma Sınavı**, İ.Ü. Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 10./28. Maddesi uyarınca ..... günü saat .....'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda aday tezinin .....'ne **OYBİRLİĞİ/ OYÇOKLUĞU** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI(*)	İMZA

DÜZELTMELER

1. “Rauf Orbay’ın Anıları” kitabı incelenerek tez konusu ile ilgili konular teze dahil edilmek suretiyle kitaptan istifade edilmiştir.

2. Tezin İkinci Bölümü’nün baş tarafında yer alan ve tezin anlam bütünlüğünü bozan konu sıralaması istenilen şekle getirilmiştir.

3. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasında meydana gelen gelişmelere yer verilmiştir. Bu kapsamda Türkiye’nin Milletler Cemiyeti’ne girişi, Musul Sorunu, Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Revizyonist – Antirevizyonist Devletler, Atatürk’ün İngiltere ile ittifak arayışları ve İngiltere Kralı’nın ziyaretleri konuları incelenmiştir.

4. Sayfa 18 – 19’da yer alan ve İngiltere’nin Deniz Aslanı Harekâtı’na ait kayıpları gösteren rakamlar kontrol edilmiştir.

5. Günümüzde sıklıkla kullanılmayan bazı kelimelerin parantez içerisinde verilen anlamları gözden geçirilmiş, gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

6. Dipnotlarda yer alan yanlışlıklar düzeltilmiş, üniversite tez yönetmeliğine uymayanlar düzeltilmiştir.

7. Tezin içerisinde bulunan tablolarda tespit edilen hatalar gözden geçirilmiş ve düzeltilmiştir.

8. Kaynakça bölümünde yer alan yazım hataları düzeltilmiştir.

9. Genelkurmay Başkanlığı tarafından yayınlanan “Türk Subaylarının İkinci Dünya Harbi Hatıraları” isimli kitap tedarik edilip, incelenmiş ve istifade edilmiştir.

10. Genelkurmay Başkanlığı tarafından yayınlanan Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri kapsamında tezimizi ilgilendiren “İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Basını, Hükümet – Basın İlişkileri”, “1941 Yılı Başında Türk – İngiliz Siyasi ve Askeri Görüşmeleri (Ocak-Şubat-Mart 1941)”, “Türk Basınında Çıkan Haberlere Göre İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye Cumhuriyeti’ni Savaş Ortamına Çekme Gayretleri”, “İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Türkiye’nin Batı Blokuna Yakınlaşması: Türk-İngiliz İlişkileri Örneği”, “İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Türk Dış Politikasında Meydana Gelen Siyasi Olaylar” makaleleri incelenmiş, ilgili kısımlardan tez içerisinde istifade edilmiştir.

“Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum II. DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİ'NDE TÜRK BASININ İNGİLTERE'YE BAKIŞI adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluŐtuđundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmıŐ olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.”

EKİM 2008

Emrah BİNER

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
Tezlerin Çoğaltılması ve Yayımı İçin İzin Belgesi

Aşağıda başlığı yazılı olan tezimin ilgilenenlerin incelemesine sunulmak üzere Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından arşivlenmesi, kağıt, mikroform veya elektronik formatta, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda tamamen veya kısmen çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezimle ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret ve erteleme talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.

/ /2008

Tez Sahibinin Adı Soyadı

Emrah BİNER

T.C. Kimlik No

38272326856

E-Mail Adresi

emrah_biner@yahoo.com

Posta Adresi

Sümer Mah. Evliyagil Sok. Başarı Sitesi A Blok No: 46/6
ESKİŞEHİR

Üniversite

T.C. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

Enstitü

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

Danışman/lar

Yrd. Doç. Dr. Cevahir KAYAM

Tez Numarası

Tez Yılı

2008

Tez Adı

II. DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE TÜRK BASINININ
İNGİLTERE'YE BAKIŞI

-İzin Formu imzalandıktan sonra, 0312 298 74 53 numaralı faks numarasına Nüfus Cüzdanı örneği ile beraber gönderilmelidir.

veya

-İzin Formu imzalandıktan sonra, Nüfus Cüzdanı örneği ile beraber bilgisayarda taranarak dokuman@yok.gov.tr e-posta adresine gönderilmelidir.

veya

-İzin Formu imzalandıktan sonra, Nüfus Cüzdanı örneği ile beraber Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Yayın ve Dokümantasyon Dairesi 06539 Bilkent – Ankara adresine posta ile gönderilmelidir.

ÖZET

Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasının ardından miras aldığı Anadolu topraklarında üç yanı sorun yumağı olan Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkaslar arasında, savaş sonrası ekonomisini rayına oturtmaya çalışırken, ufukta beliren savaş bulutlarını endişe ile takip etmiştir. Savaş patlak verdiğinde her iki taraf da stratejik öneme sahip Türkiye'yi yanına çekmeye çalışmıştır.

Türkiye, II. Dünya Savaşı'nın son yılına kadar tüm zorlamalara direnerek savaş dışı kalmayı başarmış ancak savaş dışı durumunu sürdürmesi kolay olmamıştır. Savaşın genel gidişi ve stratejisindeki değişikliklere uygun olarak, gerek Mihver devletleri gerekse Müttefikler zaman zaman Türkiye'nin savaşa girmesi konusunda ağır baskıda bulunmuşlardır.

Savaş döneminde muhalefetin olmadığı tek partili bir yönetim iktidarda bulunurken yazılı basın da bu yönetimin sözcülüğünü yerine getirmiştir. Politikalar değiştikçe basının yabancı ülkelere bakışı ve yayın üslubu da farklılık arz etmiş ama siyasi rejimimizin bakış açısından uzaklaşmamıştır. Vatan, Akşam ve Tanin gazetelerinin demokratik ülkelerden yana taraf oldukları, Tan gazetesinin hem demokrasi yanlısı devletleri, hem de savaştaki müttefikleri Sovyetleri desteklemekte oldukları hissedilmektedir. Tasvir-i Efkâr, Alman yanlısı bir tutum içinde iken Cumhuriyet gazetesinin savaşın ilk yıllarında Alman yanlısı yazılara yer vermekte, Alman savaş gücünü öven yazılara rastlanmakta iken sonraları devlet politikasının benzerince ittifak devletleri yanlısı yayın yapmakta oldukları görülür. Tüm yelpaze göz önünde bulundurulduğunda dikkati çeken husus, içinde bulunulan anın dış politikamıza ve askeri hareketlerimize dikte ettirdiği hususların gazetede yer alan haberlerle çok da birbirinden uzak düşmemekte olduğudur.

Türk basınının İngiltere'ye bakışı da ülkeyi yönetenlerin İngiltere'ye olan bakışı ile her zaman paralellik arz etmiştir. Yeri geldiğinde ikili antlaşmaların ve ticaret ilişkilerinin öneminden ve her iki ülke için kazanımından memnuniyetle bahsedilmiş; yeri geldiğinde İngiltere'nin ülkemiz üzerine kurduğu savaşa aktif olarak iştirak etme, hiç olmazsa ülkemizin üslerinden istifade etme, Almanya ile aramızdaki krom ticareti, Boğazlarımızın mihver ülkelerince kullanılması konularındaki İngiltere tarafından ülkemize yapılan baskılar eleştirilmiştir.

ABSTRACT

While putting right its economy after war in the inherited Anatolian territory after the break-up of the Ottoman Empire between the Balkans, Middle East and Caucasians where three sides are problematic, Turkey followed the war pending with concern. When the war erupted both sides tried Turkey that had a strategic importance to be on its side.

The Allies particularly England saw the Turkish army as a rich source of soldier and thought to utilize this source ideally. According to the plans of England, Turkey would join the battle directly. But in 1943 this thought changed in the direction of opinions of the Americans, Russians and England transformed the emphasis into the opening of the airforce bases to usage and to see them as a bridge in the transport of logistic support and concentrated its pressure in this direction.

Turkey had succeeded in staying out of the war by standing out against all forces until last year of the Second World War because it was Allied with one of the winning groups namely England and France although it wasn't joined the war actually it was on the side of Allied Powers.

It was not easy to continue the condition of being out of the war for Turkey. In accordance with the general course and the changes in the strategy of the war, either Axis Powers or Allies occasionally pressured Turkey heavily to go to the war. Despite these pressures the governors of Turkey endeavoured to pass these annoying years with minimal loss by using balance policy and delaying tactics.

During the war period, when singleparty government without opposition was in power the press performed the spokespersonship of this government. As long as the policies has changed, the aspect of the press to foreign countries and publishing style differed but was not deviated from the aspect of our political regime.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
İNGİLİZCE ÖZET.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
ÖNSÖZ.....	ix
KISALTMALAR.....	x
TABLO LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI

1. Savaşın Ayak Sesleri.....	5
2. Hitler'in Doğu Avrupa'yı İşgali.....	7
3. Rus – Fin Savaşı ve Sovyetler Birliği'nin Almanya Tarafından İşgali.....	10
4. Almanların Kuzey Avrupa Seferi.....	11
5. Fransa'nın Çöküşü.....	12
6. Denizaslanı Harekatı (Britanya Adası'nın İşgal Çabası).....	14
7. İtalyan Ordusunun Afrika Macerası.....	16
8. İtalya'nın Yunanistan'a Taarruzu.....	16
9. Almanya'nın Balkanlara Girmesi.....	17
10. Barbarossa Harekatı (Sovyetler Birliği'nin İşgali).....	18
11. Birleşik Amerika'nın Savaşa Katılması ve Pasifik Savaşları.....	21
12. 1942 – 1943 Yıllarında Savaşın Durumu.....	23
12.1. Rusya Cephesi.....	23
12.2. Uzakdoğu ve Pasifik Cephesi.....	24
12.3. Atlantik Muharebeleri.....	24
12.4. Kuzey Afrika Muharebeleri.....	25
12.5. Kuzey Afrika'dan İtalya'ya Çıkartma.....	25
13. Avrupa'da Savaşın Sona Ermesi.....	26
14. Japonya'nın Teslim Olması ve Uzakdoğu'da Savaşın Sona Ermesi.....	27

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN DENGESİZ SİYASETİ VE BASININ TUTUMU

1. İkinci Dünya Savaşı Esnasında Türk Basını.....	28
2. Türk Basını Üzerindeki Baskı ve Sansür.....	29
2.1. Matbuat Kanunu.....	30
2.2. Basına Verilen Cezalar.....	31
2.3. Basının Uyması Gereken Kurallar.....	35
3. Yazılı Basın Hakkında Bilgiler.....	36
4. Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nda Denge Siyaseti.....	37
5. Savaş Öncesi Türkiye – İngiltere İlişkileri ve Türk – İngiliz Antlaşması.....	41
6. Türk – İngiliz – Fransız Antlaşması ve Yansımaları.....	43
7. İtalya'nın Savaşa Katılması ve Türkiye'nin Antlaşma Yükümlülükleri.....	46
8. Türkiye Üzerindeki İlk İngiliz Baskıları.....	48
9. Türk – Bulgar Antlaşması ve Yansımaları.....	49
10. İngiliz Heyetinin Ankara Ziyareti.....	50
11. Türkiye Sınırındaki Nazi Ordusu ve Türk – Alman Antlaşması.....	53
12. Alman – Rus Savaşının Başlaması ve Türkiye'nin Durumu.....	55
13. Almanya – Rusya Cephesinde Dengenin Değişmesi ve Sovyetler Birliği'nin Türkiye Üzerindeki Artan Baskıları.....	57
14. Barış Görüşmeleri ve Türkiye Üzerindeki Baskıların Artması.....	58
14.1. Adana Görüşmeleri, İngiliz Askeri Yardımı ve Türk Ordusunun Durumu.....	59
14.2. Adana Görüşmeleri Sonrası Gelişmeler.....	63
14.3. Moskova Konferansı.....	65
14.4. Kahire Dışişleri Bakanları Konferansı.....	67
14.5. Kahire Görüşmeleri.....	69
14.6. Tahran Konferansı.....	69
14.7. İkinci Kahire Konferansı.....	71
15. Türk – İngiliz İlişkileri Üzerindeki Kara Bulutlar.....	74
16. Almanya'ya Yapılan Krom İhracatının Durdurulması.....	76
17. Alman Gemilerinin Türk Boğazları Kullanmaları Ve Menemencioğlu'nun İstifası.....	78

18. Türk – İngiliz İlişkilerinin Yumuşama Süreci Ve Almanya İle Diplomatik İlişkilerin Kesilmesi.....	80
19. Almanya'nın Çöküş Süreci.....	83

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAVAŞ SONRASI DÖNEM

1. Savaş Sonrası Dönemin Düzenlemelerine Yönelik Konferans Ve Görüşmeleri...84	
1.1. Dumbarton Oaks Konferansı.....	84
1.2. Quebec Görüşmeleri.....	85
1.3. Moskova Görüşmeleri.....	86
2. Japonya İle İlişkilerin Kesilmesi.....	88
3. Türkiye İle Müttefikler Arasındaki Ticari İlişkiler.....	89
4. Yalta Konferansı.....	91
4.1. Konferans Öncesi Durum.....	91
4.2. Konferansta Ele Alınan Konular.....	92
4.2.1. Ortak Barış Sisteminin Kurulması.....	93
4.2.2. Almanya Sorunu.....	93
4.2.3. Polonya Sorunu.....	93
4.3. Konferans Sonrası Dönem.....	94
5. B.M.'nin Kurulması ve Türkiye'nin Mihver Devletleri'ne Savaş İlan Etmesi.....	95
6. San Francisco Konferansı.....	99
7. Nazi İmparatorluğu'nun Yıkılışı ve Savaşın Avrupa'da Sona Ermesi.....	100
SONUÇ.....	102
KAYNAKÇA.....	104
EKLER.....	109
EK – I : BELGE-1 (İstanbul Emniyet Müdürlüğünce tanzim edilen belge)..	109
EK – II : Cumhuriyet, 20 Ekim 1939.....	110
EK – III : Cumhuriyet, 27 Şubat 1941.....	111
EK – IV : Cumhuriyet, 01 Mart 1941.....	112
EK – V : Cumhuriyet, 02 Mart 1941.....	113
EK – VI : Karaağaç Yolunun Fotoğrafları.....	114
EK – VII : Cumhuriyet, 20 Ekim 1943.....	115
EK – VIII : Cumhuriyet, 05 Kasım 1943.....	116
EK – IX : Cumhuriyet, 08 Kasım 1943.....	117

EK – X	: Cumhuriyet, 09 Kasım 1943.....	118
EK – XI	: Cumhuriyet, 08 Aralık 1943.....	119
EK – XII	: Cumhuriyet, 29 Şubat 1944.....	120
EK – XIII	: Cumhuriyet, 02 Mart 1944.....	121
EK – XIV	: Cumhuriyet, 04 Mart 1944.....	122
EK – XV	: Cumhuriyet, 05 Mart 1944.....	123
EK – XVI	: Cumhuriyet, 08 Mart 1944.....	124
EK – XVII	: Cumhuriyet, 16 Nisan 1944.....	125
EK – XVIII	: Cumhuriyet, 21 Nisan 1944.....	126
EK – XIX	: Cumhuriyet, 05 Ağustos 1944.....	127
EK – XX	: Cumhuriyet, 20 Ekim 1944.....	128
EK – XXI	: Cumhuriyet, 02 Kasım 1944.....	129
EK – XXII	: Cumhuriyet, 03 Kasım 1944.....	130
EK – XXIII	: Cumhuriyet, 06 Ocak 1945.....	131
EK – XXIV	: Cumhuriyet, 09 Ocak 1945.....	132
EK – XXV	: Cumhuriyet, 08 Mayıs 1945	133

ÖNSÖZ

“II. Dünya Savaşı Döneminde Türk Basının İngiltere’ye Bakışı” adlı Yüksek Lisans Tez çalışmamızda; İkinci Dünya Savaşı müddetince Türkiye’yi yöneten lider kadronun takip etmiş olduğu denge politikasına değinilmiş, savaşın bitimine yakın yapılan uluslararası antlaşmalar, hissedilen baskılar ve özellikle Türk basınının İngiltere’ye bakışı tetkik edilmiştir.

Türkiye, II. Dünya Savaşı’nın son yılına kadar tüm baskılara direnerek “savaş dışı” kalmayı başarmıştır. Türkiye, yaygın ve teknik olarak yanlış kanının aksine, savaş süresince “tarafsız” kalmış değildir, çünkü savaşan gruplardan biriyle, yani İngiltere ve Fransa ile ittifak antlaşması imzalamıştır. Savaşa fiilen katılmamış olmakla birlikte yaptığı antlaşmalar ile safını müttefik devletler tarafında seçmiştir.

İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesinin üzerinden çok fazla bir zaman geçmemiş olması nedeniyle devletler arşivlerini henüz tam manasıyla araştırmacıların istifadesine sunmamışlardır. Bu durum çalışmam için beni, yazılı basın tarama yöntemine kanalize etti. Ancak şunu ifade etmek gerekir ki, gazete arşivi olarak istifade edilebilecek Beyazıt Devlet Kütüphanesi, dönemin tüm gazetelerine sahip değildir. Atatürk Kütüphanesi’nin de araştırma yaptığımız dönem içinde uzun bir tadilat dönemine girmiş olması benim açımdan büyük sıkıntı yaratmıştır.

Mensubu olmaktan gurur duyduğum, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü ile bu araştırma konusunun belirlenmesinde ve çalışmanın her aşamasında bana yardımcı olan ve sabırla yol gösteren tez danışmanım ve değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Cevahir KAYAM’a teşekkürü borç bilirim.

İkinci Dünya Savaşı’nın yaşandığı yıllara ait diplomatik belgelere ulaşmanın halen güç olduğu günümüzde, o dönem içinde özellikle Türkiye ve İngiltere arasında yaşanmış olayları, devlet politikalarımızla paralellik arz eden yazılı basını tarayarak incelediğimiz tezimizin, bu konuda ileride çalışma yapacak olan araştırmacılara faydalı olmasını temenni ederim.

Şırnak, Kasım 2008

Emrah BİNER

KISALTMALAR

A.e.	Aynı eser
A.g.e.	Adı geçen eser
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
B.M.	Birleşmiş Milletler
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
SA	(Sturmabteilung) Alman Hücüm Kıtaları
SS	(Schutzstaffel) Alman Muhafız Kıtaları
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
s.	Sayfa
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
\$	Amerikan Doları

TABLO LİSTESİ

- Tablo 1 : 1939 – 1945 yılları arasında gazetelere verilen kapatma cezaları
- Tablo 2 : 1941 – 1946 yılları arasında çıktıkları şehirlere göre gazete miktarları
- Tablo 3 : II. Dünya Savaşı döneminin yöneticileri

GİRİŞ

I. Dünya Savaşı, 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın başlarında meydana gelen olay ve gelişmelerin bir sonucu olarak gerçekleşmiştir. Osmanlı İmparatorluğu ile Sevr Antlaşması imzalanırken, II. Dünya Savaşı'nı hazırlayan en önemli etken olarak değerlendirilebilecek Versailles antlaşması ise Almanya ile müttefik devletler arasında imza edilmiştir. Bu anlaşmalar sonucunda ortaya çıkan dünya haritasına şöyle bir göz atıldığında görülen manzara, insanı gerçekten hayrete düşürmektedir. "İngiltere'nin sömürgeleri, anavatanının 120 katına, Belçika'nınki 77, Hollanda'nınki 60, Portekiz'inki 23, Fransa'nınki 21 katına çıkmıştır." ¹

I. Dünya Savaşı sona erdiğinde Müttefikler savaşı kazanmışlar, ama barışı elde edemediklerinden dünya, temelsiz bir barış düzenine sürüklenmiştir. Barış koşullarının görüşüldüğü Paris Konferansı'na katılan ve savaş esnasında müttefikler safında fiilen ve şeklen yer alan 32 devletin temsilcileri arasında İngiltere, Fransa, İtalya, Amerika ve Japonya devletleri hâkim konumda bulunmuştur. Kısa bir süre sonra Amerika konferansın çekilmesinin ardından İtalya ve Japonya'nın da ikinci planda kalmasıyla, Fransa ile İngiltere söz sahibi olmuşlardır. Paris Barış Konferansı'nda dünya çapında uluslar arası örgütlenmeyi sağlamak üzere gerekli hazırlıklar başlatılmış ve 28 Nisan 1919 tarihinde Milletler Cemiyeti kurulmuştur.²

İki dünya savaşı arasındaki dönem, Avrupa'da Versailles Antlaşması'nın oluşturduğu statükoyu korumaya çalışan İngiltere ile Fransa'nın öncülüğündeki Anti-revizyonist devletler grubu ile Versailles Antlaşması'nın değiştirilmesini amaçlayan, Almanya ile İtalya'nın öncülük ettiği Macaristan, Bulgaristan ve Avusturya devletlerini Revizyonistler arasında saymak gerekmektedir.³ İki dünya savaşı arası dönem, bu devletlerin arasındaki siyasal, diplomatik, ekonomik, kültürel/ideolojik ve nihayet askeri mücadele tarihi olarak nitelendirilebilir.⁴ Galiplerin, mağluplara dikte ettirdikleri barış antlaşmaları, yenilen devletler için kanayan bir yara teşkil etmiştir. "Almanların Saarland endüstri bölgesinin 20 sene müddetle işgali, İtilaf Devletleri'nin Almanya'dan 55 milyar \$ gibi astronomik tazminat istemesi ve Almanları küçültücü diğer teşebbüsler,"⁵ Almanya içerisinde halkın mukavemet ruhunu

¹ İbrahim Artuç, **İkinci Dünya Savaşı Cilt I**, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 13.

² Rıfat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-1994)**, Filiz Kitap Evi, İstanbul, 1995, s. 522.

³ Cemalettin Taşkiran, "1941 Yılı Başında Türk-İngiliz Siyasal ve Askeri Görüşmeleri (Ocak-Şubat-Mart 1941)", **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1998, s. 279.

⁴ Cemil Koçak, **Türkiye'de Milli Şef Dönemi Cilt I (1938-1945)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 232.

⁵ Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam Cilt II**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1991, s. 89.

körükleyerek faşist bir liderin ardından yeni felaketlere sürüklenmelerine bir neden olarak değerlendirilebilir.

I. Dünya Savaşı sona erip, Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan sonra Türkiye – İngiltere ilişkilerini etkileyen ilk önemli konu Lozan Konferansı oldu. İki ülke arasındaki en önemli gerilim konusu Musul sorunu üzerine yaşandı. Misak-ı Milli sınırları içinde yer alan fakat Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra bir oldubitti ile İngilizlerce işgal edilen Musul kentinin hangi ülkeye ait olacağı Lozan Konferansı'nda çözüm bulunamayarak ileri bir tarihte görüşülmesi kararlaştırılmıştı. Lozan'dan sonra İngilizlerin talebi ile İstanbul'da bir kez daha toplanan heyet konuyu görüşmüştür. Haliç Konferansı olarak da anılan bu toplantıda Musul'un geleceği üzerinde iki ülke bir karara varamamış, İngiliz heyet, bölgede yaşayan Süryaniler için Türkiye'den Hakkari'yi de talep etmiştir.⁶

Musul sorunu Haliç Konferansı'nda da neticeye kavuşmayınca İngiltere konuyu Milletler Cemiyeti'ne götürmeyi talep etti. Musul sorunun Milletler Cemiyeti'ne gitmesi demek, Milletler Cemiyeti'nin kurucu üyesi olan İngiltere karşısında, cemiyete henüz üye bile olmayan Türkiye'nin şansının bu konuda azalması demektir. Konu Milletler Cemiyeti'ne götürülmeden önce yapılan son görüşmede Türk tarafından yapılan Musul yöresi için plebisit önerisi, yöre halkının cahil olması gerekçe gösterilerek, İngiltere tarafından kabul edilmedi.⁷ İngiltere'nin talebi doğrultusunda Milletler Cemiyeti'ne taşınan Musul Sorunu, kurulan bir komisyon tarafından incelendikten sonra, Musul'un Irak'ta kalması ile sonuçlandı. Musul sorunu esnasında ülkenin doğusunda patlak veren Şeyh Sait ayaklanması da sorunun Türkiye'nin lehine çözülmesini engellemiştir.

Musul sorunun çözülmesi, Türkiye ile İngiltere arasında yaşanan büyükelçilik sorununu da çözümlenmiş oldu. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olarak Ankara ilan edilmiş olmasına rağmen aralarında İngiltere'nin de olduğu bazı yabancı ülkeler İstanbul'daki büyükelçiliklerini kapatarak Ankara'ya taşınmayı uzun süre kabullenememişlerdir. "Anadolu'nun ortasında küçük dağ köyüne taşınılamayacağını bahane olarak gösteren İngiltere'nin bu davranışının altındaki asıl belirleyici olan neden Türkiye'nin ulusal bir mücadele sonucunda yeni bir devlet kurmuş olmasını kabullenmekte zorlanmasıdır."⁸

⁶ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası Cilt I (1919-1980)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 263.

⁷ Elif Uyar, "İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Türkiye'nin Batı Blokuna Yakınlaşması: Türk-İngiliz İlişkileri Örneği", **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, s. 578.

⁸ Baskın Oran, **A.g.e.** s. 258.

Musul sorunun çözülmesinin ardından Türkiye, İngiltere ve diğer batı devletleri ile ilişkilerini düzeltmeye başladıktan sonra ilk iş olarak uluslar arası işbirliği ve barış çabalarına katılarak dünya barışının sağlanmasında etkin rol oynamaya başladı. Milletler Cemiyeti'nin 1932 yılında Türkiye'yi davet etmesinde İngiltere'nin büyük etkisi olmuştur. Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne katıldığı sene Balkan devletleri arasında yakınlaşma ve işbirliği başlamıştı. 1933 yılında Balkan Paktı, İngiltere ve Fransa'nın da desteği ile Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya'nın katılımıyla imzalandı. Balkan paktı ile batı sınırlarını güvence altına alan Türkiye, Tahran'da 1937 yılında İran, Irak ve Afganistan ile Sadabat Paktını imzalayarak, barışçı tutumunu sürdürmüştür. Gerçekte bu dörtlü savunma birliği faşist İtalya'nın Orta Doğu'ya yönelik emperyalist emellerine set çekmek üzere oluşturulmuştu.⁹

Mussolini'nin Akdeniz üzerindeki yayılcı emelleri ve Habeşistan'a saldırması Akdeniz ülkelerini tehlike karşısında bir araya getirmiş, İngiltere, Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya, Akdeniz Paktı olarak isimlendirilen antlaşmayı teati etmişlerdir. Bu antlaşmaya göre söz konusu ülkeler olası bir İtalyan saldırısı karşısında birlikte hareket etmeyi öngörmektedirler.

Türkiye'nin uluslar arası ortamda saygın bir yer kazanması, Boğazlar üzerinde tam bir egemenlik hakkı tanımayan Lozan Antlaşması üzerinde tadilat talep etme hakkını beraberinde getirmiştir. Lozan'a göre Türk temsilcisi başkanlığındaki uluslar arası komisyonun denetiminde olan Boğazların her iki yakası 25 kilometre askerden arındırılmış durumdaydı. Antlaşmanın şartlarını yeniden gözden geçirmek ve günün şartlarına uydurmak için İtalya'nın muhalefetine rağmen, İngiltere, Fransa, Rusya, Türkiye ve ilgili Balkan devletleri, İsviçre'nin Montreux şehrinde toplanarak, günümüzde de geçerli olan Montreux Boğazlar Sözleşmesi'ni imzaladılar.¹⁰

Montreux Sözleşmesi ile Boğazlar hakkındaki silahsızlanma şartı kaldırılıyor, Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki egemenliği tam olarak kuruluyordu. Öte yandan, 1923 Lozan Antlaşmasına nispetle, hem Türkiye ve hem de Karadeniz devletleri lehine bazı değişiklikler de getirmiştir. Özellikle savaş gemilerinin Boğazlardan geçmesi meselesinde, Türkiye tarafsız ve savaş dışı ise, savaşan tarafların gemileri Boğazlardan geçemeyecekti. Türkiye savaşa girerse veya kendisini yakın savaş tehlikesinde görürse, diğer devletlerin savaş gemilerinin Boğazlardan geçmesi tamamıyla Türkiye'nin kendi takdirine kalacaktır. Karadeniz devletleri lehine yapılan

---

⁹ Oktay Zaif, "İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Türk Dış Politikasında Meydana Gelen Siyasi Olaylar", **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1998, s. 385.

¹⁰ Oktay Zaif, **A.g.e.**,s. 386.

değişikliklere gelince; Karadeniz’de kıyısı olmayan devletlerin Karadeniz’e geçirebilecekleri ve bu denizde bulundurabilecekleri savaş gemilerinin büyüklüğü ve toplam tonajı da Karadeniz devletlerinin lehine olacak şekilde sınırlandırılıyordu.¹¹

Montreux, Türkiye – İngiltere ilişkilerinde bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. İtalya’nın Doğu Akdeniz’de, İngiltere’nin sömürge yolları üzerinde ortaya çıkardığı tehdit İngiltere’ye o bölgede güvenebileceği ve kendi tarafına çekebileceğini düşündüğü bir ülke arayışına itmiştir. Bu ülke de Türkiye olabileceği için Boğazların rejiminde istediği değişikliği yapmasına destek olmuş, onaylamıştır.

Türk – İngiliz ilişkilerinin gelişmesi siyasi alanın yanında ekonomik alana da yansdı. 1936 yılında İngiliz Brassert şirketi ile Karabük Demir ve Çelik İşletmeleri’nin inşaatı konusunda bir sözleşme imzalanmıştı. Ayrıca Montreux antlaşması ile elde edilen Boğazların yeniden silahlandırılması işini de yine bir İngiliz şirketi üstlenmişti. Türkiye ayrıca demiryollarının bakımı ve tarımsal alanda sulama tesisleri konusunda İngiliz firmalarına öncelik tanıdı.¹² Böylece İngiltere, Türkiye’nin siyasi hayatında önem kazanmasına paralel olarak, ekonomik alanda da önem kazandı.

İngiltere’nin Akdeniz filosunun Ekim 1929’de İstanbul’u ziyareti ve Amiral Field’in Ankara’ya giderek Atatürk’ü ziyaret etmesi ile başlayan ikili temaslar, 1936’da İngiliz Kralı VIII. Edward’ın İstanbul’u ziyareti ile doruk noktaya ulaşmış, Türk kamuoyunda İngiltere hakkında olumlu bir havanın doğmasına neden olmuştur. Bir yıl sonra da Londra’da yapılan kralın taç giyme törenine Başbakan İsmet İnönü’nün katılması, ilişkilerdeki yakınlaşmayı göstermektedir.

II. Dünya Savaşı başlamadan önce İtalya’nın Doğu Akdeniz üzerindeki tutum ve açıklamaları, Türkiye’nin dış politikasına yön veren önemli unsurlardan biri olmuştur. Akdeniz’ de ortaya çıkan İtalyan tehdit ve tehlikesi Türkiye’yi denizlerde güçlü olan bir başka ülkeye, yani İngiltere’ye yakınlaştırmıştır.¹³

---

¹¹ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi Cilt I (1914–1980)**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1994, s. 345.

¹² Baskın Oran, **A.g.e.** s. 273, Elif Uyar, **A.g.e.**, s. 583.

¹³ Cemalettin Taşkiran, **A.g.e.**, s. 280.

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI

1. SAVAŞIN AYAK SESLERİ

I. Dünya Savaşı'nı sona erdiren barış antlaşmalarının ardından Avrupa'da önce galipler arasında bir parçalanma meydana geldi. Savaşa Müttefiklerin cephesinde katılan, fakat savaştan sonra kendisine ganimetlerden gereği gibi pay düşmediğini gören İtalya'da memnuniyetsizlik hissedilmeye başladı. I. Dünya Savaşı'nda er olarak askerlik yapan Benito Mussolini adında eski bir gazetecinin liderliğindeki faşist parti, iktidarı ele geçirmesinin ardından kısa sürede muhalefeti ve demokratik müesseseleri ortadan kaldırdı. Dış siyasette, Akdeniz'de eski Roma İmparatorluğu'nu yeniden kurmak amacını güdecek derecede sömürgeci bir kuvvet olarak belirdi. Bu kuvvetin ilk hedefi, kendisini savaş sonrası yağmalarından faydalandırmayan İngiltere ve Fransa oldu. Böylece de Avrupa'nın Emperyalist ve Kapitalist cephesi, bu defa kendi içinde yeni bir parçalanmaya uğradı. İtalya, artık yalnız Adriyatik, Akdeniz ufukları ile de yetinmemekte; Tunus, Korsika, Savoi (Güney Doğu Fransa) taleplerinin ardından, Cibuti ve tüm Habeşistan davalarını ortaya atmaktadır. Hatta gözlerini Doğu Adriyatik'ten başka, Anadolu sahillerine çevirerek "mare nostrum" yani "bizim deniz" sloganlarını kullanmaktadır. Böylece, 1922'den sonra İtalya, yeni bir dünya savaşının hazırlayıcılarından biri olmuştur.

İtalya, 1934 Aralık ayında Habeşistan topraklarının kendilerine ait olduğu savını ortaya attı. Almanya'dan aldığı destekle 3 Ekim 1935 Habeşistan'ı işgale başladı ve 9 Mayıs 1936'da ilhak etti. 7 Nisan 1939'da ise Arnavutluk'a saldırdı. 12 Nisan'da Arnavutluk da İtalya tarafından işgal edilmiş oldu. İtalya'nın Balkanlar ve Akdeniz'deki bu saldırgan tutumu Türkiye'yi kaygılandırmıştır. Türkiye, İtalya'nın Akdeniz, Ortadoğu ve Balkanlar'daki yayılmacı ve saldırgan amaçlarının kendisi için de yakın bir tehdit oluşturduğunun farkındadır. Ancak tehdidin gerçeği, nihayet uygulamada da kendisini göstermekte gecikmedi. İtalya, 1936 yılında, Ege Denizi'ndeki 12 Ada'yı silahlandırmaya ve askeri yönden de tahkim etmeye başladı. Bu gelişme, Türk – İtalyan ilişkilerinin daha da gerginleşmesi sonucunu doğurdu.¹⁴

1933'te buna Avrupa'da gene aynı cephe içinde diğer bir parçalayıcı unsur katıldı: "Milliyetçi Sosyalizm". Bu hareketin başında da yine tabandan gelen biri olan Adolf Hitler vardı. Birinci Dünya Savaşı sonunda Almanya da siyasi ve iktisadi buhranlar içinde sürükleniyordu. Almanya'nın en verimli maden ve sanayi bölgeleri

---

¹⁴ Koçak, a.g.e., s. 233.

Fransa tarafından işgal edilmişti. Binlerce eski subay ve eski asker işsizdi. Sosyalist ve Komünist hareketler bastırılmış ve Almanya demokratik bir anayasaya yönelmişti. Hitler, 1918'de kurulan "Alman İşçi Partisi"nin Eylül 1919'da üyesi oldu. Kısa zamanda lider olarak sıvırdı. Parti 1920'de "Milliyetçi Sosyalist Alman İşçi Partisi" adını aldı. Hitler, partiyi daha işi ele aldığından itibaren, Hücum Kıtaları anlamına gelen SA'larla (Sturmabteilung) militarist bir yapıya yöneltti. 1925'de partinin kendi polis kuvvetini teşkil eden ve Muhafız Kıtaları manasına gelen SS'leri (Schutzstaffel) kurdu. 1924'te başlayan bir dizi siyasi ve politik olaylar Adolf Hitler'i nihayet 1933'te Alman Başbakanlığı'na kadar getirdi. Hitler'e yönelik Alman desteğinin kaynağı, Almanların, onun rejiminin neye mal olacağı konusundaki bilgisizliklerine dayanmaktaydı. Hitler ve Naziler, Alman seçmenlerin 1932'deki desteği ve Nazi olmayan güçlü politikacıların kendileriyle mücadele eden sosyalistlerle ittifak yapmak yerine Nazilerle çalışmayı ve onları kullanmayı denemek istemesinden dolayı iktidara geldi. İktisadi bunalımların ve siyasi adaletsizliklerin yarattığı kızgınlıklar ve korkular, bu milliyetçi ve otoriter partiye verilen kitle desteğini açıklar.¹⁵

Hitler, sürekli olarak Nazi Almanyasının Bolşevikliğe karşı bir set olduğunu, Avrupa'yı Bolşeviklikten koruduğunu ileri sürmüş,¹⁶ bu görüş nedeniyle İngiltere ve Fransa, Hitler'e karşı yumuşak ve müsamahakâr davranmıştır. 25 Nisan 1939 tarihli Tasvir-i Efkâr gazetesinde Peyami Safa, İngiltere ve Fransa'nın, Almanya'yı tatmin etme gayretlerini yorumlamaktadır. "Avrupa Kapitalizmini bir kasa şeklinde göz önüne getiriniz. Bu kasanın en büyük iki sahibi Fransa ve İngiltere, en büyük iki bekçisi Mussolini ile Hitler'dir. Şimdi neden dolayı Fransa ile İngiltere'nin İtalya ve Almanya'ya karşı hep diplomasi yollarına saparak açık cephe alamadıklarının sırrı içindeyiz. Fransa ile İngiltere, sahip oldukları kasanın bekçilerini öldürmektense, pazarlık yolu ile onların istediklerini asgariye indirerek tatmin etmeyi harbe daima tercih edeceklerdir. Zira harp, Kapitalizmin en büyük düşmanı tarafından bu kasanın yağma edilmesi ile neticelenebilir. Avrupa Kapitalizmine göre, anahtarlar Daladier ile Chamberlain' in elinde bulunmak şartı ile Mussolini'den ve Hitler'den daha yiğit bekçi bulmak mümkün değildir."¹⁷

Peyami Safa, Almanya'nın yayılmasını Kapitalizmin geleceği açısından bir güvence olarak değerlendirirken, aynı günlerde Nadir Nadi, Nasyonal Sosyalist Almanya ile ilgili olarak şu görüşlere yer vermektedir: "Aleyhinde yapılan

¹⁵ R.A.C. Parker, **II. Dünya Savaşı**, Dost Kitapevi, Ankara, 2005, s. 10.

¹⁶ Şerafettin Pektaş, **Milli Şef Döneminde Cumhuriyet Gazetesi**, Fırat Yayınları, İstanbul, 2003, s. 89.

¹⁷ Pektaş, **a.g.e.**, s. 92, Peyami Safa, **Cumhuriyet**, 27 Nisan 1939, s. 1.

propagandalara rağmen, Nasyonal Sosyalist Almanya'nın hakiki milletler için bir tehlike teşkil edeceğine inanmıyoruz. Bilakis dâhilde Komünizm ve anarşiyi temizlemiş, milli birliğini kurtarmış bir Almanya'nın, Avrupa'da da bir ahenk unsuru olabileceği kanısındayız.”¹⁸ Her iki makalede de Alman ve İtalyan liderleri ile onların savundukları fikir yapılarına duyulan sempati ve güven hissedilmektedir.

2. HİTLER'İN DOĞU AVRUPA'YI İŞGALİ

Hitler, Alman milletini, içine düştüğü aşağılık duygusundan kurtaran bir dizi başarı elde etmekte gecikmedi. 1 Mart 1935'te Saar havzası Almanya'ya geri verildi. Bu arada Hitler Versailles Antlaşması'nın Almanya'da mecburi askerliği yasaklayan kayıtlarını da kaldırdı. Deniz kuvvetleri için savaş gemileri inşasına geçti. 1938 Mart'ında Avusturya'yı işgal etti. Ardından, Çekoslovakya'dan toprak talebinde bulundu. Sorunun barışçı yollardan halli için, İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya'nın arasında 29 Eylül 1938'de Münih Antlaşması imzalandı. Çekoslovakya'nın bir temsilcisi bile olmadığı bu konferansta, Sudet bölgesinin Almanlar tarafından işgaline karar verildi. Hitler'in adımları bununla kalmayarak, bir taraftan Sudet bölgesini işgal ederken, diğer taraftan Çekoslovakya'da Polonyalı, Macar azınlıkları meselesini ortaya atarak bu ülkenin tam tasfiyesine doğru yöneldi. 15 Mart 1939 günü Alman orduları, Çekoslovakya'ya girdiler. Hitler'in Alman milletine ve dünyaya karşı ilan ettiği “Ein Volk, Ein Reich, Ein Führer” (Tek halk, tek devlet, tek lider) sloganı yerini bulmuştu.¹⁹

İzlenen politika “Lebensraum” (Hayat Alanı) kavramında somutlaşıyordu. Almanya için politikanın temeli “Hayat Alanı” idi. Bu ise Almanya'nın nüfus artışıyla birlikte hayat standartlarını yükseltebileceği yeni yerler demektir. Hitler'e göre Almanya, özellikle tarım yönünden kendine yeterli olamadığı gibi yakın zamanda da olabilecek gibi değildi. Gıdayı dışarıdan satın almak ise altından kalkamayacağı döviz miktarı demektir. Dünya ticaret ve sanayisinden daha fazla pay alma olanakları sınırlıydı; diğer ülkelerin gümrük duvarları ve kendisinin sıkı para politikası buna neden oluyordu. Bunların doğal sonucu olarak savaş sırasında malzemelerin ikmalini yabancı ülkelere olacağı için bağımlılık söz konusuydu. Yiyecekte ise bu açlık demektir.

Hitler'in düşüncesi, nüfus yoğunluğu az, tarıma elverişli toprakların olduğu Doğu Avrupa'dan toprak alınmasıydı. Bir ülkenin böyle bir talebi kendiliğinden kabul etmesi beklenemezdi. Tarihte yayılma, işgal etme her zaman tehlikeyi göze almakla

---

¹⁸ Nadir Nadi, **Cumhuriyet**, 27 Nisan 1939, s. 1.

¹⁹ Aydemir, **a.g.e.**, s. 96.

olmuştur. Ne eskiden ne de şimdi sahibi olmayan bir toprak yoktu. Bu sorun 1945 yılına dek mutlaka çözülmeliydi.²⁰ Yiyecek sıkıntısı had safhaya ulaşmak üzereydi.

Hayat Sahası ve yeni düzenin ise, elbette ki artık sınırı yoktu. Gerçi o sırada henüz kurtarılmayan bir Danzig şehri kalmıştı. Bu şehir Doğu Almanya'nın doğu ucunda bir sahil şehriydi. Danzig'i, Alman topraklarından bir Polonya koridoru ayırıyordu. Antlaşmalara göre Danzig bir serbest şehir olup, mahalli idaresi vardı. Fakat Almanya güçlerince Danzig Almanları da Hitler'in şefliğini benimsediler. İşte bu suretle şimdi ortaya bir de Almanya – Polonya meselesi çıktı. Ama bu meselenin çözümü, artık İkinci Dünya Savaşı demek olacaktı. Bulutlar gittikçe yoğunlaşıyordu ve dünya ikinci bir dünya savaşına dev adımlarla koşuyordu.

İkinci Dünya Savaşı'nın ilk iki yılına bakarsak, çatışmanın birçok yönüyle topyekûn bir nitelik göstermediğini anlarız. Hitler'in askeri stratejisi olan Yıldırım Savaşının (Blitzkrieg) amacı, gerçek bir topyekûn savaş başlamadan, maddi olmaktan çok psikolojik araçlarla düşmanı şaşkınlıkla teslim zorlamaktır. İlginç olan nokta, bu stratejinin Birinci Dünya Savaşı'nın siperlerinde topyekûn savaş yirmi yıl önce yaşamış bulunan Batı Avrupa'da başarılı olmasıdır. Ama Hitler aynı başarıyı doğuda gösteremedi. Alman ordusu Stalingrad'da, Hitler'in başından beri kaçındığı "yıpratma savaşı" içine çekildi. Sovyetler'in psikolojik dehşet yoluyla hemen teslim yoluna gitmemeleri, Almanya'nın yenilgisini sağlayan önemli unsurlardan biridir.²¹ Yolların yeterli olmadığı uçsuz bucaksız Sovyet steplerinde, kışın harekate etkilerini iyi hesaplamadan, ikmal kaynaklarından uzaklaşarak yapılan bir taarruz yenilgiye mahkum olması kaçınılmaz bir durumdur.

Almanya, doğudaki toprak kazanımlarını İngiltere ve Fransa'nın da katkılarıyla savaşımsız biçimde devam ettirmekte iken sıra önündeki Polonya engelinde gelmişti. Önceleri Polonya'da, Nazilerin etkili oldukları Danzig bölgesinin (Gdansk) Almanya'ya verilmesi için baskıya başladı. Bu toprak talebi ile aynı zamanda İngiltere ile Fransa'nın Polonya'ya verdikleri askeri güvencenin boş olduğunu göstermek ve bu iki devletin niyetlerinin ciddi olup olmadığını da denemek istiyordu.

Doğu Avrupa'da topraklarını genişletmek için öncelikle, şimdilik korktuğu ve nefret ettiği "Bolşevik Rusya" ile uzlaşmaya yöneldi. 3 Mayıs'ta Sovyet Dışişleri Komiseri Litvinov, görevinden alındı. Litvinov, uzun süredir Nazi Almanyasına karşı Batı ile işbirliğini savunan birisiydi. Yerine, demokratik rejimlerle değil diktatörlerle işbirliği yapacağını ilan eden Molotov atandı.²²

²⁰ Liddell Hart, **II. Dünya Savaşı Tarihi Cilt I**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 18.

²¹ Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge Yayınevi, Ankara, 2005, s. 121.

²² Hart, **a.g.e.**, s. 24.

Sovyet – Nazi yumuşaması Nisan ayında başladı, ancak iki taraf da aşırı temkinli hareket ediyorlardı. Aralarındaki güvensizlik doruk noktasındaydı ve birbirlerinden, diğerine haber vermeden Batı'yla antlaşma yapma olasılığından dolayı çekiniyorlardı. Batı ile Sovyetlerin görüşmelerinin çok yavaş ilerlemesi Almanları cesaretlendirmişti. 23 Ağustos'ta Ribbentrop, Moskova'ya uçtu ve pakt imzalandı. Bu antlaşmanın gizli hükümlerine göre Polonya, Almanya ve Sovyetler Birliği arasında paylaşılıyordu.

1 Eylül 1939 sabahı Almanya, uluslararası savaş kurallarını da hiçe sayarak, bir ultimatoma dahi vermeden Polonya'ya saldırdı. 3 Eylül'de İngiltere ve aynı gün birkaç saat sonra Fransa, Almanya'ya savaş ilan ettiler.

Hitler'in planlarında Polonya'ya saldırmak değil, öncelikle Fransa'nın Avrupa'daki üstünlüğü ortadan kaldırılması bulunmaktaydı. Orduları görece zayıf olan İngiltere ile İtalya'nın bu duruma ses çıkarmayacağını tahmin etmekteydi. Almanya Bismarck'ın yapmış olduğu gibi iki cepheli savaş karabasanı altında Polonya ile 1934 yılında bir saldırmazlık paktı imza etmişti. Polonya, Fransa düştükten sonra nasıl olsa bir Alman uydusu olacaktı. Halkı Alman olan Danzig, Versailles Antlaşması ile serbest bir kent olmuş ve Almanya ile Doğu Prusya'yı ayırıyordu. Hitler, özellikle Alman generallerinin gözünde prestijini yükseltmek için Danzig'i eline geçirmek istedi. Polonya'nın ileride Sovyetlerden ele geçireceği Ukrayna'nın bir bölümü karşılığında bu duruma ses çıkarmayacağını sanıyordu. Ancak Polonya direndi. Bunun üzerine Hitler'in alışılmış belirsiz tehditleri İngiltere'de panik yarattı. 1939 yılının kışında Almanya, batıda bir askeri harekâta bulunabilirdi. Bu durumda ise Polonya'nın doğuda ikinci cepheyi oluşturması gerekiyordu.²³

Mekanize ve tank birliklerinden oluşturulmuş Alman tümenleri, I. Dünya Savaşı koşullarına göre teçhiz edilmiş Polonya süvari ve piyade birliklerini yenerek birkaç hafta içinde Polonya'yı az bir zayıflıkla ele geçirmiştir. Alman ordusunun ileri harekâta başlaması ile İngiltere ve Fransa da Almanya'ya savaş ilan etmiş ve seferberlik faaliyetlerini hızlandırmışlardı. Alman ordusunun batıdan taarruz ettiği esnada Polonya'nın doğu kesimindeki eyaletler de Sovyet işgali altında kalmıştır. İttifaklara ve garantilere rağmen, İngiltere ve Fransa Polonya'nın yardımına gidemediler. Hem askeri hazırlıkları ve hem de stratejik şartları dolayısıyla yardıma gidebilecek durumda değillerdi.

Polonya, Almanya ve Sovyetler tarafından işgal edilince şimdi 23 Ağustos Paktı'nın gizli antlaşmasına göre, iki devletin ganimeti paylaşması gerekiyordu. Bu amaçla Alman Dışişleri Bakanı Ribbentrop Moskova'ya gitti ve 28 Eylül günü

---

²³ Sander, a.g.e., s. 124.

Almanya ile Sovyetler arasında, Polonya'yı paylaşan antlaşma imzalandı. Bu antlaşma, 23 Ağustos paktında bir değişiklik yapmış ve Litvanya'yı Sovyet Sovyetler Birliği'ne bırakmıştır. Buna karşılık, Almanya'ya Polonya'dan ayrılan bölgenin sınırları genişletildi ve Varşova ve Lublin bölgeleri de Alman bölgelerine katıldı. Bunun doğusunda kalan kısmı da Sovyetler aldı. Böylece bağımsız Polonya'ya son verilmişti. Almanya ve Sovyetler, 28 Eylül'de Moskova'da ortak bir bildiri yayınlayarak, Polonya meselesinin Avrupa barışına devamlı bir temel teşkil edecek şekilde çözümlenmiş olduğunu, artık savaşa devam etmenin gereksiz bulunduğunu eğer bu barış teklifi reddedilecek olursa, meydana gelecek olaylardan İngiltere ile Fransa'nın sorumlu olacağını bildirdiler.²⁴ Teklifinin kabul edilmeyeceğini tahmin eden Hitler; komutanlarından Alman kara, hava ve deniz kuvvetlerinin Belçika, Hollanda ve Lüksemburg üzerinden İngiltere ve Fransa'ya karşı harekete geçmek üzere en kısa zamanda hazır olmasını istiyordu.

Almanların Polonya'yı işgal harekâtı sürerken, Fransa, Maginot hattını güçlendirmekte ve Alman cephesine sınırlı saldırılarla yetinmekteydi. Bu hareketsizliğin nedeni, Fransa'nın büyük çaplı bir saldırı için genel seferberliğin bitmesini beklemesiydi. Fransa genel seferberliğini tamamladığı gün Polonya'nın işgali de bitmiş bulunuyordu. Dolayısıyla Almanya kuvvetlerinin bölüneceği iki cepheli bir savaş durumunda kalmadı. Böylece tarihe "Bismark Kâbusu" olarak geçen Almanya'nın iki cepheli savaşa sürüklenme olasılığı birkaç yıllığına da olsa ortadan kalkmaktaydı.

3. RUS – FİN SAVAŞI VE SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN ALMANYA TARAFINDAN İŞGAL KARARI

Almanların Avrupa'daki işgallerine tepkilerin sınırlı kaldığını gören Sovyetler, Eylül'de Estonya'ya başvurup bu memleketten kendisine deniz ve hava üsleri vermesini istedi. Vermediği takdirde Estonya'yı derhal işgal edeceğini bildirdi. Almanya'nın kendisine herhangi bir yardımda bulunmayacağını bilen Estonya, bu isteğe boyun eğmek zorunda kaldı. 28 Eylül 1939'da Estonya ile Sovyetler Birliği arasında imzalanan karşılıklı yardım antlaşması ile Estonya, Sovyetlere deniz ve hava üsleri veriyor ve 25.000 kişilik bir Kızıl Ordu kuvvetinin memleketinde bulunmasını kabul ediyordu. Bu Estonya'nın Sovyetler tarafından işgalinden başka bir şey değildi.²⁵

Sovyetler, Letonya ve Litvanya ile imzaladıkları karşılıklı yardım paktları ile Estonya'da elde ettiği hakları bu memleketlerden de aynı şekilde sağladı.

²⁴ Fahir Armaoğlu, **A.g.e.**, s. 362.

²⁵ **A.e.**, s. 363.

Polonya'nın doğu kesimi ve küçük Baltık devletçiklerinin birer birer işgalinin ardından sıra Finlandiya'ya gelmişti. Sovyetler Birliği, Finlandiya'dan toprak taleplerini ve bazı imtiyazları kabul ettirmek için anlaşma yolunu denediysse de, bu ülkeden olumlu yanıt alamadı. Bunun üzerine Sovyetler, Finlandiya ile arasındaki bir takım sınır olaylarını bahane ederek önce saldırmazlık paktını iptal etti, ardından da sınırı aşarak taarruza başladı.

Rus – Fin savaşının patlak vermesinin ardından komşu ülkeler olan İsveç, Norveç ve Danimarka tarafsızlıklarını ilan ettiler. Finlandiyalıların kahramanca mücadelesi, dünya kamuoyunda takdir görmesinin yanı sıra Sovyetlerin bu saldırganca tutumu 14 Aralık 1939'da Milletler Cemiyeti Konseyi üyeliğinden çıkarılmasına neden oldu. Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği'nin saldırganca tutumunu protesto edip ambargo uygularken; İngiltere ve Fransa da tepkisiz kalınca Finlandiya, Sovyetler karşısında yalnız kaldı.²⁶ İki ayı aşkın süren Fin direnişi, Sovyet saldırıları karşısında yetersiz kalınca Finlandiya barış antlaşması imzalamak zorunda kaldı. İkinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında meydana gelen bu olayın Hitler'in Sovyet topraklarına taarruza karar vermesinde de tesirleri olmuştu. Zira Hitler'in düşüncesine göre, Finlandiya ile başa çıkmakta zorlanan Kızıl Ordu, Alman zırhlı tümenleri karşısında çaresiz kalacaktı.

4. ALMANLARIN KUZEY AVRUPA SEFERİ

Hitler, doğuda Polonya meselesini çözümledikten ve Sovetler ile anlaşarak doğu kesimini güvence altına aldıktan sonra batıya, İngiltere ve Fransa'ya dönmeye karar vermekle beraber, bu kararını hemen yürürlüğe koyamadı. Bir defa, komutanlar, kâğıt üzerinde asker ve tank sayısı olarak fazla olan Fransa ile savaşın kolay olmayacağını söylüyorlardı. İkincisi, Almanya, Fransa'dan önce Norveç'e dönmeliydi. Çünkü savaşın çıkmasıyla birlikte İngiltere, I. Dünya Savaşı'nda yaptığı gibi, Almanya'yı denizden abluka altına alınabilirdi. Bu ablukaya karşı mücadele edebilmek için, Alman deniz kuvvetlerinin Norveç fiyortlarındaki denizaltı üslerine ihtiyacı vardı.

Fin – Sovyet barışına rağmen İngiltere ve Fransa, tarafsızlıklarını ilan etmiş olan İsveç ve Norveç hükümetlerine verdikleri notalarla, Finlandiya'ya yardım etmek için iki ülke askerlerine topraklarından geçme izni vermelerini istediler. İsveç ve Norveç buna da itiraz ettilerse de Alman kuvvetleri karadan ve denizden Danimarka ve Norveç'i işgale başladı. Almanya, Norveç'e geçmek için Danimarka'ya bir ultiimatı verdi. Danimarka direnemedi ve kısa bir sürede Alman orduları tarafından

---

²⁶ A.e., s. 365.

işgal edildi. Almanlar Danimarka'dan gemilerle Norveç'e geçtiler. Her ne kadar İngilizler denizde güçlü olsa da Almanların, hava desteği altında yaptıkları çıkarma başarılı olması neticesi Norveç'in bazı limanlarını işgal ettiler, denizaltı faaliyetlerine uygun olan fiyortlara denizaltılarını yerleştirdiler. İngiltere ile Fransa, Norveç'e asker gönderdilerse de Narvik'e yapılan çıkarma başarısız oldu. Almanya bu İskandinav harekâtında İsveç'e dokunmadı. Bunun nedeni, Hitler'in İsveç'in sonuna kadar tarafsız kalacağına inanmış olmasıdır. Nitekim Hitler, Sovyetler'e saldırı öncesinde Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya'yı işgal ederek Balkanları güvenlik altına alırken, tarafsızlığına inandığı Türkiye'ye de saldırmayacaktı.

Böylece 1940 yılının Mayıs ayı gelip Almanya'nın batı saldırısı başladığında, Polonya, Danimarka ve Norveç Almanya'nın; Baltık ülkeleriyle Finlandiya'nın stratejik bölgeleri ve Polonya'nın doğusu Sovyetler Birliği'nin denetimi altına girmiş bulunuyordu. Finlandiya'nın Sovyetler Birliği ile barışı imza etmesi üzerine Fransa'da Daledier kabinesi düşmüş ve Paul Reynaud kabinesi işbaşına gelmişti. Danimarka ve Norveç'in Alman istilasına uğraması üzerine de, İngiltere'de, Chamberlain kabinesi düştü ve yerine Winston Churchill 11 Mayıs 1940'ta kabinesini kurdu. Norveç ve Danimarka'nın işgali ile Almanya'nın doğu ve kuzeyi güvenlik altına alınmış olduğundan şimdi batıya dönülebilirdi. 10 Mayıs 1940 sabahının erken saatlerinde Alman orduları Belçika ve Hollanda'ya giriyordu. Batı taarruzu 10 tümeni zırhlı olmak üzere 104 tümen ve 3.000 tankla yapılıyordu. Bu kuvvetler daha sonra 140 tümene kadar çıkacaktı.²⁷

5. FRANSA'NIN ÇÖKÜŞÜ

Alman orduları önce doğu kesimini ardından kuzey komşularını kısa bir sürede birer birer işgal ederken Fransız ve yardım için Avrupa kıtasında bulunan İngiliz birlikleri, ünlü Maginot Hattı'nın gerisinde, Alman saldırısını belki de abartılmış bir güvenle bekliyorlardı.

I. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden hemen sonra planlanan Maginot Hattı'nın inşaatına 1929 yılında başlandı. Yeni savunma hattına, zamanın Fransa Savunma Bakanı Andre Maginot'un adı verildi. Bu çelik ve beton duvar doğuda İsviçre sınırından başlıyor, Belçika sınırına dayanıyordu. İnşaat bittiğinde birbiri gerisindeki hatları da kapsayan bu muazzam tahkimatta tüm tesisler yeraltına gömülmüş, mevziler, silah yuvaları birbirine bağlanmıştı.²⁸ Çelikten ve beton kazıklardan yapılmış tank engelleri, olası bir Alman taarruzu önünde bir duvar gibi yükselmekteydi.

---

²⁷ A.e. s. 366.

²⁸ Artuç, a.g.e., s. 52.

İlginç olan şudur ki, I. Dünya Savaşı'nın siper muharebeleri mantığıyla oluşturulmuş ve silahlandırılmış Maginot Hattı, Fransa'ya olduğu kadar ve belki de fazlasıyla Almanya'ya güvenlik sağlamış sayılabilir. Çünkü Fransızlar Maginot'yu tümüyle bir savunma hattı olarak düşünüp tahkimatlarını ona göre yaptılar ve buradan Almanya'ya karşı bir saldırı olasılığını hiç hesaplamadılar. Alman genelkurmayı da bu durumdan o kadar emindi ki hattın karşısındaki Alman mevzilerinde çok az asker bulundurdu.

Daha önce de değindiğimiz gibi kâğıt üzerinde Fransa'nın askeri gücü daha üstün olmakla birlikte, Fransa tank birliklerini tüm cephe boyunca Maginot Hattı'nın ardında yaymıştı. Diğer yandan, Alman Generali Karl Hainz Guderian, yeni zırhlı araç harekâtının öncüsü olarak, tanklarla düşman toprağı içinde derinlemesine ileri harekâtın avantajlarını görmüş ve uygulamıştır. General Guderian'a göre büyük ve kesin sonuçlu harekâtı icra etmek için piyade kütlesi değil, kesin sonuç yerinde bulundurulacak tanklar esastır.²⁹ Fransız yüksek komutası Alman zırhlı birliklerine karşı harekâta daima geri kalmış, karar verilip uygulamaya konduğunda ya iş işten geçmiş ya da harekâtı yapacak birlikler yok olmuştur.

Fransız cephesindeki bu kararsızlıktan yararlanan Alman birlikleri, Rotterdam'ı havadan bombalayıp yerle bir ettikten sonra, Hollanda'yı dört gün gibi kısa bir sürede işgal ettiler. Savaş başlar başlamaz İngiltere ve Fransa, Belçika'ya 500.000 kişilik bir kuvvet soktukları için, Belçika Alman işgaline karşı biraz daha uzun süre dayandı. Belçika, 27 Mayıs'ta teslim oldu ve İngiliz ve Fransız kuvvetleri Manş kıyılarına çekildi. Bu iki ülke işgal edilirken, Fransa'nın karşı saldırısının gerçekleşmediğini ve gerçekleşemeyeceğini anlayan İngiltere, Avrupa kıtasındaki ordusunun kuşatılıp yok edilmesini önlemek amacıyla, Avrupa'da ellerinde kalan son liman olan Dunkirk'ten gemilerle buradaki müttefik kuvvetlerini 28 Mayıs'tan itibaren denizden tahliyeye başladı ve tahliye sona erdiğinde 337.000 kişilik bir kuvvet kurtarıldı. Boşaltma sırasında şiddetli hava muharebeleri oldu. Almanya 300, İngiltere 130 uçak kaybetti. Bu, Alman Hava Kuvvetleri için ilk önemli kayıptı. 53 milyonluk koca İngiliz İmparatorluğu'nun II. Dünya Savaşı başladığından beri geçen uzun zaman içinde Fransa'ya ancak 400 bin kişilik 11 tümen asker göndermesi dikkate değer. (Hâlbuki 33 milyonluk Polonya bile 30 tümen asker çıkarmıştı.) Fransa 8 vatandaşından birini, İngilizler ise 40 vatandaşından birini silah altına almışlardı. Yani İngilizler, I. Dünya Savaşı'nda olduğu gibi şimdi de kendi milletini

---

²⁹ General Heinz Guderian, **Bir Askerin Anıları Cilt I**, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 85.

kolluyor, imkân nispetinde sömürge askerini ve daha çok da diğer müttefiklerini cepheye sürmek yoluna gidiyordu.³⁰

İngiliz ordularının canlarını kurtararak Avrupa'dan kaçmasının ardından, 10 Haziran'da, Almanya'nın artık savaşı kazanmış olduğuna inanan Mussolini, "İtalya'nın parlak geleceğinin saati çalmıştır"³¹ diyerek, İngiltere ile Fransa'ya savaş açtı.

Alman kuvvetleri, 14 Haziran'da Paris'e girdiler. Her ne kadar Fransa Başbakanı Reynaud ve bazı bakanlar savaşı sürdürmekte kararlı görünüyorsa da Petain ve Weygand gibi askeri önderler teslim olmaktan yana idiler. Sonunda Mareşal Petain Başbakan seçildi ve 22 Haziran 1940 tarihinde Alman – Fransız Silah Bırakışması imzalandı. Hitler, bırakışma törenine tüm tarihsel dramatik görüntüyü verdi. General Foch'un 1918 Kasımında I. Dünya Savaşı sonu Alman teslim heyetini kabul ettiği tarihi vagon müzeden alınarak bırakışmanın imzalanacağı Compeignes ormanına getirildi ve Fransız temsilcileri bırakışmayı bu vagonda imzaladılar.³² Böylelikle Hitler, 1918'in intikamını almıştı.

Alman işgali sırasında Fransa'yı yönetenler özellikle Amerika ve İngiltere'den silah ve teçhizat yardımı için pek çok kez taleplerde bulunmuşsa da Amerika söz verdiği yardımı bir türlü yerine getirmemiştir. İngiltere ise yardım yapmak bir kenara Avrupa kıtasına çıkarmış olduğu Kraliyet ordusunu Almanların Yıldırım harekâtı karşısında Britanya adalarını korumak için Dunkirk'ten son anda kaçırabilmiştir. Fransa açısından İngilizlerin bu bencilce tutumu, ikili ilişkilere büyük zarar vermiştir.

Hitler, Sovyetler Birliği'nin batısında yer alan hemen hemen tüm Avrupa topraklarına bir yıldan az bir süre içinde, çok az mal ve can kaybıyla egemen oldu. Fransa'daki parlak zafer Almanya'ya yeni olanaklar sağladı. Almanya, Fransa'daki depolarda tüm İngiltere Savaşı ve Barbarossa harekâtının başlangıcı için yetecek kadar petrol buldu.

6. DENİZASLANI HAREKÂTI (BRİTANYA ADASI'NIN İŞGAL ÇABASI)

Fransa savaş meydanında yenilip, işgal edildikten sonra sıra İngiltere'ye gelmişti. Ama Hitler, İngiltere'yi işgal etmek konusunda tereddüt içindeydi. Zira İngiltere'nin Almanya tarafından işgali, Almanya'nın yararına olmazdı. İngiltere yıkılırsa imparatorluğun dünya üzerindeki mirası Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından paylaşılır ve donanması güçlü olmayan Almanya bu mirastan

---

³⁰ Artuç, a.g.e., s. 86.

³¹ Sander, a.g.e., s. 132.

³² A.e.

hiçbir şey elde edemezdi. Almanya ile dost bir İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı tampon vazifesini görür ve böylece Almanya'ya batı cephesindeki tehdit de ortadan kalkardı.³³ Bu aşamadan sonra Hitler, Sovyetler üzerine yürüyebilir ve asıl dış politika amacına erişebilirdi.

Hitler, zaman içinde bu düşüncenin yersiz olduğu inancına kapıldı. Bununla beraber, İngiltere'nin adada bulunması, askeri harekât planlarının da niteliğini değiştirmekteydi. İngiltere ancak istila suretiyle dize getirilebilirdi ve bu da İngiltere'ye çıkarma yapmakla mümkün olabilirdi. Fakat bundan önce Britanya adası yoğun bir şekilde bombardıman edilmeliydi. İngiliz şehirleri Alman bombardıman akınları ile ateş altına alındı. Ama iyi yerleştirilmiş ve eğitilmiş İngiliz hava savunma silah sistemleri ve şehirde çıkan yangınları büyük gayretlerle söndüren itfaiye birimleri sayesinde Almanlar büyük başarı elde edemediler. Ayrıca İngilizlerin elindeki radarlar sayesinde Manş Denizi üzerinden yaklaşmakta olan Alman bombardıman filolarından erken haberdar edilen sivil halkın yer altı sığınaklarına inmesiyle insan zayıflığının yüksek olması önlenmişti.

Hitler, 1940 yılının Temmuz ayında Alman Genelkurmayı'na İngiltere'nin işgalinin başlatılmasını emretti. Ancak Hitler'in amiralleri, İngiliz hava ve deniz gücü henüz durdukça adaya asker taşımalarının çok zor olduğunu söylediler. Bunun üzerine Hitler, önce İngiliz hava gücünün yok edilmesi ve böylece hava üstünlüğünün sağlanması amacıyla Luftwaffe'nin (Alman Hava Kuvvetleri) komutanı Mareşal Goering'e bu görevi vererek İngiltere Savaşı'nı başlattı.³⁴

Bunu izleyen birkaç hafta hava savaşı sürdü. Almanya'nın İngiltere'ye oranla daha çok uçak ve pilotu, İngiltere'nin ise iyi işleyen radar sistemi vardı ve uçak üretimi Almanya'ninkinden daha hızlıydı. Birkaç hafta içinde İngiliz hava kuvvetlerinin yok edilemeyeceği anlaşılınca, Almanya, Londra'yı havadan bombalamaya başladı.

Britanya adasının havadan bombardıman edilmesi önemli bir sonucu doğurdu ki, bu I. Dünya Savaşı'nın önemli özelliklerinden olan asker – sivil ayrımının bu harekât ile son bulmasıdır. Çünkü yangın söndürme, yaralı ve ölüleri kaldırma, sokak ve yıkıntıları temizleme ekipleri, hep sivil gönüllülerden oluşmuştur. Aynı zamanda yapılan bu bombardımanlar endüstriyel tesisleri hedef almasının yanı sıra bu tesislerde çalışan ve savaş makinelerinin çarklarını döndüren sivil insanları yok etmek ve insanların moral ve inançlarını ortadan kaldırmak için sivil yerleşim birimlerini de hedef almaktaydı.

---

³³ Sander, a.g.e., s. 137.

³⁴ Liddel Hart, **Hitler'in Generalleri Konuşuyor Cilt I**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1996, s. 296.

Hava savaşı ve havadan bombardıman İngiliz hava gücünü saf dışı etmede başarısızlığa uğrayıp İngiltere'nin işgali için gerekli olan hava üstünlüğünü sağlayamayınca, Hitler hava saldırılarına son vermek zorunda kaldı. "İngiltere muharebesi 31 Ekim'de sona erdiği zaman, kayıp bilançosu şöyleydi: İngiltere 733 uçak ve 375 pilot kaybetmiş ve Londra'da 14.280 kişi ölmüş, 20.235 kişi yaralanmıştı. Almanya'nın kaybı ise 1733 uçak ve bir o kadar da pilottu."³⁵ İngiltere Muharebesini, İngiltere kazanmıştı. İngiltere Savaşı, Almanya açısından yitirilmişti, ama Hitler, İngiltere'nin saf dışı edilmemesine rağmen savaşı sürdürmede kararlıydı. Sovyetleri işgal planları 1940 Ağustosundan beri hazırды ve şimdi Hitler bu planın uygulama alanına konmasına karar verdi.

Bir ada ve sömürgeler ülkesi olan İngiliz İmparatorluğu'nun asıl gücü donanması idi. Adanın istilasında başarısız olan Mihver güçleri için şimdi hedef İngiliz donanmasının en önemli üslerinin ele geçirilmesi idi. İngilizlerin Avrupa üzerindeki deniz egemenliğini ortadan kaldırmak için elde edilmesi gereken üsler, başta Britanya adaları olmak üzere, Cebelitarık boğazından Aden körfezine kadar uzanan ve oradan İngiltere'yi Hindistan'a birleştiren üslerdi. Bunların arasında İngiltere'nin dışında, en önemli yer Süveyş Kanalı idi. Bu bakımdan stratejik ve ekonomik yönlerden Kuzey Afrika, savaşan taraflar için önemli bir alandı ve savaşın gidişini etkileyebilecek bir yerdi.

Ancak, Akdeniz ve Kızıldeniz'deki İngiliz topraklarına yapılacak hücum, Almanların ve İtalyanların ortaklaşa yapacakları bir işti. Bu nedenle İtalya ve Almanya, Kuzey Afrika cephesini açtılar.

7. İTALYAN ORDUSUNUN AFRİKA MACERASI

Fransa'nın 1940 yılında II. Dünya Savaşı sahnesinden çekilip İtalya'nın savaşa girmesi, Akdeniz ve Doğu Afrika'da İngiltere'yi zor duruma soktu. Savaşın ilk haftalarında İtalya, Cebelitarık, Malta, İskenderiye ve Süveyş'i; İngiltere ise Rodos'u ve İtalya'nın kuzeyindeki endüstri bölgelerini bombaladı. Bundan sonra İtalya, Afrika'da başarısızlıkla sonuçlanacak olan kara harekâtına girişti.

İtalyan ordusunun Libya'da Kuzey Afrika işgali için topladığı 200.000 kişilik bir kuvvete karşın İngiltere'nin Mısır'daki teçhizatı noksan kuvvetleri bundan çok daha zayıftı. İtalyan kuvvetleri Mısır'a karşı taarruza geçtikten ve 100 – 110 kilometrelik bir ilerleme kaydettikten sonra durdular. Mısır'daki İngiliz kuvvetleri bu bekleme esnasında birliklerini takviye ederek durumunu düzelttikten sonra karşı taarruza geçti. İtalyanlar bu taarruza dayanamayıp geri çekilmeye başladılar ve

---

³⁵ Armaoğlu, a.g.e., s. 369.

İngilizler iki ayda 400 km. ilerleyip, Bingazi'ye kadar olan toprakları ele geçirdiler.³⁶ Sonuç olarak, İtalya'nın büyük umut ve emeklerle kurduğu "Afrika İmparatorluğu" kısa bir süre içinde hemen hemen yok oldu ve İtalya'nın prestiji sarsıldı. İtalya'nın bu hezimetini karşısında, 1941 Şubatının sonundan itibaren Almanya da Kuzey Afrika savaşlarına katılacaktır ki, durum tekrar İngiltere'nin aleyhine bir dönüş alacaktır.

8. İTALYA'NIN YUNANİSTAN'A TAARRUZU

Kuzey Afrika üzerinden sömürge yollarının geçiş kapısı olarak nitelenebilecek Süveyş Kanalı'nı ele geçirmeyi planlayan Mussolini diğer taraftan Yunanistan ve Girit adasını da elde ederek Akdeniz'deki hakimiyetini perçinlemeyi hedeflemiştir. Afrika'da hüsrarla sonuçlanan teşebbüsün ardından İtalyanlar bu kez hem kaybettikleri itibarlarını kazanmak hem de Almanya'nın kazandığı zaferlerin bir benzerini yaratmak için, Almanya'ya danışmadan sudan bahanelerle Yunan Hükümetine verdiği bir ultimatomun ardından, Arnavutluk'ta topladığı kuvvetlerini Yunan sınırlarından içeri sokmaya başladı.

İngiltere'nin Yunanistan'a askeri güvence vermiş olmasına rağmen yardıma koşacak durumda olmadığından Yunanistan yalnız kaldı. Savaş başlayınca Yunanistan, Balkan Paktı'nı hatırlatarak Türkiye'nin kendisine yardım etmesi gerektiğini bildirdi. Türkiye bunu kabul etmedi, çünkü bu pakt Balkan devletlerinin yalnızca Balkan sınırlarını, yani Bulgaristan ile olan ortak sınırlarını güvence altına alan bir örgüttü ve İtalya bir Balkan devleti değildi. Aslında Türkiye, Yunanistan'a yardım da etmiştir. Bulgaristan'a bir nota vererek, Yunanistan'a karşı harekâta girişilmesi durumunda Türkiye'nin Yunanistan'a yardım edeceğini açıklamış ve böylece Yunanistan, Bulgar sınırındaki askerlerini çekerek İtalya ile teke tek savaşa olanağını bulmuştur.³⁷

İtalya için Yunan savaşı da tam bir başarısızlık oldu. İtalyan kuvvetlerinin ilerlemesi, Yunanlıların karşı koyması nedeniyle durdu. Yunanistan, seferberliğini tamamlamasının ardından karşı taarruza geçerek kaybettiği topraklarını kazanmakla kalmayarak bu kez Arnavutluk topraklarına girdi. İtalyanlar, toparlanıp karşı taarruza geçtilerse de etkili olamadılar. Bu sırada Alman orduları Balkanlara girerek Yunanistan'ı işgale başladı.

9. ALMANYA'NIN BALKANLARA GİRMESİ

Almanya, Fransa'ya taarruz etmeden önce İskandinav kanadını güvenlik altına almak için bu bölgeyi işgal etmişti. Şimdi, Sovyetler'e saldırmadan önce Balkanları güvenlik altına almak istedi. Burada karşılaştığı ilk devlet Romanya'dır.

³⁶ A.e., s. 370.

³⁷ Sander, a.g.e., s. 142.

Romanya gerek Sovyetler Birliği istikametindeki konumu, gerekse zengin petrol kaynakları nedeniyle ele geçirilmesi gereken bir ülke idi. Almanya bu ülkeyi işgal ederken askeri güç kullanmak yerine yerel Nazi güçleri örgütleyip iktidara getirterek birleşmeyi başardı. Böylelikle aynı zamanda Kızıl Ordu için ayrılacak glerden de tasarruf etmiş oldu. Romanya'yı savaşmadan eline geçiren Almanya yönünü Bulgaristan zerine çevirdi. Bulgaristan, tıpkı Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi, savaşı Almanya'nın kazanacağına o kadar inanmıştı ki 1941 Martında hemen Almanya ile bir pakt imzaladı ve Alman askerleri bu sefer de rahatlıkla Sofya'ya girdi.³⁸

Almanya, bundan sonra Yugoslavya ile meşgul olmaya başlayarak bu ülkenin doğu ve kuzey sınırında yığınaklar yaptı. Yugoslavya'nın iç yapısı zayıftı. Sırlar, Hırvatlar, Slovenler, Karadağlılar ve Bosnalılar etnik köken olarak aralarında birlik yoktu. Almanya ncelikle Yugoslavya'ya ittifak önerdi. İttifak nerisinin reddedilmesinin neticesinde Almanya Belgrat'ı bombalayarak askerlerini sınırdan içeri soktu. Yugoslavya, Almanya ile ittifak imzalamak zorunda kaldı. Bundan sonra, Yugoslav halkı dağlara çıkararak etkili bir çete savaşına başladı. Alman askerleri dağlara sokulamadı ve bu direnme tüm II. Dünya Savaşı boyunca sürdü.

Başlangıçta Yunanistan ilerine başarı ile devam eden İtalyan taarruzları Yunanistan'ın toparlanması ile olumsuz bir duruma düştükten sonra işe Almanya karıştı ve bir hafta gibi kısa bir süre içinde Yunanistan'ın direnişi kırıldı. Yunanistan toprakları Alman ordusunun denetimi altına girdi. Kısa bir süre zarfında Ege adaları ve bilhassa İngiltere açısından Doğu Akdeniz'i, dolayısıyla Süveyş Kanalı'nı savunduğu için konumu itibarı ile son derece stratejik önemi olan Girit adası Alman paraştleri tarafından ele geçirildi.³⁹

10. BARBAROSSA HAREKATI (SOVYETLER BIRLIğI'NIN IşGALI)

Avrupa'da Fransa'nın da üstesinden geldikten sonra, Almanya için yenilmemiş iki büyük devlet kalmıştı. İngiltere ile Sovyetler Birliği. Bir ada devleti olarak ele geçirilmesi güç olan İngiltere'ye hava kuvvetleri ile sınırlı olarak zarar vermiş olsa da işgal edemeyen Hitler'in bu durumu, 1812 yılında Napolyon'un başına gelenlere benzemektedir. O tarihlerde Napolyon'un karşısında da bu iki devlet ayakta duruyordu ve Napolyon, Rusya ile geçici bir antlaşmaya varmıştı. Hitler de Sovyetler ile anlaşmıştı. Ancak yine Napolyon döneminde olduğu gibi, 1940 yılının son aylarında durum değişti ve Hitler bu iki devletten birini mutlaka yenmesi

³⁸ Sander, a.g.e., s. 142.

³⁹ A.e., s. 146.

gerektiğini anladı.⁴⁰ Kara devleti olduğu için Napolyon, Rusya'ya saldırmıştı; Hitler de aynı biçimde hareket etti ama Hitler, "General Kış'ın" savaşa etkisini yeterince hesaba katmamasının sonucunu III. Reich'in (Nazi İmparatorluğu) yıkılmasıyla ödeyecekti.

Hitler'in batıdaki zaferleri, savaşı bir Avrupa savaşından bir dünya savaşı biçimine sokan gelişmeleri başlattı. Churchill kadar Hitler de anlamıştı ki İngiltere'nin tek zafer umudu savaşın genişletilmesinde yatmaktaydı. Churchill "İngiltere'nin umudu Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'nde yatmaktadır" derken, Hitler şu kehanette bulunuyordu: "Sovyetler saf dışı edilirse, İngiltere'nin Amerika umudu da ortadan kalkar. Çünkü Sovyetlerin gücünün bitmesi, Uzakdoğu'da Japonya'nın gücünü büyük ölçüde artıracaktır."⁴¹

Japonya'nın gücünün artması ise, Amerika Birleşik Devletleri'ni Pasifik bölgesine çekecek ve Avrupa'ya müdahale olanağı ortadan kalkacaktı. Ayrıca İngiltere'ye doğrudan saldırı olanaklı değilse bile, bu devlete Akdeniz ve Ortadoğu'dan saldırılabilirdi. Almanya'nın Balkanlara yerleşmesi üzerine Türkiye'nin durumu önem kazandı. Bu durumun farkında olan Almanya, yakında başlatacağı Sovyet taarruzu öncesi 18 Haziran 1941'de Türkiye ile bir saldırmazlık paktı imzaladı. Buna göre,

"Madde 1: Türkiye Cumhuriyeti ve Alman Reich'ı arazilerinin masuniyetine (dokunulmazlıklarına) ve tamamiyeti mülkiyesine mütekebbilen riayet ve doğrudan doğruya veya dolayısı ile yekdiğeri aleyhine müteveccih her türlü harekâttan tevakkî etmeyi (çekinme, sakınma) taahhüt ederler.

Madde 2: Türkiye Cumhuriyeti ve Alman Reich'ı müşterek menfaatlerine taalluk (alakadar) eden bütün meselelerde bunların hali için mütabakatı temin etmek üzere aralarında atiyen (gelecekte) dostane temasta bulunmayı taahhüt ederler.

Madde 3: İmzası günü meriyet mevkiine girecek olan bu muahede on sene müddetle muteberdir."⁴²

Bu antlaşma ile Almanya tarafından işgal altına alınma endişeleri hafifleyen Türkiye, 22 Haziran 1941 sabahı Almanya, Sovyet Birliği'ne savaş açtığı anda şimdilik derin bir nefes alıyordu. Savaşın patlak vermesi öylesine ani olmuştu ki, Alman orduları birbirleri ile yarışarcasına Sovyet bozkırlarına girmekte iken, antlaşmalar gereği Sovyetlerin, Almanlara tren yolu ile yapmakta olduğu tahıl sevkiyatları kuzeyde, Almanya yönüne devam etmekte idi.

---

⁴⁰ Armaoğlu, a.g.e., s. 7.

⁴¹ Sander, a.g.e., s. 139.

⁴² Veli Yılmaz, **Siyasi Tarih, (Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları)**, Harp Akademileri Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 356.

Almanya'nın Sovyetlere saldırmasının temel gerekçeleri şunlardı:

Lebensraum, Hitler'in jeopolitikçilerden öğrendiği kendine özgü bir doktrindi. Eğer dünya gücü olacaksa, Almanya tüm doğal kaynaklarıyla 'merkez bölge'yi eline geçirmeliydi.

Hitler, siyasal yaşamına komünist düzeni sona erdirmek ülküsü ile başlamıştı. Yahudilerin komünizmin kuruculuğunu ve önderliğini yaptıkları görüşü bu konudaki azmini artırmıştı. Kısa bir süre içinde Almanya'yı Komünizmden kurtarmıştı; şimdi sıra dünyayı bu beladan kurtarmaktaydı.

Zaman, Sovyetler lehine işlemekte idi. Her ne kadar Stalin, danışmanlarının aksini iddia ederek Almanya'dan bir taarruza az bir ihtimal vermekte idiyse de, bir yandan da ülkesini silahlandırmakta ve güçlendirmekte idi.

Almanya'nın donanması, denizaltı savaşlarındaki becerilerine rağmen görece zayıftı ve hava gücü de İngiltere'yi teslime zorlayamamıştı. Buna karşılık, büyük ve güçlü bir kara gücü vardı ve Sovyet toprakları da böyle bir gücün kullanılabileceği tek yerdi. Almanya, Avrupa'nın en güçlü ordusuna sahip Fransa'yı altı hafta içinde dize getirmişti; Sovyetleri yenmek daha da kolay olacaktı. Biz savaşın sonucunu bildiğimiz için, bunu büyük bir hata olarak değerlendiriyoruz, ama İngiltere ile Amerikalılar gibi Alman istihbaratçıları da seferberliğini tamamlayabilmesinin uzun süreceğini değerlendirdikleri Sovyetlerin en çok üç ay dayanabileceğini tahmin ediyorlardı. Kısacası Hitler, bu harekâtı yalnız Sovyetler tehlikeli bir devlet olduğu için değil, aynı zamanda savaşı kolay kazanacağına inandığı için de başlattı.

Almanya'nın savaş hazırlığı aceleye getirildi ve savaşın sonunun çabuk alınacağı düşünülmediğinden uzun süreli planlar yapılmadı. Alman Genelkurmayının, Sovyetler Birliği'nin gücü konusunda çok az bilgisi vardı ve bu devletin Finlandiya karşısındaki beceriksizliği, Kızıl Ordu'nun hafife alınmasına yol açtı. Ayrıca Sovyet savaş stratejisi açısından tıpkı Fransa gibi düşünülmedi; tankların geçebileceği güzel ve geniş yollar, bol malzeme ve yiyecek. Savaş kısa süreceği için ayrıntılar üzerinde düşünmenin anlamı da yoktu. Balkanlar'ın emniyeti için harcanan zaman, harekâtın Haziran ayının sonuna kadar ertelenmesine neden olduğundan tankların ilerleyeceği arazi kesiminin ilkbahar ve yaz aylarında kuru iklimde rahat geçilmesi için gerekli zaman da azalmıştı.

Alman orduları, Baltık Denizi'nden, Romanya'ya kadar uzanan oldukça geniş bir cephe üzerinden Sovyet topraklarının içine doğru birbirleri ile yarış edercesine girdiler. Başkomutan Hitler'in harekât planlarına göre ilk saldırı altı ay içinde başarılı olacak, büyük kentler ve Moskova ele geçirilecek ve nihayet altı ayın sonunda Sovyet hükümeti teslim olacaktı. Yıl sonuna kadar Almanya, Moskova'nın batısı,

Leningrad ve Karadeniz çizgisi üzerinden ilerledi. Sovyetler tarihi doktrinlerinin gereği sahip oldukları geniş alanlardan yararlanarak geri çekildiler ve Alman ordularını güç durumda bıraktılar. Zira Almanlar, gittikçe üslerinden ve lojistik merkezlerinden uzaklaşmakta aynı zamanda çete savaşları yüzünden zayıf vermekteydiler. Bu şartlar altında Almanya, Moskova'nın dış mahallelerine kadar dayanmış, ülkenin zengin endüstri bölgelerini ele geçirmişti ama Rusya'nın soğuk kış iklimine karşı yeterince hazırlanmamış Alman orduları önce çamur, sonra kar ve araçların depolarındaki yakıtı dahi donduran ve eksi elli beş dereceye kadar düşen çok şiddetli soğuk yüzünden durakladılar.⁴³ Sonuç olarak, planlanan aksine Sovyetler Birliği altı ayda yıkılmadı ve ikinci darbeyi vurabilmek için havaların ısınacağı ve zeminin kuruyacağı bahar mevsimi beklenmeye başladı.

11. BİRLEŞİK AMERİKA'NIN SAVAŞA KATILMASI VE PASİFİK SAVAŞLARI

Birleşik Amerika'nın II. Dünya Savaşına katılması, 1937–1941 arasında Amerika ile Japonya arasında önce sinsi sinsi başlayan, fakat savaşın çıkmasıyla birlikte gittikçe şiddetlenen bir mücadelenin sonucu olmuştur.

II. Dünya Savaşı patlak vermeden önce topraklarını Asya ve Uzakdoğu üzerinde genişletmeye işgal yolları ile başlayan Japonya'nın yayılcı emelleri, Amerika Birleşik Devletleri tarafından dikkatle takip edilmekte idi. II. Dünya Savaşının çıkmasıyla birlikte Amerika ile Japonya arasındaki münasebetler daha da kötüye giden bir hal almıştır. Her ikisi de savaş dışı kalmakla beraber, izledikleri yollar birbirinden ayrılmış, birbirlerini kollar bir vaziyette devam etmiştir.

Fransa'nın yenilgisi üzerine Almanya'nın karşısında şimdi sadece İngiltere ve Sovyet Rusya kaldığından, durum Amerika için de tehlikeli oluyordu. Bundan dolayı, Amerika 2 Eylül 1940'da İngiltere ile yaptığı bir antlaşmayla, İngiltere'ye 50 destroyer vermesine karşılık, İngiltere'ye ait Newfoundland, Bermuda, Bahama, Jomaica, St. Lucia, Antigua, Trinidad ve İngiliz Guyamı'ndaki deniz üslerini 99 yıl süre ile kiraladı.⁴⁴

Amerika için Japonya'ya karşı en çok tepki yaratan olay Japonya'nın, Almanya ve İtalya ile aralarında Üçlü Pakt'ı imzalaması olmuştur. Japonya'nın Avrupa'daki diktatör rejimlerle işbirliğinin hedefinde Amerika bulunmaktaydı. Bu antlaşma ile Amerika'nın İngiltere'nin yanında yer alması engellenmek istense de durum bunun tam tersi biçimde gerçekleşti ve Amerika, İngiltere ile daha yakın işbirliği içine girdi. Aynı zamanda, başta İngiltere olmak üzere üçlü paktın karşısında

⁴³ Guderian, **a.g.e.**, s. 421.

⁴⁴ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 380.

yer alan ülkelere, azami askeri ve mali yardımın sağlanmasının yanı sıra kendi askeri sınai gücünü harekete geçirerek ordusunun gücünü artırma kararını uygulamaya koydu.

Amerikan Senatosu'ndan Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu adı altında çıkarılan 50 milyar dolarlık yardımın 6 milyarı yiyecek, 4 milyarı hizmet, geriye kalanıysa savaş malzemesidir. Savaş sonrası istatistiklerine göre, bu toplamdan aslan payını İngiltere almıştır: 31 milyar dolar. Bunu 11 milyar dolar ile Sovyetler Birliği, 3 milyar dolar ile Fransa ve 1.5 milyar dolarla Çin izlemektedir. Yasa 11 Mart 1941'de Senato'dan geçti ve savaş sonuna kadar da yürürlükte kaldı.⁴⁵

Amerikalılar, Japonya'nın Güney Pasifik'te Singapur ve Filipinler'e saldırmasını beklediği için, 7 Aralık 1941 Pazar sabahı Pearl Harbor'a başlayan saldırı tam bir sürpriz oldu. Adanın radarları yaklaşan uçakları tespit etti ve liman ağzında da yabancı bir denizaltı görüldü. O andan itibaren bile tedbir alınsaydı uçaklar havalanabilir, alarm verilerek felaket hafifletilebilirdi.

Sabah saat 8:00'de başlayan ve Hawaii'den 350 kilometre uzaklıkta bulunan 6 uçak gemisinden kalkan 353 uçakla iki saat süren saldırıda, Amerika Birleşik Devletleri'nin irili ufaklı 14 savaş gemisi batırıldı, 349 uçak yok edildi ve 3.600 askerle 100 sivil öldü. Japonya'nın kayıpları 29 uçaktan ibaretti. 7 Aralık 1941 günü saat 10:00'da Amerika Birleşik Devletleri'nin Pasifik donanmasıyla hava filosunun büyük bir bölümü yok olmuştu. Bu harekât, taktik düzeyde tam bir askeri deha sayılabilirse de stratejik düzeyde görüldüğü kadar görkemli değildir. Öncelikle yeterli istihbarata dayanmadığı için Amerika'nın Pasifik filosunda yer alan dört uçak gemisinin hiçbiri o sabah limanda değildi. Japon filosu sanki güçlü komşusunun bahçesine girip taşla camını kıran çocuk gibi tek saldırıdan sonra hemen kaçtı. Uçak gemilerinin kurtulması ve adadaki petrol stoklarına dokunulmaması Japonlar açısından çok büyük eksikliklerdir.⁴⁶ Pasifik savaşı bundan sonra zırhlılarla değil, ağırlıklı olarak uçak gemilerinden havalanan uçaklar ile yürütülecekti.

10 uçak gemisi ve 10 zırhlının yanı sıra 1941'de Pasifik'teki İngiliz ve Amerikan gemilerinin toplamını aşan bir donanmaya sahip olan Japonlar, aynı anda birçok yere asker çıkarabildiler. Pearl Harbor'dan itibaren üç ay içinde Hong Kong, Filipinler, Malezya, Singapur, Endonezya, Birmanya'yı ele geçirdi.⁴⁷

Az önce sözünü ettiğimiz Japonya'nın sonradan dahil olduğu Üçlü Pakt'a göre Almanya, Japonya bir saldırıya uğrarsa bu devlete yardım edecekti. Dolayısıyla

---

⁴⁵ Sander, a.g.e., s.162.

⁴⁶ Mehmet Tanju Akat, **Stratejik, Taktik, Teknolojik ve Jeopolitik Yönleriyle 20. Yüzyıl Savaşları**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1992, s. 437.

⁴⁷ A.e., s. 439.

Pearl Harbor baskınıyla başlayan savaşta, savaşa girmek yönünde hukuksal bir yükümlülüğü yoktu. Buna rağmen Hitler saldırıdan dolayı Japonya'yı tebrik etmiş ve dört gün sonra Amerika Birleşik Devletleri'ne savaş ilan etmiştir. Birleşik Amerika'nın Pasifik'ten sonra Avrupa'daki savaşa da dahil olması, II. Dünya Savaşı'nın sona ermesindeki sürece son derece önemli katkıları olacak ve Almanya için sonun başlangıcını teşkil edecektir.

Avrupa'da savaşın başlaması ve Almanya'nın Sovyet Rusya'ya saldırması, bu arada Sovyetlerin İngiltere ile bir antlaşma imzalaması üzerine, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Roosevelt ile İngiltere Başbakanı Churchill, gelişen olayları görüşmek üzere Atlas Okyanusu'nda bir savaş gemisinde buluştular. Bunun sonucunda da, 14 Ağustos 1941'de Atlantik Bildirisini yayınladılar. "Bildiri, iki devlet; topraklarını genişletmek istemediklerini, her ulusun kendi istediği hükümet şeklini seçme hakkına uyacaklarını, uluslararası ekonomi alanında tam bir işbirliği istediklerini, Nazi diktatörlüğünün yıkılmasından sonra, bütün uluslara sınırları içinde güvenle yaşama olanağı sağlayacak bir barışın yapılmasını, bunun bütün insanlara engelsiz olarak denizlerde dolaşma olanağını sağlamasını ve bütün ulusların kuvvet kullanmaktan vazgeçme yolunu tutmaları gerektiğine inandıklarını belirttiler."⁴⁸ Bildiri pek çok yönü ile I. Dünya Savaşı sonunda yine Amerika Birleşik Devletleri Başkanı tarafından ortaya atılan Wilson Prensipleri ile büyük benzerlikler içermekteydi.

Önceleri Amerika ve İngiltere arasında oluşturulan bildiriye sonra Sovyetler Birliği ve ardından 22 devlet imza atmak suretiyle, Mihver Devletleri'ne karşı zaferin kazanılmasına kadar işbirliği yapmayı ve bazı yükümlülükleri yerine getirmeyi kabul ettiler. Bu suretle Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın temelleri de atılmış oldu.

12. 1942 – 1943 YILLARINDA SAVAŞIN DURUMU

12.1. RUSYA CEPHESİ

Amerika savaşa katıldıktan sonra, Sovyet Rusya'ya Amerikan yardımının gelmesi ancak 1942 sonunda mümkün olacağından, Sovyetler o zamana kadar inatla dayanmaya karar verdiler. Bundan dolayı, 1942 Ocak ayının ilk günlerinden itibaren Kızıl Ordu birçok noktada karşı taarruza geçti ve Alman cephesini bir miktar gerilettiler.

Alman ordusu, hava ve arazi şartlarının elverişli olmasını beklerken bir taraftan da doğu cephesinde yer alan tümen sayısını arttırmaktaydı. 1942 Haziranında ağırlık güney kanadında hedef Kafkaslar ve Hazar Denizi olmak üzere taarruza geçtiler. Almanlar her ne kadar Kafkas Dağları'nın zirvesi Elbruz tepelerine

---

⁴⁸ Yılmaz , a.g.e., s. 407.

Gamalı Haç'ı diktilerse de, daha ileriye geçip Hazar Denizine ve bölgenin zengin petrol yataklarına ulaşamadı.

Almanlar, Sovyetlere bir prestij darbesi indirmek için Stalingrad'ı düşürmeye büyük önem veriyordu. Yerin adı "Stalin'in Kenti", başlı başına bir meydan okumaydı. Burada başarılı olmak için esas muharebe hattından ve her yerden kuvvet çekerek buraya gönderdi ve bu eforu sarf ederken Alman ordusunun gücü tükendi.⁴⁹ Temmuz 1942 sonundan itibaren başlayan Stalingrad muharebeleri Kasım sonuna kadar şiddetini arttırarak sürdü. Stalingrad kenti düşürülemediği gibi, Sovyetler, Ocak 1943'den itibaren karşı taarruza geçip, 2 Şubat 1943'te 6. Alman Ordusunu 190.000 kişilik bir kuvvet ile esir ettiler. Ordu komutanı Mareşal Paulus ile 22 Alman generali de teslim olanlar arasındaydı.⁵⁰ Stalingrad muharebesi Sovyetlerin zaferiyle, sonuçlanmış oluyordu. Almanlar için Stalingrad muharebeleri dönüm noktasını teşkil ediyor, Rusya steplerinden Berlin'e kadar gerçekleşecek Alman çekilişi başlıyordu.

12.2. UZAKDOĞU VE PASİFİK CEPHESİ

1941 yılı sonunda baskın tarzı bir harekât ile Pasifik'te üstünlüğü bir süreliğine ele geçiren Japonlar için durum 1942 yılı sonuna kadar iyi geçmiştir. Yukarıda bahsettiğimiz toprak kazanımlarının ardından Filipinler, kauçuk ve gıda deposu konumundaki Cava ve Sumatra adaları ile Singapur ve Birmanya Japon hâkimiyetine geçmiştir.

1942 Şubatında Cava Denizinde yapılan bir deniz savaşını Müttefikler kaybettiler. 7 – 8 Mayıs 1942'de yapılan Mercan Denizi (Coral Sea) deniz savaşında Japonya az kayıplara uğramakla beraber, savaşta zaferi sağlayamadı. 3 – 5 Haziran 1942'de yapılan Midway deniz savaşı ise Japonya için ağır bir darbe oldu. Japonlar, 4 uçak gemisi, 4 kruvazör, 8 nakliye gemisi ve 250 uçak kaybettiler. 13 Kasım 1942'de yapılan Guadalcanal savaşında da Japonya 28 gemi kaybetti. Japonların bu yenilgileri Amerika'nın deniz üstünlüğünü açık olarak ortaya koyuyordu. Bu deniz savaşları ile Japonların Pasifik'teki ilerleyişi durdurulmuştur.⁵¹ Pasifik cephesindeki savaşın bundan sonraki bölümü Amerikalıların adadan adaya ilerlemesi şeklinde devam etti.⁵²

12.3. ATLANTİK MUHAREBELERİ

---

⁴⁹ Hart, a.g.e., s. 417.

⁵⁰ Armaoğlu, a.g.e., s. 383.

⁵¹ Armaoğlu, a.g.e., s. 384.

⁵² Akat, a.g.e., s. 453.

1939'da savaş başladığında Almanya ve İngiltere arasında denizdeki hâkimiyetlerini önlemek üzere denizaltı savaşları da başlamıştı. Almanya'nın hedefinde İngiltere'yi abluka altına alarak adaya gelen bütün ticaret gemilerine saldırıp, ekonomik çöküntüye uğratmak vardı. Savaşın tırmanması ile Almanların denizaltı zayıat miktarı ve İngiltere'nin ticaret gemisi her geçen gün artmaktaydı.

Amerika'nın savaşa katılmasından sonra İngiliz ve Amerikan tersaneleri kaybedilen gemilerin yerine yenilerini koymak için çalışmalarını arttırdılar. 1943 yılından itibaren durum Müttefiklerin lehine dönmüş, yerine konan gemiler kaybedilen gemilerin sayısını aşmıştır. Ayrıca Müttefiklerin Alman denizaltılarına ve onların taktiklerine geliştirdiği karşı taktikler ve Alman iletişim şifreleri sisteminin (Enigma) çözülmüş olması da bu gelişmede rol oynamıştır.

12.4. KUZEY AFRİKA MUHAREBELERİ

Kuzey Afrika muharebeleri, başlangıçta Almanya ve İngiltere arasında cereyan etmiştir. İngiltere, Uzakdoğu'daki sömürgeleri için hayati öneme haiz Süveyş Kanalı'nı savunmak için ordularını takviye etmekteydi. İtalya'nın başlangıçtaki Afrika'daki başarısız girişiminin ardından Almanya, Çöl Tilkisi lakaplı General Rommel komutasında ve Afrika Kolordusu adını alan bir kısım kuvvetini Kuzey Afrika'ya yolladı. Ama Sovyet – Alman savaşının çıkması dolayısıyla bu cephe ikincil bir önceliğe düştüğünden Almanya, Kuzey Afrika'ya takviye kuvveti gönderemedi. Afrika cephesinde, Alman ve İngiliz orduları arasındaki muharebeler karşılıklı toprak kazanımları ve toprak kayıpları biçiminde sürmüştür. Kasım 1942'de General Eisenhower komutasındaki Amerikan kuvvetleri de, Fas'ın Atlantik kıyıları ile Cezayir kıyılarına çıkmaya başladı. Bu çıkarmanın amacı, Almanya'nın İspanya üzerinden yapabileceği bir hareketi önlemenin yanı sıra, Alman ordusunu İngiltere ile kısıp almaktı. Fas ele geçirilince aynı anda İngiltere de İtalya'nın Afrika topraklarına karşı saldırıya geçti. "1943 Mayısına gelindiğinde tüm Alman ve İtalyan birlikleri teslim oldu. Müttefikler 252.000 kadar Mihver askerinin yanı sıra 16 Alman ve 10 İtalyan generalini de esir aldılar."⁵³ Böylece Afrika'da Mihver askeri kalmamış ve Afrika cephesi kapanmış oldu.

12.5. KUZEY AFRİKA'DAN İTALYA'YA ÇIKARTMA

Kuzey Afrika'yı ele geçiren Müttefikler, İtalya'yı işgal etmek üzere, 10 Temmuz 1943 günü Sicilya'ya kuvvetlerini çıkardılar. Sicilya harekâtının üç amacı

---

⁵³ Sander, a.g.e., s.172.

vardı: Akdeniz ulaşım yolları üzerindeki tehdidi kaldırmak, Sovyet cephesi üzerindeki baskıyı hafifletmek ve İtalya üzerinde baskı kurarak savaştan çekilmeye zorlamak.⁵⁴

Müttefiklerin Sicilya çıkarması İtalya'nın iç durumunda da büyük bir değişiklik meydana getirdi. Mussolini yönetiminin peş peşe uğradığı başarısızlıklar nedeniyle İtalyan halkında oluşan hoşnutsuzluk sonucu Mussolini iktidardan indirildi. İtalya'da yeni yönetim Müttefikler ile antlaşma zemini ararken bir yandan da taraf değiştirerek Almanya'ya savaş ilan etti. Kuzey İtalya'da hapsedilen Mussolini, dava arkadaşı Hitler'in komandoları tarafından başarılı bir operasyonla Almanya'ya kaçırıldı. Bu arada, yeni İtalyan hükümeti 3 Eylül 1943'de mütareke imzaladı. İtalya'nın savaştan çekilmesi Almanya için tam bir darbe etkisi yarattı. Akdeniz'deki mihver egemenliği sona ermekte, Balkanlar'daki Alman orduları zor duruma düşmekteydi. Yeni İtalyan hükümeti mütarekeyi imzalamakla beraber, İtalya'daki Alman kuvvetleri inatla mukavemete devam ettiğinden başkent Roma'ya müttefik askerlerinin girmesi Haziran 1944'de mümkün olacaktır.

13. AVRUPA'DA SAVAŞIN SONA ERMESİ

1943 yılı II. Dünya Savaşı'nın dönüm noktasını teşkil etmiştir. Şubat ayında Almanya'nın Stalingrad muharebesini kaybetmesi, bütün doğu cephesinde genel bir gerilemenin başlangıcını teşkil ederken, Mayıs ayında Kuzey Afrika'nın Müttefiklerin eline geçmesi de İtalya'nın çöküşünü çabuklaştırmış ve bu olayın sonunda da Alman işgali altındaki memleketlerde milli kımıldanışlar başlamıştır. Bu, Napolyon'un İspanya'da karşılaştığı başarısızlıklar üzerine Napolyon işgali altındaki bütün memleketlerde ortaya çıkan milli kurtuluş hareketlerine benziyordu. Napolyon için dönüş yılı nasıl 1812 olmuş ise, Hitler için de 1943 öyle olmuştur.⁵⁵

Savaşın sonu yaklaşmakta iken gerek Almanya gerekse Birleşik Amerika yeni ve daha iyi silahlar yapabilmek için bilimsel ve ekonomik kaynaklarını seferber ettiler. Bunlar arasında kuşkusuz en önemlileri olarak atom bombası ve V1 – V2 adı verilen Alman uzun menzilli füzeleri sayılabilir.

Fransa'nın Anglo – Amerikan birlikleri tarafından işgali, 6 Haziran 1944'te Normandiya kıyılarında başladı. Tarihin gelmiş geçmiş en büyük donanması tarafından, müttefiklere ait 700.000 asker, 100.000 kamyon, otomobil ve tank ile 245.000 ton malzeme⁵⁶ Avrupa kıtasına çıkarılmış bulunuyorlardı.

Önemli kayıplara rağmen çıkarma başarılı oldu ve Fransa'nın güneyinden gelen birliklerle 26 Ağustos'ta Paris'te birleşilerek kent kurtarıldı. Eylül ayının

---

⁵⁴ Akat, **a.g.e.**, s. 399.

⁵⁵ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 389.

⁵⁶ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 396.

sonundaysa Fransa ile Belçika'da savaşı Alman askeri kalmamıştı. Doğuda ise hemen hemen aynı zamanda Sovyet ordusu Polonya ve Baltık ülkelerine girdi.

"Hitler, Müttefiklerin bu ilerlemesi karşısında, 25 Eylül 1944'te bir emir yayınlarak, Alman Halk Hücum Kıtaları'nın kurulmasını ve 16 yaşından 60 yaşına kadar eli silah tutan bütün erkeklerin bu kıtalara katılmasını istedi. Ancak, bu kıtaların kurulmasına rağmen, Müttefik orduları Almanya içlerine doğru ilerlemeyi sürdürdüler."⁵⁷

Savaşın son aylarında Hitler'in planı, işgalci güçlere karşı bir gerilla direnmesi örgütlemek olmakla birlikte bunun için zaman kalmadı. Savaş boyunca şehirleri bombalanan Alman halkının direnme gücü artık tükenmişti. Doğudan Balkanları ve Orta Avrupa'yı ele geçirerek ilerleyen Sovyet ordusunun, batıdan ise Müttefik kuvvetlerin kısılcığında kalan Berlin'deki sığınağında intihar eden Hitler'in ölmesi, Mussolini'nin ise halkı tarafından idam edilmesi ile savaşı çıkaran ve tırmandıran iki lider dünya sahnesinden çekilmiş oldu. Sağ yakalanan Alman komuta heyeti savaş sonu Nürnberg mahkemelerinde yargılanarak çeşitli cezalara çarptırıldı.

14. JAPONYA'NIN TESLİM OLMASI VE UZAKDOĞU' DA SAVAŞIN SONA ERMESİ

Denizdeki üstünlüğü uçak gemileri sayesinde ele geçiren Birleşik Amerika'nın adım adım Pasifik'te Tokyo'ya doğru ilerlemeye başladığı ifade edilmişti. 1945 yılı Temmuz ayı başlarından itibaren Müttefikler, denizden ve havadan Japon anavatanını oluşturan adaları ve Tokyo'yu havadan bombaladılar. Pasifik'te savaşın bu şekilde şiddetle sürdüğü sıralarda, Amerika Birleşik Devletleri, Büyük Britanya ve Çin, Japonya'ya teslim olmasını önerdiler. Ancak Japonya bu öneriyi reddetti. Aslında bu sıralarda Japonya'nın gücü artık bitmişti. Bununla birlikte Amerika Birleşik Devletleri, Japonya'yı kayıtsız şartsız teslim olmaya zorlamak üzere, 6 Ağustos 1945'te ilk atom bombasını Hiroşima'ya, ikincisini de 9 Ağustos 1945'te Nagasaki'ye attı. Bundan bir gün önce yani, 8 Ağustos 1945'te Sovyetler Birliği, Japonya'ya savaş ilan etti ve Mançurya'yı işgale, aynı zamanda da Kore ile Sakhalin Adası'na büyük sayıda asker çıkarmaya başladı.

Japonya, bu gelişmeler karşısında artık savaşı sürdüremeyeceğini anlayarak yenilgiyi kabul edip teslim olmaya karar verdi ve bunu, 10 Ağustos 1945'te Amerika

---

⁵⁷ Uçarol, a.g.e., s. 610.

Birleşik Devletleri'ne bildirdi. Müttefikler, Japonlara bir gün sonra (11 Ağustos'ta) cevap vererek, bazı koşullarla teslim önerilerini kabul edeceklerini bildirdiler.⁵⁸

II. Dünya Savaşı'nda ölenlerin sayısının 35 – 60 milyon arasında olduğu sanılmaktadır. Savaşta en büyük yıkımı gören Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin uğradığı kayıp 11 milyonu asker, 7 milyonu sivil olmak üzere 18 milyona ulaşmıştı. Savaşın en büyük kurbanları arasında yer alan Polonya'da Nazilerin soykırımına hedef olan 3.2 milyon Yahudi'yi de kapsayan 5.8 milyon kişi yaşamını yitirdi. Savaşa katılan diğer ülkelerin sırasıyla asker ve sivil olmak üzere verdiği ölü sayısı ise şöyledi: "Almanya 3.5 milyon ve 780 bin, Çin 1.3 milyon ve 22 milyon (doğruluğu kuşkulu), Japonya 1.3 milyon ve 672 bin, Yugoslavya 305 bin ve 1.2 milyon, İngiltere 264 bin ve 93 bin, Amerika Birleşik Devletleri 292 bin ve 6 bin."⁵⁹

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN DENGE SİYASETİ VE BASININ TUTUMU

1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ESNASINDA TÜRK BASINI

Türk basınının İngiltere'ye bakışını incelemeden önce, basının o dönemdeki rolünü ve Türk yöneticilerinin basına bakışının yanı sıra uygulanan baskı ve sansür hakkında bilgi sahibi olmak faydalı olacaktır. Genç Cumhuriyet'in mutlak ve tek idarecisi, Şevket Süreyya Aydemir'in ifadesi ile "devlet gemisinin dümenini elinde tutan"⁶⁰ İnönü, çeşitli fırsatlarda, dış politikanın haricindeki gelişmelere de özel bir dikkat göstermiştir. Örneğin, basını ve diğer kitle haberleşme araçlarını sıkı bir denetim altına alma konusuna kişisel olarak karışmıştır.⁶¹ Hükümetin sıkı kontrolünde olmasına karşılık, yine hükümetin denge politikasının sonucu olarak basın, savaşın arasında tercihlerini belirtebiliyordu. Vatan, Akşam ve Tanin demokratik ülkelerden yanaydı. Tan, hem demokrasi yanlısı devletleri, hem de savaşta müttefikleri Sovyetleri destekliyordu. Cumhuriyet ve Tasvir-i Efkâr, Alman

---

⁵⁸ Uçarol, a.g.e., s. 612.

⁵⁹ "Ana Britannica" Encyclopaedia of Ana Britannica, INC. Cilt 16, 1994, s. 288.

⁶⁰ Aydemir, a.g.e., s. 154.

⁶¹ Weisband, a.g.e., s. 21.

yanlısı bir tutum içindeydiler. Bu sayede basın marifetiyle, hükümetin dış politikasını etkilemeden ülkeye çoğulcu fikirler yansıtılmış oldu.⁶²

İsmet İnönü, basın hakkındaki düşüncelerini başbakan olduğu dönemde mecliste 3 Temmuz 1931 tarihinde şu cümleler ile ifade etmiştir: “Memlekette matbuat olmaksızın halk idaresinin bulunduğunu farz etmek ihtimali yoktur. Matbuat hürriyetinin zararlarını, evvela arkadaşları olan diğer matbuat bertaraf etmek mecburiyetindedir. Evvela matbuat yekdiğerini murakabe (denetleme, kontrol) etmelidir. Fena sözler, fena neşriyat memleketin efkârını (düşünce, görüş) fena istikamete sevk ediyorsa buna iştirak etmeyen matbuat tek cephe olarak cesurca diğerinin üzerine atılması, mütemadiyen efkâr-ı umumiyeyi tenvir etmesi (aydınlatmak), zehirden kurtarması lazımdır. Bir milletin efkârına her gün bir fikir telkin etmek iddiasında bulunanlar bir takım murakabelere (inceleme, denetleme) tabi olmalıdır. Bu murakabelerin başında evvela diğer matbuat gelir. Ondan sonra cemiyetin siyasi hayatında bulunanlar murakabe ederler. Kanuni murakabeler son çaredir. Bence bir gazetenin hasletleri şunlardır: İyi ve açık söylemek, bir hâkim gibi hükümlerinde adil olmaya çalışmak, memleketi kendi idare ediyormuş gibi mesuliyet hissi taşımak...”⁶³

Basının, bütün savaş boyunca hükümet çizgisini izlemiş olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Numan Menemencioğlu örneği bunun en açık göstergelerinden biridir. Numan Menemencioğlu, Aralık 1943 Kahire Zirvesi’nden dönerken başarılı bir diplomat olarak tanımlanmakta ve Akşam gazetesinde, “Kahire Konferansı, Türk dış siyasetinin yeni ve parlak bir zaferidir”⁶⁴ yazmaktadır. Ancak Menemencioğlu, müttefiklerin baskıları sonucu görevden alındıktan sonra tek bir gazete tarafından dahi savunulmamış ve kendisi kamu yaşamından adeta silinmiştir. “Altı ay önce kahraman olan bir kişinin böylesine bir ağızdan kötülenmesi ancak basının güdümüyle mümkün olabilirdi.”⁶⁵

2. TÜRK BASINI ÜZERİNDEKİ BASKI VE SANSÜR

1 Eylül 1939’da Almanya’nın Polonya’ya saldırısı ile başlayan II. Dünya Savaşı ve Türkiye’nin savaş sırasındaki dış politikası, basının önemini ve basın üzerindeki baskıyı ve denetimi daha da arttırmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında Türk dış politikasını belirleyen temel etken, topraklarına bir saldırı olmadıkça, savaşa

---

⁶² Orhan Koloğlu, **Osmanlı’dan 21’nci Yüzyıla Basın Tarihi**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2006, s. 120.

⁶³ Fuat Süreyya Oral, **Cumhuriyet Basın Tarihi 1923 – 1973**, Sanayii Nefise Matbaası, Ankara, 1973, s. 130.

⁶⁴ Necmettin Sadak, **Akşam**, 11 Aralık 1943, s. 2.

⁶⁵ Deringil, **a.g.e.**, s. 12.

girmeme kararı olmuştur. Şevket Süreyya Aydemir, Türkiye'nin savaşa girmekten kaçınmasının nedenini açıklarken "Türk milleti yakın tarihinde o kadar savaş görmüş ve savaştan yorulmuştu ki, Cumhuriyet yıllarında, Türkiye'de savaş edebiyatına ve bu arada savaş ekonomisi gibi konu ve problemlere karşı bir nevi bıkkınlık hali sürmüştü"⁶⁶ ifadelerine yer vermektedir.

Savaş yıllarında özellikle dış politika ile ilgili haber ve yorumlar yurtdışında meydana getirebileceği etkileri göz önüne alınarak yazılmakta ve sıkı bir şekilde denetlenmekte idi. Tek Şef – Tek Parti devrinde, basına karşı sert tedbirler alınmış, devlet bütün yayın vasıtalarına el koymuştur. Bir sansür heyeti bulunmamakla birlikte, CHP ve Matbuat Müdürlüğü, basının üzerinde yaptığı baskı ile sansür kadar etkili rol oynamaktaydı.⁶⁷

Savaş döneminde, Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nce gazetelere sık sık bildirimler gönderilmekte ve neyi yazıp neyi yazmayacakları hususunda bir takım önerilerde bulunmaktadır. Örneğin, "18 Nisan 1939 günü gönderilen bildirimde, İçişleri Bakanlığına danışılmaksızın İngiliz – Fransız görüşmeleri konusunda yorum yapılmaması istenmiştir. Aynı tarihte gönderilmiş olan bir başka bildiriyle, Hitler'in doğum günü nedeniyle yazılacak yazılarda, Alman Şansölyesinin büyük kişiliği üzerinde durulması, ancak yazıların uzun olmaması önerilmiştir. 9 Mayıs 1941 günü gönderilen bir başka bildirimde ise, Stalin'in Bakanlar Kurulu Başkanlığına getirilmesi ile ilgili herhangi bir yorum yapılmaması talep edilmektedir."⁶⁸

Dış politikada ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar, iç politikanın yönlendirilmesinde önemli rol oynamıştır. Bu nedenle, 1940 yılı başlarında Refik Saydam'ın başbakanlığı sırasında hükümetin, basını daha çok yönlendirmeye başladığı görülür. Cumhuriyet gazetesi başyazarı Nadir Nadi bu durumu şu şekilde aktarmaktadır. "Düşünceler ve inançlar, ancak üstü kapalı cümlelerle, bir dereceye kadar açıklanabiliyordu. Hükümetçe önemli sayılan olaylar karşısında gazetelerin genel tutumu, Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nden gelen direktiflere göre ayarlanıyordu. Arada bir Başbakan'ın basın toplantıları tertipleyerek, gazete sahiplerini yada temsilcilerini emir verircesine uyardığı oluyordu."⁶⁹ Nadir Nadi, tanık olduğu bir durumu anılarında yer vermektedir. "Böyle toplantılardan birinde, Refik Saydam, dış politika ile ilgili bir konuya dair ertesi günü ne yazmamız gerektiğini uzun boylu anlattıktan sonra, gözüne kestirmiş olacak, bana bakarak biraz alaylı 'Anladın mı?' diye sormuştu. Meslektaşlar kalabalığı arasında, acemi bir ere emir tekrar ettirmeye

---

⁶⁶ Aydemir, a.g.e., s. 206.

⁶⁷ Füzünan Hüseyin Tökin, **Basın Ansiklopedisi**, Kulen Basımevi, İstanbul, 1963, s.104.

⁶⁸ Nuri İnuğur, **Türk Basın Tarihi**, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1992, s. 189.

⁶⁹ Pektaş, a.g.e., s. 22.

benzeyen bu ikinci soruya fena halde içerlemiş, Başbakan'a ters bir cevap vermişim.”⁷⁰

1940 – 1945 yılları arasında basınımızın, ülkemize yönelik mütecaviz hareketler karşısında detaylı bilgi edinemediği ve açık yazamadığı anlaşılmaktadır. Basın, Türkiye'ye yönelik saldırı hareketlerini genelde küçük puntolarla veya iç sayfalarda vererek, kamuoyunun tepkisini asgariye indirmeyi amaçlamıştı.⁷¹

2.1. MATBUAT KANUNU

II. Dünya Savaşı sırasında yürürlükte bulunan 1931 tarihli Matbuat Kanunu, Cumhuriyet döneminin ilk basın yasası olarak, 25 Temmuz 1931'de hazırlanmıştır. Kanun, gazete yöneticileri için yüksek öğrenim zorunluluğu koymuş, gazete ve dergilerin başyazarları, genel yayın müdürleri ve yazı işleri müdürlerinin yüksek okul bitirmiş olmalarını şart koşturmuştur. Suç işlemeye kışkırtıcı yazıları, açık saçık resim ve yazılar ile şantajı, yalan yayınları önleyecek maddeler koymuştur. Piyango, tombala gibi oyunlar yasak edilmiş, intihar olaylarının yazılması dahi hükme bağlanmıştır.⁷² Bu kanunun, basın özgürlüğünü en fazla kısıtlayan hükmü, II. Dünya Savaşı boyunca iktidarın çok sık kullandığı 50. maddesidir. Bu maddeye göre, “Memleketin umumi siyasetine dokunacak neşriyattan dolayı İcra Vekilleri Heyeti kararıyla gazete ve mecmualar muvakkaten (geçici olarak) tatil olunabilir... Bu suretle kapatılan bir gazetenin mesulleri tatil müddetince başka bir isimle gazete çıkaramaz.”⁷³

50. madde ile Bakanlar Kurulu'na bir gerekçe göstermeden yayın organlarını kapatma yetkisi verilirken, hangi yayınların genel siyasete aykırı sayılacağı belirtilmemiştir. Burada genel siyasetin açık bir tanımı yapılmamıştır. Bu nedenle 50. maddenin iktidara, gazete ve dergileri kapatma konusunda sınırsız bir yetki verdiği söylenebilir. Savaş boyunca iktidar, bu yetkiyi sık sık kullanmış, iç ve dış politikada hükümetin uygulamalarına ters düşen, verdiği talimatlara uymayan yayın organlarını kapatmakta tereddüt etmemiştir. Ayrıca kanunda yayın organının en fazla ne kadar süre ile kapalı tutulabileceği gösterilmemiştir. O nedenle iktidar, kanunda muvakkaten denmesine rağmen, aslında yayın organını süresiz kapalı tutma yetkisine sahiptir. Matbuat Kanunu'nun 51. maddesine göre önceden dağıtılan

---

⁷⁰ Nadir Nadi, **Perde Aralığından**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1979, s. 50.

⁷¹ Zekeriya Türkmen, “Türk Basınında Çıkan Haberlere Göre, İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye Cumhuriyeti'ni Savaş Ortamına Çekme Gayretleri”, **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, s. 102.

⁷² Hıfzı Topuz, **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2003, s. 159.

⁷³ Server İskit, **Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları**, Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınlarından, Tan Basımevi, İstanbul, 1943, s. 355.

gazete ve dergiler Bakanlar Kurulu'nun kararının çıkmasını beklemeden, İçişleri Bakanlığı'nın emri ile toplatılabiliyordu.⁷⁴

1933'te basının devlet eliyle yönetilmesini amaçlayan Matbuat Umum Müdürlüğü'nün yeniden kurulup İçişleri Bakanlığı'na bağlanmasıyla ve ardından da 1934 yılında müdürlüğün yetkilerinin genişletilmesi ile basının etrafındaki yasal çember daha da daralmış bir hal almıştır.⁷⁵ Savaşın başlaması ve giderek yayılması üzerine 20 Mayıs 1940'ta İstanbul, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale ve İzmit gibi çatışma alanlarına yakın illerde sıkıyönetim ilan edilmiştir. 25 Mayıs 1940 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren Örfi İdare Kanunu'nun 3. maddesi ile sıkıyönetim komutanlarına tüm basılı şeylerin eserlerin yayınıni engelleme, matbaaları kapatma ve basına sansür koyma yetkisini vermiştir.⁷⁶

2.2. BASINA VERİLEN CEZALAR

Milli Şef dönemine ait ilk gazete kapatma cezası Cumhuriyet gazetesine uygulanmıştır. Cumhuriyet gazetesinin sahibi olan Yunus Nadi'nin, Meclis Dış İşleri Komisyonu Başkanı bir parlamenter olması dahi bu durumu değiştirememiştir.⁷⁷ Cumhuriyet gazetesinin 10 Ağustos – 10 Kasım 1940 tarihleri arasında üç ay süre ile kapatılmasında, o günlerde Nadir Nadi tarafından yazılan Alman yanlısı makalenin etkili olduğu söylenebilir. "Dünya realiteyi olduğu gibi görmeye mecburdur. Bugün Avrupa'da bir Alman kudreti yaşıyor. Bu kudretin membaı, kemiyet (miktar) ve keyfiyet itibarıyla Alman birliğinden gelir. Alman birliği ise bir veya birkaç şahsın değil, tekâmül eden bir fikrin binaenaleyh tarihin eseridir. Aynı dili konuşan, aynı kültüre, aynı emellere malik 90 milyonluk bir kitle, Avrupa'nın ortasında artık devlet teşkil ediyor. Bu bir realitedir ve bunu olduğu gibi kabul etmek lazımdır. 90 milyon insanın Avrupa için tehlike olacağını ileri sürerek, Alman birliğini parçalamaya uğraşmak, tarihi tersine yürütmek gayretine benzer. Alman birliğini parçalamak için milliyet fikrini öldürmekten başka çare kalmamıştır. Bu fikir yaşadığı müddetçe hiçbir milleti devamlı olarak parçalamak kabil olmayacaktır. Avrupa devletleri realiteyi olduğu gibi görmeli ve yollarını ona göre tayin etmelidir."⁷⁸

Nadir Nadi, 1 Ağustos 1940 tarihli makalesinde, İngiltere ve Fransa'nın zor durumda olmalarına rağmen savaşa devam ettiklerini belirtmiş ve harbin bütün ülkelerin hayat haklarını tanıyan yeni bir nizam ile sonuçlanmasını temenni ettikten

---

⁷⁴ Pektaş, a.g.e., s. 27.

⁷⁵ Nurhan Kavaklı, **Bir Gazetenin Tarihi Akşam**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 103.

⁷⁶ Pektaş, a.g.e., s. 30.

⁷⁷ Orhan Koloğlu, **Kuvay-ı Milliye'den Günümüze Türk Basını**, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1993, s. 81.

⁷⁸ Nadir Nadi, **Cumhuriyet**, 30 Temmuz 1940, s. 1.

sonra, bu nizam karşısında Türkiye'nin durumu hakkındaki görüşlerini ifade etmiştir. "Türkiye ne başka milletlerin toprağına göz dikmiştir, ne de onların rejimine düşmandır. Bu itibarla hiç kimse dış politikamızın mesela Almanya ve İtalya'ya karşı husumetkâr bir mahiyet taşıdığı zannına düşmemelidir... Milli menfaatlerimizi ve istiklalimizi tehlikeye sokacak hareket ve tecavüzleri vuku bulmadıkça kendimizi Almanya ve İtalya ile düşman farz etmek, Türk siyasetini ve Türk menfaatlerini yanlış anlamak demektir." ⁷⁹

Hüseyin Cahit Yalçın, Yeni Sabah gazetesindeki köşesinde, Nadir Nadi'nin görüşlerini felaket doğuracak fikirler olarak nitelemiş ve barış zamanı olsa, ülkenin dış politikasına ait çelişkili fikirlerin basında tartışılabileceğini, ancak savaş zamanında hükümetin dış politikasına ters düşen değerlendirmelerin yayınlanamayacağını savunmuş, hem gazeteci hem de milletvekili olması sıfatıyla, kamuoyunu uyarmıştır. "...Bir seneden fazla bir müddetten beri Türk devleti muayyen bir siyaset takip ederek, bütün milleti aynı siyaset önünde birleştirmiş ve vatanın müdafaası hususunda İngiliz yardımından istifa etmeyi bir muahede ile kararlaştırmış bulunmaktadır. İçimizden bir arkadaşın bütün bu siyasete aykırı şekilde memleketin kanaatini, manevi kuvvetini sarsacak, takarrür etmiş (karar verilmiş) milli siyaseti hatalı ve Almanları haklı gösterecek surette neşriyatta bulunmasına tahammül edemeyiz." ⁸⁰

Cahit Yalçın'ın yazısının ardından Nadir Nadi'nin köşesinde "Hüseyin Cahit Yalçın'a" başlığı altında şu satırları kaleme almıştır: "Ben Almanya galip gelmiştir, demedim. Avrupa'da bir Alman realitesinden bahsettim. Bu realiteyi inkâr etmek bence memleket menfaatlerine taban tabana zıttır. Avrupa, Alman realitesini görmelidir, demiştim. Bundan, Türkiye, Almanya önünde boyun eğmelidir manasını çıkarmışsınız. Sözlerimde ve cümlelerimde zerre kadar bir ima bile bulunmadığı halde bu hükme nereden varıyorsunuz?"⁸¹ İki köşe yazarının fikirlerini beyan ederken birbirlerinin hükümlerini de eleştirmeleri günümüz basın ilişkilerine benzetilebilirse de hükümet bu duruma kayıtsız kalmamıştır. Zira dönemin basınına ait, dış ilişkilerde yeri geldiğinde devletin sözcüsü olabilme görevi, beraberinde birtakım sorumlulukları ve sınırlamaları getirmekteydi. 1939 – 1945 yılları arasında hükümet ve sıkıyönetim tarafından gazetelere verilen kapatma cezaları dökümü aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1: 1939–1945 Yılları Arasında Gazetelere Verilen Kapatma Cezaları

⁷⁹ Nadir Nadi, **Cumhuriyet**, 01 Ağustos 1940, s. 1.

⁸⁰ Hüseyin Cahit Yalçın, **Yeni Sabah**, 01 Ağustos 1940, s. 2.

⁸¹ Nadir Nadi, **Cumhuriyet**, 03 Ağustos 1940, s. 1.

Gazete Adı	Toplam Kapatma Süresi	Kapatma Süresi ve Kapatılan Makam
Cumhuriyet	5 ay 9 gün	3 kez hükümet ve 2 kez sıkıyönetim
Tan	2 ay 13 gün	4 kez hükümet ve 3 kez sıkıyönetim
Vatan	7 ay 24 gün	5 kez hükümet ve 4 kez sıkıyönetim
Tasvir-i Efkar	3 ay	4 kez hükümet ve 4 kez sıkıyönetim
Vakit	12 gün	1 kez hükümet ve 1 kez sıkıyönetim
Yeni Sabah	6 gün	1 kez hükümet ve 2 kez sıkıyönetim
Akbaba	47 gün	1 kez hükümet ve 3 kez sıkıyönetim
Son Posta	11 gün	4 kez hükümet
Haber	10 gün	2 kez sıkıyönetim

Kaynak: Alpay Kabacalı, **Başlangıçtan Günümüze Türkiye’de Basın Sansürü**, Gazeteciler Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1990, s. 143.

Bazı büyük gazete sahiplerinin, aynı zamanda CHP milletvekili olmaları, bu dönemde iktidar – basın ilişkilerinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Ancak, tablo incelendiğinde Yunus Nadi’nin Cumhuriyet gazetesinin, Asım Us’un Vakit gazetesinin, Hüseyin Cahit Yalçın’ın Tan gazetesinin sahibi olmaları gazetelerinin yeri geldiğinde kapatılmalarına engel olamamış olduğu görülmektedir.

1940 yılının sonlarında basınıımızda Türk – İngiliz dostluğunu öven makalelere rastlanmaktadır. Örneğin, 12 Eylül 1940 tarihli Yeni Sabah gazetesinde yayınlanan bir makalede, Türkiye’nin “... Dünyanın en büyük ve en zengin devleti olan İngiltere ile dost ve müttefik kalmayı milli menfaatlerinin tabii bir icabı...”⁸² saydığı belirtilmiştir.

1941’in ilk aylarına kadar Müttefikler yanlısı bir politika izleyen Türkiye, bu tarihten itibaren, Almanya’nın üstün duruma geçmesi ve Türkiye’nin sınırlarına yaklaşması nedeniyle, 1943 sonuna kadar, Müttefikler ile Almanya’nın dostluğunu bağdaştıran tarafsız bir dış politika izlemeye yönelmiştir. Türkiye’yi bu politikayı uygulamaya zorlayan temel etken, topraklarını olası bir Alman saldırısından korumak düşüncesi idi. Türkiye’nin II. Dünya Savaşı’nda izlediği ve denge politikası olarak adlandırılan bu dış politika, iktidarın basın üzerindeki denetimini arttırıcı bir etki yaratmıştır.

1942 yılı geldiğinde Almanya’nın askeri başarıları karşısında, Türk hükümeti dış politikada izlediği dengeli tutum çerçevesinde, Almanya ile iyi ilişkiler kurma çabasıdadır. İzlenen bu dış politika doğrultusunda, basının yayınlarının da Almanya’ya eleştirel bir tutum almamasına dikkat edilmektedir.

⁸² Yeni Sabah, 12 Eylül 1940, s. 1.

Bu ortam içersinde 7 Aralık 1942 tarihli Vatan gazetesinde, Charlie Chaplin'in New York radyosunda yayınlanan, Hitler'i eleştirdiği bir konuşma, haber olarak yayınlanmıştır. Chaplin'in konuşmasında şu ifadeleri kullanmaktadır: "Öyle bir dünyada yaşıyoruz ki, biz de kime inanacağımızı şaşırдық. Eşeklere mi, insanlara mı?" Chaplin bu sözleri ile Hitler'e eşek demiştir. Vatan gazetesinde Chaplin'in bu sözlerinin yayınlandığı haberin yanında, Hitler'i eşeğe benzeten bir karikatüre de yer verilmiştir."⁸³ Chaplin'in savaş yıllarında çevirdiği; yönetmenliğini kendisinin yaptığı ve başrolünü oynadığı Diktatör adlı filmde de gazetede yayınlanan konu ile ilgili haber ve fotoğrafa Türk basınında yer verilmesi Ankara'daki Alman sefaretinin kızdırmış, gazetenin cezalandırılmasını hükümetten ısrarla istemişlerdir.⁸⁴

Bu haberin yayınından sonra Vatan gazetesi 8 Aralık 1942 tarihinden itibaren iki ay süre ile kapatılmıştır. "Türkiye'nin denge politikası çerçevesinde, Almanya ile iyi ilişkiler içinde bulunmayı amaçladığı bir dönemde, Hitler'i eleştiren ve küçük düşüren bir yayında bulunması hükümetin tepkisini çekmiştir. Gazetenin kapatılış nedeni ile yayınlanan hükümet tebliği basında yer almış ve 'açıkça kışkırtıcı neşriyatı'ndan ötürü faaliyetinin durdurulduğu açıklanmıştır."⁸⁵

2.3. BASININ UYMASI GEREKEN KURALLAR

Örneklerde görüldüğü üzere, gazetelerin kapatılması için hükümetin o döneme ait dış politikasına muhalif veya yabancı ülkeleri kışkırtacak mahiyette yazılar yazmak yetmektedir. Bunun yanı sıra, gazeteler için aşağıda sıralanacak olan durumlar da ikaz edilmekten, süresiz olarak kapatılmaya kadar çeşitli cezalar almaya yeterli kusurlardır.

Milli Şef ve ailesi ile ilgili haberlerin büyük başlıklarla verilmesi gerekmektedir. Bu, mutlak hâkim İsmet İnönü'nün kudretini dosta düşmana gösterecektir. Bundan dolayıdır ki savaş yılları boyunca, Cumhurbaşkanını ve eşini konserlerde, tiyatrolarda, yurt gezileri esnasındaki denetlemelerinde, at yarışlarında gösteren fotoğraf ve ayrıntılı yazılar sık sık karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye, savaş ekonomisi içinde yaşadığından; Avrupa'da savaş dolayısıyla üretim azaltıldığı için, araç ve gerecin yokluğu dolayısıyla basım alanında çok güç bir dönem yaşıyordu. Kâğıt darlığı, gazetelerin sayfalarının sınırlanmasını zorunlu kıldı; 1942'den başlayarak İstanbul'un büyük gazeteleri haftada beş veya altı gün

⁸³ Vatan, 07 Aralık 1942, s. 1.

⁸⁴ Kabacalı, a.g.e., s. 145.

⁸⁵ Ulus, Akşam, 09 Aralık 1942, s. 1.

dört sayfa, haftada bir veya iki gün ve önemli günler ile bayramlarda altı sayfa yayınlandı.⁸⁶

Örneğin savaş öncesi haftanın bir günü 16 sayfa, altı günü ise 12 sayfa çıkan Akşam gazetesi, 1940'ın başlarında haftanın üç günü 12 sayfa, diğer günler ise sekiz sayfa çıkmaya başlamıştır. Akşam gazetesi, 1941'e girildiğinde, artık, her gün sekiz sayfa çıkan bir gazetedir. Ancak bu da uzun sürmemiş, Akşam sadece haftada üç gün sekiz sayfa olarak okuyucusuyla buluşabilmiştir. Diğer günler ise dört sayfalık bir gazete olarak satış yerlerine ulaşabilmiştir. Akşam'ın sayfa sayısı 1943 yılının son aylarına kadar aynı kalmıştır.⁸⁷ Cumhuriyet gazetesi de hükümetin gazete kâğıtlarındaki tasarruf tedbirleri çerçevesinde sayfa sayısını, önce sekizden altıya, sonra da dörde indirmiştir.⁸⁸

Haberlerin duyurulmasında, başlıkların tek sütun halinde ve 24 puntoyu geçmeyecek biçimde yazılması bir kuraldı. Savaş döneminde meydana gelen bir kısım kaza ve olayların yayınlanması yasaklanabiliyordu. Örneğin, İngiltere'den ismarlanan denizatlıları teslim almaya giden askerlerimizi taşıyan Refah adlı şilebin batması ve muhtelif kaza haberlerinin yayınlanması⁸⁹ için izin verilmemiştir. 23 Haziran 1941'de Refah isimli şilep ile 19 deniz subayı, 63 deniz astsubayı ve 68 deniz eri Mersin'den, Mısır, İskenderiye'ye hareket etmiş, oradan Afrika yoluyla İngiltere'ye gidecek ve inşası tamamlanan gemileri teslim alacaktı. Refah şilebinde İngiltere'ye havacılık eğitimine giden bir hava subayı ve 20 hava subayı adayı öğrenci de bulunmaktaydı. Türkiye savaşta tarafsız olduğundan şilebin bordalarına ve güvertesine Türk sancağı bandajı yapıldı ve reflektörle aydınlatıldı. Şilep Mersin'den hareketinden beş saat sonra bir patlama sonucu battı. Bir adet tahliye filikası ile kurtulan subay, astsubay, talebe ve er toplam 28 kişi, 36 saat sonra karaya çıktıklarında kazadan haberdar olunabildi. Refah faciasından 32 asker kurtuldu ise de, 167 asker şehit olmuştu. Olay, Türkiye'de büyük bir infiale yol açtı. Gemiyi kim batırmıştı? Almanlar ve İtalyanlar dendi ise de, iki ülke hemen reddettiler. İngilizler gemileri teslim etmemek için yaptı şeklinde söylenti çıktıysa da olay aydınlatılamadı.⁹⁰ Dönemin basını olayla ilgili hiçbir haber yazmamıştır.

Hükümetin uygulamaya koyduğu karne ile ekmek dağıtma, Varlık Vergisi'nin toplanması ile ilgili kanunları eleştirmek bir yana, destekler mahiyette yazılar yazmayan gazeteler de ikaz edilmiştir. 1944 yılının ilk aylarından itibaren, savaş

---

⁸⁶ Alpay Kabacalı, **Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Matbaa Basın ve Yayın**, Literatür Yayınları, İstanbul, 2000, s. 197.

⁸⁷ Kavaklı, **a.g.e.**, s. 113.

⁸⁸ Aysun Köktener, **Bir Gazetenin Tarihi Cumhuriyet**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 31.

⁸⁹ Belge – 1 (EK – I)

⁹⁰ Uğur Yıldırım, **Misliyle Mukabele**, Truva Yayınları, İstanbul, 2007, s. 69 – 71.

sırasında izlenen dış politikaya yönelik eleştirilerin yanı sıra, Türkiye'deki mevcut rejimin demokrat olmadığını ima eden yayınlar Tan ve Vatan gazetelerinde yapılmış, bu nedenle her iki gazete de kapatılmıştır.⁹¹

3. YAZILI BASIN HAKKINDA BİLGİLER

İkinci Dünya Savaşı dönemindeki belli başlı gazeteler Cumhuriyet, Akşam, Tan, Yeni Sabah, Posta, Vakit ve İkdam sayılabilir. Bu gazetelerin çoğunun başyazarları milletvekiliydi. Cumhuriyet'ten Yunus Nadi, Akşam'dan Necmettin Sadak, Tan'dan Sadri Erdem, İkdam'dan Abidin Daver, Yeni Sabah'tan Hüseyin Cahit Yalçın... Bu milletvekillerinin çoğu Ankara'daki siyasi ortamı tenfefs ederek yazarlardı. Devrin diğer ünlü gazetecileri Vatan'dan Ahmet Emin Yalman, Tasvir-i Efkâr'dan Velid Ebüzziya, Ulus'tan Falih Rıfkı Atay'dır.⁹²

Yazılı basın kapsamında yer alan gazeteler, büyük oranda İstanbul'da basılmaktaydı. 1941 ve 1946 yılları arasında aşağıda yer alan tablo incelendiğinde savaşın en buhranlı dönemi varsayılabilir 1943 yılında gazete miktarlarının artışı gözlenmektedir. Bu durum Türk halkının savaşı takip etmek için geçmiş birkaç yıla oranla daha fazla gazete okumakta olduğu biçiminde yorumlanabilir. Savaşın sonu yaklaşırken, yayınlanan gazete çeşitliliğindeki artış dikkat çekmektedir. Bu duruma basın üzerindeki baskıların hafiflemesi en büyük etmen olarak değerlendirilebilir.

Tablo 2: 1941 – 1946 Yılları Arasında Çıktıkları Şehirlere Göre Gazete Miktarları

ÇIKTIĞI YERLER	YAYINLANAN YIL					
	1941	1942	1943	1944	1945	1946
Ankara	5	8	6	7	4	7
İstanbul	37	37	43	38	36	55
İzmir	3	3	5	5	5	10
Adana	3	2	3	3	3	6
Diğer muhtelif şehirler	65	71	74	77	78	124
Toplam	113	121	131	130	126	202

Kaynak: Orhan Koloğlu, **Kuvay-ı Milliye'den Günümüze Türk Basını**, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1993, S.89.

⁹¹ Pektaş, a.g.e., s. 42.

⁹² Ahmet Çermeli, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Basını, Hükümet-Basın İlişkileri", **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, s. 495.

4. TÜRKİYE'NİN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA DENGESİYASETİ

Türkiye II. Dünya Savaşı'nın son yılına kadar savaş dışı kalmıştır. Türkiye, yaygın ve teknik olarak yanlış kanının aksine, savaş süresince tarafsız kalmış değildir, çünkü savaşan gruplardan biriyle, yani İngiltere ve Fransa ile ittifak antlaşması imzalamış bulunuyordu. Savaşa fiilen katılmamış olmakla birlikte yaptığı antlaşmalar ile safını müttefik devletler tarafında seçmiştir.

Türkiye'nin savaş dışı durumunu sürdürmesi kolay olmamıştır. Savaşın genel gidişi ve stratejisindeki değişikliklere uygun olarak, gerek Mihver devletleri gerekse Müttefikler zaman zaman Türkiye'nin savaşa girmesi konusunda ağır baskıda bulunmuşlardır. Türkiye'yi yönetenler tüm bu baskılara rağmen denge politikası ve oyalama taktikleri kullanmak suretiyle, bu sıkıntılı yılları Türkiye açısından en az kayıpla geçirmenin çabasını harcamışlardır. Ülke yönetiminde söz sahibi olanların büyük kısmı Osmanlı'nın son zamanlarında yetişen ve dönemin güçlüklerini yaşayan, İstiklal Savaşı'nı kazanan kişiler olarak Avrupa'da tırmanan gerilimin yeni bir dünya savaşına doğru gitmekte olduğunun bilincinde idiler. Bu konuda ulu önder Mustafa Kemal Atatürk, daha 1931 yılından itibaren yapmakta idi: "Versailles Muahedesi, Birinci Dünya Savaşı'na sebebiyet vermiş olan amillerden hiçbirini ortadan kaldırmamıştır. Tersine olarak, dönün başlıca rakipleri arasındaki uçurumu büsbütün derinleştirmiştir."⁹³

Mustafa Kemal Atatürk, ömrünün son günlerinde yaklaşmakta olan savaş için şu sözleri söylüyordu: "Bir dünya savaşı yakındır. Bu savaş neticesinde dünyanın vaziyeti ve muvazenesi baştanbaşa bozulacaktır. İşte bu devre esnasında doğru hareket etmesini bilmeyip, en küçük bir hata yapmamız halinde, başımıza mütareke senelerinden daha çok felaketler gelmesi mümkündür. Bu ikinci genel savaş, beni yataktan kımıldanamayacak bir halde yakalayacak olursa, memleketin hali ne olacaktır? Ben, devlet işlerine mutlaka müdahale edecek bir vaziyete gelmeliyim."⁹⁴

Her ne kadar Atatürk bu buhranlı dönemi görece kadar yaşayamamışsa da onun fikirlerini takip ederek Türk politikasının yönünü çizenler, yabancı askerleri Türk sınırlarından uzak tutarken, Türk askerlerini de yabancı sınırlardan uzak tutmaya yönelmiş bir tarafsızlık siyaseti izlediler. Türkiye'yi savaşa sürükleyecek serüveni bir politika izlememiş, bunun yerine, bir Müttefik yada Mihver zaferine karşı ağırlıklı olarak Türkiye'nin güvenliğini sağlamayı uygun bulmuşlardı. Türkiye'nin, savaş dışı durumu bu bakımdan, küçük bir devletin bağımsız bir güç

⁹³ Aydemir, a.g.e., s. 84.

⁹⁴ A.e., s. 87.

olarak kendisini saldırıdan koruyup, dev ülkeler arasında bir denge ögesi olma politikasının uygulaması olmuştur.⁹⁵

II. Dünya Savaşı boyunca Türkiye'nin başlıca iki hedefi olan işgale uğramamak ve savaşa girmemek açılarından önemli nirengi noktalarını saptamak gerekir. Türkiye üçü özel, ikisi genel olmak üzere beş nirengi noktalarını yaşamıştı.

Birinci olarak, Fransa'nın çabuk yenilgisi Türkiye'yi çok zor duruma soktu. Ekim 1939'da İngiltere ve Fransa ile Üçlü İttifakı yaparken, Türkiye'nin dayandığı temel mantık; Fransa'nın hem bir Alman saldırısını yeterince uzun zaman meşgul edip yıpratacağı, hem de Fransız donanmasının İtalya'yı, Akdeniz'e inmekten alıkoyacağı varsayımı üzerine kurulmuştu. Bu gerçekleşmeyince, kendisini çok zorlayan iki olay birbiri ardına gerçekleşti. İtalya'nın savaşa girmesiyle savaş Akdeniz'e inmiş oldu ve Üçlü İttifak gereği Türkiye'nin savaşa girme yükümlülüğü doğdu. İkincisi, Türkiye Mart 1941'de Alman ordusunu kendi sınırlarına dayanmış buldu. Bununla birlikte Türkiye, Fransa'nın çabuk yenilgisi sayesinde, savaşa girmemek için mükemmel bir bahane sahibi olmuştur. Türkiye'yi çok ilgilendiren ikinci gelişme, Almanya'nın Haziran 1941'de SSCB'ye saldırması oldu. Bu olay Türkiye'yi en büyük korkusundan, yani aynı anda Almanya ve SSCB'nin ortak işgaline uğramaktan kurtardı. Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne savaş açtığıнын haberini öğrenen İsmet İnönü bu duruma çok sevinmiş, üzerinden devlet yönetimi adına büyük bir yük kalkmıştır.⁹⁶ Üçüncü gelişme, Şubat 1943'te Almanların Stalingrad'da kesin yenilgiye uğratmaları ve bundan sonra artık toparlanamamaları oldu. Bu gelişme de Türkiye'yi büyük endişeye sevk etti. Çünkü Sovyet tehlikesi tekrar doğuyordu.

Savaşın genel nirengi notalarına gelince birincisi, savaşın çok sık ve çok keskin biçimde dalgalanması, Türkiye'yi sürekli olarak zora sokuyor ve durmadan farklı talep ve sorunlara çözüm bulmasını gerektiriyordu. İkinci nokta, savaşın sona erme biçimi ile ilgili oldu. 1945 öncesine kadar olan durumun aksine, savaş sonu dünyasında artık çok keskin olarak iki kutuplu düzen kuruluyordu ve böyle durumlarda Türkiye'nin jeostratejisine oturmuş bir orta büyüklükte devletin güç dengesine oynamaya devamı çok güçleşecekti.⁹⁷

Türkiye'nin tarafsızlığı, küçük bir devletin bağımsız bir güç olarak kendisini saldırıdan koruyup, dev ülkeler arasında bir denge ögesi olma politikasının uygulaması biçiminde olmuştur.⁹⁸ Mihver devletlerinin savaş üstünlüğünü ellerinde

⁹⁵ Edward Weisband, **2. Dünya Savaşı ve Türkiye**, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 78.

⁹⁶ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 483.

⁹⁷ Baskın Oran, **a.g.e.**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 388.

⁹⁸ Weisband, **a.g.e.**, s. 9.

bulundurdukları 1939 - 1942 döneminde, Türkiye, savaş dışı durumuyla bu harekâtı engelleyen bir kalkan haline gelmiş ve savaşın Ortadoğu'ya doğru ani genişlemesini önlemiştir. Böylece bu dönemde savaşa katılması yönünde Türkiye üzerinde baskı daha çok Mihver devletlerinden gelmiştir. Savaşın genel akışının değişip Müttefik devletlerin savaş üstünlüğünü ellerine geçirdikleri ve dolayısıyla Avrupa içine girmek için mücadele verdikleri 1943 - 1945 döneminde ise Türkiye'nin savaş dışı durumu bu kez Müttefik devletlerin işine gelmemiştir. Dolayısıyla bu dönemde Türkiye üzerinde baskıyı Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Sovyetler yapmışlardır.⁹⁹

II. Dünya Savaşı esnasında ülkemizin dış politikasının amacı, savaşa katılmadan Türkiye'nin toprak bütünlüğünü korumak olmuştur. Başta Cumhurbaşkanı ve tek siyasal partinin önderi olarak aldığı rol ile Ankara'nın mutlak egemeni olan İsmet İnönü ve en önemli yardımcısı dışişlerinde görevli Numan Menemencioğlu olmak üzere Türk politikasının yönünü çizmek sorumluluğu altına girenlerin hedefi, yabancı askerleri Türk sınırlarından uzak tutmak üzere bir tarafsızlık siyaseti izlemekten ibaretti. Türkiye'nin tarafsızlık politikası, İnönü'nün yürüttüğü şekliyle özünde bir bekleme politikası olmuştur.¹⁰⁰ Bağımsızlık mücadelesine katılan yönetici neslin gayesi, bir daha geçmişin esaret, savaş ve acılarla dolu günlerine yeniden sürüklenebilecek serüvenci bir politikadan uzak durmaktan ibaretti. Bunun yerine, Müttefik ve Mihver ülkelerinin zaferlerine karşı bir denge politikası tercih edilmiştir. Bu politikayı başarıyla sürdüren devlet yöneticileri, Osmanlı Devleti'ni savaşa sokarak sonunda yıkılmasına neden olan gelişmeleri iyi değerlendirerek, yakın tarihten ders alıp aynı hataları tekrarlamamışlardır.

Tablo 3: II. Dünya Savaşı Döneminin Yöneticileri

Cumhurbaşkanı	Hükümetler	Dışişleri Bakanları	Dışişleri Genel Sekreteri
İsmet İnönü (11.11.1938- 22.5.1950)	II. Refik Saydam (CHP) (3.4.1939-9.7.1942)	Şükrü Saracoğlu (11.11.1938- 13.8.1943)	N. Menemencioğlu (1.7.1929-16.8.1943)
	I. Şükrü Saracoğlu (CHP) (9.7.1942-9.3.1943)	N. Menemencioğlu (13.8.1943- 25.6.1944)	Cevat Açıkalın (16.8.1943- 15.10.1945)
	II. Şükrü Saracoğlu (CHP)	Hasan Saka (13.9.1944-	

⁹⁹ Sander, a.g.e., s. 148.

¹⁰⁰ Edward Weisband, **Turkish Foreign Policy 1943 – 1945 (Small State Diplomacy and Great Power Politics)**, Princeton University Press, Princeton, 1973, s. 37.

	(9.3.1943-7.8.1946)	10.10.1947)	
--	---------------------	-------------	--

Kaynak: Baskın Oran, **Türk Dış Politikası Cilt I (1919-1980)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, S. 387.

Savaş yıllarında dış politikada karar yetkisine sahip kadroların içinde yer aldıkları iktidar yapısına bakıldığında ise iki ana özellik göze çarpar: Bu dönemin iktidar yapısı otoriter ve merkezîyetçidir. Piramidin tabanını Türkiye Büyük Millet Meclisi, ortasını CHP'nin Meclis Grubu ve Kabine, en üst kademesini ise İsmet İnönü oluşturmaktaydı. Bu iktidar yapısı, Türk toplumunun politikada faaliyet gösteren unsurlarının neredeyse tümünü içeriyordu. Tüm yasal politik faaliyetler ancak bu çerçevede içinde gündeme gelebilirdi. Bu düzen otoriter olduğu kadar da hiyerarşikti. Bu anlayışa göre İnönü'nün kendisi, otoriter bir düzenin otoriter önderi olarak iktidarın zirvesindeydi ve bütün bu merkezîyetçiliğin odak noktasını oluşturuyordu.¹⁰¹

İnönü'nün dış politikaya yaklaşımındaki en belirgin özelliği kesinlikle temkinliliktir: "İnönü dış politikada askeri stratejinin kendine göre en önemli olan ilkesini uyguladığını söyler; temkinli olmak"¹⁰² İnönü, Karar verirken, dış politikayı tayin ederken işlenebilecek bir hatanın sonradan zor telafi edileceğini bildiğinden her hareketini dikkatle tartmıştır. "Hele bir akşamı bulalım, hele bir sabah olsun gibi adeta olayları saatine değerlendiren bir dikkatle zaman kazanmak için didinip durmaktaydı."¹⁰³

Türkiye'nin etkin tarafsızlık politikası, İnönü'nün yürüttüğü şekliyle özünde bir bekleme politikasıdır. Amaç Türkiye'nin savaşın dışında tutulmasıdır. 'Etkin tarafsızlık' politikasına göre bu şekilde hem Türkiye'nin İngiltere desteğiyle toprak bütünlüğü korunuyor, hem de İngiltere'nin aşırı baskısı sonucu Türkiye'nin kendisiyle doğrudan ilgili olmayan bir kargaşa ortamında kurban edilmesi engelleniyordu. İkinci Dünya Savaşı var olan güçler dengesini tümüyle yok edip yerine bir yenisini getirebilirdi. Bu durumda bir tarafın, diğerini tümüyle ezerek dünya egemenliği kurması Türkiye gibi stratejik önemi olan küçük bir ülkenin işine gelemezdi.¹⁰⁴

5. SAVAŞ ÖNCESİ TÜRKİYE – İNGİLTERE İLİŞKİLERİ VE TÜRK – İNGİLİZ ANTLAŞMASI

Jeopolitik değeri çağlar boyunca tartışılmayacak kadar yüksek olan ülkemiz, daha savaş sınırlarımıza dayanmadan çok önce, Avrupa'da cereyan ederken,

¹⁰¹ Selim Deringil, **Denge Oyunu**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003, s. 38.

¹⁰² **A.e.**, s. 46.

¹⁰³ Aydemir, **a.g.e.**, s. 158.

¹⁰⁴ Deringil, **a.g.e.**, s. 51.

İngiltere'nin dikkatini çekmekteydi. Balkan yarımadasına yakınlığı ve Mihver ülke ordularının yayılmacı ve istilacı politikaları neticesi bölgede bir müttefik arayışına giren İngiltere'nin en önemli adayı ülkemiz olmuştu.

Gündeme gelecek bir savaşta İngiltere, Türkiye'den ne bekliyordu? Her şeyden önce İngiltere, Türk ordusunu zengin bir asker kaynağı olarak görüyor ve bu kaynağı en iyi şekilde değerlendirmeye bakıyordu. İngiltere'nin planlarına göre Türkiye, çarpışmaya doğrudan doğruya katılacaktı. Ancak 1943'te bu düşünce Amerikan ve Sovyet görüşleri doğrultusunda değişmiş ve İngiltere iki müttefikinin ısrarı üzerine vurguyu hava üslerinin kullanıma açılması ve lojistik desteğin ulaşımında bir köprü vazifesi görülmesine dönüştürmüştü ve baskılarını bu doğrultuda yoğunlaştırmıştır.

Lozan Antlaşması'ndan Türk – İngiliz – Fransız Antlaşması'na kadar geçen süre içinde Türkiye, çok yanlı bir dış politika izlemekle birlikte "güçlü dostların" gerekliliğini kabul etmek zorunda kaldı. Lozan'dan hemen sonraki dönemde Sovyetler ile yakın ilişkiler oluşturulmuş ve bu ülke Türkiye'nin başlıca dostu olmuştur. Ama faşist İtalya'nın Türkiye için yarattığı tehlike duruma yeni bir boyut kazandırıyordu. İtalya'nın Akdeniz'in doğusundaki emelleri, 1911 yılında Osmanlı toprağı bulunan Trablusgarp'a saldırması ve özellikle Anadolu üzerinde beslediği gayeler Türk tarafınca çok iyi bilinmekteydi ve 1930'larda İngiltere ile sürdürülen yakınlaşma politikasının başlıca nedenini oluşturmaktaydı. İtalya'nın Arnavutluk'u istilasından sonra Türkiye resmen ve açıkça İngiltere'nin yanında yer almıştır. 12 Mayıs 1939'da İngiltere ile ortak bildiri imzalayan Türk hükümeti, Doğu Akdeniz'de gerçekleşecek herhangi bir saldırıya karşı İngiltere ile işbirliğine gideceğini bildirmiştir.¹⁰⁵

1939 yılının Mayıs ayında dönemin Başbakanı Refik Saydam ve İngiliz meslektaş Chamberlain arasındaki müşterek beyanname şöyle ilan olunmuştur:

"1. Türkiye ve Büyük Britanya Hükümetleri, birbirleri ile sıkı istişarelerde bulunmuşlardır. Aralarında cereyan eden ve halen devam etmekte bulunan müzakereler, görüşlerinde mutlak birliği tebarüz ettirmiştir (açığa çıkarmıştır).

2. İki devletin, kendi milli emniyetleri lehine olarak karşılıklı taahhütleri tazammum edecek (içerecek, ihtiva edecek) uzun müddetli nihai bir antlaşma akdetmeleri takarrür etmiştir (karar vermiştir).

3. Bu nihai antlaşmanın akdine istinaden, Türkiye Hükümeti ve Büyük Britanya Hükümeti, vuku bulacak bir tecavüz hareketinin, Akdeniz mıntıkasında bir harbe saik olması halinde yekdiğeri ile bilfiil işbirliği yapmaya iktidarlarında bulunan

---

¹⁰⁵ Deringil, a.g.e., s. 71.

bütün yardım ve muzaheret (desteği) birbirlerine göstermeye hazır bulduklarını beyan ederler.

4. Gerek beyanat ve gerek tasarlanan antlaşma hiçbir memleket aleyhine müteveccih edilmiş değildir. Ancak lüzumu tahakkuk ettiği takdirde Türkiye ve Büyük Britanya karşılıklı bir yardım ve müzaheret teminine matuftur (yöneliktir).

5. Nihai antlaşmanın ikmalinden evvel, karşılıklı taahhütlerin mevkiî fiile geçmesini icap ettirecek şartların daha sarîh (açık) bir suretle istihsal (elde etme) için müşavere (görüşme) halindedir.

6. İki hükümet, Balkanlarda emniyetin teessüsünü temin etmek lüzumunu dahi tasdik ederler ve bu gayeyi en seri bir surette istihsal için müşavere halindedirler.

7. Şurası mukarrerdir (kararlaştırılmıştır) ki, yukarıda zikredilmiş olan hükümler iki hükümetten herhangi birinin sulhun takviyesindeki umumi menfaat iktizasından (ihtiyacından) olarak diğer hükümetlerle antlaşmalar akdetmesine mani değildir.”¹⁰⁶

Cumhuriyet gazetesi yazarı Yunus Nadi, İngiltere ile yapılan bu antlaşmayı tam zamanında alınmış bir emniyet tedbirinden başka bir şey olmadığı şeklinde yorumlamış; Türkiye, İngiltere ile karşılıklı yardım taahhüdüne giriştikten sonra, Balkanlar’da hayli sarsılan itimadının da hissedilir derecede kuvvetlenmiş olacağına ilişkin kanaatini belirtmiştir.¹⁰⁷

1914 – 1918 yılları arasında birbirleriyle savaş halinde olan ve 1922’deki Çanakkale krizinde de araları açık olan iki ülke sonunda, Türk – İngiliz dostluğunun kurulmasından, her iki tarafın da karlı çıkacağını anlamışlardı. İngiltere açısından Türkiye, imparatorluğun ticaret yollarını ve İran petrolünü tüm tehlikelerden koruyacak bir çit, Mısır’a yönelecek Alman veya Sovyet saldırılarına karşı da bir savunma hattıydı. Türkiye açısından bakıldığında ise İngiltere, büyük bir donanması olan süper bir güç ve kuşkusuz büyük bir imparatorluktu.¹⁰⁸

6. TÜRK – İNGİLİZ – FRANSIZ ANTLAŞMASI VE YANSIMALARI

12 Mayıs’ta Türkiye – İngiltere Deklarasyonu ilan edilmesinin ardından, Türkiye – Fransa Deklarasyonu, Fransa’nın, Ermeniler konusunda garanti istemesi nedeniyle gecikmiştir. Ortaya çıkan güçlüklerin yenilmesinden sonra 23 Haziran

¹⁰⁶ Cumhuriyet, 13 Mayıs 1939,s.1, Ali Kemal Meram, **Belgelerle Türk – İngiliz İlişkileri Tarihi**, Kıtış Yayınları, İstanbul, 1969, s. 293.

¹⁰⁷ Yunus Nadi, **Cumhuriyet**, 13 Mayıs 1939, s.1.

¹⁰⁸ Robin Denniston, **Churchill’in Gizli Savaşı (Diplomatik Yazışmalar, İngiliz Dışişleri Bakanlığı ve Türkiye, 1942 – 1944)**, Sabah Kitapları, İstanbul, 1998, s. 63.

1939'da Türkiye – Fransa Deklarasyonu da yayınlanmıştır. Böylece, Ekim ayında imzalanacak İttifak konusunda İngiltere ve Fransa ile önemli bir ilerleme sağlanmıştır.

Türkiye, bu üçlü antlaşmayı imza ederek fiilen savaşa katılmadığı halde hukuken taraf olmuştur. 19 Ekim 1939' da imzalanan Türk – İngiliz – Fransız İttifakı Türkiye'yi Müttefikler safında taraf yapmıştır. Tamamı dokuz madde, biri gizli olmak üzere üç protokol ile bir gizli askeri sözleşme ve yine gizli bir özel antlaşmadan oluşan bu bir seri antlaşmaların içeriği şöyle idi:

“1. Türkiye'ye karşı bir Avrupa devleti tarafından vaki bir tecavüz neticesinde Türkiye, bir devletle savaşa tutuştuğu takdirde; İngiltere ve Fransa, Türkiye hükümeti ile teşrik-i mesai edecekler ve ona elinden gelen her yardımı yapacaklardır. Bir Avrupa devleti tarafından vaki olup Akdeniz bölgesinde İngiltere ve Fransa'nın karışacakları, bir savaşla sonuçlanacak bir tecavüz hareketi halinde, Türkiye fiilen, İngiltere ve Fransa ile güç birliği yapacak ve onlara elinden her yardımı yapacaktır.

2. Bir Avrupa devleti tarafından gelecek tecavüz sonucunda Türkiye'nin karışacağı bir savaşta, İngiltere ve Fransa, Türkiye ile el ve güç birliği ederek ona, ellerinden gelen her yardımı yapacaklardır.

3. İngiltere ve Fransa; 13 Nisan 1939 tarihli Beyannameleri ile Yunanistan ve Romanya'ya verilen garantiler yürürlükte kaldığı sürece, bu iki garantiden biri veya diğeri dolayısıyla İngiltere ve Fransa savaşa girişirlerse, Türkiye fiilen İngiltere ve Fransa ile elbirliği yapacak ve onlara elinden gelen her yardımı ifa eyleyeceklerdir.

4. İngiltere ve Fransa bir tecavüz sonunda savaşa tutuştukları takdirde, derhal birbirleriyle istişarelerde bulunacaklardır. Türkiye, böyle bir halde, İngiltere ve Fransa'ya karşı hiç değilse, tarafsız davranacaktır.

5. Yukarıdaki üç maddenin hükümlerine hâlel gelmemek üzere;

a. Gerek bir Avrupa devleti tarafından, yüksek akid taraflardan biri hükümetinin, tecavüze karşı kendi muvafakatı ile istiklal veya bitarafılığı muhafazaya yardım taahhüt eylediği bir Avrupa devletine karşı ika edilen (uygulanan) tecavüz hareketi halinde,

b. Gerek bir Avrupa devleti tarafından ika edilen ve diğ er Avrupa devletleri aleyhine müteveccih bulunmakla beraber yüksek akid taraflardan biri hükümetinin fikrince kendi emniyeti için bir tehdit teşkil eden bir tecavüz hareketi halinde,

Yüksek akid taraflar müessir görülecek her müşterek harekete istişarede bulunacaklardır.

6. Bu muahede hiçbir devlet aleyhine müteveccih değildir. Hedef, tecavüze karşı koymak için, Türkiye'ye, Fransa'ya ve Birleşik Krallığa, lüzum hasıl olursa karşılıklı bir yardım ve müzaharet (destek olma) temin eyleyeceklerdir.

7. Bu muahedenin hükümleri Türkiye ile diğer iki yüksek akid taraftan her biri arasında iki taraflı taahhüt olarak da muteberdir.

8. Yüksek akid taraflar bu muahedenin tatbiki neticesi olarak muhasamata (çarpışma) girişmiş bulunurlarsa ancak müşterek bir mutabakatla mütareke veya sulh akdedeceklerdir.

9. Bu muahedename tasdik edilecek ve tasdiknameler mümkün olan süratle ve aynı zamanda Ankara'da tevdi olunacaktır. Muahede bu tevdi tarihinde yürürlüğe girecektir. Bu muahede 15 senelik bir müddet için akdedilmiştir. Yüksek akid taraflardan hiçbiri muahedeye nihayet vermek arzusunda olduğunu mezkûr müddetin inkırazından (sona erme) altı ay evvel diğer iki tarafa tebliğ etmezse muahede beş senelik yeni bir müddet için kendiliğinden temdit edilmiş bulunacak ve böylece devam edip gidecektir.”¹⁰⁹

Antlaşmaya EK-2 numaralı protokol da şu şekilde idi:

“Yukarıda adı geçen antlaşma uyarınca Türkiye tarafından üstlenilmiş olan yükümlülükler, bu ülkenin Sovyetler ile silahlı bir antlaşmazlığa sürüklenmesine neden olacak yada böyle bir sonucu verecek bir eyleme onu zorlamayacaktır.”¹¹⁰

Antlaşma maddelerini ve harbin cereyan şeklini göz önüne getirip düşünersek, “1939'daki siyaset adamlarımızın İngiltere ve Fransa diplomatlarından daha ileriye görebildiklerini kabul etmek icap eder. Hadiseler hemen hemen rical-i siyasetimizin düşündüğü ve tedbir aldığı gibi cereyan etmiştir.”¹¹¹

Antlaşmanın yukarıdaki maddelerinin yanı sıra Türkiye'ye verilecek 25 milyon Sterlinlik savaş teçhizatının 9 milyonunun Fransızlar, geri kalanının İngilizlerce karşılanacağı, aynı zamanda Türkiye'nin toplam 15 milyon Sterlinlik talebinin kabul edildiği, ayrıca Türkiye'nin ileride teçhizat için talep edebileceği 2 milyon Sterlinin hazır bulundurulacağı, Türkiye'nin 15 milyon Sterlin karşılığı altın borcunun 4 milyon Sterlinine Fransızların, 11 milyon Sterlinine İngilizlerin destek sağlayacağı hakkında müzakereler başlamıştır.¹¹²

---

¹⁰⁹ Ali Kemal Meram, **Belgelerle Türk – İngiliz İlişkileri Tarihi**, Kitaş Yayınları, İstanbul, 1969, s. 291, **Cumhuriyet**, 20 Ekim 1939, s. 1, (EK – II).

¹¹⁰ Uçarol, **a.g.e.**, s. 635.

¹¹¹ Tahsin Ünal, **Türk Siyasi Tarihi (Cilt II)**, Berikan Yayınları, Ankara, 2001, s. 787.

¹¹² Erdoğan Karakuş, **İngiliz Belgelerinde İkinci Dünya Savaşı Öncesi Türk – İngiliz İlişkileri (1938 – 1939)**, Genelkurmay Basım Evi, Ankara, 2004, s. 168.

Nadir Nadi, Türk – İngiliz Antlaşması ile ilgili olarak, “Türkiye Cumhuriyeti, şimdiye kadar takip etmeğe çalıştığı kati bitarafılık politikasını bırakmış, demokrasiler cephesine iltihak etmiş bulunuyor”¹¹³ şeklinde yazmaktadır.

Türk – İngiliz Antlaşması bu iki devleti birbirine yaklaştırırken, Almanya ile Türkiye'nin arasını açmıştır. “Antlaşma üzerine Chamberlain, Avam Kamarasında, erkek millet diye Türkleri överken, Alman gazeteleri Türkiye'den, nankör diye söz etmişlerdir.”¹¹⁴ Hitler, 22 Ağustos 1939'da generalleri ile yaptığı bir toplantıda Türk yöneticileri için “Türkiye'yi Kemal'in ölümünden sonra, budala ve aptallar yönetmektedir”¹¹⁵ ifadesini kullanmıştır.

20 Ekim tarihli müşterek antlaşmanın etkilerini Tan gazetesi, Chamberlain'in ifadeleri ile okuyucularına şu cümleler ile duyurmuştur: “12 Mayıs'tan beri süregelen müzakereler hiçbir zaman mühim görüş ayrılıklarına maruz kalmadan ve baştan nihayete kadar karşılıklı bir itimat havası içinde cereyan etmiştir.”¹¹⁶

Falih Rıfkı Atay, Ulus gazetesindeki köşesinde, yüksek bir sulh ve emniyet vesikası olarak nitelediği antlaşmanın imzalanmasının üç millet kadar, Yakın Şark ile Balkanlar ve umumiyetle barış âleminin derin bir sevinç ile karşılanacağını yazmaktadır.¹¹⁷ Gelecek günler ne yazık ki Falih Rıfkı'yı haklı çıkarmayacak, Balkan devletleri I. Dünya Savaşı'nda olduğu gibi güçlü devletlerin hâkimiyet alanı olacaktır.

İngiltere'de memnuniyet uyandıran antlaşma ile ilgili Tan gazetesinde şu ifadeler yer almaktadır: “İngiliz parlamento ve diplomasi mahfillerinde (cemiyetlerinde) ve bütün İngiltere efkârı umumiyesinde (kamuoyunda) üç taraflı Ankara Antlaşması'nın imzalanması şevk ve heyecan derecesine varan bir memnuniyetle karşılanmıştır. Bütün şahsiyetler, bu vesikanın tamamen tedafüi (savunmaya yönelik) olan mahiyetini bilhassa tebarüz ettirmelidirler. Muahede, Türk – Sovyet müzakerelerinden çok daha evvel hazırlanmış olan protokolün de gösterdiği veçhile, Sovyetler aleyhine müteveccih olmadığı gibi, Türkiye ile mukareneti (yakınlaşması) burada iyi karşılanacak olan İtalya aleyhine de müteveccih değildir.”¹¹⁸

Yunus Nadi, Cumhuriyet gazetesinde yayınlandığı 20 Ekim günkü köşe yazısında, İngiliz ve Fransız büyükelçilerinin Ankara'da imzaladıkları antlaşmanın hiçbir devlete karşı olmayıp yalnız savunmaya yönelik olduğunu belirtmiş, savaşın Balkanları aşarak sınırlarımıza kadar dayanma ihtimaline karşılık Türklerin, İngilizler

¹¹³ Nadir Nadi, **Cumhuriyet**, 20 Ekim 1939, s. 1.

¹¹⁴ Pektaş, **a.g.e.**, s. 96.

¹¹⁵ Pektaş, **a.g.e.**, s. 97.

¹¹⁶ **Tan**, 20 Ekim 1939, s. 1.

¹¹⁷ Falih Rıfkı Atay, **Ulus**, 20 Ekim 1939, s. 1.

¹¹⁸ **Tan**, 20 Ekim 1939, s. 1.

ve Fransızlarla kendi emniyet sahalarının selametini birlikte temin etmeye azmettiğini yazmaktadır.¹¹⁹ Köşe yazarlarının da ifade ettiği gibi yapılan antlaşma her ne kadar Alman tehdidine karşı bir İngiliz ve Fransız işbirliğini sağlamakta ise de hükümlerin hiçbir surette Sovyetler Birliği'ne karşı olmadığı sık sık vurgulanmaktadır.

Antlaşmanın imza edildiği günün ertesinde Tan gazetesi, antlaşmanın etkilerini "İttifak, bütün dünyada alkışlanıyor; paktın bir sulh ve istikrar unsuru olarak, büyük değeri bilhassa tebarüz ettiriliyor"¹²⁰ başlığı ile duyurmaktadır. Aynı gün köşesinde Zekeriya Sertel, şu cümleleri kullanmaktadır: "Evvelki gün Ankara'da, Türkiye ile İngiltere ve Fransa murahhasları (delegeleri) arasında ittifak muahedesinin imzası, Türkiye'nin siyasi hayatında bir dönüm noktası tarihi bir hadise teşkil eder. Bu muahede ile Türkiye, tecavüz mefhumuna karşı sulhu müdafaa eden devletlerle mukadderatını teşrik (ortak) etmiş ve dünyada sulh ve emniyetin devamını taahhüt edenlerin biri de kendi olmuştur."¹²¹

İmzalanan antlaşmanın hemen ertesinde İngiltere ile Türkiye arasındaki ikili ilişkilerde meydana gelen gelişme, ekonomi alanında da kendini gösterdi. İngiltere'ye giden Türk heyetinin görüşmeleri Tan gazetesinde yer almaktadır. "İngiltere, Türkiye'ye 60 milyon İngiliz liralık bir kredi açacak' başlığı altında Reuter ajansının bildirdiğine göre, İngiltere pek yakında akdedileceği ümit olunan bir mali antlaşma mucibince, Türkiye'ye 60 milyon İngiliz liralık bir kredi verecektir. Bundan başka, İngiltere, Türk ihracatının en büyük kısmını gerçekleştirecektir. Bu antlaşma hakkındaki müzakereler, Türk – İngiliz – Fransız paktının akdi ile neticelenen görüşmeler esnasında yapılmıştır."¹²²

7. İTALYA'NIN SAVAŞA KATILMASI VE TÜRKİYE'NİN ANTLAŞMA YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Haziran 1940'da İtalya, hamisi Almanya'nın yanında savaşa dahil oluncaya kadar Türkiye'nin durumunda bir değişiklik olmamıştır. 26 Haziran 1940'ta Başbakan Refik Saydam, Türkiye'nin savaşın dışında kalacağına ilişkin hükümetin kararını yineler. Saydam, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı açıklamada, daha dikkatli olunması, kışkırtmalardan kaçınılarak sulhun korunması gerektiğini ve ülkenin emniyeti için bir yandan da askeri hazırlıkların sürdürüldüğünü vurgulamaktaydı.¹²³ İtalya'nın savaş dışı durumu değişince, Türkiye'nin karşısına üçlü antlaşmanın yükümlülükleri ortaya çıkarıldı. İngiliz tarafının bütün ısrarlarına rağmen Türk tarafı

¹¹⁹ Nadir Nadi, *Cumhuriyet*, 20 Ekim 1939, s. 1.

¹²⁰ *Tan*, 21 Ekim 1939, s. 1.

¹²¹ Zekeriya Sertel, *Tan*, 21 Ekim 1939, s. 2.

¹²² *Tan*, 24 Ekim 1939, s. 1.

¹²³ Bülent Özukan, *Gün Gün II. Dünya Savaşı*, Boyut Yayınları, İstanbul, 2005, s. 36.

böyle bir yükümlülüğe yanaşmadı. Ayrıca antlaşmanın dördüncü maddesine göre İngiltere ve Fransa'nın bir Avrupa devletinin saldırısına uğramaları halinde Türkiye sadece müsamahakâr bir tarafsızlık (benevolent neutrality) uygulayacaktı. Bunlara ek olarak antlaşmanın iki numaralı protokolüne göre Türkiye, Sovyetler ile savaşa meydan verebilecek her durumda antlaşmayı uygulamaktan muaf tutulmaktaydı.¹²⁴

Bu şartlara rağmen, İngiltere ve Fransa, Türkiye'nin savaşa girmesini istediler. Türk hükümeti ise değişen koşullar altında bir takım gerekçeler öne sürerek savaşa girmeyi reddetti. Türkiye'nin savaşa girmesinin istendiği sırada müttefiklerden biri olan Fransa, Almanya ile karşılıklı silah bırakışma görüşmelerine başlamış bulunuyordu. Dolayısıyla, savaştan çekilen bir devlet, müttefikini savaşa girmeye zorlaması makul bir durum olamazdı. İttifak antlaşmasıyla Türkiye'ye vaat edilen silahlar verilmemişti. Fransa'nın savaştan çekilmesiyle yalnız kalan İngiltere, Türkiye'ye yardımda bulunacak durumda değildi. Türkiye istediği silahları almadan savaşa girdiği takdirde yenilebilir ve böylece savaş İngiltere açısından son derece stratejik öneme sahip Ortadoğu'ya yayılabilirdi. Bu durumda, savaş dışı bir Türkiye müttefikleri için daha elverişliydi ve kendi güvenliği de bunu gerektirmekteydi. Türkiye'nin savaşa girmeme konusunda öne sürdüğü hukuki gerekçe ise, imzalanan protokole uygun olarak, savaşa girmesinin kendisini, Sovyetler ile çatışma durumuna getirebileceğiydi. İtalya, Almanya'nın müttefiki olduğuna ve Almanya ile Sovyetler Birliği arasında bir saldırmazlık paktı bulunduğuna göre, savaşın başından beri Türkiye'nin izlediği dış politikadan memnun olmayan Sovyetler, bir Türk – İtalyan savaşını bahane ederek Türkiye'ye karşı düşmanca davranışlarda bulunabilirdi. Bu mantık biraz zorlama gibi görünse de uluslararası hukuka uygundur.¹²⁵

Balkanlar'da savaşın yayılması karşısında yapılan antlaşmalardaki yükümlülüklerini iyi kıymetlendiren Türk hükümeti, yapılan dayatmalara karşı koyarak savaş dışı durumunu bozmadı. Türkiye, Yunanistan'a karşı yardıma hukuken borçlu değildi. Görünüşte Türkiye'nin komşusundaki işgale kayıtsız kalmış gözükse de, Bulgaristan'a gözdağı vererek, Bulgaristan'ın da bu fırsattan istifade ile Yunanistan topraklarına girecek olursa, bu duruma kayıtsız kalamayacağını ifade etmiştir. Bu uyarı karşısında Bulgaristan da kımıldamaya cesaret edemedi. Bununla birlikte Türk – Yunan ortak sınırının güvencesi Türkiye tarafından garanti edildiğinden işgal esnasında Yunanistan, Batı Trakya'daki birliklerini İtalyan işgaline karşı kullanma serbestisini kazanmış oldu.

---

¹²⁴ Deringil, a.g.e., s. 95.

¹²⁵ Sander, a.g.e., s. 150.

Cumhuriyet gazetesine göre başlamış olan bu savaş “para harbi”dir. Çünkü Almanya’nın bir aylık savaş harcaması 230 milyon Sterlin olduğu halde, İngiltere’ninki 630 milyon Sterlin, Fransa’nın aylık savaş harcaması ise 300 milyar Franktır.¹²⁶ “İngiltere, Almanya’dan üç misli fazla para sarf ediyor” diyen Cumhuriyet’e göre, İngiltere’nin yaptığı masrafın yanında “Almanya’nın masrafları çocuk oyuncağı gibi kalıyor” ve “Müttefikler Almanya’ya karşı bire karşı beşle harp ediyorlar. Bu ezici bir üstünlüktür...”¹²⁷ Günümüz savaşlarında da teknolojik üstünlüğün her zaman olmasa da çoğu zaman zaferi beraberinde getirdiği dikkate alınır, teknolojinin de para ile elde edildiği göz önünde bulundurulursa, bu harcamaları irdeleyen biri savaşın sonucunu da tahmin edebilir.

Böylelikle Türkiye dış politika felsefesine uygun bir antlaşma sağlamıştı. Türkiye ancak doğrudan saldırıya uğradığı takdirde çarpışacaktı, bu arada müttefiklerinden büyük çapta maddi yardım görecekti, yoğun bir biçimde silahlanacak ve Müttefikler batıda saldırıya uğrasalar dahi sadece müsamahakâr tarafsızlık uygulayacaktı.¹²⁸

8. TÜRKİYE ÜZERİNDEKİ İLK İNGİLİZ BASKILARI

1941 yılının yılbaşı nedeni ile İngiliz Başbakanı Churchill’in, Türk halkına mesajı Akşam gazetesinde şu satırlarla yer almakta idi. “Geçen sene zarfında İngiliz milleti birçok elim tecrübeler geçirdi ve öyle anlar oldu ki en iyi dostlar bile muvaffakiyetimizden şüphe etti. Şimdi, böyle şüphe eden pek az kimse vardır. Fakat İngiliz halkı arasında bir tek kimse bile nihai zaferden şüphe etmiyor... Felaketli zamanlarda iyi dostlara malik olmak bir nimettir. Geçen müşkül aylar zarfında Türk hükümetinin ve Türk milletinin değişmez dostluğuna mazhar olmak saadetine nail olduk. Bu dostluk bütün bağların en kuvvetlisine, yani müteakabil (karşılıklı) antlaşma ve saygıya, birçok müşterek gaye ve menfaatlere istinat etmektedir. İki milletin dostluğu felaketli zamanların imtihanından muvaffakiyetle çıkmıştır ve ben eminim ki gelmekte olan iyi günlerde bu dostluk dünyanın istikbali ve bütün hür milletlerin emniyeti, saadet ve refahı için pek büyük bir ehemmiyete haiz olacaktır.”¹²⁹ Görüldüğü üzere, Amerika’nın da yardımıyla zaferden son derece emin olan Churchill, antlaşmaya da atıfta bulunarak iki ülke arasında dostluk ile başlayıp gelişmekte olan ikili ilişkilerden duyduğu memnuniyeti açıklamıştır. Bu güzel sözlerin ardından taleplerin sıralanması çok gecikmedi. Churchill, İnönü’den, Türkiye’nin derhal İngiliz Hava Kuvvetleri’ne mensup avcı ve bombardıman filolarına havaalanı

¹²⁶ Pektaş, a.g.e., s. 103.

¹²⁷ Cumhuriyet, 24 Aralık 1939, s. 1.

¹²⁸ Deringil, a.g.e., s. 96.

¹²⁹ Akşam, 02 Ocak 1941, s. 1.

ve tesis sağlamasını istedi. Ama İnönü, bu havaalanlarını hazırlayacak sivil personelin Türkiye'ye gelmesine izin vermedi ve bunun Türkiye'nin savaşa girmesi demek olduğunu Churchill'e belirtti. Ankara haklı olarak, Alman saldırısını kışkırtmaya kâfi ama Türkiye'yi savunmaya yetersiz sayıda İngiliz uçağını barındırmayı kabul etmedi. İnönü'nün bu girişime kişisel tepkisi ise; "Ben Enver Paşa değilim, beni savaşa sürükleyemezler..."¹³⁰ demek olmuştu.

9. TÜRK – BULGAR ANTLAŞMASI VE YANSIMALARI

1941 yılı gelip de Almanya'nın Balkanlarda ilerlemesi karşısında Türkiye, İstanbul ve diğer bazı illerde sıkıyönetim ilan edip sınır boyunca güvenlik tedbirleri almıştı. Ancak bu tedbirlerin kendine karşı alınmakta olduğunu zanneden Bulgaristan'ın endişelerini ortadan kaldırmak için 17 Şubat'ta Ankara'da Türkiye ile Bulgaristan arasında bir antlaşma imzalandı.

18 Şubat 1941 günü "Yeni Türk – Bulgar Antlaşması İmzalandı" başlığı ile kamuoyuna duyurulan haber, Cumhuriyet gazetesinde, Yunus Nadi'nin köşesinde şu cümleler ile yer almaktaydı: "Yeni Türk – Bulgar antlaşması dünyayı saran kasırgayı durduracak kuvvette bir vesika olma iddiasında bulunmasa bile, iki komşu memleketin yekdiğeri ile olan münasebetlerindeki dostluk esaslarını dünya tarihinin en eşsiz feci devrinde en iyi niyetlerle teyit eylesininin elbette kendi çevresi dâhilinde hatırı sayılır bir kıymet teşkil edeceği takdir olunacaktır ve iki memleket arasındaki bu güzel niyetlerin bütün Balkanlara şamil (kapsayacak) bir mahiyet arz etmekte olması da elbette gözlerden kaçmayacaktır."¹³¹

Balkanlarda olası bir Alman saldırısını endişe içinde bekleyen Bulgaristan'ın sınırındaki Türk tarafının savunma amaçlı hareketliliğini kendine karşı olmadığına kanaat getiren ve iki ülke tarafından çift taraflı işgal edilmeyeceğini garanti eden Bulgaristan için antlaşma olumlu olduysa da, bu durum İngiltere tarafından iyi karşılanmadı, çünkü İngiltere'ye göre artık Türkiye'den endişesi kalmayacak olan Bulgaristan, Almanya'ya kapılarını kolaylıkla açabilecekti. Bulgaristan, 1941 yılına geldiğinde Alman ilerlemesine karşı duracak ne askeri güce ne de iradeye sahipti.

Bulgaristan'ın, Alman orduları tarafından işgal olunacağı beklenen bir gerçek olarak düşünöldüğünde, bir süre sonra sınır komşusu olacak olan Almanya'ya karşı Türkiye'nin nasıl bir tavır alacağı merak edilmeye başladı. Konu ile ilgili açıklama Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'ndan kısa bir süre sonra yapıldı. Bakan açıklamasında, "Türkiye toprak bütönlüğüne ve bağımsızlığına karşı yapılacak her

¹³⁰ Deringil, a.g.e., s. 135.

¹³¹ Yunus Nadi, **Cumhuriyet**, 18 Şubat 1941, s. 1.

saldırıya silahla karşı koyacaktır,”¹³² diyerek, Türkiye'nin topraklarına bir tecavüz halinde Almanya'ya karşı ülkesini tüm gücüyle savunacağını açıkça belirtti.

Türkiye ile Bulgaristan arasında yapılan antlaşmaya karşı İngiltere'nin tepkisini ve olası bir yanlış anlaşılmayı önlemek üzere hemen ertesi gün yapılan açıklamalar yine gazete sütunlarında “Türkiye'nin İngiltere ittifakına bağlı siyaseti değişmemiştir ve asla değişemez”¹³³ başlığı altında yer buldu. Akşam gazetesinin sahibi ve başyazarı Necmettin Sadak, köşesinde “Türkiye – İngiltere ittifakında Türkiye, bu ittifakı bir politika tesadüfü ile değil menfaatlerine uygun olduğu için imzalamıştır. Dünyayı paylaşmak isteyen ihtiraslar önünde kendi kuvvetimizden sonra, bizim için en önemli destek İngiltere ile olan ittifaktır”¹³⁴ şeklinde yazmıştır.

Akşam gazetesinde “Türkiye İngiltere'den uzaklaşmadı, Ege Denizi'nde Alman tehdidinin ne demek olduğunu Türkiye pekâlâ bilir” başlığı altında Balkanlardaki durumun İngiliz gazetelerinin dikkatini çektiğini, İngiliz Times gazetesinin muhabirinin, Türkiye'nin siyasetinin gerçekçi bir biçimde sürdüğü yorumuna detaylı biçimde yer vermiştir.¹³⁵ Türk dış politikasını yönetenler basın vasıtası ile başta İngiltere olmak üzere dünyaya mesaj vermektedir. Bu haberler ile Türk – Bulgar antlaşmasının, İngiltere ile olan ilişkileri zedelememesi gerektiği ifade edilmektedir.

10. İNGİLİZ HEYETİNİN ANKARA ZİYARETİ

Bir taraftan komşusu Bulgaristan ile ikili ilişkilerini geliştirirken diğer yandan müttefik addettiği İngiltere ile ilişkilerinin zedelenmesinden çekinen Türkiye'ye İngiltere'den Dışişleri Bakanı Anthony Eden ve İmparatorluk Genelkurmay Başkanı General John Dill'in başkanlığında bir heyet 26 Şubat'ta gelmiştir. Cumhuriyet gazetesinde “Dost İngiliz Heyeti Ankara'da”¹³⁶ başlığıyla, Akşam gazetesinde ise “Misafirlerimiz, Ankara'da ziyaretlerde bulundular; Eden ve General Dill dün Atatürk'ün muvakkat kabrini ziyaret ederek muhteşem bir çelenk koydular”¹³⁷ ifadeleri ile duyurulan ziyaret, günlerce basın tarafından detaylı olarak takip edilmiştir.

Ankara'da heyetin karşılandıkları andan itibaren halkın göstermiş olduğu yoğun sevgi ve buna mukabil heyetin memnuniyeti derin tasvirler ve ayrıntılarla anlatılmıştır. “İngiliz Hariciye Nazırı ile İmparatorluk Genelkurmay Başkanı ve

---

¹³² Sander, **a.g.e.**, s. 151.

¹³³ **Akşam**, 19 Şubat 1941, s. 1.

¹³⁴ Necmettin Sadak, **Akşam**, 19 Şubat 1941, s. 2.

¹³⁵ **Akşam**, 21 Şubat 1941, s. 1.

¹³⁶ **Cumhuriyet**, 27 Şubat 1941, s. 1, (EK – III).

¹³⁷ **Akşam**, 27 Şubat 1941, s. 1.

maiyetlerini taşıyan tren, gara girdiği zaman halk kütleleri arasından yükselen alkışlar ve 'varol' ve 'yaşa' nidaları dakikalarca sürmüş ve muhterem misafirimiz Eden, bu samimi tezahürata halkı selamlamak suretiyle mukabele etmiştir."¹³⁸

Cumhuriyet gazetesi sahibi ve başyazarı Yunus Nadi, köşesinde heyetin Ankara ziyaretinin önemini uzun uzun okuyucularına anlatmıştır. "...Bu müsaferetin Ankara'da büyük bir memnuniyetin derin samimiyeti ile karşılanmış olduğunda şüphe yoktur. Misafirperverliği ile maruf Türk milleti de müttefik memleketin mümtaz şahsiyetlerini kendi kucağında hissetmekten istisnasız bir umumiyetle sürur (memnuniyet) ve saadet duymaktadır. Kendi varlığı yanında bütün insanlığın haklarını ve hakiki medeniyetin icaplarını müdafaa için giriştiği eşsiz derecede büyük savaşta demokrasi cephesi şampiyonu İngiltere'nin göstermekte bulunduğu harikaları Türk milleti çok alakalı bir heyecanla ve hayranlıklarla takip ediyor."¹³⁹ İngiliz diplomasinin etkili kişilerinin Türkiye ziyareti, basında oldukça şaşalı bir biçimde anlatılmaktadır.

Yunus Nadi, heyetin mensuplarından Dışişleri Bakanı Eden hakkındaki düşüncelerini de okuyucusu ile paylaşmaktadır. "Hakikaten mütebariz şahsiyetler... Mr. Eden dünyanın makul bir sulh hayatı yaşayabilmesi için çok çalışmış ve aynı gayeyi harple temin etmek zarureti karşısında dahi mücadelenin tereddütsüz ileri götürülmesine hayatını vakfetmiş ateşli unsurlardan biridir."¹⁴⁰ Cumhuriyet gazetesindeki Alman gücünü öven ifadelerin yerini alan bu betimlemeler ve Yunus Nadi'nin üslubundaki değişim açıkça hissedilebilir.

Ziyarete gelen heyetin şahsında, İngiltere'nin yüksek meziyetlerini anlatan Nadi, İngiltere'nin müttefikliğini bir kez daha hatırlatmayı ihmal etmemiştir. "İşte bugün Ankara'da muhterem misafirlerimiz olan İngiliz şahsiyetleri, yukarıda yüksek kıymetine bir nebze işaret ettiğimiz ölçü ve kıratla bir ittifakla bağlı bulunduğumuz büyük bir milletin mümessilleridir. İngiliz milletinin en kuvvetli insan cemiyeti olduğu umumen takdir oluna gelmiş bir hakikattir. Şimdi başta bu büyük millet olarak bütün Anglo – Sakson âlemi en yüce bir insanlık alemi en yüce bir insanlık ve medeniyet davası müdafaalığı ile dünya tarihinde müstesna bir muhteremiyet mevkii almaya hatta şimdiden hak kazanmış bulunuyor. Mr. Eden ile sayın arkadaşlarının şahıslarında müttefik İngiltere'yi işte bu samimi görüş ve anlayışımızla selamlıyoruz."¹⁴¹ İngiltere ve Amerikan toplumları ile askeri ve ekonomik kaynaklarının, savaşı kazanmaya yeteceğine dair olan düşüncelerini hissettiren bu

¹³⁸ Cumhuriyet, 27 Şubat 1941, s. 1.

¹³⁹ Yunus Nadi, Cumhuriyet, 27 Şubat 1941, s. 1.

¹⁴⁰ Yunus Nadi, Cumhuriyet, 27 Şubat 1941, s. 2.

¹⁴¹ A.e.

makaleden savaşın galiplerinin kim olacağı, Yunus Nadi tarafından neredeyse gazete okuyucularına ilan edilmekte gibidir.

Necmettin Sadak da bu tarihi ziyarete Akşam gazetesindeki köşesinde yer vermektedir. “İngiltere Hariciye Nazırı Eden ile İmparatorluk Genelkurmay Başkanı General Dill, dünden beri Ankara’da Türkiye Cumhuriyeti’nin misafiri bulunuyorlar. Müttefik devletlerin iki yüksek şahsiyeti, Türk topraklarına ayak bastıkları andan itibaren karşılaştıkları samimi dostluk havasında bilhassa halkın heyecanlı tezahürlerinde memleketimizi, İngiltere’ye bağlayan duyguların basit bir politika birliği çerçevesini ne kadar aştığını görmüşlerdir. Bu ziyaretin Türkiye’de uyandırdığı memnuniyet derin olduğu nispette, Avrupa harbinin yeni safhası başlarken arz ettiği ehemmiyet çok büyüktür. Türkiye – İngiltere ittifakından beri harp devam ettiği müddetçe iki devlet arasında konuşma ve danışma hiç eksik olmamıştır. Teknik bakımdan muahedenin icap ettirdiği birçok temaslar, şimdiye kadar iyi neticeler vermiştir. Yunanistan zaferi, Akdeniz’de İtalyan kudretinin kırılması, Afrika’daki parlak muvaffakiyetler ve nihayet Balkanlarda görülmeye başlayan fırtına, gelecek günlerde, muhtemel vukuat karşısında nasıl hareket edileceğini tayin etmek için iki müttefik devletin selahiyetli ve mesul ricalinin doğrudan doğruya konuşmalarını faydalı kılmıştır.”¹⁴² Necmettin Sadak’ın makalesinden de Balkanlarda yaşanan belirsizlik karşısında Alman gücünün tepkisini çekmeden, İngiltere ile olan ikili ilişkilerden fayda beklerken, aşırı mesuliyet yüklenilmemeye de dikkat edilmekte olduğu, Avrupa’daki cepheleşmede taraf olmamaya gayret edildiği hissedilmektedir.

Heyetler arası yapılan görüşmeler neticesi müttefik iki ülkenin işbirliğinin devamı Cumhuriyet gazetesi başyazarı Yunus Nadi köşesinde yer bulmaktadır. “Bu suretle bilen bilmeyen artık öğrenmiştir ki, büyük bir mücadeleyi şerefle başarmak azmi içinde silaha sarılan İngiltere İmparatorluğu ile genç ve hür Türkiye Cumhuriyeti müşterek menfaatlerinin mevzu bahis olduğu noktalarda sarsılmaz bir imanla birbirlerine her zamandan ziyade bağlıdırlar. Biliyoruz ki açık bir ittifakla birbirine bağlı bulunan iki devlet arasındaki münasebetler, hadiselerin inkişafına uygun olarak çok samimi bir hava içinde tabii seyrini takip ediyor. İçinde yaşadığımız şu buhranlı devrede, kıymetli ve sempatik bir devlet adamı olan Sayın Eden’in, Ankara’ya yapığı seyahat iki memleketin dostluğunu âleme karşı teyit bakımından olduğu kadar dünya buhranının muhtaç olduğu vuzuh (açıklık) bakımından da çok faydalı olmuştur. Bu suretle bilen bilmeyen artık öğrenmiştir ki, büyük bir mücadeleyi şerefle başarmak azmi içinde silaha sarılan İngiltere İmparatorluğu ile genç ve hür Türkiye Cumhuriyeti müşterek menfaatlerinin bahis mevzuu olduğu noktalarda

---

¹⁴² Necmettin Sadak, **Akşam**, 27 Şubat 1941, s. 2.

sarsılmaz bir imanla birbirlerine her zamandan daha ziyade bağılırlar.”¹⁴³ Bu cümlelerde Yunus Nadi, Türkiye'nin, hür bir ülke olarak, başta İngiltere olmak üzere hiçbir gücün güdümünde olmadan müttefiklerinin müşterek menfaatlerini gözetmekte olduğu vurgusuna yer vermektedir.

Başta, Cumhurbaşkanı İnönü olmak üzere önde gelen hükümet ve askeri yetkililer ile görüşen heyet 1 Mart'ta yurdumuzdan ayrılırken yapmış oldukları açıklamaları Cumhuriyet gazetesinde yer almıştır. “Türkiye ve Büyük Britanya'nın müşterek menfaatlerini yakından alakadar eden Balkan meseleleri hususi bir dikkat mevzu olmuştur ve iki hükümet tam mutabakatlarını müşahede etmişlerdir.”¹⁴⁴ 26 Şubat'ta İngiliz heyetinin Türkiye'yi ziyareti sırasında protokol ve ağırlamada görülen ihtişama ve basının “saygıdeğer İngiliz misafirler” gibi sözler etmesine karşın, Türk tarafı Eden'i kuşkulandıran bir çekimsellik içindeydi. Eden'e göre Numan Menemencioğlu, “doğuştan olumsuz” bir kişiliğe sahipti. Eden anılarında İngiliz heyetinin karşısına çıkarılan İnönü, Saraçoğlu ve Menemencioğlu üçlüsünü “amansız ekip” olarak nitelendirmiştir.¹⁴⁵

11. TÜRK SINIRINDAKİ NAZİ ORDUSU VE TÜRK – ALMAN ANTLAŞMASI

1939 yılı başlarında Türkiye, savunma hazırlıklarına devam ederek Trakya'da yasak bölgeleri genişletilmiş, Boğazlar bölgesinde kara suları dışında yasak bölgeler ilan edilmiştir. Ayrıca Boğazların savunulması için ihtiyaç duyulan malzeme ve teçhizatın ivedi gönderilmesini İngiltere'den istemiştir. “Trakya'da yedi piyade, bir süvari tümeninden oluşan 120.000 kişilik kuvvet meydana getirmiştir.”¹⁴⁶ Trakya'da gerçekleştirilen aslında savunmaya yönelik olan Türk ordusunun bir takım hazırlıkları Bulgarların dikkatini çekmiştir. Ancak, İngilizler Trakya'daki Türk askeri hazırlıklarının taarruza yönelik olmadığını, Bulgar kuvvetlerinin tertiplenmesinin ve hazırlıklarının Türklerden daha fazla taarruza yönelik olduğunu değerlendiriyordu. Türkler Bulgarlardan çekinmiyordu, fakat Alman zırhlı ve mekanize birlikleri desteğindeki olası Bulgar taarruzundan rahatsız oldukları için savunma hazırlıklarını sürdürüyordu.

Avrupa ülkelerinin büyük çoğunluğu Mihver egemenliği altına girdikçe Türkiye bölgede tek başına kaldı. Bulgaristan 1941 Mart'ında Mihver'e katıldı. Yunanistan ve Yugoslavya, Nisan ayında Alman orduları tarafından işgal edildi.

---

¹⁴³ Yunus Nadi, **Cumhuriyet**, 01 Mart 1941, s. 1. (EK – IV)

¹⁴⁴ **Cumhuriyet**, 02 Mart 1941, s. 1. (EK – V)

¹⁴⁵ Deringil, **a.g.e.**, s. 136.

¹⁴⁶ Karakuş, **a.g.e.**, s. 235.

Böylece Naziler, Türkiye'nin bütün batı sınırında komşu oldular. Doğuda ise Suriye, Almanya yanlısı Vichy Fransası'nın elindeydi. Irak'ta Alman yanlısı subaylar hükümeti ele geçirdi. Türkiye'nin komşularından Mihver güdümüne girmeyenler yalnız Sovyetler ve İran idi. Sovyetlerin emelleri herkesçe malum iken Türkiye'nin güveni tam değildi. İran'da ise Türkiye açısından hiç de istenilecek bir emsal teşkil etmeyen İngiliz – Sovyet işgali görülecekti. Türkiye'nin güvendiği müttefiki İngiltere bütün cephelerde savunmadaydı.¹⁴⁷ Kısaca, Türkiye'nin bu coğrafya içinde kendisini tehlikede hissetmesi için tüm koşullar oluşmuştu.

Balkanlar'da, Bulgaristan'ı da topraklarına katarak, Türkiye sınırına kadar gelen Nazi orduları ilerlemesini durdurmuş, nihai hedef olan Sovyet Rusya'ya yönelmek için güçlerini yeniden yapılandırma ve hazırlıklarını tamamlama aşamasına geçmişlerdir. Geçen kritik günler boyu Türk ordusu Trakya'da yığınlanmasını ve manevralarını sürdürmekte idi. Lozan barış görüşmelerinin ardından, Yunanistan'dan I. Dünya Savaşı'nın tazminatı olarak alınan Karaağaç'a giden yol üzerinde, bugün de, o zamandan kalan tedbirler dikkatli gözlerden kaçmaz. Edirne'yi, Karaağaç ile birleştiren iki yanında asırlık söğüt ağaçların yer aldığı yolda, muhtemel Alman motorlu birliklerini durdurur düşüncesi ile büyük ağaçların kovuklarına, onları devirmek için patlayıcıların yerleştirildiği oyuklar, o günleri hatırlatır.¹⁴⁸

Bulgaristan'a tamamen yerleşen Almanya'nın, Türkiye'ye saldıracağı, bu durumdan yararlanarak Sovyetlerin de Türkiye'yi işgal edeceği ve ülkenin Polonya gibi parçalanacağı söylenmekteydi. Bu durum Türkiye'de büyük bir korku uyandırdı. Ancak, Türkiye'nin böyle bir endişe içerisinde İngiltere'ye daha çok yaklaşmasından kaygılanan Hitler, 4 Mart 1941'de İnönü'ye bir mektup göndererek, Almanya'nın Türkiye'ye karşı saldırgan emelleri olmadığını ve Alman ordularının Türk sınırından 60 km. uzakta kalacağını bildirdi.¹⁴⁹

Almanya'nın Balkanlardaki faaliyetleri karşısında Türkiye, birliklerini Trakya'ya yığıldığı ve savunma durumuna geçtiği sırada Hitler, Türk hükümetine başvurarak Almanya'ya karşı Türkiye'nin savaş açıp açmayacağını sordu. Türk hükümeti verdiği cevapta, Almanya ne şekilde davranırsa, Türkiye'den de aynı karşılığı göreceği cevabını aldı. Bunun üzerine Hitler, Türkiye'ye bir saldırmazlık paktı önerdi. Almanlar, daha fazla zaman kaybetmeden bir an önce Sovyetlere karşı harekete

---

¹⁴⁷ Deringil, a.g.e., s. 133.

¹⁴⁸ (EK – VI)

¹⁴⁹ Sander, a.g.e., s. 151.

geçmek ve Kızıl Ordu ile savaşırken güney kanadını teşkil eden Türkiye sınırını güvencede tutmayı istiyordu.

Almanya, Rusya taarruzuna başlamadan dört gün önce, Türkiye ile karşılıklı bir saldırmazlık paktı imzalayarak, güney sınırını güven altına aldı. 19 Haziran 1941 tarihli Cumhuriyet gazetesinde “Türk – Alman Dostluk Paktı imzalandı” başlığı altında antlaşmanın 10 yıllık süreyi kapsayacağı ve antlaşma ile iki ülke birbirlerinin toprak bütünlüklerine riayet edeceklerini taahhüt etmiş olduğu açıklanmıştı.¹⁵⁰

Türk – Alman dostluk antlaşmasının ardından bir gün sonra Yunus Nadi, köşesindeki yazıda dönemin Türk hükümetince izlenen dış politikayı açıkça özetlemiştir: “Hudutlarımıza vaki olabilecek bir tecavüz nereden gelirse gelsin ona silahla karşı koymak azmimiz bakidir... İngiltere ile müttefikiz, Almanya ile dost...”¹⁵¹

Yunus Nadi, ertesi günkü köşe yazısında Türkiye'nin bağımsız ve gerçekçi politikası överken şunları yazmakta idi: “Garp demokrasileri ile ittifakına rağmen Türkiye'nin herhangi bir sergüzeşte (oldu bitti, macera) sürüklenmeyip yeni dünya harbinde yalnız kendi emniyet ve istiklaline bağlı kalışı, bu yeni Türk – Alman dostluk ve adem-i tecavüz paktının akdini mümkün kılan başlıca amil olmuş ve bu vaziyetin takdirindeki Alman isabetini bilhassa kıymetlendirmiştir.”¹⁵²

12. ALMAN – RUS SAVAŞININ BAŞLAMASI VE TÜRKİYE’NİN DURUMU

Alman – Rus harbi başladığında Ankara nihayet rahat bir nefes alabilmiş, Türk diplomasisinin omuzlarından büyük bir yük kalkmıştı. Savaşın başından beri ya Almanya, ya Sovyetler, ya da her ikisi birden Türkiye için tehlikeli olmuştu. Şimdi bu iki devlet savaşa tutuştuklarından, tehlike de ortadan kalkmış görünüyordu. Alman ordularının Rus steplerine girdiği anda, Türkiye bu iki ülke arasındaki savaş için tarafsız kalacağını ilan etti. Ertesi gün Cumhuriyet ve Ulus gazeteleri hükümetin resmi bitarafılık kararını “Cumhuriyet Hükümeti, Alman – Rus harbi dolayısıyla hasıl olan vaziyet muvacehesinde Türkiye'nin bitaraflığını ilana karar vermiştir”¹⁵³ cümlesiyle duyurmanın yanında cepheden gelen ilk ayrıntıları Türk halkı ile paylaşmaktaydı.

Alman işgalinin başladığı günün gecesi, İngiltere Başbakanı Churchill'in radyodan yapmış olduğu konuşma yine her iki gazetede Türk halkının dikkatlerine

¹⁵⁰ Cumhuriyet, 19 Haziran 1941, s. 1.

¹⁵¹ Cumhuriyet, 20 Haziran 1941, s. 1.

¹⁵² Yunus Nadi, Cumhuriyet, 21 Haziran 1941, s. 1.

¹⁵³ Cumhuriyet, Ulus, 23 Haziran 1941, s. 1.

sunulmaktaydı. "...İngiltere, Sovyetler Birliği'ne her türlü yardımı yapacaktır ve bütün müttefiklerinden de aynı şeyi isteyecektir. Dava hür insanların davasıdır."¹⁵⁴

1941 yılının Türkiyesi için belki de en endişe verici gelişme Ağustos ayında İngiliz ve Sovyet ordularının İran'ı ortaklaşa işgalleriydi. Türkiye için bu ortak harekât tehlikeli bir emsal oluşturabilirdi. İran, İngiltere ve Amerika'nın Sovyetleri takviye edebilmeleri için irtibat sağlama amacıyla işgal edildi. İngiltere'nin öne sürüldüğü İran'da Alman yanlısı bir beşinci kol tehlikesi olduğu yolundaki iddialar Türkiye'de kesinlikle bahane olarak görüldü. İran'da Alman sempatzanı bir rejim iktidara getirmek için yapılabilecek bir darbe tehlikesi İngilizlerce abartılıyordu, ama yine de böyle bir olasılığın olmadığı söylenemez. Bu tür bir bahanenin Türkiye'nin tarafsızlığı da tehlikeye düşüreceğini düşünen İngilizler, İran işgalini bir ölçüde de Türkiye üzerindeki etkilerini arttırmak için gerçekleştirdiler.¹⁵⁵

Basınımız İran'ın İngiliz ve Sovyet orduları tarafından işgaline geniş yer verdi. Yunus Nadi, "İran'a çifte taarruz" başlıklı yazısında şöyle diyordu: "Matbuatımızın birleşmiş dilinden pekâlâ anlaşılabilceği üzere Türk efkârında derin bir teessür uyandıran bu hadisenin daha feci tarafı onun hiçbir hukuki esasa dayanmayarak düpedüz bir tecavüz ve istila hareketi manzarası göstermesindedir..."¹⁵⁶ Aynı konuda Akşam'da yazan Necmettin Sadak, "Türkiye beynelmilel siyaset ahlakında herhangi vesile ile olursa olsun bir memleketin istilasını haklı görececek sebep tasavvur edemez..."¹⁵⁷ diyordu.

O günlerde Türk basınından edinilen genel izlenim, Türkiye'nin, İngiltere'nin bu davranışından dolayı düş kırıklığı içinde olduğu ve özellikle İngiltere'nin bağımsız bir ülke topraklarına Sovyetler Birliği ile birlikte tecavüz edilmiş olmasından derin üzüntü duyduğuydu. Türk hükümetine verilen İngiliz – Sovyet ortak güvence notalarına rağmen İran'ın işgali, şimdiye dek dost görünen iki ülkenin içine düştükleri büyük gaflet olarak değerlendiriliyordu.¹⁵⁸

Almanya ile Sovyet savaşı başladıktan ve Amerika da savaşa dahil olduktan sonra Rus bozkırlarında yüz binlerce askerin öldüğü kanlı muharebeler yaşanmaya başladı. Savaşın başlamasının ardından Türkiye, 1941 yılının Aralık ayında Moskova'da başlayan İngiliz – Sovyet görüşmelerini, Sovyetler Birliği'nin, Türk toprakları üzerindeki emellerini İngiltere'ye kabul ettirmeye çalışması olarak değerlendirmeye başladı.

---

¹⁵⁴ A.e.

¹⁵⁵ Deringil, a.g.e., s. 153.

¹⁵⁶ Yunus Nadi, **Cumhuriyet**, 27 Ağustos 1941, s. 1.

¹⁵⁷ Necmettin Sadak, **Akşam**, 26 Ağustos 1941, s. 2.

¹⁵⁸ Deringil, a.g.e., s. 155.

İngiliz – Sovyet görüşmelerinden gelen haberler Türkiye'nin endişelerinin hiç de boşuna olmadığını göstermekteydi. Stalin'in Oniki Ada, Bulgaristan ve bir kısım Suriye topraklarının Türkiye'ye verilmesini talep ettiği Ankara'ya bildirilmişti. Stalin, bu toprakların Türkiye'ye terk edilmesini düşüncesi ardından, Türkiye'den Boğazları isteyeceği muhakkaktı. Türkiye'nin duyduğu endişe, ancak İngiliz – Sovyet ittifakının 12 Mayıs 1942'de imzalanması ve metnin açıklanmasıyla azalmıştır, ama 1942 yılının sonunda tekrar ve daha çok artmıştır. 1942 yılı Türkiye için zor bir yıldır. Savaş malzemesi durumunda bir gelişme olmakla birlikte, bu tatmin edicilikten uzaktı. Üstelik savaş dışı durumunu sürdürmek gittikçe zorlaşmaktaydı. Cumhurbaşkanı İnönü, 1 Kasım 1942 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni açış nutkunda, "...Gittikçe şiddetlenen düşmanlık havası içinde, her gün biraz daha sinirlenen taraflar arasında, tarafsızlık politikasını yürütmek, hükümet için çok yorucu olmaktadır" demektedir.¹⁵⁹

13. ALMANYA – RUSYA CEPHESİNDE DENGENİN DEĞİŞMESİ VE SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN TÜRKİYE ÜZERİNDEKİ ARTAN BASKILARI

1942 Kasım ayında Alman taarruzları Sovyet orduları tarafından Stalingrad önlerinde durdurulup cephe dengesi Rusya lehine geçtikten sonra Moskova, Türkiye'ye karşı politika üslubunu daha da sertleştirmeye başlamıştır. Almanya'nın savaş alanlarında yenilgisiyle Türkiye üzerinden Alman tehlikesi kalkmış, ama bunun yerini Sovyet tehlikesi almıştı. Türkiye açısından konumu gereği, Avrupa'da bir Alman zaferi kadar bir Sovyet zaferinin de ciddi sonuçları olurdu. Sovyetlerin asırlardır hedefini oluşturan boğazları ele geçirerek sıcak denizlere inme planı herkes tarafından bilinmekteydi. Bu dönemde Türkiye, üzerindeki Alman baskısı kalkmakla beraber, bunun yerini Müttefiklerin baskısı aldı. 1943'den itibaren Sovyetler, Türkiye'ye karşı sert bir tutum almaya başlayacaklar ve bu tutum savaşın sonunda Türkiye üzerinde gerçek bir Sovyet tehdidi olarak ortaya çıkacaktır.¹⁶⁰

Bu aşamadan sonra İngiltere, Türkiye'ye bir tür manevi şantaj uygulamaya başladı. Türkiye savaştan sonra belirecek Rus tehlikesine karşı ancak müttefik davasına somut katkılarda buldukları takdirde batının desteğini sağlamaya hak kazanacaktı. Ama bu durum İngiltere'nin umduğundan çok farklı sonuçlar doğuracak ve Türk devlet adamlarını kendilerinden başka kimseye güvenmeme eğilimini

---

¹⁵⁹ Sander, a.g.e., s. 153.

¹⁶⁰ Armaoğlu, a.g.e., s. 412.

güçlendirecektir.¹⁶¹ Türkiye Cumhuriyeti'ni yöneten idareci kadro, birkaç yıl önce Polonya'nın Almanlarca işgaline, İngiltere'nin vermiş olduğu teminatlara karşın bir müdahalede bulunmamasından ders almıştı. Türkiye, olası bir Alman işgalini yahut savaş sonrası Sovyetlerin taleplerini tek başına göğüslemek durumunda kalabileceğini hesaplayarak adımlarını atmak zorundaydı.

14. BARIŞ GÖRÜŞMELERİ VE TÜRKİYE ÜZERİNDEKİ BASKILARIN ARTMASI

1943 yılı, İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye açısından en kritik yılı sayılabilir. Savaşta üstünlük müttefiklere geçmiş ve onlar da Türkiye'ye yükümlülüklerini yerine getirmesi için baskıyı arttırmışlardı. Öte yandan mihver kuvvetleri savunmaya geçmiş olmakla birlikte halen Türkiye'ye zarar verebilecek mesafede bulunmaktadır.

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nın kendisini yakından ilgilendiren Rus cephesi için beklentilerini, dönemin Ankara'daki İtalyan büyükelçisi De Peppo şu benzetme ile tasvir ediyordu: "Türkiye'nin ideali son Alman askerinin, son Rus cesedinin üstüne düşmesi olacaktır."¹⁶²

Savaş giderek Müttefikler lehine geliştikçe de Almanların, Türkiye ile olan ilişkileri, Churchill ve İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın düşündüğünden veya Amerikalıların ve Rusların zannettiğinden daha dostaneydi. Bunun nedeni ise Hitler ve büyükelçi Von Papen ikilisinin Türk liderlere çok basit ve kabul edilebilir bir kuram sunmalarıydı. Öncelikle tarafsızlığınızı muhafaza edin. Eğer İngilizlerin sizi, Romanya'daki petrol tesislerini bombalamak amacıyla ülkenizdeki hava üslerini kullanmaya izin vermeniz için ikna etmesine olanak tanırırsanız, artık tarafsız sayılmazsınız. Böyle bir gelişmeye, İstanbul'u ve çevresindeki yerleşim merkezlerini yok ederek karşılık veririz ve savaş sizin için bitmiş olur.¹⁶³ Bu üstü kapalı tehdit ve Alman ordusunun halen İstanbul ve civarını vurabilecek imkan ve kabiliyette olması Türk yöneticileri tarafından dikkatle değerlendirilmekteydi.

Türkiye'nin o dönemki taktiklerini özetlemek gerekirse, artan baskı sonucu Türkiye, savaşa girmeyi ilke olarak kabul etmiştir. Bundan sonra Türkiye, askeri hazırlıklarının yetersizliği üzerinde duracaktır. Bu diplomatik savunma hattı da çatlamaya başladığı zaman, Türk dış politikasını yönetenler Balkanlar'da açılacak yeni bir cepheye somut katkıları olabileceğini ileri süreceklerdir. Bu tasarı her ne kadar Churchill tarafından hararetle savunulsa da, Türk tarafı, Amerika ve Sovyetler'in ikinci cephenin Balkanlar'da açılmasına kesinlikle karşı çıktıklarını biliyordu. Bu

---

¹⁶¹ Deringil, a.g.e., s. 186.

¹⁶² Deringil, a.g.e., s. 169.

¹⁶³ Denniston, a.g.e., s. 119.

Balkan cephesi fikrinin gerçekleşme olasılığının çok düşük olduğunu bilen Türk devlet adamları, bu harekâta katılmaya hazır olduklarını defalarca tekrar edecek, böylece bir yandan iyi niyetlerini vurgularken öte yandan da zaman kazanmış olacaktı.¹⁶⁴

Müttefik devletler tarafından 1943 yılına kadar Mihver devletleri karşısında ileri sürülebilecek bir asker kaynağı olarak görülen Türkiye; bu dönemden sonra Amerika ve Sovyet görüşü daha ağır bastığından sadece üslerinden istifade edilebilecek bir ülke olarak değerlendirilmeye başlamıştır.

14.1 ADANA GÖRÜŞMELERİ, İNGİLİZ ASKERİ YARDIMI VE TÜRK ORDUSUNUN DURUMU

Roosevelt ile Churchill arasındaki 1943 Casablanca Konferansı'nda Türkiye'nin de savaşa katılmasıyla bir Balkan cephesinin açılmasına karar verilmesi üzerine, Başbakan Churchill, durumu Türk liderlerine açıklamak, Türkiye'yi modern silahlarla güçlendirme yollarını araştırmak ve bu ülkenin savunma gücü hakkında sorunları görüşmek üzere, 30 Ocak – 1 Şubat 1943 tarihleri arasında Adana'da, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Başbakan Şükrü Saraçoğlu ile buluştu.

“İngiltere ile Türkiye arasındaki sağırlar diyalogu, Adana görüşmelerinde doruk noktasına varmıştır. Toplantıya taban tabana zıt amaçlarla gelen taraflar birbirlerini ikna ettikleri düşünerek kendilerini avutup ayrıldılar.”¹⁶⁵

Adana'da yapılan görüşmelerde İngiltere Başbakanı, Türkiye'ye bir istekte bulunmak için değil, Türkiye'nin silah ve malzeme ihtiyaçlarını incelemek için geldiğini belirtti. Ortadoğu'daki petrol kaynaklarına karşı Anadolu üzerinden meydana gelebilecek olası bir Alman taarruzuna karşı Türkiye'nin silah bakımından bütünüyle donatılmış durumda bulunması gerektiği düşüncesinde olduğunu açıkladı.

Adana görüşmeleri öncesi Casablanca Konferansı'nda Amerika ile alınan kararlar da Türk liderlere aktarıldı. Bu çerçevede Türkiye'nin güvenlik içinde güçlü olmasını ve batı demokrasileri ile yalnız savaşın son döneminde değil, savaşın sonra dünya kalkınması genel çabasında da ortaklık etmesi isteğini ilettili. Churchill, bunların yanı sıra, Türkiye'nin bir saldırı sonucunda savaşa girmeye karar vermesi durumunda, ordusunu gerekli silahlarla donatmak istediklerine dair güvence verdi.

Türkiye'nin, sırası geldiğinde İttifak Antlaşması'ndan doğan yükümlülüklerini yerine getirmesini, yani en geç 1943 yılı sonunda savaşa katılmasını istedi. Buna karşılık Türk devlet adamları iki nokta üzerinde özellikle durdular. Türkiye, Sovyet Rusya'dan emin değildir ve ondan çekinmektedir ve Almanya'nın yenilmesiyle

¹⁶⁴ Deringil, a.g.e., s. 187.

¹⁶⁵ A.e., s. 189.

Sovyet Rusya, Avrupa'ya egemen duruma geçecektir. Türkiye'nin savaşa katılabilmesi için Türk Ordusunun malzeme bakımından geniş ölçüde takviyesi gerekir.¹⁶⁶

Adana Konferansı'nın Türk basınına yansıması, Türk – İngiliz ilişkilerinin istikrarı açısından olumlu bir algılama biçiminde gerçekleşti. Cumhuriyet gazetesi başlığında “Konuşmalarda Türk ve İngiliz siyasi nokta-i nazarlarının, bir ve müşterek olduğu bir defa daha anlaşıldı” ifadesi ile görüşmeler hakkında yorumunu yaparken şu satırları yazmıştır. “Büyük Britanya ile Birleşik Amerika Devletleri'nin Türkiye'nin umumi bakımdan tedafüi emniyetini kuvvetlendirmek için malzeme itibari ile yapabilecekleri yardımın şekli üzerinde mutabık kalmış ve bu mevzu üzerinde iki taraf askeri mütehassısları arasında görüşmeler vuku bulmuştur. Amerika Birleşik Devletleri reisi ile son zamanda görüşmüş olmak itibarı ile Başvekil Churchill, bu mülakat projesini hararetle karşılamış olan Reis Roosevelt'in fikirleri hakkında tam bir vukufu konuşmak imkanını bulmuştur. Harp sonunda zuhur edebilecek olan meseleler de incelenmiş ve bu noktalar üzerinde de aynı görüş birliği müşahede edilmiştir.”¹⁶⁷

Aynı tarihli Tan gazetesi ise “Mr. Churchill, İngiltere Hükümeti'nin politikamızı sempati ve anlayışla takip ettiğini temin etti. Türkiye'nin menfaati mevcut bulunan mıntikalarda vaziyet incelendi ve görüş birliğine varıldı, harp sonu meseleleri gözden geçirildi” alt başlığının devamında “Türkiye ile Birleşik Krallık dostluk ve karşılıklı anlayış bağları, bu toplantı esnasında cereyan eden açık yürekli konuşmalarla ifade edilmiş ve daha ziyade kuvvet bulmuştur”¹⁶⁸ cümlelerini kullanmıştır.

Ulus gazetesi “Adana'da 30 ve 31 Ocak tarihlerinde Türk ve Britanyalı devlet adamları ve mütehassıslar müteaddit görüşmeler yaptılar” başlığı altında “Türk ve Britanyalı devlet adamları, cereyan etmiş olan görüşmeler hakkında tam bir memnuniyet ifade ettiler”¹⁶⁹ yazmıştır.

Vakit gazetesinde, “Milli Şef, Adana'da Churchill ile görüştü” başlığı ile birlikte “Büyük Britanya ile Birleşik Amerika devletlerinin, Türkiye'nin umumi bakımdan tedafüi emniyetini kuvvetlendirmek için malzeme itibarıyla yapabilecekleri yardımın şekli üzerinde mutabık kalınmış ve bu mevzu üzerinde iki taraf askeri mütehassısları arasında görüşmeler vuku bulmuştur. Türk ve Britanyalı devlet adamları, 30 ve 31

---

¹⁶⁶ Armaoğlu, a.g.e., s. 412.

¹⁶⁷ Cumhuriyet, 02 Şubat 1943, s. 1.

¹⁶⁸ Tan, 02 Şubat 1943, s. 1.

¹⁶⁹ Ulus, 02 Şubat 1943, s. 1.

Ocak 1943'te cereyan etmiş olan görüşmeleri hakkında tam bir memnuniyet ifade etmişlerdir"¹⁷⁰ denilmektedir.

Akşam gazetesi "Adana mülakatında karşılıklı dostluk ve anlayış bağları daha ziyade kuvvet buldu. Türk devlet adamları, son buhranlı senelerde güdülen Türk siyasetini izah eylemişlerdir. Churchill, Büyük Britanya'nın bu siyaseti sempati tam bir anlayış ile takip ettiğini temin eylemişlerdir. Harp sonunda zuhur edebilecek olan meseleler incelenmiş ve bu noktalar üzerinde de aynı görüş birliği müşahade edilmiştir"¹⁷¹ ifadeleri yer almıştır.

Yeni Sabah gazetesindeki yazısında Hüseyin Cahit Yalçın, Adana Konferansı ile ilgili görüşlerini "Sarih surette anlaşıldığına göre İngiliz Başvekili memleketimize bazı ecnebi memleketlerde telkin edildiği gibi, Türk politikasını değiştirmek yahut Türk diplomasisi üzerinde bir tazyik yapmak fikriyle gelmiş değildir"¹⁷² cümleleri ile okuyucularına bildirmekteydi.

Asım Us ise "Adana mülakatı ve yakın şark sulhu" başlıklı köşe yazısında "Türkiye ile İngiltere arasında bu harbin ilk gününden beri karşılıklı itimada ve anlayışa dayanan bir dostluk ve ittifak bağı vardır. Bu dostluk ve ittifak, geçen dört senelik harp hareketleri ile kıymetinden hiçbir şey kaybetmemiş bilakis kuvvetini arttırmıştır. Birleşik Krallık hükümetini temsil eden muhterem İngiliz Başvekilinin ayrıca Amerika Cumhur reisi Roosevelt'in muvafakatini ve sempatilerini hamil olarak Milli Şefimizi ziyaret etmesi şüphesiz yakın şark sulhunun temeli olan Türk – İngiliz ittifakını bir kez daha teyit etmiştir"¹⁷³ demektedir.

4 Şubat tarihli Cumhuriyet gazetesinde ise İtalyan basınında yayınlanan ve Churchill'in Türk devlet adamlarını kandırmak niyeti ile Adana'ya geldiğini belirten haberlere karşılık veriliyordu: "İtalyan matbuatına göre Churchill, Türkiye'yi kendi davası hesabına kandırmak emeli ile Adana'ya gelmiş, fakat muvaffak olamadan dönmüştür. Winston Churchill gibi zekâsı ve dirayeti tecrübe ile bilinen bir devlet adamının birtakım hayaller peşinde uçabileceğinden şüphe etmek imkânsızdır."¹⁷⁴

Basınımız, bu dönemde genellikle Türkiye'nin dengeli politikası ile her iki taraf için de bir güvenlik unsuru olduğunu vurgulama çabası içindedir. "Taraflar elbette Türkiye'nin kendi saflarında yer almasını isterlerdi ve belki bunu istedikleri zamanlar olmuştur. Türkiye dört yıla yaklaşan ve gittikçe yayılıp açılan dünya buhranı içinde kendi çizdiği yoldan zerre kadar ayrılmamıştır. Nihayet her taraf,

---

¹⁷⁰ **Vakit**, 02 Şubat 1943, s. 1.

¹⁷¹ **Akşam**, 02 Şubat 1943, s. 1.

¹⁷² Hüseyin Cahit Yalçın, **Yeni Sabah**, 03 Şubat 1943, s. 1.

¹⁷³ Asım Us, **Vakit**, 03 Şubat 1943, s. 1.

¹⁷⁴ **Cumhuriyet**, 04 Şubat 1943, s. 1.

böyle yapmakta Türkiye'nin kendi menfaatleri olduğu kadar başkaları için de menfaat ve kıymeti büyük bir siyaset gütmüş olduğunu anlamış bulunuyorlar.”¹⁷⁵

Adana'da alınan iki askeri kararı biraz daha detaylandırmak gerekirse, Müttefikler, Türkiye'nin savunma güçlerinin bir yıllık gereksinimini karşılayacak olan silah stoklarını hemen gönderecekti. Bir de Türkiye savaşa katılırsa, İngiltere, aralarında İstanbul ve İzmir de olan bazı özel bölgelerin korunması için hava savunma gücüne katkıda bulunacaktı. İngilizler ayrıca, bazı kara birlikleri göndermeye de söz verdi. Türkler savaşımaya başladıktan sonra, İngiliz komutası altındaki bağımsız bir hava filosuyla Türk komutası altına verilecek birer İngiliz tanksavar ve uçaksavar birliği de gönderilecekti.¹⁷⁶ İngiliz başbakanı, Türkiye'yi savaşa çekmek için yem olarak kullanılması öngörülen askeri malzemelerin, tam tersine onu, savaşın dışında tutmak için kullanılacak bir taktiğe zemin hazırlayacağını bilemezdi.

Churchill, Adana'ya silah ve savaş araç gereç yardımları ile Türkiye'yi şüphelendirmeden muharip durumuna getirmek ve savaşa girmesini hazırlamak gibi gizli bir amaçla gelmişti. Bu nedenle konferanstan sonra İngilizler, her fırsattan yararlanarak Türklere, savaşa katılmalarının yararlı ve zorunlu olabileceği zamanın gelebileceğini belirtmeye başladılar. Diğer taraftan, savaşın gelişmeleri çerçevesinde Türkiye'nin, Sovyet Rusya'ya karşı takındığı tavır, Ankara ve Londra'da birbirine zıt şekilde değerlendirilmekteydi. İngilizlere göre, Rus tehdidine karşı Türkiye'nin güvenliği için en iyi yol, Sovyetlerin müttefiki olan büyük Batı devletleriyle kaderini birleştirmektir. Türklerin ise, Çarlık Rusya'sının siyasetini izlediğine inandıkları Sovyetlere güvenleri yoktu. Bu nedenle de Sovyetler ile sıkı işbirliği yapmaktan yana değillerdi. Bu farklı yaklaşımlardan dolayı, Türk devlet adamları dengeli bir tarafsızlık siyasetini sürdürmekte yarar görüyorlardı.¹⁷⁷

Vakit gazetesinde Asım Us, 5 Şubat günü kaleme aldığı makalesinde “Adana mülakatının akisleri üzerine bir düşünce” başlığı altında görüşmelerin İngiliz basınındaki yansımalarını açıklamaktadır. “Adana mülakatından bahseden Daily Telegraph gazetesi ‘Harp içinde bir İngiliz Başvekilinin tarihte ilk defa bitaraf bir memlekete yaptığı bir ziyaret’ tabirini kullanmakla gerçekten bu mülakatın önemini pek güzel ifade etmiş oldu. Bu bakımdan önemini pek açık olan bu mülakatın şimdi her tarafta birçok akisler uyandırmakta olduğu gibi bundan sonra da büyük dünya hadiseleri arasında zaman zaman hatırlanması tabidir. ...Mülakatın

---

¹⁷⁵ Yunus Nadi, **Cumhuriyet**, 04 Şubat 1943, s. 1.

¹⁷⁶ Weisband, **a.g.e.**, s. 125.

¹⁷⁷ Uçarol, **a.g.e.**, s. 644.

İngiltere’de yaptığı akisler, Türk efkârı umumiyesi için hakiki bir memnuniyeti mucip olmuştur. Zira İngiliz milletinin riyasız ifadesi olan matbuat hadiseyi tahlil ederken İngiltere’nin Türkiye’nin bitarafılığına olan menfaatlerini pek açık olarak izah fırsatını buldu. Bu arada Türkiye’nin İngiltere ile imzaladığı muahedeye olan sadakatinden İngilizler hiçbir vakit şüphe etmedi. Bu sadakat mukadderatımızın karanlık günlerinde de devam etmiştir.”¹⁷⁸ Asım Us’un makalesinde, Adana görüşmelerinin her iki ülke için de önemli olduğu vurgulanmaktaysa da özüne yönelik bir mana çıkarmak güçtür. Geçmiş dönemin bir muhasebesi, o günlerde İngiliz basınında yer alan ifadeler ile de desteklenerek yapılmış, iki ülkenin birbirine besledikleri güven duyguları tekrarlanmıştır.

14.2. ADANA GÖRÜŞMELERİ SONRASI GELİŞMELER

Adana’da, Türk-İngiliz askeri heyetler arası görüşmelerinin en kısa zamanda Ankara’da yapılması kararlaştırılmıştı. Ankara’da bir araya gelen iki ülkenin genelkurmay temsilcileri, Türkiye’ye günde 500 ile 1000 tondan daha çok askeri araç ve gereç getirilmesini hedeflemekteydi. Türkiye’yi destekleme işi, aşamalar halinde gerçekleşecekti. İşte bu nedenle, Türkiye’nin savaşa katılması amacını güden ve HARDIHOOD (cesaret-kararlılık)¹⁷⁹ adı verilen Türkiye’yi teçhizatlandırma harekâtı, dört aşamadan oluşuyordu. Bunlardan biri sona erdi mi, hemen ardından ikincisi izleyecekti. Birinci aşamada, havaalanlarının savunmasını sağlayacak olan uçaksavar toplarıyla birlikte çoğu avcı olmak üzere 25 Kraliyet Hava Kuvvetleri filosu, ikinci aşamada Türk havaalanlarının savunmasına yardımcı olacak uçaksavar toplarıyla birlikte çoğu avcı olmak üzere 25 Kraliyet Hava Kuvvetleri filosu daha gelecektir. Üçüncü aşamada, iki ağır uçaksavar bataryası, iki hafif uçaksavar bataryası, ayrıca iki tanksavar taburu birlikleri takviye edecektir. Dördüncü aşamada ise iki İngiliz zırhlı alayı ülkemizde konuşlanması planlanmaktadır. Birinci aşama hiçbir zaman tamamlanamadığından diğer aşamalara geçilemeyecektir.¹⁸⁰

İngilizler, Amerika’nın desteğiyle, 1943 yılında Türklere yaklaşık olarak 80 milyon dolarlık askeri yardımda bulunmuştu. 350 tank, 48 otomatik ağır silah, 300’e yakın top, 300 sahra ve orta çaplı top, 200 havan topu, 500’e yakın tanksavar silahı, çok büyük çapta otomatik silah, 420 hafif havan topu ve Türkiye’nin savunması için gerekli bir milyona yakın anti tank mayını yardım kapsamında verilmiştir.¹⁸¹

II. Dünya Savaşı boyunca süregelen Türk yöneticilerinin savaş karşıtı tutum ve politikaları basit gerekçelere dayanmaktaydı. Türkler hiç de Alman ordusu ile

¹⁷⁸ Asım Us, **Vakit**, 05 Şubat 1943, s. 1.

¹⁷⁹ (Çevrimiçi) <http://dictionary.reference.com/browse/hardihood>, 08 Nisan 2008.

¹⁸⁰ Weisband, **a.g.e.**, s. 141.

¹⁸¹ **A.e.**, s. 147.

savaşmaya istekli değildi. Kendilerini gereksiz yere zayıf düşürmek istemiyor, savaştan muzaffer çıkacak olan Sovyetlerin karşısına güçlü ve yıpranmadan çıkmayı tercih ediyordu.

Adana görüşmelerinin ardından başlayan İngiliz yardımı, olası Alman taarruzuna mukavemet etme açısından tatmin edici düzeyde olmamakla birlikte devam etmekteydi. Savaşmaya pek de hevesli olmayan ordu, yardım kapsamında envantere katılan araç ve silah sistemlerine uyum sağlamakta epey zorluk çekmekteydi. Yeni kullanılacak olan araç veya silah modelinin tanıtımını yapan basılı yayınların lisan problemi yarattığı ve anlaşılmadığı sıklıkla öne sürülen bir gerekçeydi. Bir yandan Müttefikler zaten istedikleri oranda malzemeyi Türkiye'ye ayıramıyorlar, öte yandan Türk tarafı projenin tüm aşamalarının gerçekleşmesinin savaşa girmeleri demek olduğunu bildiğinden işi yavaşlatıyordu. Bu nedenle zaman kazanma taktikleri gündeme geliyordu. Bu taktiklere Weisband oldukça tipik bir Amerikan terminolojisi ile "Ayak Sürüme Operasyonu" (Operation Footdrag)¹⁸² demektedir.¹⁸³

Ortadoğu'daki Müttefik Kuvvetleri Başkomutanı General Wilson'un kurmay heyetinde yer alan Wilfred Lindsell'in görevi, Türkiye'ye yardım maksatlı verilen harp silah ve araçlarının nasıl kullanılacağını Türklere öğretmektir. Lindsell, sonradan Wilson'a, Türklerin isteksiz öğrenciler olduklarını söylemiştir. Wilson bu işin hemen hemen olanaksız olduğunu kabul etmiş, "Türkiye'nin çektiği teknisyen sıkıntısı, bir tank mürettebatına motorun nasıl çalıştığını kitabın birinci sayfasından başlayarak öğretmeyi gerekli kılmaktadır,"¹⁸⁴ demiştir.

O dönemin silahlı kuvvetlerine ait bir diğer ayrıntı ve sıkıntı kaynağı ise orduda bulunan motorlu araç miktarının, ihtiyacın çok altında ve çok çeşitli olmasıydı. "Ordu'da 28 çeşit kamyonun bulunduğu bilinmektedir."¹⁸⁵ Böylesine bir araç çeşitliliğinin gerektirdiği uzman personel ve yaşanan yedek parça sıkıntısı çok büyük boyutta olmuştur.

Türk ordusunun ulaşım alanında çektiği güçlüklerle haberleşmedeki yetersizlikler ekleniyordu. Atatürk ve İnönü dönemlerinde demiryolu yapımına büyük önem verilmiş olmasına rağmen bunlar son derece yetersizdi. Ülkeyi doğudan batıya kat eden sadece tek hatlı bir demiryolu ağı mevcuttu. Bu koşullarda ordunun seferberlikte çeviklik ve asker sevkiyatında çabukluk açısından büyük kaybı oluyor, sınırlarda büyük miktarlarda asker tutmak zorunda kalıyordu. Standardizasyon

---

¹⁸² Weisband, *Turkish Foreign Policy 1943 – 1945*, s. 153.

¹⁸³ Deringil, *a.g.e.*, s. 195.

¹⁸⁴ Weisband, *2. Dünya Savaşı ve Türkiye*, s. 144.

¹⁸⁵ Aydemir, *a.g.e.*, s. 144.

eksikliği sadece askeri araçlarla sınırlı kalmamakta topçu, piyade sınıfında, hava kuvvetlerince kullanılan uçaklarda da kendini göstermekteydi. Büyük şehirlerin savunmasında kullanılacak hava savunma sistemleri son derece eski ve olası bir Alman hava taarruzunu önlemesi imkânsızdı. Türkiye'nin savaş halinde birkaç hafta içinde çağdaş savaşın gereklerinden yoksun kalacağı her yönüyle ortadaydı. Bir diğer sıkıntı ise yiyecek maddelerinde yaşanmaktaydı. İnsan ve hayvan yaşelerinde güçlük çekilmekte olduğundan orduda taşıma ve ulaşım maksadında kullanılan hayvanlar yeterince yem verilemediğinden ağaç ve kerestelerden inşa edilen ağıl ve barınaklarının direklerini kemirmekte hatta birbirlerinin kuyruklarını yemektedir. Hayvanlar için arada sırada verilen kuru incir ile keçiboynuzlarının erler tarafından yenilmesine subaylar güçlkle engel olabilmekteydi.¹⁸⁶ Şevket Süreyya Aydemir ülkenin içinde bulunduğu durumu eserinde bir cümle ile özetlemektedir. "...Memleket bir savaş ihtimali karşısında hemen her cephesi ile halsiz ve yetersizdir..."¹⁸⁷

Akaryakıt depolama tanklarının toplam kapasitesi 100.000 tondu ve hiçbir zaman dolu değillerdi. Tüm sanayi ve enerji üretim tesislerinin bir anda yok edilmesi mümkündü. Savaş halinde akaryakıt stokları bir hafta, belki de daha kısa süre dayanabilirdi. Trakya'da Çakmak Savunma Hattı inşaatı çimento ve demir yetersizliğinden yürümüyordu. Yılda ancak 380.000 ton çimento üretiliyor ve bu fabrikalar da kolayca tahrip edilebilecekleri yerlerde bulunuyordu. Demiryolu inşaatında önemli ilerlemeler kaydedilmiş olmasına rağmen, Genelkurmay'ın gerekli gördüğü asgari sayıda vagon ve lokomotif dahi tedarik edilemiyordu.¹⁸⁸ Dolayısıyla velev ki İngiltere, Türk ordusunun askeri ve lojistik ihtiyaçlarını karşılayabilecek olsa dahi, bu malzemeleri gerekli yerlere taşımak dahi o gün için büyük bir problemdi.

Demiryolu ulaşım ağı, lokomotif ve vagon kapasitesi yetersizdi. Türk yetkililer bu yetersizlikleri de avantajlarına çevirmeyi bildiler. "Yeterince gemi, yeterince kömür, yeterince lokomotif, bunlar da yeterince İngiliz mühendisine yeterince malzemeyi yeterince limanlardan yeterince hava alanı inşa edecekleri şekilde ulaştırırsalar ve bunlara da Türkiye'yi koruyacak yeterince uçak inse dahi, Türk politikasını düzenleyenler, HARDIHOOD'un başarıya ulaşmasını istemiyorlardı."¹⁸⁹

14.3. MOSKOVA KONFERANSI

---

¹⁸⁶ Ömer Önal, *Türk Subaylarının İkinci Dünya Harbi Hatıraları*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, s. 236.

¹⁸⁷ Aydemir, *a.g.e.*, s. 131.

¹⁸⁸ Deringil, *a.g.e.*, s. 37.

¹⁸⁹ Weisband, *Turkish Foreign Policy 1943 – 1945*, s. 157.

Gelişen cephe durumları karşısında Müttefiklerin, bilhassa Sovyetler Birliği'nin, Türkleri biran evvel savaşa sokmak gayretleri artarak devam etti. 13 Ekim'de Moskova'da başlayan Dışişleri Bakanları Konferansı'nda ele alınan önemli konulardan biri Türkiye'nin savaşta alacağı rol olmuştur. Moskova Konferansı'nda; Sovyetler, Türkiye'nin gerekirse baskı yapılarak savaşa sokulmasını istedi. İngilizler de bu isteği kabul ederken, Amerikalılar ise, o anda Türkiye'nin savaşa girmesine, Kuzey Fransa'ya yapılacak çıkartmayı düşünerek, Türkiye'ye gereken askeri malzemeyi veremeyeceklerini göz önünde tutarak karşı çıktı; bunun yanı sıra Türkiye'den, Müttefiklere hava üsleri vermesinden ve ulaşım kolaylıkları istenmesinden yana olduklarını belirttiler.¹⁹⁰

19 Ekim'de Amerikan ve İngiliz Dışişleri Bakanlarının Moskova'ya varması ile başlayan Moskova Konferansı basınımız tarafından gün gün ilgi ile takip edilmiştir. "İngiliz basının bu üçler konferansını, bugünkü harbin en mühim siyasi hadisesi"¹⁹¹ olarak tasvir etmesi Cumhuriyet gazetesinde yer bulmuştur.

20 Ekim tarihli Cumhuriyet gazetesi dört yıl önce Ankara'da imzalanan Türk – İngiliz ittifakını "Mutlu Yıldönümü" başlığı ile okuyucusuna hatırlatmaktadır. Aynı tarihte, birinci günü icra edilen Moskova Konferansı'nda, "Amerika, İngiltere ve Sovyet Rusya Hariciye Nazırlarının verecekleri kararlar her tarafta alaka ile bekleniyor"¹⁹² başlığı altında konferanstan haberler verilmeye devam ediliyordu.

Basınımızda, bazı yazarlar Moskova Konferansı hakkında temkinli ve kuşkucu yazılar kaleme almışlardır. Ulus gazetesinde Falih Rıfkı Atay köşesinde; "Sovyetler, Müttefikler gibi devamlı bir barışın hakiki ve tesirli şartları ile kendi güvenlik şartını bir tutmakta olduğunu her fırsatta söylemiştir. Sovyet politikası genişlemeci ve fetihçi bir politika olarak belirlemiş değildir, hatta Almanya ile bazı antlaşmalarda sınırlarına doğru taşan büyük Cermenliğe karşı müdafaa tedbirleri olmak mahiyetindedir"¹⁹³ yazmaktadır.

Moskova Konferansı'nda görüşülen konular hakkında haber elde edilemediği için muğlak ifadelere yer veren basın için sır perdesinin, konferansın sonlarına doğru dağılmaya başladığı görülür. Ulus gazetesi, "Üçlü konferansın başarı ile bitmesi ümidi büyük"¹⁹⁴ "Moskova görüşmeleri çok memnuniyet verici bir tarzda ilerliyor"¹⁹⁵ ifadelerini kullanırken, "Müzakereler iyi bir hava içinde devam etmektedir" başlığı altında Cumhuriyet, İngiltere Dışişleri Bakanı Eden hakkında "Moskova Konferansı

---

¹⁹⁰ Uçarol, a.g.e., s. 645.

¹⁹¹ Cumhuriyet, 19 Ekim 1943, s. 1.

¹⁹² Cumhuriyet, 20 Ekim 1943, s. 1, (EK – VII).

¹⁹³ Falih Rıfkı Atay, Ulus, 21 Ekim 1943, s. 2.

¹⁹⁴ Ulus, 22 Ekim 1943, s. 1.

¹⁹⁵ Ulus, 23 Ekim 1943, s. 1.

müzakerelerinin başlangıcından beri İngiltere Hariciye Nazırı Mr. Eden, müzakerelerin cereyanı hakkında ilk defa olarak fikrini söylemiştir. Mr. Eden, Sovyet ve Amerikan meslektaşları ile şimdiye kadar yapmış olduğu görüşmelerden çok memnun kaldığını söylemiştir¹⁹⁶ yazmaktadır.

Müttefikler arasında Türkiye konusunda bir görüş birliği bulunmamaktadır. Sovyet hükümetine göre, kendi ilerlemelerini kolaylaştırmak için Türkiye mutlaka savaşa girmeli ve bu devletin savaşa girmesinin istenmesi de telkin biçiminde değil, bir emir şeklinde olmalıydı. Türkiye'nin savaşa girmesiyle Almanya 15 tümenini Sovyet cephesinden çekmek zorunda kalacaktı. Ayrıca Sovyetlere göre savaş sonrası barış konferansına katılması için Türkiye'nin de Sovyetler Birliği gibi ıstırap çekmesi gerekmektedir. Sovyet hükümeti, Türkiye'nin uyumlu davranmaması durumunda, bu devlete savaş malzemesi gönderilmesinin durdurulmasını da istedi. İngiltere ile Amerika Birleşik Devletleri bu önerileri kabul etmediler ve Türkiye'nin Müttefiklere hava üsleri vermesinin ve ulaşım kolaylıkları sağlamanın daha yararlı olacağını öne sürdüler. Konferansın sonunda iki tarafın da görüşlerini kapsayan bir uzlaşmaya varıldı. Önce Türkiye'den hava alanlarının kullanılması istenecek, yılın sonuna doğru da bu devletin savaşa katılması konusunda girişimde bulunulacaktı.

Konferansın sonunda Türkiye konusunda, İngiltere ve Sovyetler Birliği imzaladıkları protokol ile; Hitler Almanyasının en kısa zamanda yenilgiye uğratılması için her iki Dışişleri Bakanının da görüşlerine göre Türkiye 1943 sonundan önce Birleşmiş Milletlerin yanında savaşa girmesi gerekmektedir. Her iki tarafın Dışişleri Bakanları arasında varılan antlaşma uyarınca İngiltere ve Sovyet hükümetleri tarafından Türkiye'ye en kısa zamanda savaşa girmesi önerilecektir. Taraflar arasında bir tarih saptanacak ve bu tarih 1943 sonundan önce olacaktır. Türklerden derhal Birleşmiş Milletlere her türlü kolaylığı sağlaması rica edilecektir. Türkiye, müttefik hava kuvvetlerine üslerini açacak ve iki hükümetin saptadığı konularda yardımcı olunacaktır.¹⁹⁷

14.4. KAHİRE DIŞİŞLERİ BAKANLARI KONFERANSI

1943 yılı başında üst düzeyde başlatılan Türk - İngiliz görüşmeleri, 3 Kasım 1943'de İngiliz Dışişleri Bakanı Eden'in, Türk meslektaşı Menemencioğlu'nu Kahire'ye dostane daveti ile sürdürdü.¹⁹⁸ Hariciye Vekilimizin Kahire'de parlak bir şekilde karşılanması, İngiliz basınının Kahire temasının iki milleti birbirine daha sıkı bir surette

¹⁹⁶ Cumhuriyet, 23 Ekim 1943, s. 1.

¹⁹⁷ Deringil, a.g.e., s. 207.

¹⁹⁸ Cumhuriyet, 03 Kasım 1943, s. 1.

bağlayacağına dair kanaatleri¹⁹⁹ gazetelerimizde dikkati çeken haberlerdir. Kahire’de başlayan Dışişleri Bakanları görüşmesinde yapılanlar ve bunun basına yansımaları, müttefiklerin Türk ordusunu savaşa sürüklemeye yönelik bir takım telkin ve motivasyon unsurlarını bize hissettirmektedir. Cumhuriyet, “Müzakerelerin Ehemmiyeti” başlığı altında “Londra, ‘Türk efkârı, harp dışı vaziyetinden uzaklaşarak, insanlığın zaferine daha fiili bir iştirake doğru kaymaktadır’ diyor”²⁰⁰ ifadesine yer vermektedir.

Toplantının ilk gününde İngiliz Dışişleri Bakanı’nın Türkiye’den bir ay zarfında Almanya’ya savaş açma talebi geldi. Sovyet Rusya ile alınan kararlar, takip eden gün Türk heyetine aktarılmaya başladı. Menemencioğlu, İngiltere’nin önerdiği uçakların Türkiye’de üslenmesinin Alman saldırısını çekmekten başka yapıcı hiçbir sonucu olmayacağını ve bu miktar uçağın Türk hava sahasını koruyabilmekten çok uzak olduğunu yeniledi. Kısaca Adana Görüşmeleri’nde İnönü’nün, Churchill’e söylediklerini şimdi Menemencioğlu, Eden’e tekrarlıyordu.

Eden - Menemencioğlu müzakereleri, Türk - İngiliz ilişkilerinde bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. 17 Kasım 1943’te Türkiye, ilke olarak savaşa girmeyi kabul etti. Türk diplomasinin savunma hattında böylelikle taktik bir geri çekilmeden söz edilebilir. Artık Türkiye’nin tarafsızlığı üzerinde durulmayacak, savaşa girmeyi kabul ettiği söylenecek, ancak hazırlıksız olduğu ve savaşta ne rol oynayacağı bilmediği savları arkasında yeniden mevzilenilecekti.²⁰¹

Dışişleri Bakanları arasında devam eden Kahire Görüşmeleri’nin sonuçlarını basından takip ettiğimizde, iki gün devam eden samimi görüşmeler neticesinde Büyük Britanya ve Türkiye’yi birbirine bağlayan dostluk ve ittifak neticesi içinde cereyan ettiğini anlamaktayız.²⁰² Her ne kadar Kahire görüşmeleri basın tarafından olumlu algılanmış olsa da, basında Müttefiklere karşı tepkilerin başladığı da hissedilmektedir. Zekeriya Sertel, Tan gazetesindeki köşe yazısında Kahire görüşmelerinde talep edilen üslerin Türk hükümeti tarafından kabul edileceğine dair dış basındaki yazıları eleştirip, Türkiye’nin harbi kısaltacak bir ülke olarak görülmesine tepki göstererek “Böyle bir talepte bulunabilmek ve Türkiye’yi müttefiklere fiili yardım, daha doğrusu tarafsız siyasetini terke ikna için gayet kuvvetli sebepler göstermek lazımdır. Hâlbuki bizi böyle bir harekete sürükleyecek mantıklı bir sebep bulmak hayli güçtür...”²⁰³ yazmaktadır.

---

¹⁹⁹ **Ulus**, 05 Kasım 1943, s. 1.

²⁰⁰ **Cumhuriyet**, 05 Kasım 1943, s. 1, (EK – VIII).

²⁰¹ Deringil, **a.g.e.**, s. 212.

²⁰² **Cumhuriyet**, 08 Kasım 1943, s. 1, (EK – IX).

²⁰³ Zekeriya Sertel, **Tan**, 09 Kasım 1943, s. 1.

Nadir Nadi, aynı tarihli yazısında yabancı gazetecileri eleştirmektedir. “Ajans muhabirlerine kalsaydı, Türkiye'nin şimdiye kadar birkaç defa harbe girmesi icap ederdi... Bu sırada bazı ajans muhabirlerinin durup dururken Türkiye'yi harbe sokmak hususundaki mucip sebepleri doğrusu oldukça tuhaf buluyoruz. Harbi kısaltmak, Balkanlara çıkartma yapmak, hava üsleri edinmek gibi istekler hem yetersiz hem de lüzumsuzdur...”²⁰⁴ Görüldüğü gibi müttefik ülke yöneticileri, savaşa katılmamız için ülkemiz yöneticilerine baskı yapmakla kalmamakta, kendi basınları vasıtasıyla bu konuyu dünya kamuoyuna işlemektedir.

14.5. KAHİRE GÖRÜŞMELERİ

Dışişleri Bakanları'nın Moskova'daki görüşmelerinin ardından alınan kararların teyit edilmesi için aynı ülkelerin liderlerinin görüşeceği bir zirve daha planlanmaktaydı. Önce liderlerin bir araya geleceği kentin seçimi konusunda uzun müzakereler yapıldı. Bağdat, Tahran ve Ankara konuşulan kentler arasındaydı. İkinci konu ise, konferansta Uzakdoğu cephesinin durumu konuşulacağından Çinli lider Chiang Kai-shek'in davetinin Stalin'in tarafından kabul edilmemesidir. Bu istek üzerine Roosevelt ve Churchill, Chiang Kai-shek'i Kahire'ye davet ederek görüşmüşlerdir. Beş gün süren görüşmelerde ağırlıklı olarak Japonya'ya gelecekte yapılacak askeri müdahalenin çerçevesi çizilmiştir. Ulus gazetesi, konferansın son günü yapılan açıklamaları “Roosevelt – Churchill – Chiang Kai-shek arasında Kahire'de yapılan görüşmeler sona erdi; Japonya'ya karşı amansız bir tazyik yapılacak”²⁰⁵ başlığı altında duyurmaktaydı. Yapılan Kahire konferansının ardından Cumhuriyet gazetesi Reuter Ajansı'na dayandırdığı haberde “Reis Roosevelt, Mr. Churchill ve Mareşal Chiang Kai-shek, Kahire'deki görüşmelerin nihayet bulunduğundan Mareşal Stalin ile buluşmak üzere meçhul bir istikamette, şehirden ayrıldıklarını”²⁰⁶ ifade etmektedir. Bu meçhul istikamet Stalin'in ısrarları sonucu, Tahran olarak belirlenmişti.

14.6. TAHRAN KONFERANSI

Tahran konferansı Roosevelt, Churchill ve Stalin'in katılımıyla 28 Kasım – 1 Aralık 1943 tarihleri arasında yapıldı. Konferansın içeriği bir yana, dönemin basın yayın organlarının teknik yetersizlikleri nedeniyle, belki de gizliliğe riayet etmek açısından, yerinin ve tam olarak kimler tarafından icra edildiğinin dahi çelişkili olduğu, dönemin gazeteleri incelendiğinde göze çarpar. Günümüz haber alma ve yayınlama teknolojisi ile mukayese dahi kabul etmeyecek yazılı basın, Ankara

²⁰⁴ Nadir Nadi, *Cumhuriyet*, 09 Kasım 1943, s. 1, (EK – X).

²⁰⁵ *Ulus*, 03 Aralık 1943, s. 1.

²⁰⁶ *Cumhuriyet*, 01 Aralık 1943, s. 1.

Radyosu'nun yayınlarının daha hızlı ve devlet politikasını daha kesin yansıtan haberleri ile rekabet edebilecek güce hiçbir zaman erişememiştir.²⁰⁷

Kahire görüşmelerinin ardından Stalin ile buluşmak üzere meçhul bir istikamete yola çıktığı bildirilen İngiliz, Amerikan ve Çinli liderlerin İran'a hareket ettiği, Mareşal Chiang Kai-shek'in ise Tahran'a gitmeyerek memleketine dönmüş olabileceği gazetelerde yer almaktadır.²⁰⁸ 4 Aralık tarihli Cumhuriyet gazetesinde "Tebriz Konferansı" başlığı altında "verilen bir habere göre içtimalar başlamış, bir diğerine göre bitmiştir" denmektedir. Aynı haberin devamında Amerikan heyeti reisinin konferansın Tahran'da yapıldığını ümit ettiğini, ancak Mareşal Stalin'in konferansta bulunmasını kolaylaştırmak maksadıyla belki sonradan planın değiştirilmiş olabileceğini iletmektedir.²⁰⁹

Tahran Konferansı'nda Sovyetler Birliği ikinci cephenin açılmasında ısrar etmiş ve bu ısrarın sonucu olarak bu cephenin açılması tarihi 1 Mayıs 1944 olarak tespit edilmiştir. Churchill, ikinci cephenin Balkanlarda açılması fikrini Sovyetlere de kabul ettirememiştir. İkinci cephe ile ilgili olarak, Türkiye'nin de savaşa katılmasına karar verilmiştir. Savaş sonrası barış düzeninin korunması için bir milletlerarası teşkilat kurulması fikri bütün taraflarca kabul edilmekle beraber, Sovyetler Birliği, dört büyük devlet arasına Çin'in de katılmasına yine itiraz etmiştir. Moskova konferansında olduğu gibi bu konferansta da Polonya meselesi söz konusu olmuştur. Sovyetler, Londra'daki mülteci Polonya hükümetini tanımayı yine reddetmiştir. Polonya'nın sınırları meselesinde ise, Oder nehrine kadar olan Alman topraklarının Polonya'ya verilmesi kabul edilmiştir.²¹⁰

Tahran konferansı ile ilgili Ulus'ta yayınlanan ilk haberler "Tahran Konferansı bitti, Alman milletine, Nazizm'i devirmesi için ultimatom verildikten sonra Almanya'ya akınlar arttırılacak ve Avrupa'ya çıkarmalar yapılacaktır"²¹¹ cümleleri ile yer aldı.

Tahran Konferansı'nın en önemli neticesi, mihver kuvvetlerine karşı müttefiklerin zaferi belirginleşmeye başladıkça, aralarındaki görüş ayrılıklarının açığa çıkmasıdır. Churchill, Avrupa'da açılacak ikinci cephenin Türkiye'nin de savunduğu gibi Balkanlarda açılmasından yanaydı. Bunun sebepleri olarak, Sovyetler'in, Balkanlara girip bir daha çıkmayabileceğinden duyduğu endişe ve Türk ordusundan, bilhassa miktar olarak, yararlanma amacı gösterilmekteydi. Bunu fark eden Sovyetler, Balkan cephesine karşı gelmiş, Amerika ise lojistik sıkıntıları öne

²⁰⁷ Orhan Koloğlu, **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s. 67.

²⁰⁸ **Cumhuriyet**, 02 Aralık 1943, s. 1.

²⁰⁹ **Cumhuriyet**, 04 Aralık 1943, s. 1.

²¹⁰ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 394.

²¹¹ **Ulus**, 05 Aralık 1943, s. 1.

sürerek bu cepheye muhalif kalmıştı. Kaldı ki, Amerika için Pasifik cephesi, Avrupa cephesinden daha hayati ve kritik idi. İngiltere ile Amerika arasındaki görüş ayrılığı, savaş sonrası tasarıları bakımından Sovyetleri çok hoşnut bırakmış ve bu sebeple de Stalin, Tahran Konferansında, savaş sonrası için fazla bağlayıcı taahhütlere girişmekten özellikle kaçınmıştır.

Tahran Konferansında alınan kararlardan birinin Türkiye'nin savaşa katılması olduğunu yukarıda değinmiştik. Türkiye savaşın başında ilan ettiği savaş dışı durumunu sürdürmekle beraber, Kahire Görüşmelerinden sonraki politikası gereği savaşa girmesini, askeri yardımlar sonucunda gerçekleşebilecek bir olgu olarak değerlendirilmekteydi. Roosevelt ile Churchill Tahran'dan, dönerken yine Kahire'ye uğrayıp, davet ettikleri İnönü'ye savaşa girmesi önerisinde bulundular.

14.7. İKİNCİ KAHİRE KONFERANSI

İkinci Kahire Konferansı, müttefiklerce Türkiye üzerine yapılan baskının doruk noktasıdır. Kahire Konferansı'na davet edilen İnönü, katılmayı bir koşulla kabul etti: Konferans eşitler arasında cereyan eden bir konferans olmalıydı ve kendisi ABD ve İngiltere'yi temsil eden Roosevelt ve Churchill ile tümüyle eşit statüde olmalıydı. İnönü'nün bu ısrarında Osmanlı geçmişinin etkilerini görmek olasıdır. Osmanlı devrinde Türk heyetleri konferanslara celp olunur; haklarında Düvel-i Muazzama'nın verdiği kararlar kendilerine tebliğ olunurdu. Roosevelt, İnönü'nün istediği güvenceyi verdi ve onun toplantının "eşitler arasında özgür tartışma"²¹² ortamında geçeceği konusunda temin etti.²¹³

İnönü, savaşa girme konusuna 'hayır' demedi, ama silah noksanlığı konusunu öne sürdü. İnönü, müttefiklerin Türkiye'nin savaşa girmesinden çok, Balkanların bombardımanı için topraklarında üs istedikleri sonucuna vardı. İnönü, böyle bir dönemde müttefiklere üs vermenin fiilen savaşa girmeye yol açacağını biliyordu ve bu yüzden Türkiye'nin savaş dışı durumunu sürdürmekte kararlıydı. Churchill'e göre, Türkiye bu son fırsatı değerlendirmezse, savaştan sonra Sovyetler Birliği karşısında yalnız kalabilirdi.²¹⁴ İnönü her fırsatta Türkiye savaş dışı kaldığı sürece ülkesinin tehlikede olmadığını tekrarladı.

Tartışmalar esnasında İnönü, Türkiye'nin yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçmadığını vurguluyor, ancak Almanya'nın henüz yenilmediğini, Türkiye'ye ağır darbeler indirebilecek durumda olduğunu müttefiklere ikna etmeye çalışıyordu. Ülkedeki hazırlıkların, müttefiklerin söz verdikleri malzemelerin gelmesinin çok yavaş

---

²¹² Weisband, **a.g.e.**, s. 202.

²¹³ Deringil, **a.g.e.**, s. 220.

²¹⁴ **A.e.**, s. 221.

ilerlediğini anlatan İnönü, hiçbir macera peşinde olmadığını ve “Türkiye, hiç şan ve şeref kazanmadan, iki ay içinde savaş sona erse memnun olacağını...” açıkça dile getirdi. Ama ona göre savaşın daha uzaması muhtemeldi ve bu nedenle, “Türkiye’nin yardımcı olabilmesi için daha zaman vardı.” Türk Cumhurbaşkanı, bu bağlamda iki aşamalı bir plan önerdi: Hazırlık ve işbirliği aşaması. Türkiye’nin en uygun gördüğü mücadele biçimi kendi bölgesinde İngiliz ve Amerikan birlikleriyle yan yana çarpışmasıydı.²¹⁵

Adana görüşmelerinde İnönü, Churchill tarafından verilen askeri malzeme yardımı sözünün yeterli miktarda yerine getirilmediğini, dönemin demode uçak ve silah sistemlerinin bu yardım kapsamında verilmeye çalışıldığını her fırsatta ifade etmekteydi. İngilizlerin, Türklerin savaşa girmesi için kesin bir tarih koyma isteğine karşı çıkıldı. Bir diğer tartışma konusu ise, Türk topraklarına üs yapımı için İngiliz askeri personelinin sivil görünümlü ‘teknik danışmanlar’ olarak ülkeye girmesi idi. Daha önce Dışişleri Bakanları düzeyinde yapılan Kahire Konferansında da tartışılan bu konu yine Türkiye tarafından kabul edilmedi.

Kahire müzakereleri esnasında Amerikan Başkanı, her ne kadar Türk tezine yakınlık göstermişse de, bu onun Türkiye’yi kesinlikle savaşın dışında tutmak istediği anlamına gelmemektedir. Roosevelt’in temel düşüncesi, Türkiye’ye yapılacak yardımın kısıtlı tutulması ve bunun Pasifik Okyanusu ile Avrupa kıtasına yapılacak çıkartma harekâtlarının etkinliğinden eksiltmemesiydi. Churchill’in, Roosevelt’e belirttiği plan ise Avrupa’ya yapılacak çıkartma ile eşzamanlı, Balkanlar istikametinde başlayacak bir Türk taarruzuyla Alman kuvvetlerinin bir kısmının bu bölgede Türk ordusunun üzerine çekilmesiydi.

Kahire Konferansının bitiminde yayınlanan resmi tebliğ Türk basınında olumlu biçimde yankılandı; “Mülakat İngiltere’yi Türkiye’ye bağlayan ittifakın, Türkiye ile Sovyetler Birliği ve Amerika arasında sağlam dostluk münasebetinin bariz bir tezahürü olmuştur” başlığı altında, şu coşkulu ifadeler yer verilmişti: “... Anlayış ve samimi bağlılık zihniyeti içinde tetkik edilmiş olan bütün meseleler Birleşik Amerika, Türkiye ve İngiltere arasında dünya vaziyetinin görüşü üzerinde çok sıkı bir rabitanın (ilişkinin) mevcudiyetini göstermiştir...”²¹⁶

Kahire Konferansından dönen heyet, savaş tehlikesini bir kez daha önlemiş kahramanlar olarak karşılandı. Daha önceki kritik anlarda olduğu gibi basında çıkan güvenli sözler Türkiye’nin içinden çok, dışarıya yönelikti. “Kahire Konferansı, Türkiye dış siyasetinin yeni ve parlak zaferidir” başlıklı yazısında Necmettin Sadak,

---

²¹⁵ A.e., s. 222.

²¹⁶ Cumhuriyet, 08 Aralık 1943, s. 1, (EK – XI).

Müttefiklere sesleniyordu: “Konferanstan son derece memnun ve tatmin edilmiş olarak döndüğünü gazetecilere söyleyen Numan Menemencioğlu, bütün meselelerin bazen sert bir şekle giren açık yüreklilikle fakat anlayışla tetkik edildiğini gizlemiyor, ‘bilmediğimiz birçok şeyler öğrendik, dostlarımız da bilmedikleri birçok şeyler öğrendiler’ diyor. Değerli Hariciye Vekili karşılıklı menfaatlerin ve imkânların bu suretle daha iyi anlaşıldığını da söylüyor. Ancak gizli politika gütmeyen bir devletin Hariciye Vekilinin ağzından çıkabilecek bu gün gibi aydınlık sözlere katılacak bir şey yoktur.”²¹⁷

Türkiye’nin ilke olarak savaşa girmeyi kabul etmesine değinen Hüseyin Cahit Yalçın, ölçülü tavrıyla dikkat çekmekteydi. “Prensip kabul olunmakla beraber prensibin fiile çıkması her iki müttefikin görüşlerine, görüşmelerine ve menfaatlerine uygun bazı hallerin ve şartların teminine bağlıdır.”²¹⁸

Basında bazı çevreler ise konferansı İnönü’nün kişisel bir başarısı olarak nitelendirirler.²¹⁹ “Muhterem Cumhur reisimiz ve aziz Milli Şefimizin Kahire’den büyük muvaffakiyet ile dönüşü bütün siyaset âleminde büyük bir takdir ve hayranlıkla karşılandığı gibi memleketimizin her köşesinde derin minnet ve iftihar duyguları uyandırdı. İsmet İnönü, milli mücadeleden sonra Lozan’da Türkiye baş murahhası sıfatıyla Türkiye milletine yaptığı büyük hizmeti bu defa Kahire’de Türkiye Cumhur reisi olarak tamamlamıştır.”²²⁰

Rauf Orbay anılarında Londra Büyükelçisi olarak Ankara’ya çağrıldığında Genel Kurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak, İkinci Başkan Orgeneral Kazım Orbay, Başvekil Şükrü Saraçoğlu ve Hariciye Vekili Numan Menemencioğlu ile katıldığı görüşmelere yer vermiştir. İsmet İnönü, Kahire’de Churchill ile yaptığı mülakatta, Türkiye’nin harbe girmesinin istendiğini belirterek katılanların fikirlerini sormuştur. Rauf Orbay, müttefikimiz olmakla beraber, İngilizlerin bugün bizden harbe girmemizi istemeğe hakları olmadığını, çünkü geçen sene yine Churchill ile Adana’da yapılan mülakatta, onun İsmet Paşa’ya ettiği vaadi tutmamış olduğunu hatırlatarak; “Bir sene içinde bize 500 Sherman tankları, 500 son sistem Spitfire hücum uçakları ve külliyetli miktarda top, tüfek cephanesi vermeyecek miydi? İngilizler bunları bize verdikten sonra ayrıca kullanılmasını öğrenirsiniz. Ondan sonra, Balkanlarda bir müdahale olursa, siz yine kendiniz, duruma göre belirleyeceğiniz hareketi takip edersiniz dememişler miydi? Bugün bu vaziyet hasıl olmamıştır. Çünkü İngilizler o zamandan beri vaat ettikleri şeylerden hiçbirini

²¹⁷ Necmettin Sadak, **Akşam**, 11 Aralık 1943, s. 1.

²¹⁸ Hüseyin Cahit Yalçın, **Tanin**, 12 Aralık 1943, s. 1.

²¹⁹ Deringil, **a.g.e.**, s. 226-227.

²²⁰ Asım Us, **Vakit**, 12 Aralık 1943, s. 1.

vermemişlerdir. Böyle olunca, şimdi ne hakla bizden harbe girmemizi istiyorlar? Ne kadar ısrar etseler, vereceğimiz cevap; arz ettiğim sebeplere istinaden harbe girmemizi istemeğe hakları olmadığını kendilerine hatırlatmaktan ibaret olmalıdır...”²²¹ şeklinde görüşlerini toplantıya katılanlara görüşlerini sunmuştur.

İnönü, bu toplantının ardından kabineyi toplayıp Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ı toplantıya çağırdı ve ondan silahlı kuvvetlerin durumunu kabineye anlatmasını istedi. Mareşal, siyasi kararları desteklemek istediğini ancak, Türk ordusunun hiçbir surette Almanların karşısında tutunabilecek durumda olmadığını şu sözleriyle ifade etti: “Almanların ölüsü bile bizi yener.”²²² Hava kuvvetlerinin elinde yer alan savaş uçaklarının çok azının uçabilecek seviyede olduğunu, hava savunma sisteminin yetersiz, personelinin eğitimsiz olduğunu, deniz kuvvetlerinin zayıf ve denizden çıkarma yapma kabiliyetinden uzak olduğunu anlatan Mareşali dinleyen kabine üyeleri, Ege adalarında konuşlu bulunan Alman hava kuvvetlerinin bir gün içinde İstanbul ve İzmir'i ve belli başlı sanayi bölgelerini vurabileceğini dikkate alarak kesin bir karar verilmemesi sonucuna vardılar. Kahire konferansı Türkiye'yi savaşa bir adım daha yaklaştırmış, bu da Türkiye'nin ilke olarak savaşa girmeyi kabullenmesi ile olmuştur.

15. TÜRK – İNGİLİZ İLİŞKİLERİ ÜZERİNDEKİ KARA BULUTLAR

Basında yer alan bu güven verici sözler geleceğe yönelik kaygıları azaltmaya yetmemektedir. Kahire konferansını takip eden dönemde Türk – İngiliz ilişkileri hızla bir sancılı dönemine girdi. İngiltere'de Türkiye'ye karşı daha sert bir tavır takınılması gerektiğini savunanların sayısı artmaktaydı. Churchill, öngörülen tarihten sonra yapılacak katkıların İngiltere için çok değer ifade etmeyeceğini açıkça söylemişti. Kahire'de alınan karar gereği Türk tarafının konferanstan sonra üç-dört gün içerisinde bir karar bildirmesi gerekiyordu. Menemencioğlu 12 Aralık'ta Hugessen ile görüşerek Kahire'de alınan kararların kabinede onaylandığını, ancak Türkiye'nin savunması için yeni ihtiyaçların da saptandığını açıkladı. Bu ihtiyaçlar, İngiltere'nin öngördüğü 58.900 tondan çok fazlaydı. 216 Spitfire avcı uçağı, 500 Sherman tankı, 66.800 ton yakıt isteniyordu.²²³

Türk hükümetinin savaşa katılma yanlısı görünüşü, diğer taraftan İngiltere için tedarik edilmesi imkânsız talepler sıralaması Londra'da kaygı ve öfke uyandırdı. Bu durumda ortada iki seçenek görünmekteydi. Türk tarafı ile ilişkiler derhal kesilecek

²²¹ Rauf Orbay, **Rauf Orbay'ın Anıları (1914-1945)**, Temel Yayınları, İstanbul, 2005, s. 431.

²²² Deringil, **a.g.e.**, s. 224.

²²³ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 562.

yahut Türk tarafının önerdiği üzere askeri görüşmelere gidilecekti. Churchill'e göre Türkiye, müttefik filolarının havaalanlarına inmelerine izin vermemesi durumunda, bunun ittifakın sonu olacağını bilmesi gerekiyordu. Bununla birlikte, Türkiye tarafından yerine getirilemeyecek isteklerde bulunmak da, İngiltere açısından Türkiye'nin hayır demesiyle eşdeğerdir.

Öte yandan şunu da göz ardı etmemek gerekir ki, Churchill'in askeri danışmanlarının değerlendirmesine göre Türkiye'nin, İngiltere'den tamamen kopması İngiltere kendisi için olumsuz sonuçlar yaratabilecektir. Almanya, Türkiye'yi yanına çekebilirdi. 1943 yılının sonuna gelindiğinde Türk dış politikasını yönetenler, çok kritik bir aşamanın atılması gerektiğinin bilincine varmışlardı. Almanya yeniliyordu, ama henüz Türk topraklarına ağır bir darbe indirebilecek güce sahipti. İngiltere ile Amerika arasında ise savaşın yönetimi konusunda ayrılıklar belirmiş ve Roosevelt, Türkiye'ye destek sağlamanın Normandiya Çıkarması pahasına olmasından kaçınır hale gelmişti.²²⁴ Ancak İngiltere'nin Türkiye'yi açıktan açığa savaş sonrası gelişebilecek durumlardan sorumlu tutması Türk devlet adamlarının endişelerini arttıracak, İngiltere'nin daha fazla yabancılaşmamasına yönelik çözümler düşünülecektir.

Bu çözümlere örnek olarak müttefikler tarafından tepki çeken Almanya ile krom ticaretimizin sonlandırılması ve Numan Menemencioğlu'nun görevden alınması verilebilir. Dışişleri Bakanı Menemencioğlu'nun İngiltere açısından uzlaşmaz ve ayak sürüme olarak nitelenen tutumları yüzünden İngilizler için boy hedefi teşkil etmeye başlamıştı. İngilizlerin Nazi yanlısı olarak nitelediği ve Türk – İngiliz askeri görüşmelerini Almanya'ya sızdırmakla da itham ettikleri Menemencioğlu'nun görevden alınmasının ikili ilişkiler için gerekli olduğu İngiltere tarafından ifade edilmeye başladı. Aynı günlerde Türk basınında ilginç bir gelişme oldu ve ilk kez İngiltere'yi açıktan açığa kınayan yazılar çıkmaya başladı. Necmettin Sadak, İngiltere'nin Türkiye üzerindeki baskısını eleştiriyor ve “Biz bugün geçirdiğimiz antlaşmazlığı harbin ilk devresinde Fransa mütarekesinden birkaç gün önce harbe girmemizi isteyenlerin sonradan pişmanlığa varan acelesine benzetiyoruz.”²²⁵ diyordu. İngiltere'de Times gazetesinde çıkan ve Türkiye'nin Nazilere karşı mücadelede yerini alması gerektiğini savunan bir yazıya* cevaben

²²⁴ Deringil, **a.g.e.**, s. 229.

²²⁵ Necmettin Sazak, **Akşam**, 13 Şubat 1944, s. 2.

* “...Türkiye devlet adamları, Avrupa'nın Nazizm'den kurtuluş davasına fiilen iştirak etmemiş bir Türkiye'ye harp sonrası dünyasında büyük bir teveccühe mazhar kalmayacağını pekâlâ müdriktir. Müttefik diplomatları bu hususu son seneler zarfında gerek Menemencioğlu'na gerekse Başvekil Saraçoğlu'na müteaddit kereler işaret etmişlerdir. Türkiye, Avrupa sahnesinde büyük bir devlet hakkını haiz olmak arzusunda değildir, fakat Balkanların müstakbel teşkilatlanmasında bir şey

Peyami Sefa bir çıkış yaparak, “Türkiye ile İngiltere arasındaki ittifak muahedesinde Avrupa’nın Nazilikten kurtarılması için hiçbir kayıt ve işaret yoktur...”²²⁶ şeklinde görüş belirtiyordu.

Nadir Nadi ise Times muhabirine yönelttiği eleştirisinde aslında İngiltere’nin genel tutumunu ele almıştır. “...Demek ki arkamızda kalan beş yıl içinde Türk – İngiliz muahedesi iyi işlemiş ve İngiliz menfaatlerine uygun gelmiştir. Şimdi birkaç aydan beri bazı İngiliz gazetelerinde zaman zaman gözümüze çarpan tenkit edici yazılara bakarak acaba ne diyelim? Ortada değişen bir şey mi var? Muahede hep Türk menfaatlerine hizmet etmiş de İngiliz dostlarımız kendilerini artık alacaklı mı saymaya başlamışlardır?”²²⁷

İngiliz basının Türkiye hakkındaki olumsuz yayınları uzun süre devam etmiştir. 2 Mart 1944 günü Cumhuriyet gazetesi, İskoçya’da yayınlanan The Scotsman gazetesinin yayınına Türk halkına duyururken “İngiliz basının yersiz neşriyatı devam ediyor” başlığının altında gazetenin sözlerine yer vermektedir. “Bir İskoç gazetesinin mütalaası: ‘Artık Türkiye’den müttefik olarak istifadeye nihayet vermek icap eder. Türkiye’nin sulh konferansında işbirliği muhtemelen reddedilecektir.’”²²⁸

Takip eden gün ise Cumhuriyet gazetesi, Reuter ajansına dayandırdığı haberde İngiliz basının Türkiye’ye harp malzemesinin sevkinin kesildiğini açıklayarak, verilen malzemeden bir kısmının geri istenmesinin dahi muhtemel olduğunu yazdığını kamuoyuna aktarıyordu.²²⁹

4 Mart 1944 tarihli Cumhuriyet, “Times gazetesinin yeni makalesi” başlığı altında yaptığı alıntıda İngiltere için, Türkiye’ye yapılan silah sevkiyatının tatilinin siyasi bir karar olmadığını açıklıyordu. Yine News Chronicle gazetesinde çıkan habere göre de Türkiye’nin maruz olduğu güçlükler, Londra’da anlayışla karşılanmaktaydı.²³⁰

İngiliz basının son dönemdeki bu saldırgan yayınlarının sebepleri üzerinde tahminler yürüten Nadir Nadi, köşesinde şu düşüncelere yer vermektedir: “...Bu yazılarla nasıl bir gaye güdüldüğünü iyi anlayamadığımızı saklayamayacağız. Herhangi bir maksatla İngiliz efkarı yeni bir vaziyete mi hazırlanmak istiyor? Türk

---

söylemeyi çok ister... Türkiye harbe iştirak etmeden, kendi menfaatlerinin ve istiklalinin müdafaası için lüzumlu telakki ettiği beynelmilel münasebetlerdeki prestijini muhafaza edebilir mi?” Times gazetesinden, **Cumhuriyet**, 29 Şubat 1944, s. 1, (EK – XII).

²²⁶ Peyami Sefa, **Tasvir-i Efkâr**, 28 Şubat 1944, s. 2.

²²⁷ Nadir Nadi, **Cumhuriyet**, 29 Şubat 1944, s. 1.

²²⁸ **Cumhuriyet**, 02 Mart 1944, s. 1, (EK – XIII).

²²⁹ **Cumhuriyet**, 03 Mart 1944, s. 1.

²³⁰ **Cumhuriyet**, 04 Mart 1944, s. 1, (EK – XIV).

hükümeti üzerinde bir baskı mı yapılmaya çalışılıyor? Yoksa Türk gazeteleri ile bir münakaşa açıp İngiliz – Türk münasebetlerine ve bu münasebetlerle ilgili politika hareketlerine başka bir istikamet mi verilmesi bahis konusudur?”²³¹

İngiliz basınında yer alan bu menfi tutum, normal seyrine bir süre sonra girmiştir. Cumhuriyet gazetesi, 8 Mart tarihli baskısında İngiliz basınının lisanının bariz şekilde yumuşamaya başladığını belirtmiştir.²³²

16. ALMANYA’YA YAPILAN KROM İHRACATININ DURDURULMASI

Krom sorunu, incelediğimiz dönem içinde önemli bir yer tutmaktadır. İngiltere ile Almanya arasında ‘krom savaşı’, bu stratejik cevherin sayılı üreticilerinden olan Türkiye’yi yakından ilgilendiriyordu. Krom üstün vasıflı çelik ve yüksek dirençli zırh üretiminde vazgeçilmez bir hammadde idi. Almanya ile İngiltere, Türk kromunu kendisi için elde etmek istediği kadar hasmının elde etmesine de engel olmak istiyordu.²³³

Savaşın sonuna yaklaştığı ve Almanya’nın toprak kaybederek gerileme sürecine girdiği bu dönemde Türkiye, Almanya ile olan ticari ilişkileri nedeniyle daha fazla tepki görmeye başladı. Bu ticaret içinde de yenilmekte olan Almanya’nın çelik imali için ihtiyacı olan kromun Türkiye tarafından satılması dikkat çekmekte, Müttefikleri rahatsız etmekteydi. “Krom ihracatımız ve İngiliz basını” başlığı altında İngiliz Times gazetesinin ifadelerini Cumhuriyet’te okuyanlar için takip edecek günlerde olacakları tahmin etmek zor olmasa gerekirdi. “...Harp iktisadiyatı bakımından bu derece önemli olan bir madenin son aylar zarfında gittikçe azalan miktarda İngiltere’ye ihraç olunurken, buna mukabil, Almanya’ya yapılan ihracatın arttığı tespit edilmiştir.”²³⁴

Müttefiklerin talebi, basın yoluyla iletilmekte iken; Reuter ajansı “Türkiye ile vaziyet o kadar memnuniyet verici değildir” ifadesini kullanmakta, Times ise Almanya’ya ihracatımızı keseceğimiz hakkında kuvvetli bir ümit beslediğini söylemekteydi.²³⁵ Bu duruma son vermek için 19 Nisan’da Amerika ve İngiltere büyükelçileri Numan Menemencioğlu’na Almanya’ya krom satışının durdurulmasını talep eden birer nota verdiler. Bu nota olumlu olarak karşılandı ve 21 Nisan 1944’te Almanya’ya krom ihracatının bütünüyle durdurulacağını açıkladı.²³⁶

²³¹ Nadir Nadi, *Cumhuriyet*, 05 Mart 1944, s. 1, (EK – XV).

²³² *Cumhuriyet*, 08 Mart 1944, s. 1, (EK – XVI).

²³³ Deringil, *a.g.e.*, s. 157.

²³⁴ *Cumhuriyet*, 09 Nisan 1944, s. 1.

²³⁵ *Cumhuriyet*, 16 Nisan 1944, s. 1, (EK – XVII).

²³⁶ Uçarol, *a.g.e.*, s. 648.

Numan Menemencioğlu, Meclis'te yaptığı açıklamada "...tarafsız bir devletin, savaşan iki tarafa da fark gözetmeden mallarını satmak zorunda olduğunu bildirdi. Ancak, dış politikamızın çekirdeği ve temeli olan Britanya ile aralarındaki ittifak gereğince, Türkiye'nin tarafsız sayılamayacağını ekledi. Bu nedenle de Mihvere yapılan krom cevheri ihracatının duracağını," bildirdi.²³⁷ "Müttefiklerin vermiş oldukları notayı bir taraf devlet gibi değil, bir müttefik devlet gibi tetkik etmemiz lazım geliyordu"²³⁸ diyerek yumuşatmaya çalışan Numan Menemencioğlu'nun ifadeleri, aynı günkü Cumhuriyet gazetesinde "Krom ihracı men edildi, Almanya'ya ve bütün Mihver memleketlerine nakliyat bu akşam duruyor"²³⁹ başlığı ile verilmekteydi. Ulus gazetesinde ise haber, "Alman ve Mihver devletlerine krom nakliyatı dün saat 19'da durduruldu" ifadesi ile yer almaktaydı.²⁴⁰

İngiliz hükümetinin Almanya'ya krom ithalinin durdurulması ile ilgili sert tutumuna ve notasına, Türk basının tepkisi gecikmedi. "...Tarafsız bir memleketin bazı malları düşmana yardım maksadıyla mı yoksa en zorlu ekonomik ihtiyaçlarının sevkiyle mi alıp sattığını düşünmek, fedakârlık istenirken ona göre hareket etmek lazımdır."²⁴¹

Nadir Nadi ise Türkiye'nin, İngiltere'nin 'ricası' üzerine krom sevkiyatını durdurduğunu yazıyordu. "Almanya ile aramızdaki alış veriş münasebetleri bu bayların iddia ettiği gibi, müttefiklerimizin düşmanlarına yardım olsun diye kurulmuş değildi. Bahis mevzuu olan milli varlık ve kudretimizin devamı idi..."²⁴²

Mihver devletlerine krom sevkiyatı durdurulmuşsa da Müttefiklere devam etmiştir. Bu durum Müttefiklerce memnuniyetle takip edilmiş, olumlu sonuçları da takip eden günlerde yabancı ve Türk basınına yansımıştı. "Krom için verdiğimiz kararların yeni akisleri" başlığı altında İngiltere'de yapılan bir açıklamaya yer verilmiştir: "Türkiye'ye malzeme sevkiyatı yeniden başlayabilir."²⁴³

1944 yılı Mayıs ayı içinde, gerek İngiltere ile 12 Mayıs 1939 tarihinde imzalanan deklarasyon, gerekse Almanya'ya krom ihracının durdurulmasının yarattığı olumlu ortam vesilesi ile basında Türk – İngiliz dostluğunu öven makaleler yayınlanmıştır. Bu tür yayınlar aslında iktidarın izlediği denge politikası çerçevesinde tüm savaş boyunca yapılmıştır. Ancak, Türkiye'nin Almanya ile ilişkilerini askıya alma sürecinin başı olan Mayıs 1944'deki makalelerin, Türk – İngiliz dostluğunu

---

²³⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 20 Nisan 1944, Cilt: IX, s. 98.

²³⁸ Ulus, 21 Nisan 1944, s. 1.

²³⁹ Cumhuriyet, 21 Nisan 1944, s. 1, (EK – XVIII).

²⁴⁰ Ulus, 22 Nisan 1944, s. 1.

²⁴¹ Tasvir-i Efkâr, 25 Nisan 1944, s. 1.

²⁴² Nadir Nadi, Cumhuriyet, 22 Nisan 1944, s. 1.

²⁴³ Cumhuriyet, 23 Nisan 1944, s. 1.

vurgulama boyutu daha kuvvetlidir. Bu tür makalelerin özellikle gazeteci – mebuslar tarafından kaleme alınması, iktidarın tutumunu göstermesi açısından önemlidir.²⁴⁴

17. ALMAN GEMİLERİNİN TÜRK BOĞAZLARINI KULLANMALARI VE MENEMENCİOĞLU'NUN İSTİFASI

Müttefikler ile Türkiye arasındaki diğer önemli mesele ise Almanların, Türk boğazlarını kullanması idi. İngilizler, ticari gemi görünümündeki Alman savaş gemilerinin hiçbir kontrole takılmadan, bir nevi Türkler tarafından göz yumulmak suretiyle Boğazlardan geçmekte olduğunu iddia etmekteydi. Ticaret gemilerinin silahlandırılması konusu o dönem için büyük bir dert idi. Hemen hemen bütün ticaret gemileri, hasım ülkenin gemi ve denizaltı saldırılarından korunmak için bir takım yöntemler geliştirmişlerdi. Örneğin savaş gemilerinin eskortluğunda konvoy olarak denizde seyretmenin yanı sıra, her gemi kendi yakın çevre emniyetini sağlamak üzere su üstü ve su altı savunma silah ve savunma sistemleri ile teçhiz ediliyordu. Problem işte bu gemilerin tanımlanması noktasında başlıyordu. Boğazlarımızdan geçen gemiler ticaret gemisi mi idi, yoksa savaş gemisi mi?

1944 yılı Ocak ve Şubat aylarında İngiliz büyükelçisi, refakat gemisi olduklarını ileri sürdüğü Alman savaş gemilerine Boğazlardan geçiş izni verilmesini protesto etti. Her seferinde de Türkler, bu gemilerin 20 ila 40 ton arasında küçük tekneler olduklarını, ticaret eşyası taşıdıklarını ileri sürdüler. İngilizler ise bu gemilerin Ege denizindeki savaşta kullanıldığını, çeşitli silahlar taşıdıklarını ve üzerlerinde top yuvaları olduklarında direttiler. Türkler, savaşan tarafın ticaret gemilerinde top yuvaları bulunmasının normal olduğu, bunun, gemilerin ticaret gemisi niteliğini değiştirmedeği karşılığını verdi.²⁴⁵

Takip eden günlerde buna benzer Alman gemilerinin Boğazları kullanması durumu İngiltere tarafından defalarca dile getirildi ve Türkiye ikaz edildi, notalar verildi. Her seferinde Türk diplomatları iki tarafı da idare eder çözümler üretmeye devam etti.

Bu durumu konu eden yeni bir notanın verildiği, 6 Haziran 1944 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yer almaktadır. Notada, Akdeniz'e geçtikleri iddia olunan gemiler için verilen müsaadenin Montrö'ye aykırı olduğu bildirilmekteydi.²⁴⁶ 1936 Montrö Sözleşmesi, Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki hükümlerini, savaş dışı durumu da unutulmamak kaydıyla sınırlamaktaydı. Mihver kuvvetlerinin üstün olduğu dönemde, Alman ticari savaş gemilerinin seyirleri üzerinde çok müdahil

²⁴⁴ Necmettin Sadak, **Akşam**, 12 Mayıs 1944, s. 2, Falih Rıfki Atay, **Ulus**, 12 Mayıs 1944, s. 1.

²⁴⁵ Weisband, **2. Dünya Savaşı ve Türkiye**, s. 250.

²⁴⁶ **Cumhuriyet**, 06 Haziran 1944, s. 1.

olamazken, son yıllarda değişen dengelere Türkiye'nin ayak uydurması ve İngiltere ile Amerika'ya yaklaşması gerekmektedir. Bu yaklaşma uğruna uluslararası kamuoyunun önünde feda edilecek bir kurbanı ihtıyaç vardı. Bu aday Numan Menemencioğlu'ndan başkası olamazdı. Tarafsızlığı İngilizlerce sürekli olarak sorgulanan, müttefiklerin gayretlerine karşı sürekli pürüz yarattığı iddia ve Nazi yanlısı olmakla itham edilen Menemencioğlu, 15 Haziran 1944'te istifa etmek zorunda kaldı.

Müttefikler, genellikle mihver yanlısı olarak bilinen Menemencioğlu'nun istifasıyla rahatlamışlardı. Dışışleri Bakanının görevinden ayrılması, Türk dış politikasının yeniden düzenlenmesinin bir simgesiydi. Menemencioğlu'nun dış politikası, İnönü'nün dış politikası ile bağdaşıyordu. Aslında savaş yıllarında, Almanların ağır bastıkları dönemde, Türkiye'nin tarafsız kalmasını isteyenler, hep bu politikadan yana olmuşlardır.²⁴⁷

Altı ay önce Menemencioğlu'nu Kahire kahramanı olarak alkışlayan basın mensupları şimdi onu yermekte birbiriyle yarışlıyordu. Daha istifa gerçekleşmeden basında eleştiriler artmıştı.²⁴⁸ "Nazilerin çok şüpheli bir hakkının müdafii mevkiine geçip müttefiklerimizle ihtilaf haline gelip, dünyanın antipati ve itirazını üzerimize çekemeyiz."²⁴⁹

18 Haziran'da Yeni Sabah'ta çıkan imzasız bir başyazıda, "Hariciye Vekilinin hem içeride kabine arkadaşları hem dışarıda büyük müttefiklerimiz tarafından şüphle ile görölmeye başlamış olan ve daha ziyade yabancı bir devletin menfaatlerini fazla koruyan politikası..." ele alınıyordu.²⁵⁰

Basının bu vurgusunda dikkati çeken olgu, bu tür istifa olaylarında istifa nedenleri açıklanırken genellikle yapıldığı üzere 'sıhhi sebeplerden dolayı' benzeri formüllere başvurulmamış olmasıdır. Menemencioğlu'nun görevden ayrılış nedenlerinden bu denli açıklıkla söz edilmesi, yaratılan ve yurtdışına yönelik olan yeni havanın bir göstergesi idi.²⁵¹ Bunun en bariz örneği Asım Us'un makalesidir. "İngiliz dostlarımız Türkiye'nin tarafsız bir devlet sıfatıyla hareket etmesinde menfaat gördükleri müddetçe hariciyemizin diğer sahalarda olduğu gibi Boğazlar politikasını da hoş görüyorlardı. Fakat Müttefikler, harp cephesinde müdafaadan taarruza geçtikten sonra Türkiye'nin ittifak münasebetlerinden de faydalanmak arzuları

---

²⁴⁷ Weisband, **a.g.e.**, s. 252.

²⁴⁸ Deringil, **a.g.e.**, s. 238.

²⁴⁹ Hüseyin Cahit Yalçın, **Tanin**, 08 Haziran 1944, s. 1.

²⁵⁰ **Yeni Sabah**, 18 Haziran 1944.

²⁵¹ Deringil, **a.g.e.**, s. 240.

uyandı. O vakit Boğazlardan Alman gemilerinin eskisi gibi geçip gitmesine tahammül edememeye başladılar.”²⁵²

18. TÜRK – İNGİLİZ İLİŞKİLERİNİN YUMUŞAMA SÜRECİ VE ALMANYA İLE DİPLOMATİK İLİŞKİLERİN KESİLMESİ

Menemencioğlu'nun istifasının ardından Dışişleri Bakanlığı'nın Şükrü Saraçoğlu tarafından devralınmasıyla başlayan süreç, Türkiye – İngiltere arasındaki ilişkilerin yeniden toparlanması ile devam edecektir. 3 Temmuz 1945 günü İnönü, Roosevelt'e yazdığı mektupta müttefiklere olan sarsılmaz sadakatini vurgulamış, zamanı geldiğinde aralarındaki işbirliğinin daha somut bir hal alacağı şeklinde ifadeler ile politikasını bir kez daha açıklamıştır. Aynı tarihlerde Türkiye, müttefiklere verdiği notada yeni koşullar öne sürmeyeceğini garanti etmiş, ancak İngiltere ve Amerika tarafından sürdürülen silah sevkiyatının da devam etmesini istemiştir.

Bu yeni dönemde, batı yanlısı tutumuyla bilinen Hüseyin Cahit Yalçın dahi, müttefiklerinin Türkiye'ye karşı açık davranmamakla suçluyordu.²⁵³ “Müttefiklerimizin selahiyetli makamları bize bir plandan görülecek muayyen bir işten bahsetmişler midir? Bir millet ne yapacağını bilmeden kiminle ve nerede ve hangi umumi planın bir parçası olarak boğuşacağını anlamadan harp ilan eder mi?”²⁵⁴

Bazı yazarlar ise Müttefikleri, Almanya'yı zayıflatmak için Türkiye'yi feda etmekle suçlamaktaydı. Asım Us, İngiltere'nin, Türkiye'yi, Almanya karşısında yalnız bırakma eğiliminden söz ediyordu.²⁵⁵ “Türkiye harbe sadece İngiltere'nin yardımcısı olarak girecekti. İttifak muahedesi mucibince pek sarıh olan bu şartın gerçekleşmesi de Türkiye ile İngiltere arasında müşterek bir planın tanzimine ihtiyaç gösterirdi. Hâlbuki Türkler böyle bir planın lüzumundan bahsedince buna asla yanaşmadı.”²⁵⁶

Numan Menemencioğlu'nun istifasının ardından 2 Ağustos 1944 tarihinde İngilizlerin isteği üzerine Almanya ile diplomatik ilişkilerini sona erdirme kararı alan Türkiye, bu tavrını Batılı müttefiklerine ve Sovyet Rusya'ya, kendisinin ittifak yükümlülüklerine bir sadakat kanıtı olarak beyan etti. Ulus bu haberi “Hükümet tarafından yapılan teklifin Büyük Millet Meclisince 411 reyin ittifakıyla kabulü üzerine Almanya ile olan münasebetlerimiz dün gece yarısından itibaren kesildi”²⁵⁷ cümlesi ile duyurdu. Basınımıza Türk – Alman ilişkilerinin yeni döneminin yansımaları benzer nitelikte gerçekleşti; Ulus gazetesinde Falih Rıfkı Atay, İngiltere'nin ittifak

²⁵² Asım Us, **Vakit**, 17 Temmuz 1944, s. 1.

²⁵³ Deringil, **a.g.e.**, s. 242.

²⁵⁴ Hüseyin Cahit Yalçın, **Tanin**, 01 Haziran 1944, s. 1.

²⁵⁵ Deringil, **a.g.e.**, s. 243-244.

²⁵⁶ Asım Us, **Vakit**, 02 Haziran 1944, s. 1.

²⁵⁷ **Ulus**, 03 Ağustos 1944, s. 1.

çerçevesinde meşru bir isteğine cevaben Türkiye'nin bu adımı attığını beyan ediyordu.²⁵⁸ Cumhuriyet gazetesi, "Dün gece saat 12'de Almanya ile siyasi ve iktisadi münasebetlerimizi kestik" manşetinin ardından "Memleketimizdeki Alman tebaasına topraklarımızı terk etmeleri için 10 gün mühlet verildi, Almanya'daki tebaamızı da geri çağırıldı" ifadeleri ile bu önemli haberi duyurmaktaydı. Aynı gün "Churchill'in dünkü nutku" başlığı altında Churchill'in Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmasında, Almanya ile ikili ilişkilerini kesen Türkiye'nin bu kararından ötürü uğrayabileceği Alman saldırıları karşısında İngiliz milletini yanında bulacağına dair güven verici ifadeler beyan etmiştir. Bunu "Türkiye bir tecavüze uğrarsa Alman tehlikesini daha yolda iken karşılayacağız" diyerek belirtmiştir.²⁵⁹ Ayrıca ilişkilerin kesilmesinin Türk ekonomisine vereceği zararları karşılamayı da İngiltere taahhüt etmiştir.²⁶⁰

Ulus gazetesi "Londra ve Washington'da kararımız sonsuz bir sevinç yarattı" başlığının altında şu ifadelere yer verdi: "Londra'da belirtildiğine göre Türk kararı Doğu Avrupa'da istikrar ve güveni arttıracak. Karar dolayısıyla Yunan ve Yugoslav vatansaverlerin cesareti artacak."²⁶¹

5 Ağustos tarihli Cumhuriyet gazetesinin "Kararımızın akisleri devam ediyor" manşetinin altında İngiliz radyosunca yapılan yayın, aktarılmaktaydı: "Türkiye hükümetinin verdiği ve Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından müttefiken kabul ve tasdik olunan, Türkiye – Almanya arasındaki iktisadi ve siyasi münasebetin kesilmesine dair önemli karar, Churchill'in söylediği gibi, Türk – İngiliz ittifakına yeni bir hayat verecektir. Almanya'nın takıntalarına ve kuvvetlerine karşı gelinmez gibi olduğu zamanlarda Türkiye'nin kendisine mahsus azim ve metaneti ile Almanların önünde sağlam bir kale gibi durduğunu, İngiltere hiçbir zaman unutmayacaktır. Geçen senenin sonlarına doğru her iki taraf da birbirine bir takım acı sözler söylemişlerdir. Bunlar iki arkadaş arasında ekseriya geçmiş olan ve geçebilen fikir ayrılığından başka bir şey değildir. Türk – İngiliz ittifakının ne zaman tatbik edileceği hakkında her iki tarafta da görüş ve duyuş farklılıkları vardı. Bu ittifakın devam edip etmeyeceği hakkında mütalaalar yapıldı. Fakat son hadise, Türk hükümetinin ve Türklerin bu husustaki kararlarında şüphe bırakmadı. Türkiye'nin en büyük şahsiyeti olan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de Türklerin hangi tarafa bağlı olduğu hakkında şüphe bırakmamıştır."²⁶²

²⁵⁸ Falih Rıfkı Atay, **Ulus**, 03 Ağustos 1944, s. 2.

²⁵⁹ **Cumhuriyet**, 03 Ağustos 1944, s. 1.

²⁶⁰ Weisband, **a.g.e.**, s. 257.

²⁶¹ **Ulus**, 04 Ağustos 1944, s. 1.

²⁶² **Cumhuriyet**, 05 Ağustos 1944, s. 1, (EK – XIX).

Aynı günkü Cumhuriyet gazetesi, İngiltere’de yayınlanan Daily Express ve Times gazetelerinin yayınlarını da okuyucusuna iletmektedir: “Daily Express’in siyasi muharriri yazıyor: “Almanya ile siyasi ve ticari münasebetlerini kesmek hususunda Türkiye’nin verdiği karar Birleşmiş Milletlerin arzularına tamamıyla cevap vermektedir. Türkiye’den Almanya’ya harp ilan etmesi istenilmemiştir ve Türkiye’nin böyle bir şey yapmaya niyeti yoktur. Eğer Almanya veya küçük Mihver devletlerinden biri Türkiye’ye saldıracak olursa, Müttefikler bütün kuvvetleri ile Türkiye’ye destek olacaklardır.” “Türkiye’nin kararı, iki kıta arasındaki hudutta dünya sulhunu müdafaa için nihayet Türkiye’yi, Birleşmiş Milletler safına koymuştur. Bu tedbir önümüzdeki yol genişledikçe ve görüş sahası arttıkça safları sıklaştıran ve takviye eden diğer hareketlerle ahenktardır.”²⁶³

Akşam gazetesinde Necmettin Sadak, Türkiye’nin Almanya ile olan diplomatik ilişkilerini sona erdirmeye kararının ittifak gereğince alınmış bir karar olduğunu belirterek, Almanya’nın yenilgisiyle bu kararın ilişkisi olmadığını savunuyordu. “Türkiye, harbin sonu yaklaşıyor diye bu güvene dayanarak Almanya ile münasebetlerini kesmiş değildir. Türkiye’yi bu karara götüren tek sebep Başvekil Şükrü Saraçoğlu’nun nutkunda söylediği gibi İngiltere’nin aramızdaki ittifak çevresi içinde bunu bizden istemiş olmasıdır.”²⁶⁴

2 Ağustos’ta Büyük Millet Meclisi’nde bir konuşma yapan Başbakan Saraçoğlu, Almanya ile diplomatik ilişkilerin kesilmesinin aslında Türk politikasının belirli çizgilerini yansıttığını söyledi.²⁶⁵ Türkiye hiç de tarafsız olmamıştı ve bütün savaş boyunca Büyük Britanya’nın yanında yer almıştı. Şimdi de İngiltere ve Birleşik Amerika hükümetleri, Türkiye’den böyle bir adım atmasını istedikleri için, kabul etmişlerdi. Saraçoğlu, bunun yalnızca bir istek olduğunu özellikle belirtti. Başbakan, Türkiye’nin kararından ötürü İngiltere’nin çok hoşnut kaldığını da açıkladı. Ayrıca milletvekillerine, “Bu karar... bir savaş ilanı değildir”²⁶⁶ güvencesini de verdi.

19. ALMANYA’NIN ÇÖKÜŞ SÜRECİ

Almanya ile diplomatik ilişkilerimizin kesildiği bu dönem, II. Dünya Savaşı içerisinde müttefik ordularının ve Kızıldunun, Almanya’yı kuşattığı ve Alman ordularının büyük kayıplar vererek çekildiği günlere rastlamaktadır. 6 Haziran 1944 Normandiya çıkarmasının ardından 14 Ağustos’ta Alman orduları gelişen Müttefik taarruzları karşısında tutunamayarak Paris’ten çekilmeye başlamışlardı. 16 Ağustos 1944 günü Güney Fransa’dan çıkartma yapan Müttefik kuvvetleri dördüncü cepheyi

²⁶³ Cumhuriyet, 05 Ağustos 1944, s. 1.

²⁶⁴ Necmettin Sadak, Akşam, 08 Ağustos 1944, s. 2.

²⁶⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 7. Dönem, 02 Ağustos 1944, Cilt: I, s. 6.

²⁶⁶ Ulus, 03 Ağustos 1944, s. 1.

açtılar.²⁶⁷ Müttefiklerin, Avrupa içlerindeki hızlı ilerlemesine paralel olarak Kızıl Ordu da Doğu Prusya'yı işgal ederek doğudaki Alman sınırına ulaşmış oldular.²⁶⁸

24 Ağustos itibarı ile gazeteler, Paris'in Nazi işgalinden kurtarıldığını Parislilerin kutlama resimleri eşliğinde vermektedir.²⁶⁹ Fransa'nın kurtarılmasının ardından Kuzey Avrupa'ya yönelen Müttefik orduları, Belçika'yı iki günde ele geçirmelerinden sonra, Hollanda topraklarına da girmişler; bu esnada, Doğu cephesinde Sovyet orduları da kısa sürede Bulgaristan'ı işgal etmişlerdi. Alman orduları karşısında Avrupa'da pek çok cephede eş zamanlı yürütülen bu savaşlar Nazi rejiminin de yaklaşan sonunun habercisi niteliğinde idi. Son gayretlerle savaşarak teslim olmadan ilk sınırlarına doğru çekilen Almanlar için her yerde, her köyde, her sokak başında müdafaa kararı alınmakta, seferberlik yaşı 14'e indirilmekte idi.²⁷⁰

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAVAŞ SONRASI DÖNEM

1. SAVAŞ SONRASI DÖNEMİN DÜZENLEMELERİNE YÖNELİK KONFERANS VE GÖRÜŞMELER

İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru ve savaşın müttefikler lehinde gelişmeler gösterdiği sıralarda, müttefik devletler, gelecek barışı; askeri, siyasi ve örgütlenme yönlerinden hazırlamak için çeşitli konferanslar yapmaya başladılar. Bu konferanslarda ele alınan konular, her ne kadar savaş sonrası döneme biran önce geçilerek yaraların sarılması ve savaşa sebep olan suçluların ele geçirilmesi; yargılanarak gerekli cezalara çarptırılmasının görüşülmesi şeklindeydi. Ama bu gerekçelerin yanı sıra savaşın bitmesi ile dünya üzerinde hakim olan iki güç arasındaki çekişmeler yavaş yavaş su yüzüne çıkmaya başlayacaktı.

1.1. DUMBARTON OAKS KONFERANSI

Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Roosevelt ile İngiltere Başbakanı Churchill, Atlas Okyanusu'nda bir İngiliz savaş gemisinde buluşarak, 14 Ağustos 1941'de, Atlantik Bildirisini yayınlamışlardı. Bunda iki devlet, dünya uluslarının maddi ve manevi nedenlerle kuvvet kullanmasını bırakmalarını, gelecekte geniş ve

²⁶⁷ Cumhuriyet, 16 Ağustos 1944, s. 1.

²⁶⁸ Cumhuriyet, 18 Ağustos 1944, s. 1.

²⁶⁹ Cumhuriyet, 24 Ağustos 1944, s. 1.

²⁷⁰ Cumhuriyet, 06 Eylül 1944, s. 1.

genel bir güvenlik sisteminin kurulmasını kararlaştırmışlardı. Bundan sonra da, mihver devletlerine karşı savaşı 26 devlet, 1 Ocak 1942'te Washington'da, Birleşmiş Milletler bildirisini imzalamışlardı. Mihver devletlerine karşı tam zaferin kazanılmasına kadar savaşa devam edilmesi belirtilen bu bildiriden sonra da Amerika Birleşik Devletleri, savaştan sonra daimi bir uluslararası örgütün kurulması için çalışmalarına başlamıştı. Bu arada da Moskova Konferansı'nda (19 Ekim – 1 Kasım 1943) daimi bir barış örgütünün kurulması üzerinde antlaşmaya varılmıştı.²⁷¹

Moskova'da görüşmelerinde Molotov ve Eden geçici bir uzlaşma üzerinde birleşmişlerdir. 1943 yılı sona ermeden Türkiye savaşa katılacak, iki hükümetçe istenilen hava üslerinden yararlanma ve müttefiklere istedikleri kolaylıkları tanıma konularında uyumlu davranacaktı. 1 Kasım 1943'te iki Dışişleri Bakanı gizli bir protokol imzaladı. İmzalanan antlaşmaya göre, Türkiye'nin Birleşmiş Milletler arasındaki yerini alması ve Hitler Almanyasının yenilgisini çabuklaştırmak için iki Dışişleri Bakanı, Türkiye'nin 1943 yılı sonundan önce Birleşmiş Milletlerin yanında savaşa katılmasını istemeye değer görmektedir. İki Dışişleri Bakanı, Birleşik Krallık ve Sovyet hükümetleri adına Türkiye'ye, en yakın ve uygun zamanda savaşa katılması konusunda anlaşmalarını, buna göre 1943 yılı bitmeden önce Türkiye'nin savaşa girmesi gerektiğini bildireceklerdir. Ayrıca, Türkiye'den Türk havaalanlarını kullanma ve iki hükümetin gerekli göreceği diğer kolaylıkları tanıyarak, müttefik kuvvetleri emrine verip Birleşmiş Milletlere yardımcı olmasını hemen isteme konusunda antlaşmaya varılmıştır.²⁷²

İşte bu gelişmelerin sonucunda, silahlı antlaşmazlıkları ortadan kaldırmak ve daimi bir barışı sağlamak amacıyla, 21 Ağustos 1944'te Washington'da, Dumbarton Oaks Konferansı toplandı. Konferansın ilk aşaması Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Sovyet temsilcileri, ikinci aşaması da Sovyetler Birliği yerine Çin temsilcilerinin katılmasıyla, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Çin arasında yapıldı. Bu değişikliğin nedeni, Sovyetler Birliği'nin, henüz savaş ilan etmediği Japonya'ya karşı savaşı Çin ile konferansta bulunmak istemeyişi idi.

Konferansta, daimi bir barışın sağlanması ve bu amaçla uluslararası bir örgütün kurulması için çeşitli devletler tarafından hazırlanan tasarılar görüşüldü. Görüşmelerde, Milletler Cemiyetinin barışı koruyamaması da göz önünde tutularak, kurulması tasarlanan yeni örgütün yapısı üzerinde uzun tartışmalar yapıldı. Anglo-Saksonlarla yani Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere ile Sovyetler arasında,

---

²⁷¹ Uçarol, a.g.e., s. 620.

²⁷² Weisband, *Turkish Foreign Policy 1943 – 1945*, s. 165.

birçok konunun yanında, kurulacak olan örgütün niteliği, görevleri ve örgütte büyük devletlerin yerinin ne olacağı konularında uyuşmazlık çıktı.

Konferans görüşmeleri bu şekilde bir aydan fazla sürdü. Bu süre içerisinde, kurulması tasarlanan örgütün taslak biçimi, görevleri, yetkileri belirlendi. Örgütün en önemli organı olarak düşünülen Güvenlik Konseyi'nde büyük devletlerin etkin ve üstün şekilde yer alması kabul edildi. Sonuçta, konferansa katılan Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Sovyetler Birliği ve Çin ortak bir metin üzerinde anlaştılar ve bunu 'Dumbarton Oaks Konferansı Önerileri' olarak açıkladılar.

Böylece, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunun yaklaşmaya başladığı sıralarda, Müttefik Devletler, uzun gelişmelerin sonucunda, savaştan sonra barışı kuracak ve sürekli kılacak, kendi kontrollerinde bir uluslararası daimi barış örgütünün kurulmasını gerçekleştirmede önemli bir aşama yaptılar. Aralarında henüz çözümleyemedikleri konuları da, bundan sonra toplanacak konferanslara bıraktılar.

1.2. QUEBEC GÖRÜŞMELERİ

İngiltere Başbakanı Churchill ve Amerikan Başkanı Roosevelt Dumbarton Oaks Konferansı'nın ardından 11 Eylül'de Kanada'da bir araya geldiler. Stalin'in de davet edilmesine rağmen katılmadığı Quebec görüşmeleri, Cumhuriyet gazetesinde aktarılmaktaydı. "Churchill ile Roosevelt'in daha geniş ölçüde bir Müttefik konferansı tertip edilebilmesi için hükümetleri tarafından hazırlanan planları ve ileri sürülen fikirleri tetkik ve mukayese edecekleri sanılmaktadır. İki devlet adamı Avrupa'nın siyasi meselelerini de gözden geçireceklerdir. Konferansta uzak şarka daha büyük kuvvetler gönderilmesi için ayrıntılı planlar da hazırlanacağı şüphesizdir."²⁷³

Quebec görüşmelerinin ardından Eylül ayının sonunda, İngiliz başbakanının üçlü konferansın gerekliliğine dair açıklaması gazetelere yansıdı. "Churchill, harbin 1945 yılı ilk aylarına kadar uzayabileceğini haber veriyor" alt başlığının devamında şu ifadeler yer almaktaydı: "Şüphesiz bu zamanı sona erdireceğimiz zaman hakkında bir tahminde bulunmaktan vazgeçmeyeceğim. Salahiyetli birçok kimseler bu savaşın 1944 yılı sonunda biteceği hakkında ümit beslemektedirler. Bundan başka bilhassa ben de dâhil olmak üzere hiç kimse, 1945 yılının birkaç ayının da bu tahminin şümulü dâhiline girmeyeceğini temin edemem. Başka bir ihtimal daha mevcuttur ki bu da şudur: Bütün muntazam harekât sona erdikten yani Alman devlet ve ordusu tamamıyla yıkıldıktan sonra kabahatlerini ve mukadder akıbetlerini kati olarak bilen bazı ümitsiz kimseler tarafından Almanya'nın dağlık ve ormanlık bölgelerinde çetin bir harp halinin devam ettirilmesi ihtimaldir. Şüphesiz bunlar,

²⁷³ Cumhuriyet, 12 Eylül 1944, s. 1.

Almanların diğer memleketlerde çetelere karşı yaptıkları amansız mukabeleler gibi mukabelelerle karşılaşacaklardır...” Mr. Churchill, harp sonu hakkında yapılan konuşmalardan bahsettiği sırada üç devlet hükümet reisinin tekrar görüşmeleri icap ettiğini ve ancak o zaman hoşnutluğa değer bir neticeye varılacağını, bu görüşmeyi yapmak için Mareşal Stalin’in ilk müsait fırsatından istifade edileceğini anlatmışlardır.²⁷⁴

1.3. MOSKOVA GÖRÜŞMELERİ

Churchill, ileride değineceğimiz üçlü Yalta Konferansı öncesi, Amerikan Başkanı ile yapılan Quebec görüşmelerinin neticelerini aktarmak, Balkanlar ve Polonya meselelerini Stalin ile konuşmak üzere Dışişleri Bakan Eden ile birlikte 10 Ekim’de Moskova’ya gitti. Moskova görüşmeleri hakkında basına yansıyanlar son derece kısıtlı olduğundan haberler yorumdan öteye geçememiştir. Basınımızın bu görüşme ile ilgili öğrenebildiklerinin sınırlı olduğunu anlayabiliriz. “Churchill – Stalin görüşmelerine dair esaslı bir haber yoktur, belki görüşmeler sona erinceye kadar kesin bir şey öğrenemeyeceğiz ve hatta o zaman bile bir tafsilat verilmeyebilir.”²⁷⁵

19 Ekim 1939’da imzalanan Türkiye – İngiltere ittifakı, 1944 yılında Cumhuriyet gazetesinin en önemli haberi olarak gazetede şu başlıkla hatırlatılmaktaydı: “Türkiye – İngiltere ittifakı altıncı yılına bastı; bu mesut hadisenin yıl dönümü bütün yurttan sevinçle karşılandı. Başbakan, İngiltere Büyükelçisi ile yemek yedi.” “Türkiye ile İngiltere arasında 19 Ekim 1939’da Ankara’da imzalanan karşılıklı yardım antlaşmasının bugün beşinci yıl dönümüdür. İki memleket arasında sıkı ve açık bir işbirliğini tesis eden bu yüksek değerdeki muahede imzasından bugüne kadar geçen ve dünyanın içine yuvarlandığı büyük facia içersinde yalnız iki tarafın değil, aynı zamanda barış ve hürriyet isteyen milletlerin nefine olarak işlemiş bulunmaktadır. Türk Efkârı Umumiye’ si hadisenin yıl dönümünü bu bakımdan derin bir memnuniyetle karşılamaktadır.”²⁷⁶

Nadir Nadi de köşesinde “Türk – İngiliz Dostluğu” başlığı altında; “Beşinci yılını tamamlayan Türk – İngiliz ittifak muahedesi, şüphe yok ki, bu harbin en temelli ve en müspet neticeli vesikalarından biridir. Politika sahnesinin kara bulutlarla örtülü olduğu, hürriyet nizamının tarihe karışmak tehlikeleri geçirdiği bir sırada, ilk olarak demokrasi cephesi yanında yer almakla, genç Türkiye Cumhuriyeti, hangi gayeye bel bağladığını ve hangi yolda yürüdüğünü bütün dünyaya karşı açıkça ilan etmiş oluyordu. İngiltere hükümeti, İmparatorluğun en buhranlı günlerinde bile Türk

²⁷⁴ Cumhuriyet, 29 Eylül 1944, s. 1.

²⁷⁵ Cumhuriyet, 12 Ekim 1944, s. 1.

²⁷⁶ Cumhuriyet, 20 Ekim 1944, s. 1, (EK – XX).

ittifakına karşı beslediği güven duygularını azaltmamış, bizzat çok ağır şartlar altında bulunduğu halde, ittifakın yaşaması için gerekli bütün gayretleri harcamaktan çekinmemiştir. Buna karşılık Türkiye Cumhuriyeti'nin başardığı gerçek hizmetleri de unutmamak lazımdır. Koskoca bir yakın şark bölgesinin beş yıl müddetle bütün istila tehditlerini atlatarak devamlı bir barış ve emniyet havası içinde yaşaması, Cumhuriyet hükümetinin 19 Ekim 1939'da Krallık hükümeti ile birlikte imzaladığı ittifak muahedesine karşı gösterdiği bağlılığın bir eseridir”²⁷⁷ ifadelerine yer vermektedir.

Moskova görüşmelerinin ardından İngiliz heyeti ülkelerine dönerken, Dışişleri Bakanı heyetten ayrılarak Atina'ya gitmiştir. Fakat bu sürpriz ziyaretin yerinin günler sonra anlaşılması nedeniyle, Cumhuriyet gazetesi bu gezi ortaya çıkmadan önce, daha evvel Kahire görüşmelerinde şahit olduğumuz bir başlıkla durumu okuyucuya duyurmaktadır. “Eden nerede? İngiliz Nazırı, Moskova'dan hareket ederek gizli tutulan başka bir memlekete geçmiş...”²⁷⁸

1 Kasım 1944'de Meclisin açılış töreninde konuşmasında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, İngiltere ile ilgili ifadelerine yer vermiştir. “İngiltere ile ittifakımız en güç imtihanlardan sonra taze ve canlı mahiyetini muhafaza etmektedir. Memleketimiz ittifaka büyük değerini vermekte devam edecektir. İki memleket arasındaki dostluk münasebetlerinin daima daha ileri olacağını umuyoruz.”²⁷⁹ Cumhurbaşkanı'nın, Meclisin açılış münasebetiyle yaptığı konuşmanın ertesinde İngiliz kamuoyundaki karşılığı, takip eden günlerde Cumhuriyet gazetesinde “Tarihi nutkun akisleri; Londra'da Türk-İngiliz dostluğunun daha ziyade kuvvetleneceğine kani” başlığı altında yayınlanmıştı. “Londra radyosu bugün Reisi cumhur Milli Şef İsmet İnönü'nün dünkü tarihi nutku üzerine şunları söylemiştir: “Reisi cumhur İnönü'nün nutku Londra'da büyük bir alaka ve memnuniyet ile karşılanmıştır. İngiliz resmi mahfilleri İnönü'nün Türk-İngiliz münasebeti hakkında nutkunda izhar ettiği samimi duygulara aynen iştirak etmektedir. Bu mahfiller Türk-İngiliz münasebetlerinin daha çok kuvvetleneceğine kani bulunmaktadırlar. İngiltere'nin eski Ankara Büyükelçisi Sir Knatchbull Hugessen'in, Cumhuriyet bayramı münasebeti ile dediği gibi, İngiltere ile Türkiye arasındaki eski dostluk, dünya harbi esnasında çok sağlamlaşmıştır. Bunu takip edecek barış devresinde de daha fazla sağlamlaşacağı umulmaktadır.”²⁸⁰

2. JAPONYA İLE İLİŞKİLERİN KESİLMESİ

²⁷⁷ Nadir Nadi, *Cumhuriyet*, 21 Ekim 1944, s. 1.

²⁷⁸ *Cumhuriyet*, 24 Ekim 1944, s. 1.

²⁷⁹ *Cumhuriyet*, 02 Kasım 1944, s. 1, (EK – XXI).

²⁸⁰ *Cumhuriyet*, 03 Kasım 1944, s. 1, (EK – XXII).

Almanya ile bütün münasebetlerini kesip, Alman vatandaşlarını da sınır dışı eden Türk hükümeti, mihver devletleri içerisinde yer alan Japonya ile olan ilişkilerini de, Amerika ve İngiltere'nin talepleri doğrultusunda 3 Ocak 1945'te kesmiştir. Cumhuriyet gazetesinde, Millet Meclisi'nin, müttefikler davasına yeni, esaslı bir yardımı olarak nitelendirilen ve harbi kısaltması beklenen kararı olarak değerlendirilen haber, ertesi günkü sayısında yer almıştı.²⁸¹

Aynı gün Prof. Dr. Yavuz Abadan, "Dünkü Tarihi Karar" başlıklı köşe yazısında şöyle yazmıştır: "Büyük Millet Meclisi, dünkü toplantısında, Türkiye ile Japonya arasındaki münasebetlerin kesilmesine dair hükümetin teklifini, oybirliği ile kabul ederek, tarihi vasfına gerçekten layık günlerinden birini daha yaşadı. Yeni yılın milletlerarası münasebetler bakımından dünya çapında ilk mühim siyasi hadisesi değerini taşıdığı anda asla şüphemiz olmayan bu tarihi karar, -tıpkı Almanya ile ekonomik ve diplomatik münasebetlerimizin kesilmesinde olduğu gibi- şümül ve tesiri itibarı ile beklenen neticeyi vermekte gecikmeyecektir."²⁸²

Her ne kadar bilhassa krom ihracatımız nedeniyle müttefikler tarafından eleştirilen Türkiye – Almanya ilişkilerinin sona erdirilmesi kadar önemli ve etkili olmasa da, Meclisin bu kararı, başta Amerika olmak üzere Müttefik ülkeleri tarafından memnuniyete karşılandı. Cumhuriyet gazetesinden aktarıldığı üzere, "Mr. Roosevelt "Bu karar, Türkiye'nin tam ve seri bir Müttefik zaferini istediğini bir kere daha gösteriyor"²⁸³ demiştir.

Abidin Daver, "Kararımızın Mucip Sebepleri" başlıklı köşe yazısında Amerika Birleşik Devletleri ile İngiltere'de büyük memnuniyet yaratan Japonya ile ilgili kararı değerlendirmiştir. "Amerika'nın, İngiltere tarafından da teyit edilen bir temennisi üzerine verilmiş olan bu karar, Almanya'ya karşı 2 Ağustos 1944'te aldığımız kararın tamamlayıcısı mahiyetindedir. Türkiye, son kararı ile emperyalist devletlere ve umumiyetle milletlerarası oluşumlara hak ve adalet tanımayan, sadece kuvvete inanan ve tapınan böyle bir şiddet politikasına karşı duyduğu infial ve nefreti, bütün medeni dünya muvacehesinde, izhar (belirtmiş) ve ispat etmiştir."²⁸⁴

3. TÜRKİYE İLE MÜTTEFİKLER ARASINDAKİ TİCARİ İLİŞKİLER

Savaşın sonuna yaklaşıldığı günlerde, basında cephe haberlerinin yerlerini savaş sonu antlaşmalarının öncesi ve hazırlık aşamaları ve Türkiye'nin özellikle

²⁸¹ Cumhuriyet, 04 Ocak 1945, s. 1.

²⁸² Yavuz Abadan, Cumhuriyet, 04 Ocak 1945, s. 2.

²⁸³ Cumhuriyet, 05 Ocak 1945, s. 1.

²⁸⁴ Abidin Daver, Cumhuriyet, 05 Ocak 1945, s. 3.

İngiltere ve Amerika ile olan ticari ilişkilerindeki artışın aldığı görülmektedir. Japonya ile ilişkilerin sonlandırıldığı günün ertesinde Amerika'nın Türkiye'ye yaptığı ihracatı serbest bırakmasına dair haberler basında yer almaktadır. "Japonya ile siyasi ve iktisadi münasebetlerimizin kesilmesi üzerine, Amerika'dan geniş ölçüde ithalat yapılması için dün bazı teklifler vaki olmuştur. Amerikan hükümeti evvelce verdiği bir karar ile harp maksatlarına hizmet eden on maddenin ihracatını yasak etmişti. Bu listede kamyon, bazı makineler ve demir malzeme gibi maddeler bulunmaktadır. Son vaziyete göre, bu liste dışındakiler serbest bırakıldığından, Türkiye'ye ihraç nispetinde ve hiçbir kayda tabi tutulmadan, ihracat yapılacaktır."²⁸⁵

İngiliz basınında yer alan ve Türkiye'nin savaş sonrası ekonomik durumunu değerlendiren haber, kaynak gösterilmek sureti ile Cumhuriyet gazetesinde "Türkiye harpten kuvvetli bir ekonomi ile çıkacaktır" başlığı altında yer almaktaydı. Great Britain and East adındaki aylık derginin muharriri harbin Türk ekonomisine yaptığı tesirleri mütalaa ederken bu memleketin ekonomik kaynaklarının muhasamatın hitamından (bitim) sonra daha genişleyeceği neticesine varmaktadır. Türkiye'nin içinde bulunduğumuz mali yıl bütçesinde 952 milyon Türk liralık masraflarından 900 milyonunun vergilerle ve yalnız 50 milyonunun istikrarla karşılandığını ima eden muharrir diyor ki; 'Bu, şüphesiz Türk maliyesi için dikkate değer bir muvaffakiyet ve Türk seciyesindeki mukavemet ve vatanseverliğin bir alametidir.'²⁸⁶

İngiltere ile hızla gelişen ticari ilişkilerin bir örneği olarak değerlendirilebilecek olan İskenderun limanı ve bağlantı yollarının açılışı münasebeti ile düzenlenen törenin İngiliz yetkililerinin de katılımıyla icrası Cumhuriyet gazetesinde ilk haber olarak yayınlanmaktadır. "Dünkü tören, Türk – İngiliz dostluğu hakkında heyecanlı tezahürlere vesile oldu" başlığı altında şu haberlere yer verilmekteydi: "Büyük İskenderun İskelesi bugün parlak bir törenle işletmeye açıldı. Bu tören Türk – İngiliz dostluğu ve işbirliği mevzuunda tezahürlere de manalı bir vesile oldu. Maddi kıymetleri açıkça görülen bu eserlerin manevi ehemmiyetleri daha da büyüktür. Çünkü bu eserler, Türk ve İngiliz hükümetlerinin müşterek karar ve gayreti ile vücuda getirilmiştir. Siyasi olduğu kadar iktisadi esaslara dayanan Türk – İngiliz ittifakının samimiyetinin mesut hatıraları arasında bunları daima yad edeceğimize şüphe yoktur."²⁸⁷

Bu dönemdeki Türk – İngiliz ekonomik ilişkilerine ait haberlerden bir diğeri Ege'den yapılmış olan üzüm ve incir alımı ile ilgilidir. İzmir'de imzalanan antlaşma ile

²⁸⁵ Cumhuriyet, 05 Ocak 1945, s. 1.

²⁸⁶ Cumhuriyet, 06 Ocak 1945, s. 1, (EK – XXIII).

²⁸⁷ Cumhuriyet, 09 Ocak 1945, s. 1, (EK – XXIV).

İngiltere tarafından 12.000 ton üzüm ve 5.500 ton incir satın alınması kararlaştırılmıştır.²⁸⁸

Gelişmekte olan iki ülke ticareti ile ilgili basında yer alan bir başka haber, İngiltere'yi ziyaret eden Türk ticaret heyeti ile alakalıdır. Heyet, İngiliz meslektaşları ile görüşerek ticaret alanında yapılabilecek çalışmaların bir ön hazırlığını yaptı. Görüşmeler esnasında Türkiye'ye gidecek ve Türkiye'den gelecek gemi kafileleri için sigorta primleri yüzde iki buçuktan, yüzde ikiye indirilmiştir.²⁸⁹

İngiltere'de heyetler arası görüşmelerin ardından 5 Mayıs 1945'te imzalanan Ticaret antlaşmasından basına yansıyan neticeye göre; Türkiye ile İngiltere arasında karşılıklı ticareti fazlalaştırmak ve ödemeleri kolaylaştırmak maksadıyla ticaret ve ödeme ile ilgili pek çok meseleler tetkik edilmiştir.²⁹⁰ Takip eden günlerde antlaşmanın metni üzerinde haberlere rastlanmaktadır; bir yıl süreli antlaşmaya göre Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, İngiltere Bankası için Sterlin hesabı açacak ve ödemelerin bu hesap üzerinden yapılmasında kolaylık sağlanacaktır.²⁹¹ Cumhuriyet gazetesindeki habere göre, "Yeni antlaşma iki tarafın iyi niyetine büyük yer verildiği görülmektedir. Bilhassa bizim için çok büyük önemi olan toprak mahsullerimizin İngiltere'ye satılması hususundaki isteğimizin iyi bir anlayışla karşılandığını ve bu imkânın hazırlanmış olduğunu söyleyebiliriz."²⁹² Dönem gazeteleri incelendiğinde savaş sonrası dönemde, ekonomik açıdan kötü günler geçirmekte olan Türkiye'nin başta İngiltere olmak üzere Müttefik devletler ile ticari ilişkilerini geliştirmesi üzerine, günümüzde belki haber değeri olamayacak ikili antlaşmalara yer verilmekte olduğu görülür.

4. YALTA KONFERANSI

Tahran görüşmelerinden sonra ikinci zirve toplantısı olan Yalta Konferansı, savaş içindeki Müttefikler arasındaki diplomatik konferansların sonuncusudur. Tahran Konferansı daha çok savaş stratejisi üzerinde odaklanmış iken, 4 – 11 Şubat 1945 tarihleri arasında toplanan Yalta Konferansı ise savaş sonrası dünya düzeni ile ilgilenmiştir. Konferans, savaşın bitmek üzere olduğu bir zamana rastlar. Bu yüzden savaş döneminin sonu, savaş sonrası döneminin başlangıcı olarak kabul edilebilir.²⁹³ Dönemin yazılı basını, Yalta Konferansı'nın yeri ve faaliyetleri hakkında bilgilere konferansa katılan ülkelerin istihbarat ve savunma bakanlıklarının kamuoyuna

²⁸⁸ Cumhuriyet, 24 Ocak 1945, s. 1.

²⁸⁹ Cumhuriyet, 05 Mart 1945, s. 1.

²⁹⁰ Cumhuriyet, 05 Mayıs 1945, s. 1.

²⁹¹ Cumhuriyet, 18 Mayıs 1945, s. 1, Cumhuriyet, 23 Mayıs 1945, s. 1.

²⁹² Cumhuriyet, 19 Mayıs 1945, s. 1.

²⁹³ Sander, a.g.e., s. 193.

yaptığı duyurular sayesinde haberdar olabilmıştır. 8 Şubat 1945 tarihli Cumhuriyet gazetesinde “Üçler Konferansından İlk Tebliğ” manşetinin altında İngiliz İstihbarat Bakanlığı'nın beyanına dayandırılarak yer verilmiştir. “Birleşik Amerika Başkanı ile Sovyetler Birliği ve İngiltere Başbakanları, yanlarında Genelkurmay Şefleri ile üç ülkenin Dışişleri Bakanı ve Müsteşarları olduğu halde halen bir Karadeniz bölgesinde (Yalta) toplantı halinde bulunuyorlar. Gayeleri, müşterek düşmanın mağlubiyetini tamamlamak için planlar hazırlamak ve müttefikler ile beraber sürekli bir barışın temellerini atmaktır. Sağlam bir barışın kurulmasının tazammum ettiği (içerdiği) meselelerin müzakeresine de başlanmıştır. Görüşülen konular Almanya'nın işgal ve kontrolüne ait müşterek planları, kurtarılan Avrupa'nın siyasi ve iktisadi meselelerini ve barışı korumak için milletlerarası bir teşkilatın mümkün olduğu kadar çabuk kurulması hakkındaki teklifleri ihtiva etmektedir. Konferans sonunda bir tebliğ neşredilecektir.”²⁹⁴

4.1. KONFERANS ÖNCESİ DURUM

Tahran Konferansı'nda Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Sovyetler Birliği, genel hedeflerde anlaşmışlardı. Savaştan sonra kurulacak ortak güvenlik sisteminin anayasası Dumbarton Oaks'ta 1944'te hazırlanmıştı. Ayrıca 1944 sonbaharında Almanya'nın üç devlet arasında işgal bölgelerine bölünmesi üzerinde de antlaşmaya varılmış, ama bu paylaşmada Fransa'ya bir yer vermek düşünülmemişti. Savaştan iki devlet, Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği güçlü çıkacak olmakla birlikte, bu iki devlet, aralarında yarışacak durumdaydı ve tüm Avrupa birleşse bile biriyle başa çıkacak durumda değildi. Almanya yeniliyordu, İngiltere ile Fransa yıpranmıştı ve böylece Avrupa'da büyük bir boşluk doğmuştu. Ama Yalta'da henüz Sovyetler Birliği ile karşı karşıya gelip bir denge yaratmak düşünülmemişti.

Uzakdoğu'da ise Japonya yenilmek üzeredir. İngiltere zayıfladığı için bu bölgede Amerika Birleşik Devletleri en güçlü devlet durumuna gelmiştir. Amerika aynı zamanda Çin'in koruyucusu durumunda olup bu devletle işbirliğini sürdürmek istemekte ve Japonya'ya son darbeyi indirmeye hazırlanmaktadır.

Alman-Sovyet savaşından başlayarak Yalta'ya kadar süren devrede, Anglo-Amerikan kamuoyunda Sovyetler hakkında sevgi ve güven havası sezilmekteydi. Kızılıordudan 'kahraman ve şerefli ordu', Stalin'den 'Joe Amca' diye söz edilmekte, Alman saldırısına karşı Sovyet savunması 'kahramanca' olarak nitelenmekte ve 'Sovyet direnmesi olmasaydı savaş kazanılamazdı' denmekteydi. Dolayısıyla Yalta

---

²⁹⁴ Cumhuriyet, 08 Şubat 1945, s. 1.

Konferansı toplanırken, Sovyetler Birliği olmadan bir dünya düzeninin kurulması düşünülmemekte, müttefikler arasında tam bir güven havası esmekteydi.²⁹⁵ Ancak, savaşta ortak düşmana karşı birlikte hareket eden Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Sovyetler Birliği, bu noktadan itibaren, birbirlerinden farklı isteklerde bulunmaya başlamışlardır. Nitekim Roosevelt, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurulmasına, bu örgütün getireceği güven ortamıyla savaştan sonra Amerikan askerinin Avrupa'dan çekilmesine ve Sovyet Rusya'nın bir an önce Japonya'ya savaş açmasına önem veriyordu.

İngiltere, önceliğin Almanya ve Polonya sorunlarının çözümüne verilmesini, aynı zamanda Balkanlar'da ve İran'da İngiliz nüfuzunun varlığıyla ilgili konuların görüşülmesini istiyordu. Sovyetler Birliği için ise, Almanya'nın bir daha kendisine saldırmasını önleyecek güvenlik önlemlerinin alınması, Amerikan yardımının sürmesi, Almanya'dan alınacak savaş tazminatı ve Uzakdoğu çıkarları gibi konular önemliydi ve bu konulara ağırlık verilmeliydi.

4.2. KONFERANSTA ELE ALINAN KONULAR

Konferans esnasında ele alınan konular arasında savaş sonrası dönem için ortak barış sisteminin kurularak dünyanın yaralarının sarılması, Almanya'nın savaş sonrası durumunun incelenerek, işgal bölgelerine ayrılması ve bir kez daha Avrupa'yı bu şekilde bir uçuruma sürüklemesinin engellenmesi önem arz etmekteydi. Bununla beraber Polonya sorunu olarak isimlendirilebilecek Polonya'nın yönetim biçimi, bu sayede hangi tarafa yönelecek olması üzerindeki tartışmalar idi.

4.2.1. ORTAK BARIŞ SİSTEMİNİN KURULMASI

Bu sistemin tasarısı Dumbarton Oaks'ta kaleme alınmış ve Genel Kurul'da temsil ile Güvenlik Konseyi'nde oylama sorunları çözüme kavuşturulamamıştı. Genel Kurul'da bağımsız devletler temsil edilecekti. Sovyetler Birliği'nin yanında Ukrayna ve Beyaz Rusya'nın da Genel Kurul'da temsil edilmesi kararlaştırıldı.

Daha önceki toplantılarda büyük tartışmalara yol açan Güvenlik Konseyi'nde oylama sorunu, Yalta'da beş büyük devlete sürekli temsil ve veto yetkisinin verilmesiyle çözüme bağlandı. Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği'nin yanında Çin, Fransa ve İngiltere de büyük devlet sayıldı.

4.2.2. ALMANYA SORUNU

Bu konuda Yalta'da büyük bir tartışma olmadı. Zaten daha önce Almanya işgal bölgelerine ayrılmıştı; Yalta'da Fransa'ya da bir işgal bölgesi verildi. Ayrıca işgale ait sorunları incelemek üzere dörtlü bir Denetim Komisyonu kuruldu.

---

²⁹⁵ Sander, a.g.e., s. 170.

4.2.3. POLONYA SORUNU

Sorun iki ayrı Polonya hükümetinin varlığı yüzünden çıkmaktaydı. İki meşru hükümetten biri Alman ve Sovyet işgali sırasında Londra'ya kaçan mülteci hükümet idi. Diğeri ise Sovyetler Birliği'nin işgal bölgesinde kurup tanıdığı komünist hükümet. Moskova, Polonya halkının gerçek temsilcisi olarak bu komünist hükümeti görüyor ve Batılıların da bu hükümeti tanımalarını istiyordu. Sonunda iki hükümetin bir koalisyon kurması kararlaştırılarak sorunun çözümü yoluna gidildi.

Üç Lider, Yalta Konferansı'nda Almanya'yı kayıtsız şartsız teslim olmaya zorlamak için ortak askeri harekâtın sürdürülmesini; yapılan plana göre her üç devletin silahlı kuvvetlerinin Almanya'nın birer bölgesini işgal etmesini, merkezi Berlin olmak üzere her üç devletin komutanlarından oluşacak bir Merkez Kontrol Komisyonunun kurulmasını; Fransa'ya da işgal etmek üzere bir bölgenin verilmesini; Alman militarizmi ile Nazizmini yok edilmesini ve Almanya'nın bir daha dünya barışını bozmayacak duruma getirilmesini; Almanya'nın savaş tazminatı ödemesini; 25 Nisan 1945'te San Francisco'da Birleşmiş Milletlerin kurulması amacıyla bir konferansın toplanmasını, bu konferansa Mihver Devletleri'ne savaş açmış olan ülkelerin alınmasını kararlaştırdılar.²⁹⁶

Yalta'da üç lider, bunların yanı sıra, Sovyetler Birliği'nin Japonya'ya savaş açmasını ve buna karşılık Kuril adalarını almasını, Boğazlar statüsünün Sovyet Rusya lehine değiştirilmesini ve durumun Türkiye'ye bildirilmesine karar verdiler.

Tüm bunlara rağmen Yalta Konferansı'nın henüz müttefikler arasında güven duygusunun sarsılmadığı yumuşak bir hava içinde geçtiği söylenebilir. Konferansın sonuna doğru Türk ve dünya basınına yansıyan haberler bunun göstergesidir: "Karadeniz konferansı hakkında mütalaa yürüten resmi Tass ajansı, Nazi Almanyasına karşı yapılmakta olan harbin son safhasına ait müşterek askeri hareketler hususunda Roosevelt, Churchill ve Stalin arasında tam bir antlaşmaya varıldığı bildirilmektedir."²⁹⁷ Ancak ne Yalta ne de ondan sonra yapılacak olan Potsdam bir barış konferansıdır. Bu konferanslarda genel ilkeler üzerinde antlaşmaya varılmış ve dağıtılacak toprakların geçici yönetimi ilgili devletlere verilmiştir. Son kararlar ileride toplanacak olan barış konferansında ve bunun sonunda imzalanacak olan barış antlaşmasında verilecekti.

4.3. KONFERANS SONRASI DÖNEM

Yalta Konferansı, katılan önderlerin, büyük bir içtenlikle gazetecilere boy boy resim çektirdikleri bir havada ve uzun süren savaş yıllarından sonra hemen geleceği

²⁹⁶ Uçarol, a.g.e., s. 622.

²⁹⁷ Cumhuriyet, 12 Şubat 1945, s. 1.

beklenen barışın yarattığı iyimserlik duyguları içinde, olumlu yorumlara yol açtı ve müttefikler arasında var olan işbirliğinin süreceği sanıldı.

Görüldüğü gibi müttefik devletler, daha çok Avrupa ile ilgili olmak üzere aldıkları kararlarla, savaşı zaferle sona erdirmek ve ondan sonra da kendi düşüncelerine ve çıkarlarına göre yeni bir Avrupa statüsünü kurmak için çeşitli konularda anlaşmışlardır.

Nadir Nadi, “Kırım Tebliği” başlıklı yazısında konferansı özetle anlatmaktadır. “Yalta’da toplandığı sonradan öğrenilen Kırım Konferansı’nın iyi bir hava ile başladığı ve anlayışlı bir zihniyetle devam ettiği, birkaç gün önce yayınlanan demeçten anlaşılıyordu... Kırım konferansı, üç büyük devlet arasında şimdiye kadar yapılan toplantılardan en uzun süreni olmakla beraber, ele alınan meselelerin çokluğu ve çetinliği göz önünde tutulursa, gene de hayrete geçecek kadar kısa olmuş sayılmalıdır. Bu meselelerin hemen hepsi, yarına ümit ve emniyet ile bakanları haklı çıkaracak derecede sağlam bir çözüme yoluna bağlanmıştır.”²⁹⁸

Yavuz Abadan, antlaşmayı “Kırım Antlaşmasının Esasları” başlıklı makalesinde değerlendirmiştir. Abadan’a göre Kırım Antlaşmasına hakim olan düşünce, Yarınki dünya nizamının kuruluşunda her milletin hürriyetine, hakkına, payına hürmet duygusudur. Milletlerarası münasebetlerde hak ve adaletin, hür dileğe dayanan işbirliği zihniyetinin üstün değerine saygı gösterenler için, Kırım Antlaşması, sevinçle karşılanması gereken siyasi bir değer taşımaktadır.²⁹⁹

Hükümet, bu dönemde müttefiklerle yakınlaşmaya çalışırken, Nadir Nadi “İki Görüş” başlıklı makalesinde Almanya’nın geleceği ile ilgili olarak bazı konulara dikkat çekmeye çalışmaktadır. “Önünü arkasını araştırmadan sadece Almanya’yı boğuvermekle her şeyin yoluna gireceğini sanmak, hastayı tedavi edecek yerde ona rast gele bıçak sallamaktan pek farklı değildir. Aşırı sol ve aşırı sağ cereyanlardan her ikisi de Almanya’da doğmuştur. Burada mühim olan nokta, aşırı inançların her yerden önce Almanya’da tutunabilmesine yol açan sebepleri aramak ve ilk iş olarak bu sebepleri ortadan kaldırmaya çalışmaktır.”³⁰⁰

Görüldüğü gibi, Nadir Nadi savaş sonrasında Almanya’nın fazla hırpalanmasından yana değildir. Nadi, müttefik devletleri, Almanya ile ilgili kararları alırken daha dikkatli davranmaya çağırmaktadır. Nadir Nadi bu görüşleriyle, bir anlamda, Yalta Konferansında alınan kararlara tepki göstermeye çalışmaktadır. Nadir Nadi’nin bu görüşleri savunduğu günlerde, yine Cumhuriyet’te “Hem Nalına

²⁹⁸ Nadir Nadi, **Cumhuriyet**, 14 Şubat 1945, s. 1.

²⁹⁹ Yavuz Abadan, **Cumhuriyet**, 15 Şubat 1945, s. 1.

³⁰⁰ Nadir Nadi, **Cumhuriyet**, 17 Şubat 1945, s. 1.

Hem Mihına” köşesinde, Almanya, şapa oturan zafer gemisine benzetilmektedir. İsimless olarak yayınlanan yorumda, “Hitler kaptan, bu gemiyi artık kurtaramaz, her taraftan hücum eden sert dalgalar, onu paramparça etmeğe başlamıştır”³⁰¹ denilmekte ve Almanya'nın son aylarda içinde düştüğü acıklı durum tasvir edilmektedir.

5. B. M.' NİN TEŞKİLATININ KURULMASI VE TÜRKİYE' NİN MİHVER DEVLETLERİNE SAVAŞ İLAN ETMESİ

Stalin, Roosevelt ve Churchill, Şubat 1945'te Yalta'da, Birleşmiş Milletler örgütüne hangi devletlerin alınacağı konusunu görüşmüşler, Churchill, Türkiye'nin de bu örgüte alınması gerektiği görüşünü dile getirmiştir. Churchill, Yalta'da Türkiye'yi savunmuştur. Savaş patlamadan az önce, çok tehlikeli bir dönemde, Türkiye, İngiltere ile ittifak imzalamıştı. Savaş başladığı zaman Türkler, ordularının modern bir savaş için yeterli olmadığına inanıyorlardı. Gene de, Türkiye'nin tutumu dostça ve her bakımdan yararlıydı. Türkler, İngilizlere yardım etmeyi bile önermişlerdir. İngilizler onların önerisini kabul etmemişlerdi. Churchill Türkiye'den yana tavır alırken Stalin, Türkiye, Şubat sonundan önce Almanya'ya savaş ilan ederse, Birleşmiş Milletlere çağrılabilceğini belirtmiştir. İngiltere Büyükelçiliği, Yalta toplantısından sonra Türkiye'ye, ancak 1 Mart'a kadar Mihvere savaş ilan eden devletlerin Birleşmiş Milletlere alınacağını bildirmiş, bu baskılar ve yönlendirmeler sonucu, TBMM oy birliğiyle aldığı kararla, 23 Şubat'ta Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiş ve aynı gün Birleşmiş Milletler Bildirisini onaylamıştır. Bu kararı alan Türkiye 5 Mart'ta San Francisco Konferansına çağırılmıştır. Mecliste bu kararın alınmasının nedeni, Müttefiklerin 10 Şubat 1945'de Yalta Konferansı'nda aldıkları karar gereğince, savaş sonrası dünya düzeninin nasıl olacağını konuşulacağı San Francisco Konferansına katılmak için, 1 Mart 1945'den önce Almanya'ya savaş ilan edilmesi zorunluluğudur.³⁰²

Cumhuriyet, Meclisin bu kararını “Mihvere karşı harbe girdik” başlığıyla okuyucularına duyurmuş, Meclisteki bu karar sonrasında Başbakan Şükrü Saraçoğlu yaptığı konuşmada, “Hükümetimiz, bu kararın Türk milletine büyük faydalar sağlayacağına candan kanidir”³⁰³ ifadesini kullanmıştır. Nadir Nadi ise, Meclisin formaliteden ileri gitmeyen bu savaş ilanı kararını ‘tarihi karar’ olarak yorumlamıştır. Nadi makalesinde, “Türk milletinin bu muharebede demokrasi cephesinin zaferi kazanmasını istediğini, insanlığın ve medeniyetin istiklalini

³⁰¹ Hem Nalına Hem Mihına, **Cumhuriyet**, 27 Şubat 1945, s. 2.

³⁰² Şerafettin Pektaş, **A.e.**, s. 150-151.

³⁰³ **Cumhuriyet**, 24 Şubat 1945, s. 1.

demokrasinin zaferinde gördüğünü, TBMM'nin son kararı ile hayırlı bir iş başardığını"³⁰⁴ ileri sürmektedir.

San Francisco Konferansı'na katılmak için II. Dünya Savaşı'nın son günlerinde mihver devletlerine savaş hali ilan eden Türkiye'nin bu kararının başta Londra olmak üzere müttefik başkentlerindeki akisleri Cumhuriyet gazetesinde "Müttefik ve dostumuz memleketlerde sevinç" başlığı altında duyuruldu. "Londra diyor ki: Türk hükümetinin İngiliz-Türk ittifakına olan sadakati değişmez tehditler ve toprak kazancı bakımından çekici teklifler karşısında bile asla sarsılmamıştır. Hiç unutamayacağımız bir olay İngiliz İmparatorluğu'nun henüz hazır bulunmadığı ve tek başına kudretlerinin en yüksek noktasında bulunan Almanlara mukavemet ettiği bir sırada Türkiye'nin İngiliz davasına karşı olan sempatisini ve Almanya'nın uğrunda harp ettiği davaya karşı olan kinini cesaretle ifade etmesidir. Türkiye'nin son kararı her iki memleket için büyük fayda sağlayacaktır. Attığı bu adımla Türkiye, önümüzdeki San Francisco Konferansı'nda kendine bir yer temin etmiştir."³⁰⁵

Türkiye'nin San Francisco Konferansı'na çağrıldığı gün, Yavuz Abadan başmakalesinde Amerika'nın dünya misyonunu yorumlamaktadır. Abadan, Amerika'ya övgüler yağdırdığı makalesinde "İleri bir milletler birliğinin temelini atmada Amerika'nın önderliği ve işbirliği, dünyanın dört bucağında temiz ve taşkın ümitlerin kaynağıdır. Birleşik Amerika Devletleri, bu dünya misyonunu bu sefer de yapmaktan kaçınıp yahut yapmazsa doğacak netice, yalnız hayal kırıklığından ibaret kalmaz. Dünya nizamının bütün ahlaki ve hukuki temelleriyle birlikte Amerika'ya güven, müşterek insanlık ülküsüne inan da esasından sarsılır ..."³⁰⁶ yazmaktadır.

Yavuz Abadan, konferansın Amerika'ya ait bir kentte yapılmasının, Amerika Birleşik Devletleri açısından da bir fırsat olduğunu ileri sürmektedir. Abadan'a göre, eğer Amerika Birleşik Devletleri, bu fırsatı iyi değerlendirip dünya barışını sağlayıcı kararların alınmasına öncülük edebilirse, geleceğin dünyasında daha etkili olacak ve prestiji artacaktır. Eğer bunu başaramazsa Amerika'ya olan güven de sarsılacaktır.³⁰⁷ Yavuz Abadan, konferansa endişeli yaklaşırken, Abidin Daver, Türkiye'nin, San Francisco Konferansı'na çağrılmasından oldukça memnun görünmektedir. Daver'e göre, dünya, sulhu kararlaştırılırken Türkiye'nin, harpte olduğu gibi barışta da Müttefiklerin davasına ve insanlığa büyük yardımı dokunacağından şüphe edenler, burunlarının ucunu görmeyenlerdir. Çünkü iki kıtanın, hatta iki okyanusun birleştiği politika ve strateji bakımından önemli bir

---

³⁰⁴ Nadir Nadi, **Cumhuriyet**, 24 Şubat 1945, s. 1.

³⁰⁵ **Cumhuriyet**, 25 Şubat 1945, s. 1.

³⁰⁶ Yavuz Abadan, **Cumhuriyet**, 05 Mart 1945, s. 1.

³⁰⁷ Yavuz Abadan, **Cumhuriyet**, 10 Mart 1945, s. 1.

konumda bulunan Türkiye'nin de, dünya sulhu kararlaştırılırken söylenecek ve dinlenecek sözleri vardır.³⁰⁸

İngiltere Başbakanı Churchill, Yalta Konferansının neticelerini anlattığı nutkunda Türkiye'nin Mihver devletlerine savaş ilanı kararından bahsederken kullandığı ifadeler Cumhuriyet'te yer almaktadır. "Türkiye'yi Birleşmiş Milletler safında karşılamakla da bahtiyarız. Türkiye, yığılan tehditler bize bariz iken, 1939 ittifakı ile bizim tarafımızda olduğunu azimle bildirmiştir. Avam Kamarası'nda bundan evvel muhtelif vesilelerle söylemiş olduğum üzere, harp fiilen başladıktan sonra Türkiye, tamamıyla mahrum bulunduğu ve bizim de kendisine verebilecek durumda bulunmadığımız yeni silahların kesin tesiri dolayısıyla beklenmedik bir askeri zaaf duymuştur. Modern harp meydanlarında bu silahların hakim tesiri dolayısıyla Türkler, emniyetlerini, geçen Cihan Harbi'ndeki piyade ve topçularına artık tevdi edemeyecekleri mütalaasında bulundular. Binaenaleyh, Türkiye'nin harp açmasında uzun müddet ısrar etmedik. Ancak Tahran Konferansı'ndan sonradır ki, Türkiye'nin vahim bir ihtiyatsızlık işlemeden harbe girebileceği zamanın geldiğine karar verdik. O zaman da Türk hükümeti, bunu yapmaya kendisini muktedir görmüyordu. Fakat anlatılmasında fayda olmayan muhtelif suretlerde bize yardımda bulunmuştu. Türklerin dostluğu hususunda asla en ufak bir şüphemiz olmamıştır. Türkiye de Birleşmiş Milletler safında hararetle karşılanacaktır. Geçen harp felaketinden sonra, iki memleket arasında yeniden kurulan dostluk bağıni her hangi suretle zayıflamış telakki edemem."³⁰⁹

Türkiye'nin harbe katılmak için yaptığı savaş ilanı Romanya gibi bir takım ülkeler tarafından savaşa dahil olup, Almanya üzerine bir saldırıya katılmaktan ziyade, San Francisco Konferansı'na katılabilmek için bir formalite olarak nitelense de³¹⁰ İngiliz basınında bunun aksi düşünceleri savunan makaleler de Türkiye'deki gazetelerde okunabilmekteydi: Manchester Guardian gazetesinde yer alan bir makalede Türkiye'nin harp ilan etmesinin fırsat kollayıcı bir hareket olmadığı belirtilmektedir. "Türkiye, başlangıçtan beri ve harbin en nazik anlarında dürüst ve azimli bir şekilde hareket etmiş, kuvvetli Alman orduları Kafkas ve Mısır'da buldukları sırada, çok nazik olan durumu kurtarmakta, Türkiye'nin kat'i tarafsızlığı başlıca amillerden biri olmuştur. O zamanlar Almanya'nın cazip vaat ve teklifleri ile sürüklenmeyecek ve Almanya'nın büyük kudretinden ürkmeyecek milletlerin sayısı

---

³⁰⁸ Abidin Daver, *Cumhuriyet*, 10 Mart 1945, s. 2.

³⁰⁹ *Cumhuriyet*, 28 Şubat 1945, s. 1.

³¹⁰ *Cumhuriyet*, 04 Mart 1945, s. 1.

pek fazla değildi. Filhakika, Türklerin Müttefikler davasına büyük bir yardımı dokunmuşsa da çabuk unutulmuştur.”³¹¹

Türkiye’de II. Dünya Savaşı sırasında görev yapmış olan İngiliz Amiral Kelly, Türkiye’nin bu dönemde savaşa girişini başka bir açıdan değerlendirmiştir. Londra’da bir toplantı esnasında ortaya koymuş olduğu düşünceleri Cumhuriyet gazetesinde yayınlanmıştır. Büyük Britanya ile dostluk ve işbirliği Türkiye için sadece harp tedbiri değil, uzun vadeli bir siyasettir ve eğer Büyük Britanya bundan faydalanmak istemezse bizim kaçıracağımız fırsatları yakalamak için tehalükle (can atarak) pek çok bekleyenler vardır. Türkiye’nin daha erken harbe girmesi İngiltere’nin siyasi bir zaferi olacaktı. Fakat belki de askeri bir felaket teşkil edecekti. İngilizler bir kere düşünsünler. Avrupa’daki Müttefiklerinden herhangi birisi düşmana üs olacak yerde tarafsız kalabilmiş olsaydı, İngiltere’nin durumu ne kadar daha iyi olurdu. Diğer taraftan Türkler, müttefiklere en cömert savaş dışılığın hudutlarını fazlasıyla aşan birçok yardımda bulunmuştur. İngiliz-Fransız-Türk antlaşmasını imza etmekle Türkiye, İtalya’ya gem vurmıştır. Öyle bir zamanda ki, İtalya’nın müdahalesi Büyük Britanya için bir felaket olurdu. Almanya’nın zaferinde ticaret veya şahsi menfaat görenler istisna edilirse, Türk milletinin muhabbeti ve temennileri hep Müttefikler tarafında tecelli etmiştir. Hem öyle ki bu muhabbet ve temenniler, işler Müttefikler için iyi gittiği zamandan ziyade fena gittiği sıralarda daha bariz bir şekil almıştır. Türkler çok dost edinemezler. Bunun içindir ki, eğer elde edilebilirse, Türk dostluğunun kıymeti daha büyüktür. Şu cihet dikkati çekmiştir ki, İngiltere’nin durumu ne vakit karanlık gözükmüşse Türkiye Cumhurbaşkanı yahut Başbakanı veya Hariciye Bakanı daima fırsat bularak ittifaka sadakatlerini ve nihai zaferimize olan inançlarını teyit etmişlerdir.³¹²

6. SAN FRANCİSCO KONFERANSI

Yeni bir dünya güvenlik örgütü antlaşması düzenlemek için, 5 Nisan 1945’te San Francisco Konferansı toplandı. Konferansa, Yalta Konferansı’nda varılan karar gereğince, dört davetçi devlet adına Amerika Birleşik Devletleri tarafından yapılan davet üzerine, 46 devlet ve bunların 1.200 temsilcisi katılmıştır. Tarafsız devletlerle, Birleşmiş Milletler üyelerinden herhangi birisiyle savaş halinde bulunan devletler konferansa davet edilmemiştir. Bundan dolayı da bu konferans, bir galip devletler konferansı niteliğini taşımıştır.³¹³

³¹¹ Cumhuriyet, 09 Mart 1945, s. 1.

³¹² Cumhuriyet, 15 Mart 1945, s. 1.

³¹³ Uçarol, a.g.e., s. 623.

Konferansta görüşmeler uzun ve çekişmeli geçmiştir. Bu durumda, kurulması öngörülen Birleşmiş Milletler Örgütü'nün yapısı, örgütte devletlerin temsil şekillerinin ve etkilerinin nasıl olacağı konularında farklı davranışlar önemli rol oynamıştır. Asıl çekişme ve çatışma da büyük devletler ile küçük devletler arasında olmuştur. Aralarına Fransa'nın da katılmasıyla sayıları beşi bulan büyük devletler, örgüt üzerinde kesin üstünlük kurmak ve bunu antlaşmaya koydurmak istemişler, diğerleri de buna karşı çıkmışlardır. Sonuçta, Genel Kurul'da devletlerin eşitliği, ancak Güvenlik Meclisi'nde büyük devletlerin üyeliklerinin sürekliliği ve veto haklarının varlığı kabul edilmiştir. Bu arada, daha konferansın ilk günlerinden itibaren büyük devletlerin, özellikle Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyet Rusya arasında önemli antlaşmazlıklar çıkmıştır. Bunlar da, bu iki büyük müttefik devletin, savaş sonu beklentileri ile savaştan sonra izleyecekleri siyasetin farklı olacağını ve birbirlerine karşı tutum alacaklarını açıkça ortaya koyan önemli gelişmeler olmuştur.

Konferansta, Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği arasında ilk antlaşmazlık, Polonya'nın temsil şekli konusunda ortaya çıkan bir olayla başlamıştır. Sovyetler, toplantıda kendi denetimlerinde olan Polonyalıların, Amerikalılar da geçici Polonya Hükümeti'nin, Polonya'yı temsil etmesini istemişlerdir. Bu konu uzun tartışmalara yol açmış, sonuçta Amerikalıların isteği doğrultusundaki karar kabul edilerek Polonya, geçici Polonya hükümeti tarafından temsil edilmiştir.

Diğer bir antlaşmazlık, konferans başkanlığı konusu olmuştur. Başkanlığın, davet eden ülkeye, yani Amerika Birleşik Devletleri'ne verilmesi gerekirken, Sovyetler, eşitlik ilkesini öne sürerek buna karşı çıkmıştır. Sonuçta, başkanlığın, davet eden dört büyük devlet tarafından sırayla yürütülmesi üzerinde antlaşmaya varılmıştır. Bu arada Sovyetler, konferansta Yalta Konferansı kararlarına uygun olarak Ukrayna ile Beyaz Rusya'nın da egemen topluluklar şeklinde konferansa katılmalarını istemişlerdir.

San Francisco Konferansı, bu ortamda Dumbarton Oaks önerilerini esas alarak ve bu önerileri geliştirerek, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nı hazırlamıştır. Bu antlaşma da, konferansın 26 Haziran 1945 günü yapılan oturumunda, konferansa katılan 51 devletin oybirliği ile kabul edilmiştir.³¹⁴

30 Nisan günü yayınlanan Cumhuriyet gazetesinde Almanya'ya ultimatoma verildiği manşetten bildiriliyordu. Buna göre toplantıya katılan üç büyük devlet, Himmler'e bir ultimatoma göndererek kayıtsız, şartsız teslim olması için ertesi sabaha

---

³¹⁴ Uçarol, a.g.e., s. 625.

kadar mühlet vermiş, aksi takdirde Almanya'nın henüz ayakta duran bütün insan ve askeri kaynaklarının mahvedileceğini ilan etmişlerdir.³¹⁵

7. NAZİ İMPARATORLUĞU'NUN YIKILIŞI VE SAVAŞIN AVRUPA'DA SONA ERMESİ

26 Nisan'da Müttefik ve Sovyet orduları Almanya'nın Elbe Nehri kenarında el sıkışırken, Hitler'in bin yıl sürecek Alman hâkimiyeti ve Mussolini'nin Yeni Roma İmparatorluğu hayalleri de çökmüştür. Şevket Süreyya Aydemir'e göre, "her ikisinin de hayalleri, İkinci Dünya Savaşının öldürdüğü en az 30 milyon insanın kanı içinde boğulmuştur."³¹⁶ Sovyet ve diğer Müttefik askerlerinin Berlin'e girdiği günlerde, önce Adolf Hitler'in Berlin'deki sığınağında kaybolduğu söylentisi yayılmış, 1 Mayıs 1945'te ise Alman radyosu Hitler'in ölümünü açıklamıştır.³¹⁷ Hitler'in ölüm haberinin duyulması üzerine Ulus'ta Mümtaz Faik Fenik, "Yıllardan beri insanlığın başına bela olan bir adamın kendi belasını bulduğunu"³¹⁸ yazarken, Nadir Nadi de, "Dünyanın altı yıldır çektiği ıstıraplarla karşılaştırıldığı zaman, Hitler'in bu cezasının kocaman bir hiç olduğunu"³¹⁹ ifade etmiştir.

3 Mayıs 1945'te İtalya'da bulunan bir milyon Alman askeri, kayıtsız şartsız teslim olmuştur. Nihayet 7 Mayıs'ta Almanya'nın müttefik kuvvetlerine kayıtsız şartsız teslim oluşu ve Avrupa'da savaşın sona ermesi, gazetelerde büyük bir coşku ile karşılanmıştır. Ulus, II. Dünya Savaşı'nın bittiğini, "Avrupa zaferi resmen ilan ediliyor, Almanya mukavemetten vazgeçti ve dün sabaha karşı kayıtsız şartsız teslim oldu. Bütün dünya bugün büyük zaferi heyecan ile kutluyor"³²⁰ cümleleri ile duyuruyordu. Bu nedenle kaleme alınan çeşitli makaleler içinde, Zekeriya Sertel, Tan gazetesinde "Uzun gece sona erdi"³²¹ başlığını kullanırken, Cumhuriyet savaşın bittiğini okuyucularına "Avrupa'da harp bitti"³²² manşetiyle duyurmuştur. Aynı gün Cumhuriyet imzasıyla "İnsanlığa geçmiş olsun" başlıklı bir yorum yayınlanmış, Nadir Nadi, Almanya'nın teslim olmasını "Demokrasinin kayıtsız şartsız zaferi"³²³ olarak değerlendirmiştir. Abidin Daver, savaşın bitmesini, "Hürriyetin, hakkın zaferi bizim de zaferimizdir"³²⁴ sözleriyle yorumlamıştır. Mümtaz Faik Fenik ise "Harple beraber bitenler" başlıklı köşe yazısında "Bundan sonra artık her yer donansın, bayraklar

³¹⁵ Cumhuriyet, 30 Nisan 1945, s. 1.

³¹⁶ Aydemir, a.g.e., s. 278.

³¹⁷ Cumhuriyet, 02 Mayıs 1945, s. 1, Ulus 02 Mayıs 1945, s. 1.

³¹⁸ Mümtaz Faik Fenik, Ulus, 03 Mayıs 1945, s. 2.

³¹⁹ Nadir Nadi, Cumhuriyet, 03 Mayıs 1945, s. 1.

³²⁰ Ulus, 08 Mayıs 1945, s. 1.

³²¹ Tan, 08 Mayıs 1945, s. 1.

³²² Cumhuriyet, 08 Mayıs 1945, s. 1, (EK – XXV).

³²³ Nadir Nadi, Cumhuriyet, 08 Mayıs 1945, s. 1.

³²⁴ Abidin Daver, Cumhuriyet, 09 Mayıs 1945, s. 3.

açılsın, ezanlar okunsun, çanlar çalınsın, horonlar tepilsin! İnsanlık ne kadar ve şekilde bayram yaparsa yapsın yeridir,³²⁵ yazmıştır. Savaşın bitmesi üzerine Cumhuriyet kullandığı yorum gibi başlıkta, “Türk milletinin büyük Milli Şefine bağlılığı yurdun her çevresinde tezahürle devam etmekte, aziz başbuğumuza milletin sarsılmaz bağlılık ve şükran hisleri belirtilmektedir”³²⁶ ifadelerine yer verilmiştir. İngiltere’de yaşanan mutluluğu anlatan Ulus, İngiltere’de halkın Mr. Churchill’i el üstünde kaldırdığını bildirmektedir.³²⁷

Almanya’nın kayıtsız-şartsız teslim olması nedeniyle 12 Mayıs 1945 günü Mecliste konuşan Başbakan Şükrü Saraçoğlu, İngiltere’nin fedakârlığını, Amerika’nın insanlık savaşına yardımlarını, Sovyetler Birliği’nin kahramanlığını belirttikten sonra; San Francisco’da toplanan dünyanın belli başlı devletleri, harbi mezara sokmak, barışı, medeniyeti, hürriyeti, insanlığı neşe içinde yaşatmak için çalışmalara başladı. Biz millet olarak, devlet olarak, Alman milletine ön ayak olanları hazırlamakta oldukları faciaları, daha hazırlarken sezdiğimiz gibi, hakkın, adaletin ve zaferin hangi cephede bulunduğunu anlamakta güçlük çekmediğimizi anlatmıştır.³²⁸

Avrupa’da İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesinin ardından İngiltere Başbakanı Churchill, radyodan yaptığı açıklamada “Avrupa kıtasında, uğurlarında harbe girdiğimiz şerefli ve ana prensiplerin arkada bırakılmamasını demokrat dünya hürriyeti ile kurtuluşun, bu kelimelere verdiğimiz manalardan başka bir suretle tefsir edilmemesini şimdiden sağlamak mecburiyetindeyiz. Kanun ve adalet hakim olmadıkça, totaliterlik ve zabıta rejimleri Alman mütecavizlerinin yerine kaim oldukça Hitlerleri cezalandırmak pek hafif bir mana ifade edecektir”³²⁹ demiştir.

SONUÇ

Türkiye, inceleme dönemimiz olan II. Dünya Savaşı yıllarında, tek partiye dayalı bir siyasal rejim ile yönetilmiştir. Basın, Türkiye’de 1939 – 1945 yılları arasında iktidardaki yöneticiler tarafından bir hükümet kuvveti, temel işlevi iktidarın siyasasını desteklemek olan bir kurum olarak görülmüştür. Basına verilen bu işlev nedeniyle, iktidar tarafından sıkı denetim altına alınmasına gerek olmuştur. Bu denetim, yapı olarak basını, iktidarın güdümü altına alan 1931 tarihli Matbuat

³²⁵ Mümtaz Faik Fenik, **Ulus**, 08 Mayıs 1945, s. 2.

³²⁶ **Cumhuriyet**, 13 Mayıs 1945, s. 1.

³²⁷ **Ulus**, 09 Mayıs 1945, s. 1.

³²⁸ **Cumhuriyet**, 13 Mayıs 1945, s. 1.

³²⁹ **Cumhuriyet**, 14 Mayıs 1945, s. 1.

Kanunu'na, 1938 yılında yapılan ilaveler ile II. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde daha da arttırılmıştır. Türkiye'de 1938 yılında oluşturulan, yönetim kademelerinde gazeteci – mebusların çoğunlukta bulunduğu Türk Basın Birliği, kuruluş kanunun kendine verdiği yetkilerle, basın üzerinde her türlü denetimi yapacak bir özel kurum olarak savaş yıllarının sonuna kadar varlığını korumuştur. Bunun dışında Matbuat Umum Müdürlüğü de, basının denetlenmesinde önemli işlevi olan bir kurum olmuştur. Basını denetim altına alan bütün bu yasalara ek olarak, savaş koşulları nedeniyle ilan edilen sıkıyönetim sonucu yürürlüğe giren Örfi İdare Kanunu, yayın organları üzerindeki baskıyı arttırmıştır.

1939 – 1945 yılları arasında Türkiye'de basın yani gazete ve dergiler, yayın öncesinde bir denetime tabi tutulmamış, ancak iç ve dış politika ile ilgili olarak yayınlanmaması gereken hususlar, talimatlar aracılığıyla bildirilmiştir. Yayın organlarının bu talimatlara uyup uymadıklarının denetimi yayın öncesinde değil, yayın sonrasında yapılmıştır. Yayın sonrası yapılan bu denetim sonucunda talimatlara uymayan gazete ve dergiler, konunun önemine göre bazen doğrudan, bazen önce uyarılıp, talimatlara aykırı yayın yapma faaliyetlerini sürdürmekte devam etmeleri üzerine kapatılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında, topraklarına bir saldırı olmadıkça savaşa girmeme temel amacı üzerine kurulu Türk dış politikası; basın üzerinde, siyasal rejimin mahiyetinden kaynaklanan baskıyı ve güdümü daha da arttırıcı bir işlev görmüştür. Çünkü savaş döneminde her ülkede olduğu gibi, Türk basını da, dış kamuoyuna gelişmeler karşısında Türk hükümetinin politikasını ve tutumunu ifade eden temel kaynaklar olmuştur. Türkiye'nin savaşa fiilen katılmaması, basının bu işlevini daha da arttırmıştır. Bu yapıya, ilk başta ters düşer gibi görünen bir durum, savaşın büyükçe bir bölümünü kapsayan Mart 1941 – Nisan 1944 arasında, Türk basınında iç ve dış politika ile ilgili konularda farklı eğilimlerin sergilenmesine izin verilmesidir. Bunun nedeni Türkiye'nin savaş boyunca izlediği denge politikasıdır.

Türk basınının İngiltere'ye bakışı da ülkeyi yönetenlerin İngiltere'ye olan bakışı ile her zaman paralellik arz etmiştir. Yeri geldiğinde ikili antlaşmaların ve ticaret ilişkilerinin öneminden ve her iki ülke için olan kazanımından memnuniyetle bahsedilmiştir. 1939 yılında imzalanan Türkiye – İngiltere – Fransa Antlaşması ardından bu antlaşmanın bölge için getireceği kazanımların gazetelerce sıralanmasının ardından her biri fikir birliği etmişçesine bu durumun Rusya'ya karşı olmadığını belirtmişlerdir. İmzalanan antlaşmanın ardından ivme kazanan Türk – İngiliz ekonomik ve ticari ilişkileri, savaşın sona erdiği döneme kadar basınıımızda

sık sık yer bulmuştur. Bu bağlamda İngiltere'nin topraklarımızda açtığı fabrikalar, ithalat ve ihracat rakamları gazetelerde yer almıştır.

Yeri geldiğinde ise İngiltere'nin ülkemiz üzerine kurduğu savaşa aktif olarak iştirak etme, hiç olmazsa ülkemizin üslerinden istifade etme, Almanya ile aramızdaki krom ticaretinin durdurulması, Boğazlarımızın mihver ülkelerince kullanılmasının engellenmesi gibi konulardaki baskıları ağır bir üslupla eleştirilmiştir. Savaşın sonunun yaklaşmakta olduğu dönemde İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasında yapılan görüşmeler neticesi alınan kararlar ve ülkemizin savaşa aktif olarak iştirak etmesi üzerine yapılan baskıların yöneticiler üzerinde meydana getirdiği rahatsızlığın dışa vurumu olarak nitelenecek tepki basında dikkati çekecek biçimde yer bulmuştur.

Çağa ve ülkeler arası ilişkilerin gereklerine göre değişmekle birlikte, genel olarak İngiltere karşıtı perspektife sahip bir gazete saptayacak biçimde bir çıkarımda bulunmak mümkün değildir. İngiltere karşıtlığı; basınımızın genelinde, hükümetin ve idarecilerin eşgüdümünde dönemsel olaylara tepki biçiminde gözlenmiştir.

KAYNAKÇA

RESMİ KAYNAKLAR

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 20 Nisan 1944, Cilt: IX.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 7. Dönem, 2 Ağustos 1944, Cilt: I.

KİTAPLAR

- Akat, Mehmet Tanju: **Stratejik, Taktik, Teknolojik ve Jeopolitik Yönleriyle 20. Yüzyıl Savaşları**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1992.
- Armaoğlu, Fahir: **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Cilt I (1914-1980)**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1994.
- Artuç, İbrahim: **İkinci Dünya Savaşı, Cilt I**, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 1999.
- Aydemir, Şevket Süreyya: **İkinci Adam, Cilt II**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1991.
- Çermeli, Ahmet: "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Basını, Hükümet – Basın İlişkileri", **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999.
- Denniston, Robin: **Churchill'in Gizli Savaşı (Diplomatik Yazışmalar, İngiliz Dışişleri Bakanlığı ve Türkiye, 1942 – 1944)**, Sabah Kitapları, İstanbul, 1998.
- Deringil, Selim: **Denge Oyunu**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003.
- Guderian, General Heinz: **Bir Askerin Anıları, Cilt I**, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 1998.
- Hart, Liddel: **Hitler'in Generalleri Konuşuyor, Cilt I**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1996.

II. Dünya Savaşı Tarihi, Cilt I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000.

İnuğur, Nuri:

Türk Basın Tarihi, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1992.

İskit, Server:

Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları, Başvekalet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları, Tan Basımevi, İstanbul, 1943.

Kabacalı, Alpay:

Başlangıçtan Günümüze Türkiye’de Basın Sansürü, Gazeteciler Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1990.

Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Matbaa Basın ve Yayın, Literatür Yayınları, İstanbul, 2000.

Karakuş, Erdoğan:

İngiliz Belgelerinde İkinci Dünya Savaşı Öncesi Türk – İngiliz İlişkileri (1938 – 1939), Genelkurmay Basım Evi, Ankara, 2004.

Kavaklı, Nurhan:

Bir Gazetenin Tarihi: Akşam, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.

Koçak, Cemil:

Türkiye’de Milli Şef Dönemi, Cilt I (1938-1945), İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Koloğlu, Orhan:

Osmanlı’dan 21’nci Yüzyıla Basın Tarihi, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2006.

Kuvay-ı Milliye’den Günümüze Türk Basını, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1993.

Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.

- Köktener, Aysun: **Bir Gazetenin Tarihi Cumhuriyet**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.
- Meram, Ali Kemal: **Belgelerle Türk – İngiliz İlişkileri Tarihi**, Kıtaş Yayınları, İstanbul, 1969.
- Nadi, Nadir: **Perde Aralığından**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1979.
- Oral, Fuat Süreyya: **Cumhuriyet Basın Tarihi 1923-1973**, Sanayii Nefise Matbaası, Ankara, 1973.
- Oran, Baskın: **Türk Dış Politikası, Cilt I (1919-1980)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.
- Orbay, Rauf: **Rauf Orbay'ın Anıları (1914-1945)**, Temel Yayınları, İstanbul, 2005.
- Önal, Ömer: **Türk Subaylarının İkinci Dünya Harbi Hatıraları**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999.
- Özükan, Bülent: **Gün Gün II. Dünya Savaşı**, Boyut Yayınları, İstanbul, 2005.
- Parker, R.A.C.: **II. Dünya Savaşı**, Dost Kitapevi, Ankara, 2005.
- Pektaş, Şerafettin: **Milli Şef Döneminde Cumhuriyet Gazetesi**, Fırat Yayınları, İstanbul, 2003.
- Sander, Oral: **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge Yayınevi, Ankara, 2005.
- Taşkıran, Cemalettin: "1941 Yılı Başında Türk – İngiliz Siyasi ve Askeri Görüşmeleri (Ocak-Şubat-Mart 1941)", **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1998.

- Topuz, Hıfzı: **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2003.
- Tökin, Fürüzan Hüsrev: **Basın Ansiklopedisi**, Kulen Basımevi, İstanbul, 1963.
- Türkmen, Zekeriya: "Türk Basınında Çıkan Haberlere Göre İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye Cumhuriyeti'ni Savaş Ortamına Çekme Gayretleri", **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999.
- Uyar, Elif: "İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Türkiye'nin Batı Blokuna Yakınlaşması: Türk-İngiliz İlişkileri Örneği", **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999.
- Uçarol, Rifat: **Siyasi Tarih (1789-1994)**, Filiz Kitap Evi, İstanbul, 1995.
- Ünal, Tahsin: **Türk Siyasi Tarihi Cilt II**, Berikan Yayınları, Ankara, 2001.
- Weisband, Edward: **Turkish Foreign Policy 1943 – 1945 (Small State Diplomacy and Great Power Politics)**, Princeton University Press, Princeton, 1973.
- Yıldırım, Uğur: **2. Dünya Savaşı ve Türkiye**, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2002.
- Yıldırım, Uğur: **Misliyle Mukabele**, Truva Yayınları, İstanbul, 2007.

Yılmaz, Veli: **Siyasi Tarih (Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları)**, Harp Akademileri Yayınevi, İstanbul, 1999.

Zaif, Oktay: "İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Türk Dış Politikasında Meydana Gelen Siyasi Olaylar", **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1998.

SÜRELİ YAYINLAR

Cumhuriyet Gazetesi, 1939 – 1945.

Yeni Sabah Gazetesi, 1940 – 1944.

Vatan Gazetesi, 1942.

Ulus Gazetesi, 1939 – 1945.

Akşam Gazetesi, 1941 – 1944.

Tan Gazetesi, 1939 – 1943.

Vakit Gazetesi, 1943 – 1944.

Tanin Gazetesi, 1943 – 1944.

Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 1944.

ELEKTRONİK KAYNAK

[http:// dictionary.reference.com/browse/hardihood](http://dictionary.reference.com/browse/hardihood)

EKLER

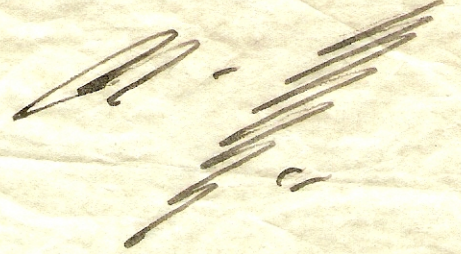
T.C.
İSTANBUL Vİ AYETİ
EMNİYET MÜDÜRLÜĞÜ
Bilgi Şube
Kısım
No. 16460

12/7/942

En son Vakıta Gazetesi Neşriyat Müdürlüğüne

Tekirdağ'daki askerî tayyare kazası hakkında -
Türk ve Ekalliyet gazetelerinde hiç bir malumat veril-
memesi luzumu Örfî İdare komutanlığından bildirilmiştir.

Emniyet Nöbetçi Müdürü
Nurettin Gökmen

Öğünün en mühim kitabı
Rusya Tarihi
Edil Moskova sultanı Gali Kemal
Şeyhülislam tarafından Fransızca
gülmeye 20 sen tabirinde tercüme edilmiş
30 formadan ibaret, tab'ı, ga-
zisiyle, 300 sayfa, fiyat: Eski 150 östürü
175 kurşun.

Cumhuriyet

**XII'nci ŞARL'ın
TARİHİ**
Yazan: VOLTAIRE
Çeviren: NAHİD SİRRI
Resimlendir: Fıat 100 Kurş
Hilmi Kitabevi

Onaltıncı yıl sayı: 5547

İSTANBUL - CAGALOGLU

Cuma 20 Birincisinin 1939

Türk - İngiliz - Fransız İttifakı

Üç devlet arasında yapılan muahede dün akşam Ankarada Başvekilimizle İngiltere ve Fransa büyük elçileri tarafından merasimle imzalandı

İttifakın mahiyeti sadece tedafüidir

Türkiye ile İngiltere Başvekilimizle İngiliz ve ve Fransa arasında.. Fransız sefirleri mühim nutuklar söylediler

MUAHEDENİN METNİ

Ankara 19 (Haber) — Türkiye Cumhuriyeti, Büyük Britanya Krallığı ve Fransa Cumhuriyeti arasında bu akşam imzalanan muahede metni aşağıdadır:

Türkiye Cumhuriyeti, Fransa Cumhuriyeti ve Majesté Büyük Britanya, İrlanda ve denizlerarası İngiliz İlerleri Kralı, Hindistan İmparatoru, «Büyük Britanya ve Şimali İrlanda Birleşik Krallığı» için,

Millî menfaatlerinin menfaati bilâhale müteakıf mahiyette bir muahede akdini ve tavazuzu mukavemet için yekdiğerine karşılıklı yardım temini eylemeği arzu ettiklerinden,

Marabhası olarak, Fransa Cumhuriyeti, Büyük elçi ve fevkalide murabhası Legion d'Honneur nişanının Komandeur rütbesini hâiz Bay Rene Massigli'yi,

Majesté Büyük Britanya, İrlanda ve denizlerarası İngiliz İlerleri Kralı, Hindistan İmparatoru «Büyük Britanya ve Şimali İrlanda Birleşik Krallığı» için,

Büyük elçi ve fevkalide murabhası Sir Hugh Montgomery Knatchbull - Hagesness, K. C. M. G.'yi,

Türkiye Cumhuriyeti, Başvekil ve Hacıya Vekili vekili, İstisnal me'aux Bay doküman Saydamı tayin eylemişler ve bu murabhasalar, usulüne muvafık cereyan salâhiyetmelerini teati ettikten sonra aşağıdaki hususları kararlaştırmışlardır:

Maddes 1

Türkiye karşı bir Avrupa devleti tarafından vaki bir tavazuz neticesinde Türkiye bu devletle muahesemata giriştiği takdirde, Fransa ve Birleşik Krallık İleri Türkiye hükümetine tekerli meaal edebilecekler ve ona vaki tedbiratında olan bütün yardım ve bütün destekleri yapsaklardır.

Maddes 2

1 — Bir Avrupa devleti tarafından vaki olup Akdeniz münazakasında Fransa ve Birleşik Krallık için tutulacakları bir harbe müdahale olan bir tavazuz hareketi halinde Türkiye (İleri Fransa ve Birleşik Krallıkla tekerli meaal edecek ve onlara vaki tedbiratında olan bütün yardım ve bütün müdahareti yapacaktır.

(Metnin devamını ve inanz maddelerini tafsilâten 2'inci sahifemizde bulacaksınız)

YUNUS NADI

Geçmiş meşhür Ankarada Türk - Fransız deklarasyonunun inanz maddesinden bir sahife

İngiliz Başvekilinin dün Avam kamarasında verdiği mühim izahat

London 19 (Haber) — Başvekil Chamberlain Avam Kamarasında bugünkü öğleden sonra İngiltere ve Fransa arasında imzalanan muahede hakkında beyanatta bulunarak şunları söyledi: — 12 mayıs tarihinde beyan ettiğim üzere, İngiltere ve Fransa hükümetleri arası vakti bir, karşılıklı yardım anlaşması akdini kararlaştırmışlardır. Bu hususta tavazuz olan müdahale neticesinde her üç devlet, tam emniyetini bilâhale koruyabileceklerdir. Bu hususta tavazuz olan müdahale neticesinde her üç devlet, tam emniyetini bilâhale koruyabileceklerdir. Bu hususta tavazuz olan müdahale neticesinde her üç devlet, tam emniyetini bilâhale koruyabileceklerdir.

Fakat başvekil Chamberlain, Türkiye tarafında İngiltere ve Fransa kuvvetleri ile birlikte devrilecek olan tahakküfata karşı tedbir alınacağını, Moskova müdahaleleri muvafıkla teati edildi. Bununla beraber, Türkiye ile Sovyetler arasında imzalanan muahede, dünya emniyetini tahakküf Türk ve Sovyet hükümetleri tarafından temin edilecektir.

Tren Erzurumda

Erzurum demiryolu, Mesrutiyet ilk senelerinde kurulan bir meşhür olan Fatmaşayırı yanında bir Erzurumda yapılmış, 0. namba, Coşkun projeksiyon diye inanz yapılmış gibiydi. Bu projeksiyon, Fatmaşayırı inanzı ettikten bir Amerikan şirketi Erzurum demiryoluna yapacaktır. Kışın Erzurum diye devrilen inanzın yanında olan projeksiyon, fakat yapılıncı halde her üç tarafında altıncı kilometre derinliğinde arızalıdır, çirkinlikler bütün mahallelerde inanzdır.

Nüfus sayımına Erzurumda inanzdır. Coşkun projeksiyon, Fatmaşayırı da mahallelerinde inanzdır. Bu her tarafın harabesi, inanz, orada tek bir evin kalması vardır ki o da, Salihpaşa ve Mesrutiyet devrinde, seneler ve seneler bir inanz yapılmış gibiydi, fakat inanzın aksine Erzurum demiryoluna inanzdır. Erzurum demiryoluna inanzdır.

Erzurum demiryolu, 13 senelik inanz yapılmış gibiydi. Bu inanzın yanında, Erzurum da bu inanzın yanında, inanz yapılmış gibiydi. Erzurum demiryoluna inanzdır.

Erzurum demiryoluna inanzdır. Erzurum demiryoluna inanzdır. Erzurum demiryoluna inanzdır. Erzurum demiryoluna inanzdır.

Erzurum demiryoluna inanzdır. Erzurum demiryoluna inanzdır. Erzurum demiryoluna inanzdır. Erzurum demiryoluna inanzdır.

Erzurum demiryoluna inanzdır. Erzurum demiryoluna inanzdır. Erzurum demiryoluna inanzdır. Erzurum demiryoluna inanzdır.

Erzurum demiryoluna inanzdır. Erzurum demiryoluna inanzdır. Erzurum demiryoluna inanzdır. Erzurum demiryoluna inanzdır.

LERAMİZ KARİKATÜR... GRIPI... PIN... ASTABAKI... MADEN... KURUM... OZ... Griş... YET MİDAR... ediyey Rıy... esi MİDAR...

Cumhuriyet

İSTANBUL — CAĞALOĞLU Perşembe 27 Şubat 1941

ŞAKA
Herkesin neyi kahkaha kaynattır.
Bu hafta ŞAKA okuyunuz.

Dost İngiliz Heyeti Ankara'da

M. Eden ve General Dill, merasimle karşılandılar, Başvekil, Hariciye Vekili ve Mareşalla görüştüler

Hararetli istikbal

Ankara halkı muhterem misafirlerimiz için büyük tezahürat yaptı

Hariciye Vekilimiz bu akşam ziyafet verdi

İngiliz misafirlerimiz

İngiliz misafirlerimiz Ankara'da büyük bir hararetle karşılandılar. Başvekil ve Hariciye Vekilimiz bu akşam ziyafet verdi.

M. Eden ve General Dill, Hariciye Vekilimiz ve Başvekilimiz ile birlikte Ankara'da.

Ebedi Şefin kabrinde

M. Eden ve General Dill muhteşem bir celenk koydu ve Atatürk'ün mezarında eğildi

Ankara 26 (s.a.) — Dost ve mütefrik İngiliz Heyeti Başkanı Anthony Eden ve İngiliz Başvekil Lord Curzon Ankara'da büyük bir hararetle karşılandılar. Hariciye Vekilimiz ve Başvekilimiz bu akşam ziyafet verdi.

Dün öğleden sonra

İki dost ve mütefrik memleket ricali arasında ilk ziyaret ve temaslar yapıldı

Genelkurmay Başkanlarının mülakatı

Ankara 26 (s.a.) — İki dost ve mütefrik İngiliz Heyeti Başkanı Anthony Eden ve İngiliz Başvekil Lord Curzon Ankara'da büyük bir hararetle karşılandılar. Hariciye Vekilimiz ve Başvekilimiz bu akşam ziyafet verdi.

General Dill, Hariciye Vekilimiz ve Başvekilimiz ile birlikte Ankara'da.

Somalide Mogadişo şehri de zaptedildi

İngiliz imparatorluk ordularına Habeşistan'dan 12 yere girmek için istikamette ilerliyorlar

İngiliz Somalide hareketini hızlandırdı. Mogadişo şehri de zaptedildi. İmparatorluk ordularına Habeşistan'dan 12 yere girmek için istikamette ilerliyorlar.

Libyaya Bir Alman kit'ası gönderilmiş

Berlin ve Roma, müfrezinin Trablus çarşısında İngilizlerle çarpıştığını bildiriyor

Berlin 26 (s.a.) — Romalı ve İtalyan birlikleri, Libyaya bir Alman kit'ası gönderilmiş. Berlin ve Roma, müfrezinin Trablus çarşısında İngilizlerle çarpıştığını bildiriyor.

Berlin yarı resmî tekbizi

«Alman kit'alarının Bulgar araziine girmesi mevzuubahis dahi olamaz»

M. Butler dün Avam Kamarasında Bulgaristanla karşı alınan vaziyeti izah etti

Berlin 26 (s.a.) — Yürürlükte bulunan Alman kit'alarının Bulgar araziine girmesi mevzuubahis dahi olamaz. M. Butler dün Avam Kamarasında Bulgaristanla karşı alınan vaziyeti izah etti.

Haride akisler

Times diyor ki: «Ziyaret hâdiselerinin doğurduğu umumi vaziyette alâkadardır. Stefan'ın göre Eden'in ziyareti, Sofyada teessifle karşılanmış!

London 26 (s.a.) — Norveç, Helsinki ve Oslo'da vaki olduğu gibi Almanlar, Danimarka'da bir kuvvet gücünü topluyor. İngiltere, Danimarka'da bir kuvvet gücünü topluyor. Stefan'ın göre Eden'in ziyareti, Sofyada teessifle karşılanmış!

Parola: Almanları Almanya'da vurmak

İngiliz Hava Nazırı Sinclair'ın nutku

London 26 (s.a.) — Hava Nazırı Sinclair dün Londra'da yaptığı konuşmada, Almanları Almanya'da vurmaya davet etti. İngiliz Hava Nazırı Sinclair'ın nutku.

Yugoslavya Hariciye Nazırı

Dostluk muahedesi teati etmek üzere dün Bükreşe gitti

Budapeşte 26 (s.a.) — Yugoslavya Hariciye Nazırı Cincar Marçoviç, dostluk muahedesi teati etmek üzere dün Bükreşe gitti.

İngiliz kuvvetleri

Evvelki gün Meis adasını işgal ettiler

London 26 (s.a.) — İngiliz kuvvetleri, Evvelki gün Meis adasını işgal ettiler. İngiliz kuvvetleri, Evvelki gün Meis adasını işgal ettiler.

İngiliz Somalide hareketini hızlandırdı. Mogadişo şehri de zaptedildi. İmparatorluk ordularına Habeşistan'dan 12 yere girmek için istikamette ilerliyorlar.

Birkac söz Nikbin adam

Elimizde bir fener olsa ve sokak sokak arsak ona rastlayacağımız ümid etmek bir hayal olur. «Nikbin adam» adlı eser, yazarın bu fikirlerini ifade etmektedir.

Türkiyeden ayrılırken
Eden Hariciye Vekilimize
samimi bir telgraf çekti

Batürkün ceyid düşünceleri, Reiscumhuriyetimizin ilhamkâr idaresi, semere vermektedir

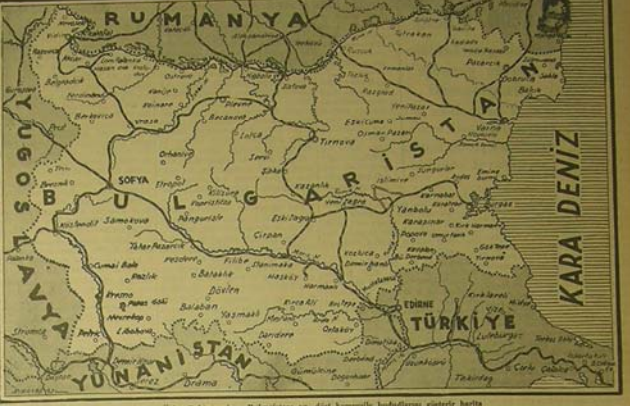

Mustafa Kemal Atatürk (Sağda) Hariciye Naziri M. İzzet Paşaya, evvelki gün Ankara, Türk gazetelerinde görülen bir telgraf mesajını okuyor. Arka planda Hariciye Vekilli Mustafa İzzet Paşa.

Büyük Britanya
«Türkiyeyi kendi dostu ve müttefiki duymakla bahtiyardır»

«Türkiyeyi kendi dostu ve müttefiki duymakla bahtiyardır»

Ankara 1 (s.1) - Büyük Britanya Hariciye Naziri Eubank, Anthony Eden, Türkiye'yi telefonla Bulgaristan Vekili Sabin Kuray'a aşağıdaki gibi yazmıştı:
«Türkiyeyi kendi dostu ve müttefiki duymakla bahtiyardır»
«Türkiyeyi kendi dostu ve müttefiki duymakla bahtiyardır»
«Türkiyeyi kendi dostu ve müttefiki duymakla bahtiyardır»

Dış Ulaştırma Bakanlığı'nın Bulgaristan ve dört komşu devletinden çıkarılan harita.

Almanlar
Bulgaristana
girdiler mi?

Vişiden verilen haber teeyyüd etmedi
Fakat bir Sofya telgrafı trenler dolusu Alman askerinin geldiğini bildiriyor

Sokaklarda Bulgar kitaları doluyor ve hava taarruzlarına karşı tedbirler alınıyor

Alman askerinin geldiğini bildiriyor

Büyük işte terkâlede bulunan Bulgar Sahne-yi meclisi hakkında haber.

Bulgaristanın
işgal edilmiş

Amerikaya göre Sovyetleri itiraza sevk edecek
Yugoslavya milli müdafaa tedbirlerini birdenbire tasil etmeğe başladı

Bulgaristanın işgal edilmiş olduğunu bildiriyor

Bulgaristan
dün üçlü pakta girdi

Başvekil Filof Vinyan'ın giderek misafiri imzaladı

Başvekil Filof Vinyan'ın giderek misafiri imzaladı

Başvekil Filof Vinyan'ın giderek misafiri imzaladı

Renkli harita serimiz
Pasifik Haritası
Bugün 6 ncı sahifede bulacaksınız

Pasifiğin mazisi ve bugünkü vaziyeti
Pasifte muharebe patlak verirse?
Zayan: ABİDİN DAVER
Ömer Rıza Doğrul

Birkac söz
Milli kusurlarımızdan biri
Biz, bir çok meşeyleli olan büyük bir milletin, bir çok meşeyleli olan büyük bir milletin, bir çok meşeyleli olan büyük bir milletin...

Bir çok meşeyleli olan büyük bir milletin, bir çok meşeyleli olan büyük bir milletin, bir çok meşeyleli olan büyük bir milletin...

EK – V: **Cumhuriyet**, 02 Mart 1941

EK – VI: Karaağaç yolunun fotoğrafları
(http://vdb.gib.gov.tr/edirnevdb/edirne/karaagac_g.html) (Çevrimiçi)

ALTYN ÇELİK MAMÜN MİSERUR
ÜNİVERSAL
Kronograf
Başlıklar şifreli.
Sade Yerk
Embahör ARLOV saat Marmara

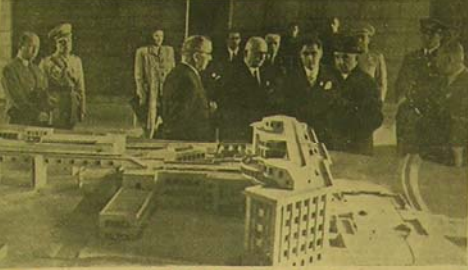
Cumhuriyet

İsmail Hakkı Baltacıoğlu
BATAK
— ROMAN —
Yeni çıktı. 2 lira

20 nci yıl sayı: 6885

İSTANBUL — CAGALOĞLU
Telgraf ve mektup adresi: Cumhuriyet, İstanbul — Posta kutusu: İstanbul No. 246
Ticaret Sicil No: 22366, Ticaret Sicil No: 22328 Hava ve Posta Sicil No: 2439-2439

Çarşamba 20 Birincisinin 1943

Önemli bir kongre

Evvel gün devlet merkezi...
Türklerin her bir milletiyle karışık...
Bu kongre, Türk milletinin...
Türklerin her bir milletiyle karışık...
Bu kongre, Türk milletinin...

Millî Tıp kongresi

Dün öğleden evvel ve sonra iki toplantı yapıldı. Muhtelif profesörler değerli tebliğlerde bulundular.
Aşkırı 19 (a.a.) — Sağlık Tıp kongresi, bugün profesör Fakihzade Kevseri başkanlığında öğleden önce saat 2'de toplanarak doktor Niyazi Erbil, İsmail Dönmez, profesör Şişen ve diğer hastahâkîmler konuşma yaptılar.
On dakika konuşmalarından sonra profesör Fakihzade Kevseri başkanlığında Genel Niyazi İsmet Örsün başkanlığında yapılan toplantıda bu raporlar üzerinde taraflı münakaşalar geçirilen sonra ve 12 saat sürdü.

Millî Şefimiz

Dün, Hasanoğlu Köy Enstitüsünü teşrif ettiler.
Cumhur Reisimiz, Tıp Yayın sergisinde de tekkilerde bulundular.
Aşkırı 19 (a.a.) — Reklamkur İsmet İsmet başkanlığında Millî Şefimiz Hasan Ali Yavaş, İstanbul Üniversitesi Hakkı Dr. Tavşın Sağlam, Ankara'daki Nevzat Tanrıoğlu, Dr. Özyurt U. mum Müdri Hakkı Toprak olduğu halde bugün saat 14'te Hasan Ali Köy Enstitüsüne giderek, enstitünün kuruluşu hakkında konuşmalarla dinlediği konuşmalar, yerel yapılan binalar, sulu-yerli, laboratuvar ve diğer tesisleri inceleyerek, (Aşkırı 19 a. s. 2. s. 2)

Mutlu yıldönümü

Türk - İngiliz ittifakı dört yıl önce dün imzalanmıştı
Türkiye; müttefiklerinin en karanlık günlerinde bile, imzasına karşı gösterdiği sadakatle cihana bir nümune olmuştur
Hitler'in karargâhında Devlet ve Parti erkânı ikinci bir toplantı yaptı

Üçler Konferansı dün toplandı

Amerika, İngiltere ve Sovyet Rusya Hariciye Nazırlarının verecekleri kararlar her tarafa alâka ile bekleniyor
Aşkırı 19 (a.a.) — Amerika, İngiltere ve Sovyet Rusya Hariciye Nazırlarının verecekleri kararlar her tarafa alâka ile bekleniyor.

Tütün kongresi

Kongrede muraah-haşlar arasında gürültülü münakaşalar oluyor
Aşkırı 19 (a.a.) — Kongre Cemal Bey başkanlığında bugün öğleden sonra saat 2'de toplanarak, tütün işi hakkında münakaşalar yapıldı. En çok münakaşa ve gürültü muhtemeldir. (Aşkırı 19 a. s. 2. s. 2)

Türk - İngiliz paktnın imzalandığı gün...
Dün, İngiltere, Fransa ile imzalanan...
Hitler'in karargâhında Devlet ve Parti erkânı ikinci bir toplantı yaptı

Önemli bir kongre

Evvel gün devlet merkezi...
Türklerin her bir milletiyle karışık...
Bu kongre, Türk milletinin...
Türklerin her bir milletiyle karışık...
Bu kongre, Türk milletinin...

Üçler Konferansı dün toplandı

Amerika, İngiltere ve Sovyet Rusya Hariciye Nazırlarının verecekleri kararlar her tarafa alâka ile bekleniyor
Aşkırı 19 (a.a.) — Amerika, İngiltere ve Sovyet Rusya Hariciye Nazırlarının verecekleri kararlar her tarafa alâka ile bekleniyor.

Tütün kongresi

Kongrede muraah-haşlar arasında gürültülü münakaşalar oluyor
Aşkırı 19 (a.a.) — Kongre Cemal Bey başkanlığında bugün öğleden sonra saat 2'de toplanarak, tütün işi hakkında münakaşalar yapıldı. En çok münakaşa ve gürültü muhtemeldir. (Aşkırı 19 a. s. 2. s. 2)

İtalyada Volturno muharebesi bitti

Beşinci ordu Roma istikametinde 6 Km. ilerledi
Central Eisenhower Amerikan ordusu...
Beşinci ordu Roma istikametinde 6 Km. ilerledi.
Central Eisenhower Amerikan ordusu...
Beşinci ordu Roma istikametinde 6 Km. ilerledi.

Önemli bir kongre

Evvel gün devlet merkezi...
Türklerin her bir milletiyle karışık...
Bu kongre, Türk milletinin...
Türklerin her bir milletiyle karışık...
Bu kongre, Türk milletinin...

Büyük Sovyet taarruzu

Kızıldoru, Kremençuk ve Dinyepetrovsk şehirlerini almak için müthiş bir hücumla geçti
Kızıldoru, Kremençuk ve Dinyepetrovsk şehirlerini almak için müthiş bir hücumla geçti.

Kendi kendimizi tehlik

Su! Bir yere medeniyet götürüleceği zaman, su, oraya her şeyden evvel gelir...
Su! Bir yere medeniyet götürüleceği zaman, su, oraya her şeyden evvel gelir.

Beşinci ordu Roma istikametinde 6 Km. ilerledi

Central Eisenhower Amerikan ordusu...
Beşinci ordu Roma istikametinde 6 Km. ilerledi.
Central Eisenhower Amerikan ordusu...
Beşinci ordu Roma istikametinde 6 Km. ilerledi.

Önemli bir kongre

Evvel gün devlet merkezi...
Türklerin her bir milletiyle karışık...
Bu kongre, Türk milletinin...
Türklerin her bir milletiyle karışık...
Bu kongre, Türk milletinin...

Büyük Sovyet taarruzu

Kızıldoru, Kremençuk ve Dinyepetrovsk şehirlerini almak için müthiş bir hücumla geçti
Kızıldoru, Kremençuk ve Dinyepetrovsk şehirlerini almak için müthiş bir hücumla geçti.

Kendi kendimizi tehlik

Su! Bir yere medeniyet götürüleceği zaman, su, oraya her şeyden evvel gelir...
Su! Bir yere medeniyet götürüleceği zaman, su, oraya her şeyden evvel gelir.

Beşinci ordu Roma istikametinde 6 Km. ilerledi

Central Eisenhower Amerikan ordusu...
Beşinci ordu Roma istikametinde 6 Km. ilerledi.
Central Eisenhower Amerikan ordusu...
Beşinci ordu Roma istikametinde 6 Km. ilerledi.

Hikim (Şahin Müdri) — Berahatle karay verildi...
Suçlu — Allah şüphesiz vermiş her şeyi. Allah şüphesiz vermiş her şeyi.

İ D
ŞİRKETİN
YILDIZ
LOKANTASI
 20 ncı yıl sayı: 6905
 İstanbul — CACAĞOĞLU
 Cuma 5 İkinciteğrin 1943

BEVAZİDDA
YILDIZ
LOKANTASI
 20 ncı yıl sayı: 6905

Cumhuriyet

A CEBİR VADA
BOĞAZIÇI
 KONUŞUYOR
 Başbakanın evrensel, büyük halklar konularında ve her türlü meselelerde konuşan vaza için tek tek maddeler için kâğıt ihtiyacını tahmin eder.
 YERİNİN 131 sayı

Kahirede görüşmelere başlandı

İngiliz Hariciye Nazırı Kahireye vardı, Menemencioğlu ile buluştu

Fransızlar Avrupa

Fransızlar Avrupa...
 Londra'da görüşmeler...

İzzet Hacıyev Nazırı, İzzet Hacıyev Nazırı, Amerikan Ankara büyükelçisi Mr. Selskardt

Müzakerelerin ehemmiyeti

Londra "Türk eskârı, harb dışı vaziyetinden uzaklaşarak, insanlığın zaferine daha filî bir iştirake doğru kaymaktadır, diyor"

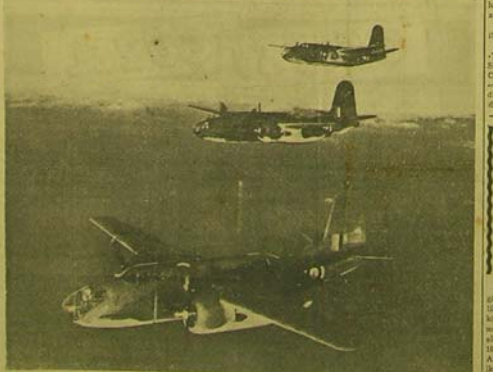
Londra 4 (S.B.C.) — İngiltere Hariciye Nazırı Mr. Eden de Moskova...
 Londra radyosunun iddia ettiği, bu akşam...
 Londra radyosunun iddia ettiği, bu akşam...
 Londra radyosunun iddia ettiği, bu akşam...

Japonyaya hücum için hazırlıklar

Tokyo 4 (T.P.) — Müstakfer tarafından Japonya...
 Tokyo radyosunun iddia ettiği, bu akşam...
 Tokyo radyosunun iddia ettiği, bu akşam...

Almanya müthiş bir akın

Binden fazla Amerikan tayyaresi gündüz Almanya'ya hücum ederek büyük hasarlar yaptı

Almanya'ya büyük tahribata sebep olan Müstakfer'in bombardman uçaklarından bir grup...
 NADR NADI

Sark cephesinde askerler. Onların silahlarla mücadele bir hissiyle, yeni bir hararetle bir kâğıt kumandanından emir alıyor

Moskovaya göre

Nogay steplerinde savaş sona erdi

Berlin vaziyet vahim olmakla beraber Kırımın tahliyesi için Başkumandanlık henüz karar vermemiştir, diyor

Moskova 4 (S.A.) — Sovyet İttifakı...
 Moskova radyosunun iddia ettiği, bu akşam...
 Moskova radyosunun iddia ettiği, bu akşam...

Hakaret davaları karışık bir şekil aldı

Bir çok gazetelerin mahkemeye gitmesine sebep olan Ali İhsan Sâbis davasının Ankaraya nakledilmesi ihtimali var

Emekli General Ali İhsan Sâbis açtığı davanın dâhilinde bulunanlar...
 Emekli General Ali İhsan Sâbis açtığı davanın dâhilinde bulunanlar...
 Emekli General Ali İhsan Sâbis açtığı davanın dâhilinde bulunanlar...

Balkanlar nasıl istilâ edilecek?

Sımden Ruslar, Adriyatikten de Müttefikler taarruza geçeceklermiş

Hırvatlarla Bulgarların da yardım müdafaa-suna hazırlanıyor!

Ankara 4 (S.G.) — Müstakfer Moskova konferansında alınan kararları bir şerh ile...
 Ankara radyosunun iddia ettiği, bu akşam...
 Ankara radyosunun iddia ettiği, bu akşam...

Balkanlar nasıl müdafaa edilecek?
 Bulgarlar nasıl istilâ edecekler?
 Bulgarlar nasıl istilâ edecekler?

İtalyada harekât
 Beşinci ordu Romaya 100 Km. kadar yaklaştı

1941

1943

1942
 Şark cephesi dinleniyor.

DOKTOR
NECİMİ YILMAZ
DANIŞLILIK VE HUKUK - BURUN - BOĞAZ Hastalıkları
Diyadin Ötek Etkene Kurumu
Yatırma No. 174.
Beyoğlu 15 No 18 A Katlar Katasitral
Kahire Sade.
(Cable adresi memosa katilakahire)

Cumhuriyet

ELDEBİR MUSTAFENDİ
Yazma F. Galatasaray GÖRÜLMEZ
Kahireli Mustafa Kemal Paşa
Beyoğlu 15 No 18 A Katlar Katasitral
Kahire Sade.
Beyoğlu 15 No 18 A Katlar Katasitral
Kahire Sade.
AHMED SAİD MATBAASI

İSTANBUL — CAGALOĞLU

20 nci yıl sayı: 6908

Telgraf ve telekâh adresi: Cumhuriyet İstanbul — Posta Adresi İstanbul No. 284
Tehsilat: Damadivariye 2338, Takhiş beyli: 2828 Mavi ve Maviha Kime: 7420-7420

Pazaritesi 8 İkinciyeğin 1943

Kahire Müzakerelerinin Neticesi

Türk ve İngiliz Hariciye Vekilleri, Moskova konferansı neticelerinin bilgisile aydınlanan fikir teatisinde bulundular

İki gün devam eden samimî görüşmeler

Büyük Britanya ve Türkiyeyi birbirine bağlayan dostluk ve ittifak zihniyeti içinde cereyan etmiştir

Londradaki komisyon ve Fransa

Londradaki komisyonun çalışmaları, Kahire müzakereleriyle paralellik arz ediyor. Komisyonun çalışmaları, Kahire müzakereleriyle paralellik arz ediyor. Komisyonun çalışmaları, Kahire müzakereleriyle paralellik arz ediyor.

Tükiye Hariciye Vekili Necimî Yılmaz

İngiliz Hariciye Nazırı Mr. Eden

Millî Şeyimiz

Diñ İpodromu teşrif ederek at yarışlarını takip buyurdular

Akdenizde

Alman uçakları bir gemi kafilisine hücum etti

140 bin tonluk nakliye gemisi batırıldığı bildiriliyor

Cenubî İtalya meydan savaşı

Müttefik kuvvetler yeniden ilerleyerek birkaç şehir aldılar. Berlin de, yarma teşebbüsünün neticesiz kaldığını söylüyor

Genel İtalya Valisi'nin mesajı... Londra 7 (s.a.) — İtalya'da...

Soğuk cephesinde rehinler: Büyük bir Alman askeri kuvveti...

Ruslar Kıyırma büyük bir çıkarma yaptılar

Kiyefi zapteden Kızılordu, Vasilikof ve Fostof şehirlerini de alarak ilerliyor

Moskova 7 (s.a.) — Sovyet birlikleri...

Askeri vaziyet

Alman kuvvetleri nerede?

Yazan: Emekli General H. Emir Erkilet

Finlandiya - Rusya arasında sulh!

Bir taraftan Moskovada müzakereler olduğu, diğer taraftan da bu küçük memleketin kayıtsız şartsız teslim olması icabı olduğu haber veriliyor

Stockholm 7 (s.a.) — İsviçre...

Yarın — Allah razı olsun Belgradiyeliler!...

Yarınki nushamızda

Avrupanın bugünkü siyasi ve askeri durumu
Cemal Nadir, peyeni bir şekilde hazırladı; bu renkleri ve müccesim harita...
İkinci gün devam eden görüşmeler...

Hariciye Vekilimiz yarın Ankaraya dönüyor

Parti Grubu perşembe günü toplanacak

Başvekilimiz ve Hariciye Vekili Kahire mülakatı hakkında beyanatta bulunacaklar

Ankara 8 (Tülünce) — Hariciye Vakfının Namun Mevzuatından yarın Kahire'den hareket edecek Hariciye Vekili Mustafa Kemal Atatürk Ankara'ya dönüşüne tahsis edilmiştir. Hariciye Vekili Kahire'ye mülakatı hakkında beyanatta bulunacaklardır. Hariciye Vekili Kahire'ye mülakatı hakkında beyanatta bulunacaklardır.

Mr. Eden Hariciye Vekilimize veda etti. Kahire 8 (A.Ş.) — Mr. Eden bugün Türkiye Hariciye Vekili Mustafa Kemal Atatürk'la veda etti ve gümüş mülahazaları hakkında görüşmeler yaptı. Hariciye Vekili Kahire'ye mülakatı hakkında beyanatta bulunacaklardır.

Kahire tebliği

Hariciye Vekilimiz Kahire'ye mülakatı hakkında beyanatta bulunacaklardır. Hariciye Vekili Kahire'ye mülakatı hakkında beyanatta bulunacaklardır.

Ankara Fen Fakültesi dün merasimle açıldı

Millî Şefimiz kışad merasimine mezurlar ile şeref verdiler. Başvekil, Meclis Reisi ve diğer Vekiller de törende hazır bulundular

Ankara 8 (A.Ş.) — Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi bugün saat 11 de C. Kadıoğlu tarafından açıldı. Millî Şefimiz Mustafa Kemal Atatürk, Başvekilimiz Mustafa Kemal Atatürk, Meclis Reisi Mustafa Kemal Atatürk ve diğer Vekiller de törende hazır bulundular.

Zahire nakliyatı

Ticaret Vekili Said Siren, bu hususta takyidat konmadığını söylüyor

Ankara 8 (A.Ş.) — Anadoluluların tahire nakliyatı hakkında beyanatta bulunacaklardır. Ticaret Vekili Said Siren, bu hususta takyidat konmadığını söylüyor.

Hariciye Vekili Kahire'ye mülakatı hakkında beyanatta bulunacaklardır. Hariciye Vekili Kahire'ye mülakatı hakkında beyanatta bulunacaklardır.

Bugün

4 üncü sahifemizde Avrupanın durumu ve askerî sürümü

Cemal Nadir'in fevkalade carib, renkli harita - kroskil

Ebedî Sefin ölüm günü

Yarın bütün yurdta ıhtifallerle yapılacak

Ebedî Sefin Atatürk'ün ölümünün yıldızı, bütün Türkiye'de ıhtifallerle yapılacak. Yarın bütün yurdta ıhtifallerle yapılacak.

Avrupanın istilâsı

Müttefikler umumî karargâhı Londrada kuruluyor. Yeni hareket için geniş tedbirler alınmaktadır

Londra 8 (B.Ş.) — Avrupa harbi konseyi, Londra'da Müttefikler Umumî Karargâhı kurulmuş oldu. Yeni hareket için geniş tedbirler alınmaktadır.

Hitler dün Münih'te bir nutuk söyledi

Alman Devlet Reisi, 1918 in tekerür etmişceğini ve son zaferin Şark cephesinde kazanılacağını bir defa daha tekrarlattı

Münih 8 (T.P.) — Adolf Hitler bu akşam Münih'te yaptığı konuşmada, 1918'in tekerür etmişceğini ve son zaferin Şark cephesinde kazanılacağını bir defa daha tekrarlattı.

Şeker fiatı indirildi

Toz şeker 180, kesme şeker 200 kuruşa satılacak

Ankara 8 (A.Ş.) — Enerji Bakanlığı tahliye etti. Toz şeker fiatı 180, kesme şeker fiatı 200 kuruşa indirildi.

Kası m girenken...

Şiddetli bir lodos fırtınası ortalgı altüst etti

Din kamyonu başlangıcı. Herkesin kamyonu başlangıcı. Şiddetli bir lodos fırtınası ortalgı altüst etti.

Stalin'in Kızlırdunya mesajı

«Başarılarımız çok yüküktür, fakal bu zaferlere kanaal etmek sadfilik olur»

Moskova 8 (A.Ş.) — Sovyet Devlet Başkanı Stalin'in kızlırdunya mesajı, başarılarımızın çok yüküktüğünü belirtti.

Memleketimize iltica eden Fransız gemileri

Hükümet tarafından 18 milyon İsviçre frangi mukabilinde satın alındı

Ankara 8 (Tülünce) — Hariciye Vakfının, İtalyan gemilerinin satın alınması hakkında beyanatta bulunacaklardır.

KENDİNİ SEVDİREMİYEN ADAM

Cumhuriyet

KADIN PAPA YOANNA

20nci yıl sayı: 6938

Millî Şefle Ruzvelt - Çörçil Arasındaki Kahire Mülakatı Bitti

Dün neşredilen resmî tebliğde şöyle denilmektedir:

"Mülakat İngiltereyi Türkiyeye bağlayan ittifakın, Türkiye ile Rusya ve Amerika arasındaki sağlam dostluk münasebatının bariz bir tezahürü olmuştur,"

Samimî müzakereler Dört devlet arasında

Dünya vaziyetinin gidişi üzerinde sıkı bir rabitanın mevcudiyetini göstermiş ve bu münasebetlerin ilerisi için fayda vermiştir

Üç Şefin Tahrandaki verdiği kararlar

Tahranda neşredilen tebliğde... Üç devlet lideri...

Ankara 7 (a.a.) - Amerika Reisicumhuru Mr. Roosevelt...

Millî Şefimiz, müttefik İngiltere Başvekilî Mr. Churchill'in görüşüne...

Tahrân kararları ve dış tefsirler

Alman Hariciyesi 'Kârlı çıkan yegâne şahıs Stalindir' diyor

Amerikalılar Pasifikte Marsal adalarına büyük kuvvetlerle tarazu geçtiler

Reisicumhurumuz dönüyor Bugün Ankarada olacaklar

Ankara 7 (Tebliğ) - Kahireye gidecek olan Millî Şefimiz...

İki hakaret davası

Bayramınız kutlu olsun!

Vertical text on the left margin containing various notices and advertisements.

EK – XI: **Cumhuriyet**, 08 Aralık 1943

“Times” gazetesinin yersiz ve haksız yazısı İngiliz Hükümetinin “Times,” gibi düşündüğünü sanmıyoruz!

Ortada değişmiş bir şey mi var? Bu muahede bu güne kadar hep Türk menfaatlerine hizmet etmiş de İngiliz dostlarımız kendilerini artık alacaklı mı saymağa başlamışlardır?

Lüzumsuz, hatta zararlı bir münakaşa

«Times» gazetesinde geçenlerde İngiliz Hükümeti'nin Türkiye hakkındaki yazısı, Türk menfaatlerine hizmet etmiş de kendilerini artık alacaklı mı saymağa başlamışlardır? Bu yazıya karşılık «Daily Telegraph»'ta da bir Ankara mektubu neşrettiği haber veriliyor.

“Times,” te çıkan makalenin metni

«Daily Telegraph»'ta da bir Ankara mektubu neşrettiği haber veriliyor. Londra 28 (L.P.S.) — The Times gazetesinde Türkiye hakkındaki yazı, Türk menfaatlerine hizmet etmiş de kendilerini artık alacaklı mı saymağa başlamışlardır? Bu yazıya karşılık «Daily Telegraph»'ta da bir Ankara mektubu neşrettiği haber veriliyor.

“Türkiyenin durumu haklıdır”

Avam Kamarasında münakaşalar. Yürüşleri Gramsci Küçük müfettişlerinin başına gelenleri gören Türkiye'nin hali hareketine şaşmamalıdır diyor.

Uzakşarkta büyük bir deniz - hava muharebesi

Japonlar bir uçak gemisi ile üç diğer harb gemisini batırıyorlar.

London 28 (L.P.S.) — Puff-bell ve General Mac Arthur'un son belgeleri, Müttefiklerin güçlü olduğu hava kuvvetleri, Japon uçaklarının muhtemelen bir deniz muharebesi için hazır olduklarını gösteriyor. Yeni Belçika ve Yeni Gine'de müttefikler tarafından yapılan deniz muharebesi, Japon uçak gemisi ve üç diğer harb gemisini batırıyor.

Fin Parlamentosu bugün karar verecek

Hükümetin müzakereleri hakkında izahatta bulunması bekleniyor. Fin şehirlerinin bombardımanı devam ediyor.

Şark cephesinde vaziyet Ruslar Baltık devletlerine üç koldan yürüyorlar!

Sovyet tebliği, Pskov kesiminde birçok yerlerin daha alındığını bildiriyor.

Şark cephesinde bir Sovyet şehri

Alp dağlarına inen tayyareciler

100 Amerikan pilotunun geçirdikleri macera.

London 28 (L.P.S.) — 24 ve 25 Eylül tarihlerinde Alp dağlarında geçen bir Sovyet tayyareci birliği, 100 den fazla Amerikan pilotunun geçirdiği macerayı anlatıyor. Alp dağlarında geçen bir Sovyet tayyareci birliği, 100 den fazla Amerikan pilotunun geçirdiği macerayı anlatıyor.

Roma cenubunda yeni Alman taarruzu başlıyor mu?

Yağmur devam ediyor, iki taraf kuvvetleri çamur içinde çabalyorlar.

London 28 (L.P.S.) — Roma cenubunda yeni Alman taarruzu başlıyor mu? Yağmur devam ediyor, iki taraf kuvvetleri çamur içinde çabalyorlar.

Mısır hükümeti, Amerika hükümetini protesto etti

Protestoya sebep Filistin bir Yahudi devleti tesisini için Ayan Meclisinde yapılan beyanattır.

London 28 (L.P.S.) — Bugün öğlen 12.30'ta Ayan Meclisinde bir Yahudi devleti tesisini için yapılan beyanattır. Protestoya sebep Filistin bir Yahudi devleti tesisini için Ayan Meclisinde yapılan beyanattır.

Fransada tedhişçilerle mücadele

Vahşi 28 (L.P.S.) — Bugün öğlen 12.30'ta Ayan Meclisinde bir Yahudi devleti tesisini için yapılan beyanattır. Protestoya sebep Filistin bir Yahudi devleti tesisini için Ayan Meclisinde yapılan beyanattır.

Maliyenin eski merkez muhاسبı hakkında tahkikat

Ankara 28 (T.C.S.) — Maliyenin eski merkez muhاسبı hakkında tahkikat. Ankara 28 (T.C.S.) — Maliyenin eski merkez muhاسبı hakkında tahkikat.

Pek yakında: Cesidli Hatıralar

YAZAN: İsmail Habib

İngiliz Büyük Elelisi Kahireye gitti

Yarın Finlandiya düşünüyor

CEMAL MADİR'in Nefis bir karikatür haritası

Finlandiya harbinden çıkılmak üzere!

Fin radyosu Rusların mütareke şartlarını millete ilân etti

Hükümet, şartları Parlamente'ye bildirdi, kararın bugün verilmesi muhtemel

Finlandiya meselesi

Finlandiya meselesi, kendisi muhtemelen çok uzun sürmese de, bu savaşın en önemli noktalarından biri olacaktır. Bu mesele, Finlandiya'nın Rusya ile barış yapması için, Finlandiya'nın Rusya ile barış yapması için, Finlandiya'nın Rusya ile barış yapması için...

Alman haricisiye sorulan suallere cevap vermiyor

Rusya, sülh şartlarını Amerika ve İngiltere ile müzakereden sonra tesbit etmiş

Fin meclisinin Parlamente binasının önünde Mareşal Mannerheim'in kabini...

Finlandiya haritası. Kuzeyinde İsveç, güneyinde Rusya, batısında İsveç ve güneybatısında Baltık Denizi yer almaktadır.

Türkiye ve İngiltere İngiliz basınının yersiz neşriyatı devam ediyor

Bir İskoç gazetesinin mütaleası: «Artık Türkiye'den bir müttefik olarak istifadeye nihayet vermek icabeder. Türkiye'nin sülh konferansında işbirliği muhtemel olarak reddedilecektir»

Ankara'da bir bombanın patlaması sonucu tahribat.

Roma cenubunda yeni Alman taarruzu

Müttefikler "Düşman bizi denize dökmek için son bir gayrette bulunuyor", diyorlar

Almanlar, mürettebatı olmayan ve radyo ile idare edilen içi bomba dolu tanklar kullanmaya başladılar

Acı bir kayıp

Gazetemizin tertib heyeti şefi arkadaşımız Selim Tanyeli vefat etti

Haricdeki talebimiz

Kendi paraları okuyunlar dahi Maarif müfettişlerinin tefiş ve murakabesine tâbi olacak

Ankara cezaevinde bir mahkûmı sopa ile öldürdüler

Üç katil, cinayeti müteakib cesedin yanında çay içmişler

Eski bir muhasip tevkif edildi

Eski pulları kullanıp 30.000 lirak istisinalı yapmış

Toprak Ofisinde tahkikat

Nizamsız hareketler hakkında izahat vermek üzere mübâyaz reisi Ankara'ya gitti

Memurların terfihi

Bir üst derece maaş verilmesi için hazırlanan proje yapılan aynı yardımların da genişletilmesi kararlaştırıldı

Askeri vaziyet

Almanlar Pskov'u sonuna kadar müdafaa edecekler

Haricdeki talebimiz

Kendi paraları okuyunlar dahi Maarif müfettişlerinin tefiş ve murakabesine tâbi olacak

Acı bir kayıp

Gazetemizin tertib heyeti şefi arkadaşımız Selim Tanyeli vefat etti

Haricdeki talebimiz

Kendi paraları okuyunlar dahi Maarif müfettişlerinin tefiş ve murakabesine tâbi olacak

Askeri vaziyet

Almanlar Pskov'u sonuna kadar müdafaa edecekler

Haricdeki talebimiz

Kendi paraları okuyunlar dahi Maarif müfettişlerinin tefiş ve murakabesine tâbi olacak

Acı bir kayıp

Gazetemizin tertib heyeti şefi arkadaşımız Selim Tanyeli vefat etti

Haricdeki talebimiz

Kendi paraları okuyunlar dahi Maarif müfettişlerinin tefiş ve murakabesine tâbi olacak

Acı bir kayıp

Gazetemizin tertib heyeti şefi arkadaşımız Selim Tanyeli vefat etti

Maarif Vekilliği bürosu mu? Evet, ne işiniz var? Evet, ne işiniz var? Evet, ne işiniz var?

ERLÖK HÖLMES

MAVİ YAKUT

22 sâhife, Mîrak ve diğer 20 kuruş.

- Bugün Çıktı -

Yayıncı: İsmail Hakkı İnanç

Yayıncılık: İsmail Hakkı İnanç

Times'in yeni makalesi

"Türkiyeye silâh sevkiyatının tatili siyasî bir karar değildir,"

News Chronicle de: «Türkiyenin maruz olduğu güçlükler Londrada anlayışla karşılanıyor» diyor

Bütün İngiliz gazeteleri bekliyen güclükler

Daily Mail, Daily Herald ve Yorkshire Post'ta çıkan haksız mütealeler

Bir işvîre gazetesinin şayanı dikkat makalesi

News Chronicle

Daily Herald

Amerika Harbiye Nazirinin beyanları

Amerika ne diyor?

«Türkiyeye ödünç verme ve kiralama mamelelerine hâle gelmemiştir»

Harbiye Müşşarının beyanları

Washington 3 (A.A.) — Harbiye müşşarın, Dr. C. G. ...

Afyondaki muhakeme

Devlet malzemesini çalan şebeke mahkûm oldu

Şehrimizde bulunan müteahhid Şerif ve Receb ile üç arkadaşın, bu şebekenin suç ortağı olmak zannile teklif edilip ayrıca mahkemeye verildiler

Afyon 3 (Haber) — Devlet malzemesini çalan bir şebeke mahkûm oldu. Bu şebekenin suç ortağı olmak zannile teklif edilip ayrıca mahkemeye verildiler. Şerif ve Receb ile üç arkadaşın, bu şebekenin suç ortağı olmak zannile teklif edilip ayrıca mahkemeye verildiler.

Finlandiya hâlâ karar veremedi

Moskovanın verdiği mühlet yarım bitirmiş, Fin gazeteleri: «Sulh istiyoruz, fakat daha iyi şartlar da istiyoruz» diyorlar

Stockholm 3 (A.A.) — Moskova, Finlandiyalıların bir karar vermedikleri hakkında haberler yayınladı. Fin gazeteleri, Moskovanın verdiği mühlet yarım bitirmiş, fakat daha iyi şartlar da istiyoruz diyorlar.

İngiliz Sefti, Kahreden Ankara'ya dönecek

Londra 3 (A.A.) — İngiliz Sefti, Kahreden Ankara'ya dönecek.

London 3 (A.A.) — İngiliz Sefti, Kahreden Ankara'ya dönecek. İngiliz Sefti, Kahreden Ankara'ya dönecek.

Postanede büyük bir havale suistimali oldu

Bir muhabere memuru, Anadolu'dan yolaniyor mu diye yurdu'daki havalere arkadaslar ve kandırıcı esnafı aldirttı

Postanede büyük bir havale suistimali oldu. Bir muhabere memuru, Anadolu'dan yolaniyor mu diye yurdu'daki havalere arkadaslar ve kandırıcı esnafı aldirttı.

Rulgaristan ve sulh

Madridde Lirbon elçileri sulh teğebühleri yaptıkları sonra Sofyaya dönmüşler

Madridde Lirbon elçileri sulh teğebühleri yaptıkları sonra Sofyaya dönmüşler. Rulgaristan ve sulh.

Roma muharebesi

Müttefikler: «Üçüncü Alman taarruzu da akim kaldı» diyorlar

İngiliz Harbiye Nazirinin beyanları

London 3 (A.A.) — Roma muharebesi Müttefikler: «Üçüncü Alman taarruzu da akim kaldı» diyorlar.

İngiliz Harbiye Nazirinin beyanları

Şark cephesinde Narva ve Pskov önlerinde kanlı savaşlar

Narva garnizonunun bitüin ricatı yolları kesildi

Moskova 3 (A.A.) — Şark cephesinde Narva ve Pskov önlerinde kanlı savaşlar.

Yirmi senedir çalışan sahte bir doktor

Nihayet dört sabah suç üstü yakalandı. Yirmi senedir çalışan sahte bir doktor.

100,000 liralık sahte pul basan adam

Damga pulu sahtekârlığını iyizü meydana çıkarıldı

Milîyet meclisi sahte pul basan adamı yakaladı. Damga pulu sahtekârlığını iyizü meydana çıkarıldı.

BUGÜN Cesidli hatıralar

Fıkralar, hikâyeler, portreler...

Yazan: İsmail Habîb

İlk yazı bugün ikinci sahifemizde

Arkadaşlarını öldüren mahkûmların idam edilecekler

İstanbul 3 (Haber) — Arkadaşlarını öldüren mahkûmların idam edilecekler. Arkadaşlarını öldüren mahkûmların idam edilecekler.

Türkiye ve İngiltere Bir heyetimizin bugünlerde Londraya hareket edeceği söyleniyor

Sevkiyatın durdurulmasının mevcudiyetinden bahsedilen Türk-İngiliz görüş ihtilâfile alakadar olmadığı kanaati kuvvetlidir

İngiltere - Amerika müzakereleri Almanyaya aid mütareke şartları kararlaştırılacak

Konuşmaları yapmak üzere Londraya gelecek olan Amerika Hariciye Nazır vekili Stettinius, iki memleket arasındaki bazı görüş farklarını kaldırmak için de çalışacağını söyledi

İngiliz basını Bu tedbirin muvakkaten alındığı ileri sürülüyor

Bir Amerikan ve bir Portekiz gazetesinde intişar eden yeni mütalealar

Bütün şark cephesi çamur içinde

Bazı kesimlerde Rus taarruzunun hafiflediği haber veriliyor

Helsinki'nin tahliyesine devam olunuyor!

Parlamento iki Rus şartını reddetmiş Paasiviki'nin tekrar Stockholm'e gitmesi bekleniyor

Rus gazeteleri Macaristana hücum ediyorlar

Rumanya'da hummalı bir müdafaa hazırlığı var

Anzio köprübaşında sükunet

Gl. Clark Alman taarruzunu püskürtten kuvvetleri harekete tebrik etti

Osmaniye civarında bir İngiliz bomba uçağı düştü

Beş kişiden ibaret olan mürettebatı gözaltı edildi

Berline yeni hava akımları

Şehre Amerikan uçakları ilk defa olarak gündüz hücum ettiler

Sahte doktor mahkemedede

Domuz ticareti yapan, aynı zamanda doktorluk eden Kafkasyalı, yaptığı işin faydalı olduğunu söylüyor..

Amerika, Arjantinle münasebatını kesti

Londra 4 (B.C.C.) - Buenos Aires'ten gelen haberler Amerika Arjantinle münasebatını kestiğini göstermektedir.

Yemen ilminde arzi Vesil Karad

İnşallah şerefe doğdur.

İngiliz Hükümeti emriyle emelleri muhterifleri id bir sivilce

Sovyetlere verilecek İtalyan donanması

Roosevelt: «Bu evvelce kararlaştı. Stalin şimdi hatırlıyor. Donanımın üçte birini devredebiz. Konuşuyoruz» dedi

İtalyan donanması emelleri muhterifleri id bir sivilce

Rus gazeteleri Macaristana hücum ediyorlar

Rumanya'da hummalı bir müdafaa hazırlığı var

Anzio köprübaşında sükunet

Gl. Clark Alman taarruzunu püskürtten kuvvetleri harekete tebrik etti

Paasiviki

M. Paasiviki

M. Paasiviki

General Clark

General Clark

General Clark

Yemen ilminde arzi Vesil Karad İnşallah şerefe doğdur.

Ortaokul Tâlimlerine
CEBİR 1. Sınıf kitabı
 Yazarı: E. ÖZGÖREN
 Tâlimler basıldı.
 AYDINLIK HAKMİYETİ Ankara Caddesi

Cumhuriyet

20 nci yıl sayı: 7026

İSTANBUL - CAĞALOĞLU
 Yayıncı ve nakliyat acentesi: Cumhuriyet İktisadi - Posta Binası: Beşiktaş 86. 344
 Telefon: Binası: 2260, Haber: 4601, 3428. İktisadi ve Nakliyat: 2428, 2429

Çarşamba 8 Mart 1944

BİRİNCİ TÜRK KOLONİYASI FARUKU
 KOLONİYASIDIR
 Her yerde arayınız

ALK
 En güzel
AK ÇIKIYOR
 En güzel
5 KURUŞ

SATIŞI
 Evler
 5 KURUŞ

BANIYOR
 K
Arzularını
 den:

Antalya
 Amfiteyatır

Harb sonu
iktisadi
politikamız:

Rahatlayıcı bir kalemin
teklifi:

Parti Grupunun beklenen içtimaı Hariciye Vekili izahat verdi Bir çok hatibler söz alarak mütalealarını bildirdiler

Ankara'da Müzakere beş saat sürdü bahar Menemencioglu'nun izahatı alkışlarla tasvip edildi

(Ankara, 7 - Telefonla) - Parti grubu toplantısında Hariciye Vekili Menemencioglu'nun izahatı alkışlarla tasvip edildi. Müzakere beş saat sürdü. Hariciye Vekili Menemencioglu'nun izahatı alkışlarla tasvip edildi. Müzakere beş saat sürdü. Hariciye Vekili Menemencioglu'nun izahatı alkışlarla tasvip edildi.

Türk musikisi üzerinde mühim bir ilmi keşif

Bu musikinin bilinerek veya bilinmiyerek tam ilmi esaslara oturtulduğu hayretle müşahede edildi

Prof. Salih Merad Uslak... Türk musikisi üzerinde mühim bir ilmi keşif. Bu musikinin bilinerek veya bilinmiyerek tam ilmi esaslara oturtulduğu hayretle müşahede edildi.

Şantajcılarının muhakemesi

Örfi idare mahkemesinde dün dinlenen şahidler, maznuların hangi vasıtalarla başvurarak para aldıklarını anlattılar

Bu mahkemede... Şantajcılarının muhakemesi. Örfi idare mahkemesinde dün dinlenen şahidler, maznuların hangi vasıtalarla başvurarak para aldıklarını anlattılar.

Harb sonu... Harb sonu iktisadi politikamız. Harb sonu iktisadi politikamız.

Rahatlayıcı bir kalemin... Rahatlayıcı bir kalemin teklifi. Rahatlayıcı bir kalemin teklifi.

Türkiye ve İngiltere İngiliz basınının lisanı bariz şekilde yumuşamağa başladı

Türk gazetelerinin vakur ve temkinli hareket tarzı Büyük Millet Meclisi mehafilinde takdirlerle karşılandı

İhtilâfın muahede üzerinde değil, bazı eşkal üzerinde olduğu, muahedeye dün olduğu gibi bugün de sadık olduğumuz belirtiliyor

80 İngiliz teknisyeninin Türkiye'den ayrılmasına hususi mâna verilemez

Ankara 7 (Telefonla) - İngiltere'den ayrılan 80 İngiliz teknisyenin Türkiye'den ayrılmasına hususi mâna verilemez.

80 İngiliz teknisyenin Türkiye'den ayrılmasına hususi mâna verilemez.

Başvekil gazeteciler ile görüştü

Ankara 7 (Telefonla) - Başvekil gazeteciler ile görüştü.

Şark cephesinde

750,000 kişilik bir Alman ordusu ric'at halinde imiş!

Berlin bildiriyor: Çenubda bir piyade tümenimize karşı 2 zirhli Rus kolordusu taarruz ediyor

Rıza Tevfik'in açtığı dava

Ankara 7 (Telefonla) - Rıza Tevfik'in açtığı dava.

Finlandiya Sovyet Rusya'ya mukabil teklifler yapmış

Fin Parlamentosu dün toplandı, fakat karar verib vermediği belli değil!

Finlandiya Sovyet Rusya'ya mukabil teklifler yapmış. Fin Parlamentosu dün toplandı, fakat karar verib vermediği belli değil!

Memur'ların terfihi için...

Aynı yardımların tevai ve giyim eşyasına da teşmili düşülmüştür

Memur'ların terfihi için... Aynı yardımların tevai ve giyim eşyasına da teşmili düşülmüştür.

Toprak kanunu

Lâyiha bu devrede Meclise verilecek

Ankara 7 (Telefonla) - Toprak kanunu Lâyihası bu devrede Meclise verilecek.

Ekmek istihkakı

Mükarrar teyidi bir ay sonra kabul olabilecek

Ankara 7 (Telefonla) - Ekmek istihkakı Mükarrar teyidi bir ay sonra kabul olabilecek.

YARIN MART HAVASI

Cemal Nadir'in Çok güzel bir kırkaltır haritası

YARIN MART HAVASI. Cemal Nadir'in Çok güzel bir kırkaltır haritası.

Memur'ların terfihi için... Aynı yardımların tevai ve giyim eşyasına da teşmili düşülmüştür.

— İki iki iki... — Su, akıyıt etmez. Ya Milli Kurumun mahkemelerinde reis olan ve yazarım 71.

EK – XVI: **Cumhuriyet**, 08 Mart 1944

Nazarı Dikkate

Dünya bir avuçluk, ümitsiz bulur...
Dünya bir avuçluk, ümitsiz bulur...
Dünya bir avuçluk, ümitsiz bulur...

Cumhuriyet

20 nci yıl sayı: 7065

İSTANBUL - CAGALOĞLU
Telgraf ve telefon merkezleri: Cagaloglu - Posta kutusu: İstanbul No. 241
Telefon: Basınhanesi: 2250, Teletip: 8491, BSM, İlaç ve Matbaa kutusu: 2420-2420

Pazar 16 Nisan 1944

Yeni Çizim
JEAN D'AGREVE
E. M. de Turpi - Salka ÇRAY
GENÇ KIZLAR
E. de MONTHERLANT - Türk Akademi
Bünye - Müberrirleri - Yazarları
GENİZ BEKLERİ YERİNDİRİYELER

İttifakların talebi Reuter ajansı: "Türkiye ile vaziyet o kadar memnuniyet verici değildir,, diyor

Yarınki dünyaya aid Amerikan görüşü

Birleşmiş Milletler...
Birleşmiş Milletler...
Birleşmiş Milletler...

Times ise Almanyaya ihracatımızı keseceğimizi hakkında kuvvetli bir ümid beslendiğini söylüyor

İngiliz - Amerikan görüşleri arasında ihtilaf iddiaları İşveç gazeteleri red cevabı verebileceğini anlatan neşriyate devam ediyorlar

Amerikan elçi...
Mr. Stimson...
Mr. K. H. Hughes...

London 15 (A.A.) - Reuter ajansı...
London 15 (A.A.) - Reuter ajansı...
London 15 (A.A.) - Reuter ajansı...

Horti'nin ilk emri yevmisi

Macar Kral Naibi bütün Macarları silâh başına çağırıyor

Macar Genelkurmay Başkanı izahat

London 15 (A.A.) - Anzil...
London 15 (A.A.) - Anzil...
London 15 (A.A.) - Anzil...

1941 Eylülünde...
1941 Eylülünde...
1941 Eylülünde...

Tarnopol şehri düştü

Şehri müdafaa eden 16,000
kişiden 2,400 ü sağ kalarak
Sovyetlere teslim oldular

Kırım'da Rus ilerleyişi devam ediyor; esir miktarı 37,000 oldu; Alman ve Rumen Generalleri tayyarelerle kaçışlar

Tarnopol mevkiinde...
Tarnopol mevkiinde...
Tarnopol mevkiinde...

London 15 (A.A.) - Marseyl...
London 15 (A.A.) - Marseyl...
London 15 (A.A.) - Marseyl...

Tokyodaki Mihver toplantısı

Japon Başvekili
içtimaa riyaset et-
ti ve bir nutuk
söyledi

Japon Başvekili...
Japon Başvekili...
Japon Başvekili...

Bükreş ve Ploesti tekrar bombalandı

4-5 nisan akşamında Bükreşte 3000
kişinin öldüğü bildirildi

Bükreş...
Bükreş...
Bükreş...

Washington 15 (A.A.) - Amerikan...
Washington 15 (A.A.) - Amerikan...
Washington 15 (A.A.) - Amerikan...

Harb sonrası dünyası

Amerika Hariceleri ve Dahiliye Nazirinin nutukları

Washington 15 (A.A.) - Amerikan...
Washington 15 (A.A.) - Amerikan...
Washington 15 (A.A.) - Amerikan...

İhtikâr kararnamesi dün yürürlüğe girdi

Kâr hadleri tesbit edildi,
yarım ilân olunacak

Yeni teşkilâta memur edilenler dün
Valinin nezinde toplandılar; kendilerine
vazifeleri hakkında izahat verildi

Kâr hadleri ne kadar?

Bankkâri müberrir ve murakabe...
Bankkâri müberrir ve murakabe...
Bankkâri müberrir ve murakabe...

Ankara, İzmir ve Bursada dün yapılan maçlar

Galatasaray Gençlerbirliğini. Fenerbahçe
Bursa şampiyonunu yendiler, İzmir takımları
da Ankara takımlarına galib geldiler

Ankara 15 (T.C.İst.) - Bu maç...
Ankara 15 (T.C.İst.) - Bu maç...
Ankara 15 (T.C.İst.) - Bu maç...

Mr. Çelikk...
Mr. Çelikk...
Mr. Çelikk...

Mahallelerde kurulacak muhtarlıklar

Dahiliye Vekâleti, vazife ve
salâhiyetleri bildiren bir
tamim gönderdi

Mahalle muhtarları ve diğer...
Mahalle muhtarları ve diğer...
Mahalle muhtarları ve diğer...

Hürriyet bayrağı...
Hürriyet bayrağı...
Hürriyet bayrağı...

YENİ CİFTİ
ZATİ SUNGUR ANLATIYOR!
Salon eğlenceleri ve oyunları
Bütün klibelerden ücretsiz!

ÇOCUK KİTAPLARI:
Kara Korsan Peşinde
248 ÇOCUK
ESKİÇİ BABA
Her 100.000 kuruş
AHMED HALİD KIZILAY

Krom Hakkında Verdiğimiz Karar

Krom ihracı menedildi, Almanyaya ve bütün Mihver memleketlerine nakliyat bu akşam durduruluyor.

Hariciye Vekili Mecliste Beyanatta Bulundu

Numan Menemencioglu: "Müttefiklerin notasını bir bitaraf devlet gibi değil, bir Müttefik gibi tetkik etmemiz lâzım geliyordu," dedi.

Yedek Subay Okuluna bundan evvelki derslerinde diploma alan gençler and içtiler.

Sosyal yardım davası

Sosyal yardım davasının tertibi hakkında mecliste konuşan Hariciye Vekili Menemencioglu, sosyal yardımın sadece fakirlerin yardımına değil, aynı zamanda sosyal hayatın iyileştirilmesine de yaradığını belirtti. Sosyal hayatın iyileştirilmesi için sosyal yardımın yeterli ve etkin olması gerektiğini vurguladı.

Karar dün sabah verildi

Hariciye Vekili Meclisteki beyanattında krom meselesinin çok şayanı dikkat olan tarihçesini anlattı ve son vaziyeti izah etti.

Numan Menemencioglu Meclis kürsüsünde.

Londra memnun

Verdiğimiz kararın ilk akisleri.

Londra 20 (B.R.C.) — İngiltere ve Amerikan gazetelerinde Türkiye'nin verdiği kararın memnuniyetle karşılandığı bildirildi. İngiltere hükümeti, Türkiye'nin aldığı kararın, dünya barışına katkı sağladığını belirtti.

Diploma Alan Yeni Yedek Subaylarımız

Yedek Subay Okulunu bitiren binlerce gencimiz dün büyük merasimle and içtiler.

Ankara 20 (Talefin) — Yedek Subay Okulunu bitiren binlerce gencimiz dün büyük merasimle and içtiler. Merasim, okulun bin yıldır hizmet verdiğini anımsandı.

Milli Sef

Devlet Konservatuarı talebesinin temsilinde bulundular.

Cumhuriyetin genç sanatçılarına çirak göndermek suretiyle iftihar buyurdular.

Ankara 20 (Talefin) — Cumhuriyet Konservatuarı talebesinin temsilinde bulundular. Konservatuar öğrencileri, Milli Sef olarak görev yaptılar.

«Türkiyenin başka türlü hareketi beklenemezdi»

Krom hakkındaki kararımız münasebetile (Ulus) ta çıkan başmakale

Ankara 20 (Ulus) — Kromun bir kâhhal karışması büyük altında yerdeki (Talefin) Üstad bir hay mahalle muhtemeldir olan. Bu da bir şey evetmiş gibi demektir.

Dokuz Gökbe.

Almanların doğuda yaptıkları karşı taarruz

Sivastopolun dış müdafiası düştü Ruslar, birçok gemileri batırdıklarını söylüyorlar

Şark cephesinde bir tarafa bir Almanlar hattı.

Piyasada büyük bir yolsuzluk daha

Altı manifatura tacirinin, emanet iplikleri karaborsada sattıkları tesbit edildi

Piyasada bir hayli kontrol edilmiş bir şekilde büyük bir yolsuzluk daha meydana çıkmıştır. Altı manifatura tacirinin, emanet iplikleri karaborsada sattıkları tesbit edildi.

İhtikarla mücadele

Komisyon dön Valinin Başkanlığında toplantı, murakıblara yeni direktifler verildi

Ticaretin tahvil ve illahî tekâmül komisyonu ilk toplantısını dün de Valilikte yaptı. Komisyonun başkanlığını Vali yaptı. Komisyonun ilk toplantısında, murakıblara yeni direktifler verildi.

Açıkta kalan buğdaylar

Depo bulunamadığı için Ofisin getirdiği buğdaylar mavnalarda bekliyor

İhtikar defterinde içinde bekleyen buğday mavnaları.

Sokaktan Gelen Kadın
Sokaktan Gelen Kadın
Sokaktan Gelen Kadın
Sokaktan Gelen Kadın
Sokaktan Gelen Kadın
Sokaktan Gelen Kadın
Sokaktan Gelen Kadın

Bugün son sahimizde
AVRUPA KALESİ
Cemal Nadir'in
Nefis bir karikatür haritası

Geri çekilme kilitli emreyle...
A. L. L. A. D. 'un
FRANSA İNKILABININ
SİYASİ TARİHİ
Bu eser Teşkilat Mahkemeleri Sayı 1000'de
Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna ve
Türk Tarih Kurumu
tarafından basılmıştır.

Cumhuriyet

2. inci yıl Sayı: 7176

İSTANBUL - CAĞALOĞLU
Türki ve yabancı basını Cumhuriyet, İstanbul - Posta kutusu: İstanbul No. 28
Ticari Sicil No: 2025/2026

Cumartesi 5 Ağustos 1944

SAFİYE AYLA
- AFKADARLAR
KEMALİN İZİNİ -
NURAN TEKAY -
AHMED TAYMAN -
İSMA AKAN
Tarih ve İlahiyat
M. ÇAKIR
Gözetici (Yazarlar)

Kararımızın Akisleri Devam Ediyor

Ruslar doğu Prusyada Kızıldı, iki noktadan Alman toprağına girdi

Şarki Prusyada müthiş bir panik başladı, halkın şoselerden, keçi yollarından, tarlalardan kafileler halinde kaçtığı bildiriliyor

Bulgaristan ile Rumanya dostluk teminatı veriyorlar

Fin radyosunun tuttuğu kışkırtıcı yol: Almanya biran evvel harekete geçmeli imiş!

Amerikalıların fikri: "Türkiye harb dışında kalmakla beraber nihai zafere esaslı şekilde yardım etmiştir."

Muhtekire Varşova şehri ikinci bir Stalingrad oldu!

Almanlar şehre büyük takviyeler getirdiler, pek kanlı savaşlar oluyor

Sofya, Peşte ve Bükreşte endişe Kabinelerin mütemadi müzakereleri

Hür Bulgar radyosunun neşriyatı: «Türkiye Arkanızdadır. Derhal Almanyadan ayrılın!»

Fransa muharebesi Amerikalılar 24 saat içinde 65 kilometre ilerlediler

Almanlar yalnız İngiliz kuvvetlerine karşı şiddetle mukavemet ediyorlar

Alman Büyük Elçisi dün Ankaradan ayrıldı

Şehrimizdeki Almanlar 6, 8 ve 10 ağustosta hareket edecekler

Van'a giden İstanbul Üniversite heyeti

Heyet dün Ankarada tetkikler yaptı, büyüklerimiz tarafından kabul edildi ve uçakla Erzuruma hareket etti

Yiyecek fiyatlarının artışı devam ediyor

İki günde fiyatları yüzde 15 yükselen maddeler var, fakat tereffühün muvakkat olduğu sanılıyor

Fransızlar 24 saat içinde 65 kilometre ilerlediler

Paris'den gelen haberler, Fransızların Almanlar karşısında şiddetle mukavemet ediyorlar. Fransızlar 24 saat içinde 65 kilometre ilerlediler. Almanlar yalnız İngiliz kuvvetlerine karşı şiddetle mukavemet ediyorlar.

Alman Büyük Elçisi dün Ankaradan ayrıldı

Şehrimizdeki Almanlar 6, 8 ve 10 ağustosta hareket edecekler. Alman Matbuat ateşesi dün akşam gitti, Von Pappen de bu gece gitmesi muhtemeldir.

Van'a giden İstanbul Üniversite heyeti

Heyet dün Ankarada tetkikler yaptı, büyüklerimiz tarafından kabul edildi ve uçakla Erzuruma hareket etti.

Yiyecek fiyatlarının artışı devam ediyor

İki günde fiyatları yüzde 15 yükselen maddeler var, fakat tereffühün muvakkat olduğu sanılıyor.

Van'a giden İstanbul Üniversite heyeti

Heyet dün Ankarada tetkikler yaptı, büyüklerimiz tarafından kabul edildi ve uçakla Erzuruma hareket etti.

Yiyecek fiyatlarının artışı devam ediyor

İki günde fiyatları yüzde 15 yükselen maddeler var, fakat tereffühün muvakkat olduğu sanılıyor.

İngiliz, Amerikan, Fin ve Japon kaynaklarının neşriyatı

Ankara 4 (R.B.) - İngiliz radyosu...
Ankara 4 (R.B.) - İngiliz radyosu...
Ankara 4 (R.B.) - İngiliz radyosu...

Van'a giden İstanbul Üniversite heyeti

Heyet dün Ankarada tetkikler yaptı, büyüklerimiz tarafından kabul edildi ve uçakla Erzuruma hareket etti.

Yiyecek fiyatlarının artışı devam ediyor

İki günde fiyatları yüzde 15 yükselen maddeler var, fakat tereffühün muvakkat olduğu sanılıyor.

MUKADDERAT
Fikri hakları VOLTERE
Yeni Cıktı
BERTOĞLU KİTAPREVI
Aşkara Caddesi 25.

Türkiye - İngiltere İttifakı atıncı yılına bastı

Bu mes'ud hâdisenin yıldönümü bütün yurdda sevinçle karşılandı, Başvekil, İngiltere Büyük Elcisile yemek yedi

Ankara 19 (A.A.) — Türkiye ile İngiltere arasında, 19 Eylül 1934'de Ankara'da imzalanmış bir anlaşma ile başlayan bu ittifakın onuncu yıldönümü, bugün bütün yurtta büyük sevinçle karşılandı. Başvekil, İngiltere Büyükelçisi ile birlikte, Ankara'da bir yemek yedi. Başvekil, İngiltere Büyükelçisi ile birlikte, Ankara'da bir yemek yedi.

Almanya'da telâş artıyor

Himmeller ile Goebbels Alman milletinden sonuna kadar savaşa devam etmesini istedikler

Halk ordusunun talimlerine başlandı, çete teşkilatı olmadığı söylenen bu ordu için harb malzemesi hazırlanıyor bildiriliyor

Fransızlar Sarre'ı istiyorlar

London 19 (A.A.) — Almanya'da telâş artıyor. Himmeller ile Goebbels Alman milletinden sonuna kadar savaşa devam etmesini istedikler. Halk ordusunun talimlerine başlandı, çete teşkilatı olmadığı söylenen bu ordu için harb malzemesi hazırlanıyor bildiriliyor. Fransızlar Sarre'ı istiyorlar.

Yunanistanın kurtuluşu

Dünya Yunanistanın kurtuluşunu istiyor. Yunanistanın kurtuluşu için bütün dünya Yunanistanın kurtuluşunu istiyor. Yunanistanın kurtuluşu için bütün dünya Yunanistanın kurtuluşunu istiyor.

Hedefi Danzig olan büyük Rus taarruzu

Doğu Prusya hududundaki savaşların şiddeti artıyor

Alman tebliği bir şehrin kaybedildiğini bildiriyor

London 19 (A.A.) — Alman haberleri, Rus taarruzunun hedefi Danzig olduğunu gösteriyor. Doğu Prusya hududundaki savaşların şiddeti artıyor. Alman tebliği bir şehrin kaybedildiğini bildiriyor.

Leh Başvekilini Moskova'dan Londra'ya dönüyor

Başvekil beyanatta bulunarak tekrar Moskova'ya geleceğini söyledi

London 19 (A.A.) — Leh Başvekilini Moskova'dan Londra'ya dönüyor. Başvekil beyanatta bulunarak tekrar Moskova'ya geleceğini söyledi.

Müttefikler, Filipin adalarına çıktılar

Japon Bahriye Nazırı: "Amerikalılar anaavatanına da taarruz edeceklerdir. Onları yoruncuya kadar dayanmalıyız, diyor"

Manila 19 (A.A.) — Müttefikler Filipin adalarına çıktılar. Japon Bahriye Nazırı, "Amerikalılar anaavatanına da taarruz edeceklerdir. Onları yoruncuya kadar dayanmalıyız, diyor."

Yurdda kahve satışı serbest bırakılıyor

Vesika usulünün ilgası kararı ilk olarak başında Çanakkale ve Balıkesir vilayetlerinde tatbik edilecek

Ankara 19 (Tebliğ) — Kahve satışı serbest bırakılıyor. Vesika usulünün ilgası kararı ilk olarak başında Çanakkale ve Balıkesir vilayetlerinde tatbik edilecek.

"Türkiyenin bize yaptığı yardımları unutamayız,"

Midilli Vali vekili: "hükümet erkânı Türkiye'den Kahireye geçtiler, Hükümetimiz sizin sayenizde kuruldu diyor"

Midilli (İstanbul) — Türkiye'nin Kahire'ye yaptığı yardımları unutamayız. Midilli Vali vekili, "hükümet erkânı Türkiye'den Kahireye geçtiler, Hükümetimiz sizin sayenizde kuruldu diyor."

Polonya Başvekilini Mikolajczyk

Filipinler güsterildi

Türkiyedeki Macar elçiliği yeni hükümeti tanııyor.

İstanbul konsolosluk memurları da bu karardılar!

Budapest 19 (A.A.) — Macaristan'daki yeni hükümeti tanıyan bir karar. İstanbul konsolosluk memurları da bu karardılar!

Yunan çocuklarına yardım

Yunan çocuklarına yardım için bir kampanya başlatıldı.

Yunan çocuklarına yardım için bir kampanya başlatıldı. Yunan çocuklarına yardım için bir kampanya başlatıldı.

Moskovadaki görüşmeler

İngiliz Başvekilinin hareketi henüz mevzu bahis değil

London 19 (A.A.) — Moskova'daki görüşmeler. İngiliz Başvekilinin hareketi henüz mevzu bahis değil.

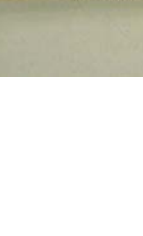
Kilosu 60 kuruşa zeytinyağı

Midilli (İstanbul) — Zeytinyağı fiyatları düşürüldü.

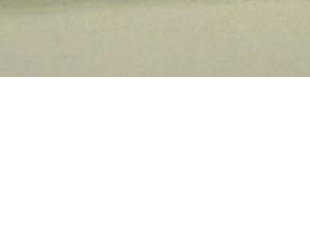
Midilli (İstanbul) — Zeytinyağı fiyatları düşürüldü. Kilosu 60 kuruşa zeytinyağı.

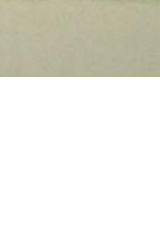
Alman askerleri. — Ne üzülmeye kalkışın. — Sıra bize gelince...

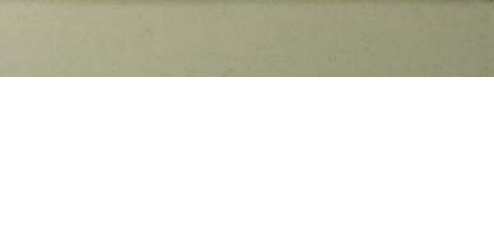
SADIR NADİ

30 Ocak 1944'de Mustafa Kemal Atatürk

30 Ocak 1944'de Mustafa Kemal Atatürk

30 Ocak 1944'de Mustafa Kemal Atatürk

Cumhuriyet

21 inci yıl Sayı : 7257

İSTANBUL - CAĞALOĞLU

Perşembe 2 İkinci teğrin 1944

Ölüme Kadar

Yazan: G. ERGİNER - R. NUR
Tercüme eden: YAHYİ ERGÜDİK
Bu romanın her bölümünü ilköğretim okullarımızda okutulmaktadır. İlk bölümü 4 hafta önce bu gazetemizde yayımlandı. İkinci bölümü 12 Ekim

Dr. İhsan'ın yazdığı
1 - K vitamini
2 - Her vitaminlere dair
bilmedir?
Küçüklerin ve yaşlıların
sağlıklı yaşamaları için
bu kitabı okuyunuz.
YAZAR: İHSAN YALIN
KİTAPCI

Millî Şefin Tarihî Nutku

Rjhimimizin gür sesini bir kere daha aksettiren bu nutuk, Türk milletini yeni inanç hamlelerine ulaştıran bir kaynak olacaktır

Meclis, Cumhur Reisimizin sözleriyle açıldı

"Her bir milletle ihtilâfımız yok, bir istikrar ve vücut unsuru olarak yaşamak azmindeyiz,"

"Met Meclisi, ordularımızın vatanına karşı en yüksek vazifelerini yapmalarını istediği zaman onların başarılarından büyük iftihar duyacaktır,"

"İngiltere ile ittifakımız en güç imtihandan sonra taze ve canlı mahiyetini muhafaza etmektedir. Soruyetlerle gelecek senelerin münasebetlerinin de dost komşuluk duyguları ve şartları içinde gelişeceğini unuyoruz"

Sefi dlerken

Büyük millet, büyük bir şefin sözleriyle...
Büyük millet, büyük bir şefin sözleriyle...
Büyük millet, büyük bir şefin sözleriyle...

Büyük Türk ve diğer devletlerin fransızlardan alınmış barış...
Büyük millet, büyük bir şefin sözleriyle...
Büyük millet, büyük bir şefin sözleriyle...

Millî Şefimiz İsmet İnönü

Batı cephesinde vaziyet

Hollandada askeri harekât temizleme mahiyetini aldı

Kolonyanın tahribi devam ediyor, bir ayda 20,000 ton bomba atıldı

London 1 (A.A.) - Hollanda ordusu...
Montgomery'nin kazandığı 2 ncı meydan muharebesi...

Ruslar Peşteye 54 Km. mesafede!

Macaristandaki Alman - Macar cephesinin yarıldığı bildiriliyor

Mareşal Stalin, bütün Petsamo bölgesinin temizlendiğini bildirdi

Moskova 1 (A.A.) - Sovyetler Birliği...
Dün gecikeli tebliğ...

Bayan İnönü'nün yaptığı uçuş

Bayan İnönü'nün evvelki gün Ankara'da Türk Hava Kurumunun...
NADİYE NA...

Kurtarılan memleketlerde bir mesele

Fransa, Belçika ve Yunanistan, İtalya kalan mukavemet kuvvetlerinin vaziyetini meşgul

Simid, bökrek satışı başladı

Ülkü gibi medullerli simidlerin...
Simid, bökrek satışı başladı

BUGÜN

Büyük İmtihan
Cemal Nodiri'nin büyük renkli karikatürü
Dünyanın en büyük...

Şehir Meclisi açıldı

Vali uzun bir nutukla şehir işleri hakkında izahat verdi. Azadan bir kısmı İnönü heykelinin biran evvel açılması istedikler

Şehir Meclisi dün Vali ve Belediye Başkanı'nun başkanlığında...
Şehir Meclisi açıldı

Üniversite dün yeni ders yılına girdi

Üniversite bugün yeni ders yılına girdi

Büyük İmtihan
Cemal Nodiri'nin büyük renkli karikatürü

EK – XXI: **Cumhuriyet**, 02 Kasım 1944

MİLLÎ PİYANGO
15 KİNCİTEĞİRİN
ÇEKİLİŞİNDE
50.000
LİRA

Cumhuriyet

21 inci yıl Sayı: 7258

İSTANBUL — CACALOGLU
Ticari ve politik adresi Cumhuriyet, İstanbul — Posta kutusu: İstanbul No. 38
Telsim: Cumhuriyet 2284, Telex: beyaz 2428, İlaçe ve Matbaa: İlaçe 2429-2426

Cuma 3 Kinciteğir 1944

BOLANLADAKİ AKMAN CEPHESİ
KİMİN ÇÖZÜMÜ
Zincirli gücümüzün mevcudiyeti ve
Adanmışlığı vâkıfımızla emsalsiz
gücüne ve hünerine
**AŞKIM VE
CASUSLUĞUM**
Mühimdir aynı zamanda emsalsizdir.
Yeni yaka, yeni kıyafet —
KADINLIK — 100 Krs

Millî Şehidi evvelki günkü tarihî anıtların önünde

Tarihî nutkun akisleri

Londra da, Türk - İngiliz dostluğunun daha ziyade kuvvetleneceğine kani

İlham, feyiz ve ders alınacak nutuk

Londra radyosu: İngiliz resmi mahfilleri İsmet İnönü'nün izhar ettiği samimî duygulara tamamen iştirak etmektedirler dedi.

Ankara 2 (R.G.) — Londra radyosu bugün, Belgradlı Millî Şef İsmet İnönü'nün dünkü tarihî nutkunu yayımladı. İnönü'nün konuşması İngiliz resmi mahfilleri İsmet İnönü'nün izhar ettiği samimî duygulara tamamen iştirak etmektedirler dedi.

Ankara 2 (R.G.) — Londra radyosu bugün, Belgradlı Millî Şef İsmet İnönü'nün dünkü tarihî nutkunu yayımladı. İnönü'nün konuşması İngiliz resmi mahfilleri İsmet İnönü'nün izhar ettiği samimî duygulara tamamen iştirak etmektedirler dedi.

Işıkları karartma tedbiri kaldırıldı

Ankara Belediyesi, ışıkların bu akşamdan itibaren yakılabileceğini ilân etti

İstanbul da bu sabah emir gelmesi bekleniyor

Ankara 2 (Telefonla) — Türkiye'nin genel bir mutakaddim bir müddet için ışıkların silinmesinde kararlı olduğu bildirildi. Bu arada Ankara Belediyesi de şehirde bulunan ışıkların yakılabileceğini ilân etmektedir.

(Uzun) karartma tedbirinde kararın kaldırılması aynı zamanda Ankara Belediyesi tarafından da emir gönderildi. İstanbul'da da bu sabah emir gelmesi bekleniyor.

Sofyada memnuniyet, Atınada hayal sukutu

Bulgar Başvekili: «Müttefikler mutedil davrandılar» diyor

Eski Hariciye Nazırı intihar etti

Sofya 2 (A.A.) — Moskova'da İtalyan hükümeti ile Bulgar hükümeti arasında imzalanmış olan Moskova Antlaşması'nın imzalandığı gün Sofya'da büyük memnuniyetle karşılandı. Başvekili ise «Müttefikler mutedil davrandılar» dedi.

Ankara 2 (R.G.) — Eski Hariciye Nazırı İsmet İnönü'nün intihar ettiği bildirildi.

Siegfried hattında yeni bir taarruz

Batı Holanda'da Meuse muharebesi de başladı

Londra 2 (R.G.) — Genel İngiliz kuvvetleri batıda yeni bir taarruz başlattı. Batı Holanda'da Meuse muharebesi de başladı.

Rus ordusu, Budapeşte kapılarına yaklaşıyor

Kızılordu toplarının sesi şehirden duyulmaya başladı

Eski Macar Genelkurmay Başkanı Ruslara teslim oldu

Budapeşte 2 (A.A.) — 22 milyon askerlik kuvvetiyle Budapeşte'ye yaklaşan Rus ordusu şehirden duyulmaya başladı. Eski Macar Genelkurmay Başkanı Ruslara teslim oldu.

Havacılık konferansı

Milletlerarası konferans Şikagoda açıldı

Şikago 2 (A.A.) — Milletlerarası Havacılık Konferansı Şikago'da açıldı.

Bir sabıkalı dün kardeş tarafından öldürüldü

Kadir Beyoğlu (Sağda) ve Ali (Solunda) (Sağda) (Sağda)

DİLEKLER

Hayatı ucuzlatmak için yeni tedbirler

Başbakanlık tarafından hayata geçirilen yeni tedbirler...

Filipin

İran'da petrol bulaşması

Cumhuriyet

ALBAYRAK
PİRİNC ve
HUBUBAT
UNLARI

DEPOSU: Tahsis mahk. No 74
Tel: 2047 - Telgraf: Albayrak - İstanbul

Cumhuriyet

İSTANBUL - CAĞALOĞLU

21 inci yıl Sayı : 7320

Telgraf ve mektup adresi: Cumhuriyet, İstanbul - Posta İstasyonu: İstanbul No. 348
Yazınca: Beşiktaş'ta 2208, Tahta'nın karşısı: 2628, Mara ve Mecidiyeköy: 2408-2420

Cumartesi 6 Ocak 1945
(OCAK)

Malî Ziya Üsküklü
KIRIK
HAYATLAR
Büyük 1625 Sayısı
420 ciltte 200 Kurus
HILMI KİTAPÇI

Batıda Müttefiklerin yeni ve büyük taarruzu Birinci Amerikan ordusile üçüncü ordu Alman cebini ikiye bölüyorlar

Kültür davamız

24 Ocak 1945, 1945 yılı başında, 1945 yılı başında, 1945 yılı başında...

Churchill cepheye gidip döndü Taarruza geçen orduların kumandası Mareşal Montgomery'ye verildi

iki ordunun teşkil ettiği kıskacın kapanasına 18 kilometre kaldı

Churchill bundan önce cepheye yaptığı ziyaretler M. Montgomery ile yan yana

Ankara 3 (Ö.G.) - Londra 24 Ocak, Çarşamba. Fransızlar, İngilizler ve Amerikan orduları, kuzeyde yerleşmiş bir cephe hattında, Alman ordularını General D. G. Clark, Mareşal Montgomery ve General Eisenhower'ün yönettiği.

Cepheye vaziyet Washington 2 (A.S.) - Batı cephesinde, İngiliz Amerikan orduları, kuzeyde yerleşmiş bir cephe hattında, Alman ordularını General D. G. Clark, Mareşal Montgomery ve General Eisenhower'ün yönettiği.

Vaziyet gösterisi kralı

İngiliz basınına göre iktisadî vaziyetimiz

"Türkiye harbden kuvvetli bir ekonomi ile çıkacaktır."

Londra 4 (A.S.) - Genel Berlin'den, Türkiye'nin iktisadî vaziyetini, harbden kuvvetli bir ekonomi ile çıkacaktır.

Kızıldunun yapacağı en büyük taarruz başlıyor

Peşte muharebesi, aynı kanlı ve korkunc şekilde hâlâ devam ediyor

Tün nehri karşısında kurulan askeri bir köprüden geçen Sovyet tankları kuzeyden

Türkiyenin kararı

Amerika Hariciye Nazırı neler söylüyor?

Tokyo radyosu teferid bulmamakta iltima etti

Washington 3 (A.S.) - Türkiye ile Japonlar arasında müzakereler, bir dönem müzakerelerle başladı. Türkiye'nin, Amerika Hariciye Nazırı'nın, Tokyo radyosu teferid bulmamakta iltima etti.

Üniversitemizin üçüncü kadın profesörü

Prof. Etem Akifin kızı da profesör oldu

Prof. Etem Akifin kızı da profesör oldu

Almanya'da neler oluyor?

Hitler'in reisliğinde yapılan toplantı

Nürnberg'de iltihâl çıkması, Viyanada erfi idare ilan edilmiş

Nürnberg'de iltihâl çıkması, Viyanada erfi idare ilan edilmiş

Yunanistanda son vaziyet

Yeni Yunan Hariciye Nazırının beyanatı

Yeni Yunan Hariciye Nazırının beyanatı

Polonya davasında yeni ve mühim bir safha Sovyet Rusya, Lublin hükümetini tanıdı

Amerika ve İngiltere hükümetleri Londra'daki hükümeti tanımakta devam ediyorlar

Mavabık Polonya hükümetini merkezi Lublin'den bir görünüş

Üçler konferansı

Konferans ayın 20'sinden sonra toplanacak

Mr. Roosevelt dün Lord Halifax ile uzun bir mülakat yaptı

Washington 3 (A.S.) - Lord Halifax ile uzun bir mülakat yaptı

Amerikada tacirlerimize gösterilen sempati ve alaka

Ticaret Odaları kongresine gidip gelen murahtlarımızın gördüklerini ve verilen kararları anlatıyorlar

Amerikada toplanan müzakereler, Ticaret Odaları kongresine gidip gelen murahtlarımızın gördüklerini ve verilen kararları anlatıyorlar.

Yunanistanda son vaziyet

Yeni Yunan Hariciye Nazırının beyanatı

Yeni Yunan Hariciye Nazırının beyanatı

Sihhiye Vekâletine 150 milyon lira tahsisat

67 yeni hastane, 3 sanatoryum açılacak

67 yeni hastane, 3 sanatoryum açılacak

Sofyadaki muhakeme

Moskova'da bulunan harb mücürlerini Sofyaya getirtilirdi

Moskova'da bulunan harb mücürlerini Sofyaya getirtilirdi

Yunanistanda son vaziyet

Yeni Yunan Hariciye Nazırının beyanatı

Yeni Yunan Hariciye Nazırının beyanatı

Almanya'da neler oluyor?

Hitler'in reisliğinde yapılan toplantı

Nürnberg'de iltihâl çıkması, Viyanada erfi idare ilan edilmiş

Yunanistanda son vaziyet

Yeni Yunan Hariciye Nazırının beyanatı

Yeni Yunan Hariciye Nazırının beyanatı

Almanya'da neler oluyor?

Hitler'in reisliğinde yapılan toplantı

Nürnberg'de iltihâl çıkması, Viyanada erfi idare ilan edilmiş

Yunanistanda son vaziyet

Yeni Yunan Hariciye Nazırının beyanatı

Yeni Yunan Hariciye Nazırının beyanatı

Bir Beşlikçi vapuru - Affedersiniz doktor, Şehit Müessesini arıyorum.

Dr. Lütfi Kırdar - Ziyaret için mi?

Hayır, İktisat için!

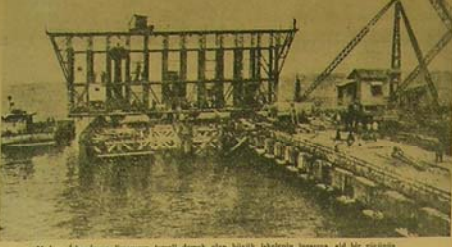
ALBAYRAK
PİRİNC
VE
HUBUBAT
UNLARI
D E P O S U : Taha sokak No. 14
Tel: 2000 - 2001 - Albayrak - İstanbul

Cumhuriyet

EV KADINI
BİLGİLERİ
Ceviz Yemeyi bu mevsim çok yararlı olduğunu biliyor musunuz?
286 Kurumlar
AHMED HALİD KİTABEVİ

İSTANBUL — CAGALOĞLU
21 inci yıl Sayı: 7323
Tehsil ve nakliyat idaresi: Cumhuriyet, İstanbul — Posta kutusu: İstanbul No. 216
Tehsil: Başpazarın 2228, Taha sokak No. 14 — İletişim: İstanbul 2409-2429

Sah 9 İkincikânun 1945
(O.C.A.K.)

Büyük İskenderun iskelesi açıldı

Dünya tören, Türk - İngiliz dostluğu hakkında heyecanlı tezahürlerle vesile oldu

Dış ticaretimiz üzerinde düşünceler

Görsel ve işitsel olarak büyük bir başarıyla gerçekleştirilen İskenderun iskelesinin açılış töreni, Türkiye'nin dış ticaretindeki önemli bir adım olarak değerlendirilmekte. Özellikle İngiltere ile olan ticari ilişkilerin güçlenmesi için büyük önem taşıyan bu tesisin faaliyete geçmesi, dış ticaretimiz üzerinde olumlu etkiler yaratacağına inanılmaktadır.

Modern İskenderun limanının temeli

Törende Nafta Vekili Sırrı Day şayanı dikkat bir nutuk söyledi

Bir günde iki cinayet ve dört ölüm vak'ası

Kadıköy'de bir adam bıçaklanarak öldürüldü, küçükpazarda da bir manavın başı kesildi

Kadıköy'deki cinayetin faili Çakan

Maliye Şubesini soyan hırsız İzmirden getirildi

Hırsız Ömer, Kadir vapurundan çıkarıldı. (Yarın 2. sayı)

Budapeşte batısında büyük muharebeler

Almanlar, Sovyet hatlarını yardıklarını iddia ediyorlar

Esztergom'un Almanlara geçtiğini her iki taraf bildiriyor, Alman kolu şehre 40 Km. mesafede, Sovyetler yeni bir hücumla başladılar

İstiklali ilan edilen Makedonya Selânik de yeni devlete aid olacaktır!

Churchill dün Subasic ile görüştü

Amerikan piyadeleri İğal sığın bir Alman mevzisini yerleştiriyor

Moskova 8 (8) — Sovyetler Budapeşte batısında büyük muharebeler yapıyorlar. Almanlar ve Sovyetler arasında büyük muharebeler yaşanıyor. Budapeşte batısında Almanlar ve Sovyetler arasında büyük muharebeler yaşanıyor.

Pasifikte en önemli harb safhası

Luzon adasının çıkarma başlanması

Batı cephesinde

Ardennes'lerdeki Müttefik kıskacı kapanmak üzere!

Alsace ovasında Almanlar Müttefikleri iki şehirden çıkardılar, savaşlar devam ediyor!

London 8 (8) — Japon kuvvetleri Luzon adasını çıkarma başlatıyor. Luzon adasının çıkarma başlanması, Pasifikte en önemli harb safhası olarak değerlendirilmekte.

Mr. Churchill

Paris 8 (8) — Müttefikler Alsace ovasında Almanları iki şehirden çıkardılar. Savaşlar devam ediyor.

Doktorlar jubilesi

Meslek hayatında 50 sene çalışanlar için bir jubile hazırlandı

Elas'ın Yunanistanda yeni bir hükümet kurması bekleniyor

General Plastiras, silahların teslimi için ayın 12 sine kadar mühlet verdi ve kat'i kararını bildirdi

Almanya'daki Türk tebaası Memleketimizdeki Almanlarla mübadele ediyor

Köymürcüler beyannameye verecekler

Belediye ellerinde mangal kömürü olanlar, bunların miktarını bildirmeye mecbur tuttu

Üçler Konferansı

Roosevelt'in mesajı Amerikada yayıldı

Almanya'da yeni bir hükümet kurulması bekleniyor

The National Doctor ve Türk Ocakları jubilesi

Belediye ellerinde mangal kömürü olanlar, bunların miktarını bildirmeye mecbur tuttu

Üçler Konferansı

Roosevelt'in mesajı Amerikada yayıldı

Almanya'da yeni bir hükümet kurulması bekleniyor

Belediye ellerinde mangal kömürü olanlar, bunların miktarını bildirmeye mecbur tuttu

Üçler Konferansı

Cumhuriyet

Hüseyin Rahmi Gürnekar
ÖLÜM BİR KURTULUŞ MUDUR!
YENİ ÇIKTI!
Fahri Bey
Hilmi Kitabevi

GENERAL ELECTRIC
HER TÜRLÜ ELEKTRİK TESİSATI
SARAYI, TIRNAZI, MAKİNELER
Elektrik, Çamaşır ve Makineler
KOÇ TİCARET T. A. ŞH.
ANKARA

22 inc. yıl Sayı: 7442

İSTANBUL — CAGALOĞLU
Telgraf ve telefon adresi: Cumhuriyet, İstanbul — Posta kutusu: İstanbul No 245
Telefon: Başmühürler: 2236, Tahvil beyleri: 2428, İktisat ve Matbaa kısmı: 2429-2430

Salı 8 Mayıs 1945

Arupada Harb Bitti

Alman Ordusu, Evvelki Gece, İngiltere, Amerika ve Sovyet n Rusyaya Kayıdsız, Şartsız Teslim Olduğunu Bildirdi

Teslim vesikası Reims'de Müttefik umumî karargâhında imzalandı

Alman Başkumandanının temsilcisi General Jodl, General Eisenhower'in sualine: "Şartları anlıyoruz ve bunların tatbikına muktediriz," cevabını verdi

Alman ordusunun Müttefiklere kayıtsız teslim edilmesinde büyük rol oynayan Alman başkumandanı, General Jodl, Dışişleri Bakanlığı'nda görev yapmaktadır.

Demokrasilerin kayıdsız, şartsız zaferi

Alman ordusunun Müttefiklere kayıtsız teslim edilmesinde büyük rol oynayan Alman başkumandanı, General Jodl, Dışişleri Bakanlığı'nda görev yapmaktadır. Bu teslimat, demokrasilerin şartsız ve kayıtsız zaferi olarak tarihe geçmiştir. Alman ordusu, evvelki gece İngiltere, Amerika ve Sovyet Rusya'ya teslim olduğunu bildirmiştir.

Londra 7 (BBC) — Bugün General Eisenhower'in genel karargâhında, fâhî bir toplantı yapıldı.

"Dün gece 241 de Fransızca General Eisenhower'in karargâhının bulunduğu Reims şehrindeki bir mehtab binasında İngiltere, Amerika, Sovyet Rusya ve Fransa temsilcileri Alman başkumandanlığı temsilcisi arasında Alman silah kuvvetlerinin kayıtsız, şartsız teslim olmalarına müteahhî vesika imzalandı."

Teslim vesikasını imzelayanlar:

Bu vesika, Alman başkumandanı, General Jodl, Amerika başkumandanı General Eisenhower, İngiltere başkumandanı General Sir Bernard Montgomery, Sovyet başkumandanı General Zhukov ve Fransız başkumandanı General De Lattre de Tassigny arasında imzalandı.

General Jodl teslim edilmemesi için bütün çabalarını gösterdi. Ancak General Eisenhower'in kararlılığı karşısında teslim oldu.

"Ales kes" emrinin tatbiki geçecek

Londra 7 (BBC) — Alman Başkumandanlığı, "Ales kes" emrinin tatbikini, Alman ordusunun teslim edilmesinden önce yapacağını bildirdi.

Her şey için bir müddet vakti geçirecektir. Bunun sebebi, teslimatın tamamlanması için zaman gerektiriyor ve bu teslimatın Alman hükümeti tarafından onaylanması gerekiyor.

Müttefik karargâhı resmi malumat vermedi

Londra 7 (BBC) — Müttefiklerin Alman teslimatı hakkında resmi malumat vermediği bildirildi. Müttefik karargâhı, teslimatın detaylarına ilişkin sorulara cevap vermedi.

Norveçteki Alman komutanının günlük emri

Londra 7 (BBC) — Norveç'teki Alman komutanı General Blom, Norveç'teki Alman birliklerine günlük emir verdi. Emirde, Alman birliklerinin teslimatı hakkında talimatlar yer almaktadır.

Elbe Sovyet - Amerikan işgal hududu mu?

New-York 7 (AP) — Ruslar, Alman teslimatı üzerine Elbe nehrinin işgal hududunu belirlediğini bildirdi.

Alman başkumandanı General Jodl, teslimat vesikasını imzalarken.

Göbbels'in cesedi bulundu

Alman Propaganda Bakanı, karısı ve çocuklarını zehirledi öldürüldü.

Alman Propaganda Bakanı Joseph Goebbels, karısı ve çocuklarını zehirledi öldürüldü. Cesedi bulundu.

Kararın Alman milletine ilânı

Alman Dış İşleri Bakanının radyoda okunan beyanamesi

Alman Dış İşleri Bakanı, radyoda okunan beyanamesinde, Alman milletine teslimatın kararını bildirdi.

SULH konferansı

Konferans Londrada toplanacak

Son Francisco 6 (Arhivimizde) konferansı, Londra'da toplanacak.

«Zafer günü»

Harbin bittiği bugün Londra, Washington ve Moskova'da resmen ilân edilecek

İngiltere Kralı ve Mr. Churchill birer nutuk söyleyecekler

Müttefik başkentlerinde şenlikler başlandı

Londra 7 (BBC) — Herkesin bildiği gibi, 8 Mayıs 1945 sabahı Avrupa'da harbin bittiği ilân edildi.

Alman Propaganda Bakanı Joseph Goebbels.

Türkiyede sevinç

Birleşmiş Milletler Şanghaya tabii olarak bir de iştirak ediyoruz

Almanya harbinin bitmesi üzerine Türkiye'de büyük sevinç yaşanmaktadır.

Kuşakları — «Öksüz öldü, etekleri kırıldı»

